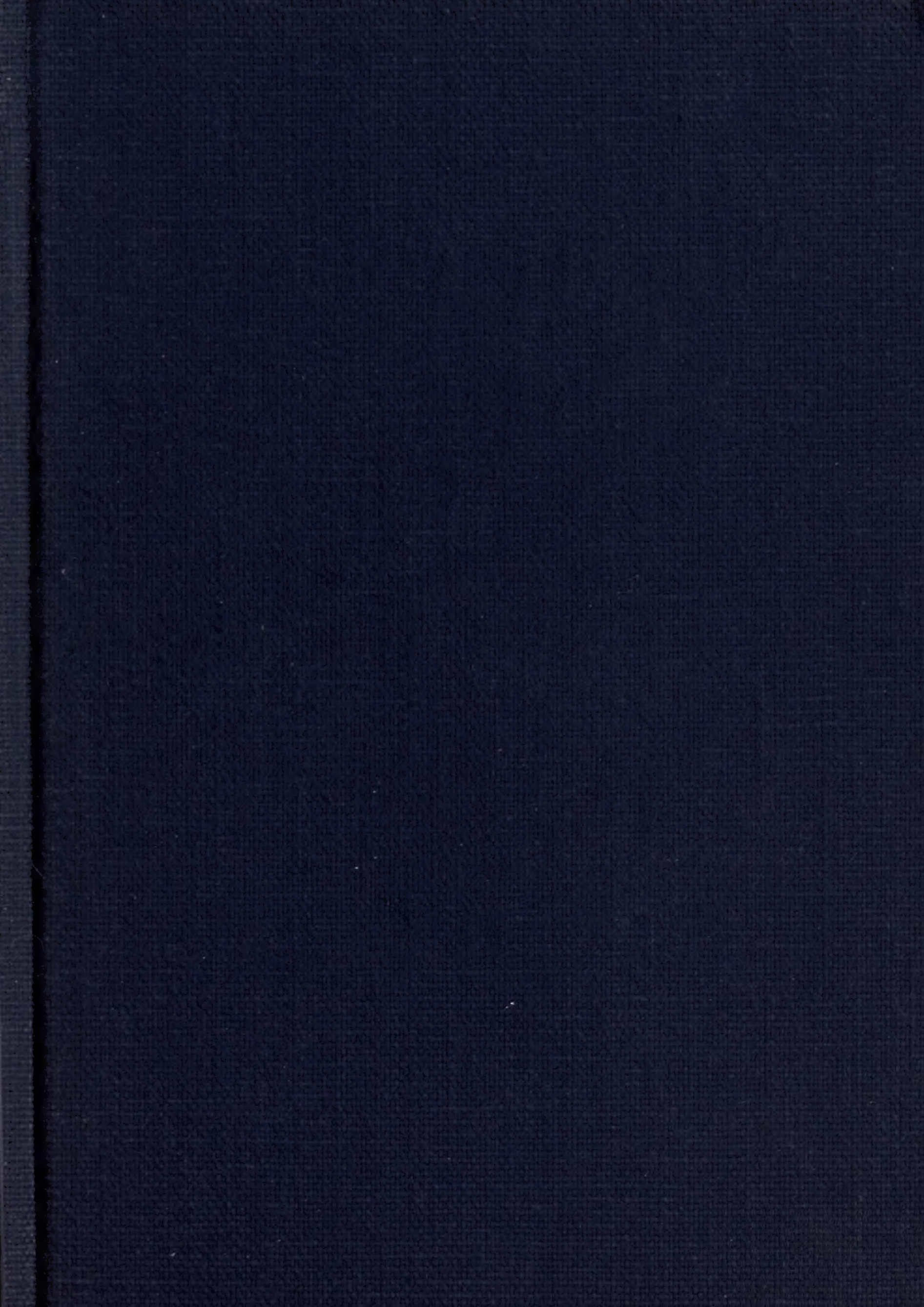

Adolf Černý

Slovanstvo za světové války

ROČNÍK II. ČÍSLO 2.

ŽIVOT

SBÍRKA KRÁTKÝCH A POUČNÝCH SPISŮ

ŘÍDÍ K. MOUDRÝ. VYCHÁZÍ MĚSÍČNĚ.

Adolf Černý:

Slovanstvo za světové války

Studie, úvahy a črty z doby válečného převratu.

V Plzni 1919.
Nakladatel Karel Beníško.

Vytiskla Družstevní knihtiskárna (Karel Beníško) v Plzni.

Vzácnému příteli
pravdivé slovanské vzájemnosti
panu

prof. Dru Karlu Chodounskému

věnuje upřímně a vděčně oddaný

A. Č.

V Praze, 19. prosince 1918.

Předmluva.

Kniha tato nevznikla podle soustavného rozvrhu: sestavil jsem ji na žádost redakce „Života“ z článků a úvah, vyvolávaných časovou potřebou v posledním roce válečném. Dlouho jsem se rozmýšlel, mám-li knihu vůbec vydati, a když jsem se pro to rozhodl, byl jsem na rozpacích, jak ji srovnati. Náklonnost k soustavnosti radila mně k postupu podle jednotlivých národností slovanských, ale rozhodl jsem se pro postup chronologický. Tak poskytne kniha obraz vývoje slovanských událostí za světové války — a bude zároveň dokumentem doby. Tím, co v ní jest obsaženo, zachytí naše hlavní zájmy v nejrozhodnější době na sklonku války — a tím, co v ní není, ukáže, v jakém jsme žili zajetí a vězení, že z něho nebylo ani viděti do ostatního slovanského světa. Do Ruska, Srbska, Černé Hory, Bulharska nebylo nám dovoleno nahlédnouti, ale ani do Bosny a Dalmácie nesměli jsme viděti, ba plně ani ne do ostatní Jihoslavie, do Lužice a do Polska. Zcela jinak bude se psáti příštím historikům této veliké doby. Budou míti přístup k pramenům, jež nám byly buď nadobro nedostupny, anebo aspoň zakázány — budou arci také míti potřebný odstup, aby mohli náležitě přehlédnouti ohromné dějiště. Za to zachytí tato kniha zrychlený pohyb života, v němž vznikala, i snahu jeho účastníků, aby se v něm orientovali, aby dovedli nalézti cestu z pralesa kupících se, často vzájemně si odporujících aneb aspoň podezřelých zpráv a probrati se jimi k zakrývané pravdě přítomnosti

a k jasnějšímu výhledu do budoucnosti. Zachytí také nejhlavnější náš zájem v době usilování o československý stát: zájem o Jihoslovany a o Poláky, s nimiž byly naše osudy v době rozhodné úzce spiaty. K tomu pojil se i náš zájem o Lužici, který i v této knize proniká, ač jsem mu věnoval již samostatný svazek „Života". A tak, třeba nebyla tato kniha dílem přísně soustavným a souměrným, nebude přece dílem zcela neužitečným.

Ad. Černý.

V Praze 11. listopadu 1918.

Otázka makedonská a balkánská.

Otázka, pro niž vzplanuly obě války balkánské a za krátko po nich i nynější válka světová — třebaže příčiny této byly mnohem širší. V jádru svém však i tyto široké příčiny lze svésti v ohnisko balkánské, v evropský spor o Balkán. A jádrem užšího balkánského sporu mezi Srbskem a Bulharskem a v nové době i Řeckem) jest Makedonie. Nejnověji vyslovila se o makedonské otázce ve vztahu k problému srbskému a balkánskému vůbec srbská sociální demokracie. Než její hlas uvedeme, připomeňme si letem národnostní stav Makedonie, neboť podle zásady práva národního sebeurčení, kterou světová vojna vynesla na povrch, má tento stav pro posouzení otázky hlavní důležitost.

Že jest Makedonie ve své většině zemí slovanskou, o tom není pochybnosti. Jen jižní její okraj jest řecký (při řece Bystřici, na poloostrově Chalkidice a kol jezera Tachinského i ústí Strumy) a úzký západní okraj albánský (ač nikoli nepřetržitě). Ale uvnitř převládajícího živlu slovanského je tolik ostrovů a ostrůvků neslovanských — tureckých, albánských, dílem i rumunských a řeckých a j. — že národopisná mapa Makedonie tvoří obraz velice pestrý. Od zálivu Orfanského (na východě od Chalkidiky) táhne se pruh turecký podél východního (levého) břehu vardarského až k Veleši, i dělí jaksi celou Makedonii ve dvě polovice. K němu druží se řada tureckých ostrovů v části východní a ojedinělé ostrovy v části západní, z nichž největší sahá od jezera Ostrovského až k řece Bystřici (Bistrica).

Na východě (při bývalých hranicích bulharských) jsou území mohamedánských Bulharů (Pomáků). V západní Makedonii jest asi pět ostrovů rumunských (cincarských).

Číselný poměr makedonských národností podle bulharského etnografa Vasila Kànčova[1]) jest asi tento: Jihoslovanů (Kànčov arci zde má skoro jen Bulhary) 1,182.036 (z nich 148.803 Pomáků), Turků 499.204, Řeků 228.702 Arnautů (Albánců) 128.711, Rumunů (Cincarů) 80.767, Židů (hlavně v Solunu) 67.840, Cigánů 54.557, Rusů 4000, Čerkesů 2837, Arménů 300, ostatních 9270. Všeho obyvatelstva makedonského roku 1900 bylo 2,258.224. Jak patrno, Jihoslované mají v Makedonii absolutní, nadpoloviční většinu; všecky ostatní národnosti tvoří jen menšiny — Turků jest 22%, Řeků 10%, Albánců 5·6%, Rumunů 3·5% atd.

Při poslením dělení Makedonie (1913) nerozhodovaly arci zřetely národnostní. K Řecku nebyl připojen pouze řecký (ač nikoli nepřetržitý) pruh na jihu, nýbrž i území z velké části slovanské po čáru od jižního konce jezera Ochridského přes jezero Prespanské k jezeru Dojranskému. Také rozhraní srbsko-bulharské v Makedonii nebylo stanoveno se zřetelem ke hranicím jazykovým neb aspoň nářečním. K pochopení toho třeba jest si uvésti na mysl jazykový stav slovanské Makedonie.

Jak známo, jižní Makedonie jest kolébkou církevně slovanského jazyka, do něhož bylo přeloženo písmo za doby slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje. Tento jazyk tvořil s jazykem východnějšího Bulharska jeden bulharský prajazyk. Ale od té doby — totiž od IX. stol. — se poměry změnily. Vlivem silné srbské kolonisace od severu během věků vytvořen ve valné části Make-

---

[1]) Makedonija. (V Sofii 1900.) Srv. zprávu prof. L. Niederla v Slov. Přehledu III. 119.

donie, zejména v západní Makedonii, srbsko-makedonský dialekt. Je to smíšené nářečí, v němž zvláštnosti starého makedonského dialektu jsou propleteny příznačnými rysy jazyka srbského. Tento dialekt překračuje Vardar a dosahuje podle bulharských učenců (na př. prof. Coneva) až k čáře východně od Kočan, Radoviště a Strumice, odkudž jde hranice jeho k Vodenu, Bitolji a Debru. Ale i za touto hranicí na východ a na jih jsou patrny vlivy jazyka srbského. Poněvadž však přes tyto vlivy převládají znaky makedonské, mohli bychom zdejší nářečí (zejména ve východní Makedonii) nazvati makedonsko-bulharským[*])

Srbsko-makedonské nářečí vzniklo za doby srbského pronikání do Makedonie před porobou tureckou. Za cara Dušana (1331—1355) konečně obsáhlo srbské panství celou Makedonii, ale již roku 1389 bitvou na Kosovu (15. června — na »Vidov dan«, den sv. Víta) učiněn mu konec — a tím také položena mez posrbšťování Makedonie. S jazykem pronikala sem i starosrbská kultura, obyčeje atd. Nejsrbštější posatva, královic Marko, jest i hlavní postavou písní makedonských — vždyť také žil v Prilepu v západní Makedonii (na půl cesty mezi Bitoljem a Skopljem).

Rozdíly nářeční však nejsou tak veliké, aby obyvatelstvu samému byly dělidlem. Také národní uvědomění v pravém slova smyslu není zde tak vyvinuto, aby podle něho bylo lze určiti rozhraní. Stávát se, že otec hlásí se za Řeka, jeden syn za Bulhara a druhý za Srba — ale všichni mluví týmž jazykem, totiž smíšeným slovanským nářečím makedonským. Jak tomu

[*]) Srovnej můj obšírný referát »K poměru srbsko-bulharskému« ve Slovan. Přehledu roč. XVI. (o knize A. Beliće: »Srbi i Bugari u balkanskom savezu i megjusobnom ratu«).

rozuměti? Tu jest dělidlem náboženské vyznání, nikoliv národnost. Makedonští Slované řeckého vyznání a tedy příslušící pod cařihradského exarchu, ale národnostně neuvědomělí, jmenují se Řeky, třeba řecky vůbec neuměli; příslušníci exarchátu, povoleného přičiněním Bulharů r. 1870, aby se tureckým Slovanům dostalo slovanských (staroslovanských) bohoslužeb a slovanských škol, dávají si sami jméno »Bugari«; konečně příslušníci srbských mitropolitů, dosazovaných ve Starém Srbsku (v Prizrenu) a v Makedonii (ve Skoplji) teprve od polovice let devadesátých, nazývají se Srby. K exarchii z počátku přestupovali makedonští Slované houfně. Ale když, zvláště po osvobození Bulharska, počala nabývati zbarvení národnostně politického, výslovně bulharského, ustalo přestupování a vznikala nespokojenost, projevovaná protesty proti zakládání pouze bulharských škol. Srbové počali usilovati o své školství a svou církevní správu, čehož také, jak řečeno, v letech devadesátých dosáhli. Dosažení těchto práv vyvolalo násilné činy proti zakladatelům srbských škol: vraždy, páchané tajně i hromadnými útoky bulharských komitů, vyvolaly krvavé nepřátelství mezi makedonskými Slovany. Nepřátelství to mělo arci pozadí politické, byvši vyvoláno vzbuzenými a potom neuspokojenými tužbami bulharskými po válce rusko-turecké r. 1878 a neblahou bratrovražednou válkou srbsko-bulharskou r. 1885.

Smlouvou svatoštěpánskou (mírem mezi Ruskem a Tureckem) připojena skoro celá Makedonie k Bulharsku — ale to vzbudilo prudký odpor Srbska a dovedlo konečně k válce. Na kongresu berlínském pak Makedonie zase Bulharsku odňata a vrácena Turecku se slibem jakési autonomie, jíž však vskutku nikdy nedostala, a Srbsku přiřčeny Pirot, Niš a Vranj.

Spor srbsko-bulharsko-řecký o Makedonii trval až do srbsko-bulharské smlouvy o rozdělení Makedonie (před válkou balkánskou) — propukl však nanovo, sotva měla

býti Makedonie po první válce balkánské rozdělena. Všichni dobře pamatujeme, jak vznikla druhá válka balkánská r. 1913. Začata byla se strany bulharské, aniž bylo vyčkáno konečného rozhodnutí o rozdělení Makedonie; zasažením Rumunska a Turecka rozhodnuta byla v neprospěch Bulharska a došlo k neblahému míru bukurešťskému. Příčinou byla snaha Srbska, aby se co možná přiblížilo k Solunu, když bylo zakročením Rakousko-Uherska nuceno ustoupiti z Albanie, od Jadranského moře.

A nyní, uvědomivše si toto vše, pohleďme na požadavky srbských socialistů, které předložili organisačnímu odboru štokholmské konference prostřednictvím delegátů Dušana Popoviće a J. Kaclerovića, bývalého poslance za město Bělehrad. Citujeme z č. 287. »Slovenského Naroda« (lublaňsk.) ze dne 15. pros. 1917: »Srbští socialisti požadují politické sdružení všech částí srbského národa, který čítá 10 milionů... Spojení Srbska s Bosnou a Hercegovinou jest přirozený i logický požadavek, poněvadž tyto země mají pro Srbsko větší důležitost než Elsasko pro Francii. Etnografické a kulturní jádro srbského národa leží mezi Moravou a Jadranským mořem, národní kultura v nejúplnější podobě se rozvíjí na březích Driny, to jest v západním Srbsku a v Bosně a Hercegovině. Okupace Bosny a Hercegoviny byla imperialistický čin Rakouska a následek tajného dohovoru o rozdělení Balkánu, k němuž tehdy také Anglie přivolila. Okupace jest klasickým důkazem politiky tajné diplomacie, která obchoduje se zeměmi a národy jako se zbožím. Strana žádá pro přechodní dobu zajištění existenčního minima: úplnou obnovu Srbska, spojení s Černou Horou a odstranění všech politických a hospodářských omezení, která vynutilo Rakousko. Finanční pomoc všech velmocí k obnovení produktivních sil, které byly okupací rakouskou a bulharskou zničeny. Srbsko musí dostati východ k moři. Dosud se ta otázka

řešila zcela uměle a proto docela nevhodně. Srbsko se musí státi jadranským státem, t. j. musí býti spojeno s Bosnou, Hercegovinou a Dalmácií. Nynější ústroj Srbska nemůže postrádati vardarského údolí a východu k Egejskému moři na Soluň, který jest svou zeměpisnou polohou a hospodářským významem hlavním přístavem balkánským i musí se proto státi společným přístavem Srbska, Řecka i Bulharska. To by bylo dočasné řešení makedonské otázky, jíž nelze řešiti s národnostního stanoviska, poněvadž Makedonie tvoří směsici plemen a národností, z nichž žádná nemá většiny . . .[8]) Makedonie jest zeměpisné, strategické i hospodářské středisko pro všechny balkánské státy, kteréž všecky jsou s touto bohatou zemí spojeny svými tradicemi i zájmy. Makedonie jako středisko Balkánu doplňuje různé části Balkánského poloostrova. Srbská Morava má své přirozené doplnění v makedonském Vardaru, albánské hory nemohou žíti bez makedonských údolí a spojovacích cest: Řecko vábí Soluň pro styk s Bulharskem, Bulharsko konečně hledá v Makedonii kulturní i mravní oporu. Všecek vývoj té otázky v posledních dobách ukázal, že jest nemožno dosíci správného řešení rozdělením Makedonie . . . Jediným praktickým rozřešením makedonské otázky jest utvoření spolkové republiky na Balkáně, k níž by přináležela i Makedonie jako samostatný stát. Tím přestane býti předmětem konkurence a sváru, poněvadž bude spojovati všecky balkánské národy.«

Potud citát z memoranda srbských socialistů. Poznámek k němu netřeba připojovati.

Venkov 1. a 2. led. 1918, č. 1. a 2.

---

[8]) Zde patrně strana nepojímá všech makedonských Jihoslovanů celkem, nýbrž činí rozdíl mezi nářečím srbsko-makedonským, jež asi počítá k Srbům a makedonsko-bulharským, jež čítá k Bulharům.

Kościuszko.

V královské hrobce na Wavelu stojí mohutný sarkofág, na němž lapidárně vytesáno jméno: Kościuszko. Před žádným sarkofágem královským, co jich ve sklepeních pod kathedrálou wawelskou, nestane Polák s takovou úctou, s takovým pohnutím a s takovými city povzbuzení a naděje do budoucnosti, jako před tímto kamenným hrobem chudého šlechtice. V tom právě tkví rozdíl, že před hroby královskými cítí Polák úctu k pohřbené minulosti a pohnutí pro její ztrátu, kdežto před sarkofágem Kościuszkovým něco mnohem více: hrdost, nadšené povzbuzení k pevnosti a naději ve vítězství národní myšlenky, jejímž bojovníkem byl Kościuszko. Hroby královské jsou skutčnými hroby — z hrobky Kościuszkovy stále roste nová vůle činů a naděje nového života; hrobka jeho byla s to pohřbiti jeho prach, nikoli však ducha jeho života, v němž se sila a jímž vytryskla všechna životní síla národa, aby působila jeho životnými činy a jeho velikým charakterem nejen na dobu současnou, nýbrž i do daleké budoucnosti. Sto let uplynulo od smrti tohoto velikého Poláka a člověka,[1]) ale jméno jeho za celou tu dobu nepře-

[1]) Zemřel 15. října 1817 v Soleuru ve Švýcarsku a byl tam pochován v kostele neposkvrněného početí Panny Marie; následujícího roku převezeny jeho ostatky do Krakova na Wawel. — Narodil se v Mereczowszczyzně v okr. słonimském na Litvě, ale den jeho narození není přesně zjištěn. Ve farní matrice kossovské zapsán je pouze den křtu, totiž 12. ún. 1746. Z toho, že Kościuszko dostal jména Andrzej Tadeusz, soudí jeho životopisec, historik Korzon, že si hošík jméno »přinesl« a že se tedy nejspíše narodil dne 4. února 1746, totiž v den sv. Ondřeje, biskupa fesulanského. (V Ottově Slovníku Naučném jest omylem

stalo a posud nepřestává působiti, povzbuzovati k naději a činům touž silou jako za života Kościuszkova. »Nejvyšší náčelník« ozbrojeného povstání polského z r. 1794 dovedl národ povzbuditi a vésti k vítězství u Racławic (4. dubna), dovedl jej udržeti v odporu proti armádě mocného Ruska a spojeného s ním Pruska, pokud nebyl odpor ten nadobro zlomen — ale dovedl ještě více: působiti svým zasažením v běh polských dějin i na daleké potomky. Vždy, kdykoli se národ polský znova vzepřel proti svému potlačení, znova se ozývalo jméno Kościuszkovo a vracel se jeho duch; tak tomu bylo při každém povstání polském — a i když byla povstání potlačena, nebyl a nemohl býti potlačen duch jejich, duch Kościuszkův. A tak ozval se znova roku 1905, když ruská revoluce otřásala základy násilnického státního zřízení — ozval se i při vypuknutí evropské a světové války a naplnil duše polské novou nadějí v dosažení toho, zač Kościuszko povstal. A když se dovršilo století od jeho smrti, stojí Poláci před samým uskutečněním jeho ideálu.

Síla Kościuszkova tkvěla a tkví v tom, že ideál jeho byl opravdu národní, že činy jeho nezrodily se z nižádných osobních nebo stranických, nýbrž jen a jen z pohnutek národních. Sám byl rodem šlechtic, třeba nebohatý, ale nesloužil sobeckým zájmům šlechtickým, nýbrž zájmům celého národa, všech jeho vrstev. Historický jeho význam nespočívá v tom, že se postavil v čelo zbrojného povstání, ani snad v strategii,[5]) nýbrž v tom, že z hlubokého přesvědčení přeťal

---

uveden křestní den jako den narození. Stěží však lze připustiti, jak Korzon správně soudí, že by se byl mohl křest odbýti v den narození, když při něm byli kmotři z daleka.) »Kościuszko. Biografia z dokumentów wyznuta przez K« (= Tad. Konzona), Kraków 1894, str. 35. a 69.

[5]) Nebylť ani školeným vojevůdcem, nýbrž pevnostním inženýrem.

spojení s Polskem šlechtickým a královským, že zavrhl platnou do té doby zásadu, podle níž historii národa vytvářela jediná toliko vrstva jeho, a postavil místo ní zásadu, že k dílu tomu jest povolán celý národ do nejposlednějšího člověka, všecky vrstvy jeho, ať na nespravedlivém žebříku společenském mají místo jakékoliv. Zkrátka, že byl v polských dějinách duchem opravdu revolučním, který způsobil převrat od aristokratismu k demokratismu. Nebyl to arci převrat náhlý, nezpůsobil hned vítězství myšlenky demokratické v Polsku — víme ť dobře, jak jest jí tam dosud zápasiti s dávnou nadvládou šlechtickou, — ale byl to po ústavě z 3. května, jíž nebylo popřáno zapustiti kořenů, první skutečný průlom do hradby po věky budované, kteráž oddělovala vrstvy privilegované od potlačených a zajišťovala šlechtovládu. Kościuszkovi podařilo se uskutečniti div, že povstal na záchranu vlasti »s polskou šlechtou polský lid«.

Svému důslednému, na výsost ušlechtilému demokratismu učil se Kościuszko v dobré škole: v bojích za svobodu severoamerických Spojených států. Rozbolestněn zúžením své vlasti[6]) a poměry, jež potom doma zavládly, nevida možnosti, jak přispěti k záchraně domoviny, vzrušen byl zprávami o propuknuvším povstání v severní Americe (1775) i pospíšil tam v polovici roku 1776,[7]) aby se zúčastnil boje za svobodu. A tam ve vyhlášce samostatnosti Spojených Států četl »nezvratné a patrné pravdy: že všichni lidé byli stvořeni sobě rovnými; že tvůrce dal jim určitá nepostrádatelná práva, mezi nimiž první místo náleží právu života, svobody a snahy o štěstí; že k zajištění těch práv si lidé ustanovili vlády, jejichž moc vyplývá z vůle ovládaných; že kdykoliv se jakákoliv vládní forma pro-

---

[6]) Prvním dělením Polska 1772.

[7]) V Ottově Slovníku Naučném mylně 1778.

tiví tčelu, k němuž byla ustanovena, má národ právo docela ji změniti a ustanoviti vládu novou...« Kościuszko přinášel si do Ameriky dosti porozumění pro tyto zásady — ale z Ameriky v červnu roku 1784 se navracel naskrze jimi proniknut a posílen i vítězstvím věci americké svobody, jehož byl svědkem. Vše to prohloubilo a pevně utvrdilo jeho přesvědčení demokratické, revoluční a republikánské.

Národ a vlast byly mu nade vše, pro ně, pro svobodu a štěstí jejich bylo v jeho očích nutno vše obětovati a všeho se odvážiti, pro ně bylo nutno všecky vrstvy roznítiti a otužiti v stálosti a vytrvalosti, neboť, jak v jednom svém provolání pověděl: »Svobodu, tento nejsladší statek, jehož člověk na zemi okoušeti může, propůjčuje Bůh jedině těm národům, kteří se ho stávají hodnými stálostí, statečností a vytrváním ve všech protivenstvích.« Podlí svobody nezaslouží: »Budeme-li podlí, chtiví, sobečtí, nedbající o svou zemi, zasloužíme, abychom měli pouto na šijích — na nás samých záleží náprava vlády, na našich mravech.« Tedy buďme čisti, oddáni vlasti, nesobečtí a mějme vůli býti svobodnými: »Prvním krokem ke svržení otroctví jest odvaha býti svobodným; prvním krokem k vítězství — uvědomiti si vlastní sílu.« Sám byl takto vlasti oddán nedbaje sebe do poslední chvíle života. Když k němu po smrti Kateřiny II. přišel car Pavel oznámit mu, že mu dává svobodu, poněvadž vždy mu bylo líto jeho osudu, odpověděl mu Kościuszko: »Nikdy jsem neželel vlastního osudu, ale nikdy nepřestanu želeti své vlasti.« A když jej Pavel utěšoval, že v dějinách své vlasti navždy zůstane v krásné paměti, odpověděl: »Kéž bych raději byl zapomenut a vlast moje zůstala svobodna!«

Aby národ mohl býti svobodným a šťastným, třeba jest,, aby jimi byli všichni jeho členové, všecky jeho vrstvy. Proto nesmí býti v národě pánů a nevolníků

či podaných. »Slovo »p o d d a n ý« mělo by býti prokleto u všech osvícených národů«, napsal roku 1789 Zaleskému, poslanci trockému. Proto také 24. března 1794 na krakovském náměstí přísahal národu, že nejvyšší vůdcovské moci »neužije k soukromému útisku nikoho, nýbrž bude jí užívati jedině na obranu hranic, k získání samovlády národa a k upevnění všeobecné svobody«. Proto také v universálu ze dne 7. května 1794 zaručuje selskému lidu osobní svobodu, omezení roboty a podobná cenná zlepšení proti stavu dosavadnímu. A když jej později (1806) Napoleon chtěl získati, žádal mimo jiné záruku, že lid selský v Polsku bude svobodný a že dosavadní jeho usedlosti stanou se jeho majetkem. Podobnou žádost přednesl i caru Alexandru I., když od něho doufal obnovu Polska. Sám již roku 1792, odcházeje z vlasti a odkazuje sestře své dědičnou ves Siechnowicze, učinil tak s podmínkou, »aby hospodáři v celé vsi z každého domu neměli než dva dny mužské roboty, ženské pak vůbec ne«, k čemuž připojil tato krásná slova: »Kdyby to bylo v jiné zemi, kde by mohla vláda zabezpečiti mou vůli, učinil bych je jistě zcela svobodnými; ale v této (zemi) třeba jest učiniti, co lze učiniti jistě, aby se lidu aspoň trochu ulehčilo, a vždy pamatovati, že podle přírody jsme si všichni rovni, že jen bohatství a osvěta činí rozdíly; že máme míti zřetel na druhé a osvěcovati nevědomost, navádějíce k dobrým mravům.«

To vše mu vyplývalo z pojmu r o v n o s t i v š e c h l i d í, jejž si postupem času ujasnil do posledních důsledků, více ještě, než tehdejší zápasníci za americkou svobodu: Když na jaře 1798 opouštěl Ameriku po druhé, zůstavil v rukou svého přítele Jeffersona závěť, jíž odkázal celý svůj americký majetek »na vykoupení černochů« z otroctví a na jejich vzdělání.

Z těchto zásad vyvěral jeho odpor proti absolutismu, nechuť k formě monarchické a příchylnost

k svobodným formám vládním i ke zřízení republikánskému. Proto odpověděl vyjednavači Napoleonovu, že se vydá do Polska, zaručí-li mu císař písemně i veřejně, že vládní forma v Polsku bude taková jako v Anglii. Proto také v dopise Alexandru I. ze dne 9. dubna 1814 žádal, aby car, až se prohlásí králem polským, dal Polsku »svobodnou ústavu, podobnou anglické«. Proto v uvedeném dopise své sestře kladl na srdce jejímu synu Stanislavovi, aby dal svým dětem »dobré vychování republikánské se ctnostmi spravedlnosti, poctivosti a čestnosti«. Proto obdržev od cara Pavla svobodu, odebral se do republiky severoamerické — a proto i na konci svého žití, když ztroskotala jeho poslední naděje, kterou měl v Alexandra I. a v kongres vídeňský, zvolil si za svůj útulek městečko švýcarské.

Jeho smysl pro naprostou svobodu nakazoval mu i snášelivost náboženskou, uznávající neobmezenou svobodu svědomí. Starost o věci a otázky věčné zůstavoval svobodným církvím a jedincům, spatřuje nejvyšší úkol státu v péči o vezdejší štěstí občanů. Jasně to vyslovil v poslání občanům břeským a kobryňským ze dne 15. května 1794: »Dejte mým jménem ujištění všem řecko-východním, že veliké svobody, jichž volnost lidem dopřává, budou míti společně s námi, a že konsistoř jejich s celou mocí podle zákonů konstitučního sněmu jest obnovena. Nechť vlivu, jejž mohou míti na lid svého vyznání, užijí k tomu, aby jej přesvědčili, že my, bojujíce za svobodu, toužíme učiniti šťastnými všecky obyvatele naší země.«

Všemi těmito zásadami byl proniknut naskrze, nedal se v nich zviklati žádnou nepřízní osudu, žádnými ranami, ale ani žádnými lákadly a zůstal jim věren pevně a neoblomně do smrti. Bázně a chvějnosti neznal. Památnou je v té příčině jeho zpráva národu o nepříznivém výsledku bitvy u Szczekocin: »Národe!« volá v ní: ». . . Byl bys hoden svobody a samovlády, kdybys ne-

dovedl snášeti změn osudu? Podlé a ničemné zrůdy tvé vynasnaží se, aby využily tohoto okamžiku a děsily tě: avšak oni se rmoutí z tvých vítězství předstírajíce radost, a radují se z tvých porážek předstírajíce smutek.« Bez rozpaků na první zprávy o polských legiích Dąbrowského opustil Ameriku a pospíšil do Evropy, vypověděl caru Pavlovi poddanství, k němuž byl přinucen před svým propuštěním z Ruska[5]) — ale nepodlehl nejlákavějším vábením Napoleonovým, když pronikl jeho neupřímnost k Polákům, nepodlehl jim, ani když Poláci sami jimi byli zaslepeni a vítali Napoleona jako spasitele.

Památku tak ryzího, vskutku velikého člověka uctívají nyní Poláci. A není bez významu, že sté výročí jeho smrti spadá právě v tu dobu, kdy válka světová koná úkol světové revoluce a stanoví nové směrnice pro budoucnost. Zásada svobody a sebeurčovacího práva národů, která byla hvězdou Kościuszkovou, září ze světového zmatku, stanovíc jasně směr příštího uspořádání světa. Ideál Kościuszkův, jemuž sloužil neoblomně po celý život, blíží se uskutečnění sto let po smrti nejvyššího náčelníka polského povstání z r. 1794. Také náš sen přestává nám již býti snem — stal se nám nadějí, v jejíž splnění pevně věříme.

Již proto chápeme dokonale city polské při nynější oslavě Kościuszkově. Ale chápali bychom je i z ducha vlastních dějin. Také my měli jsme chudého zemana, který dovedl spojiti celý národ, který dovedl pohnouti i nevolným tehdy davem obecného lidu na obranu svobody svědomí a vlasti: byl to náš velký revolucionář a demokrat patnáctého století. Byl o to šťastnější, že vlasti naší tehdy obhájil a pád její na dvě stě let zadržel. A když pád její potom skutečně nadešel, měli jsme zase jiného Kościuszku, který sice nebyl válečníkem, ale pře-

---

[5]) A k němuž se zavázal jen proto, aby zajistil propuštění tisícům krajanů.

ce nepřestal usilovati o záchranu vlasti a povzbuzovati i posilovati národ svůj v době osudné velkým světlem, jež vysílal z ciziny do vlasti i do celého světa. Ten zas byl o to nešťastnější, že při své smrti neviděl ani záblesku naděje v obnovu své vlasti, kdežto Kościuszko dožil se aspoň skrovného království kongresové Polsky a úplného zničení samostatnosti polské se nedočkal. Přece však náš obhájce bez meče a utěšitel i po konečném ztroskotání tehdejších českých nadějí zvolal: »Živ buď, národe, posvěcený v Bohu, a neumírej« — v čemž opět se podobá Kościuszkovi! Neboť jen úplná nevědomost a zatemnělost mohla tomuto velikému Poláku vložiti do úst slova: »Finis Poloniae«, jež prý zvolal po nešťastné bitvě u Maciejovic (10. října 1794).*) Snadno bylo Kościuszkovi vyvrátiti tuto nejapnou báchorku, neboť — jak napsal francouzskému historiku hr. Ségurovi — nebyl posledním Polákem na světě, nemohl tak tedy zvolati. »Takové slovo bylo by nedůsledností a zločinem v ústech každého Poláka,« napsal dále, »tím více v mých«.

Tedy nikdy nezoufat — učí Kościuszko i historie. Sto let po smrti Kościuszkově vstává Polsko.

R. 1920 naplní se tři sta let od našich Maciejovic... A více než kdy jindy zní nám do duší volání našeho neválečnického Kościuszky: »Živ buď, národe...«

Ano, bude živ a svoboden, jen bude-li míti pevnou vůli býti svoboden a bude-li právě v této historické době proniknut vlastnostmi, jejichž vzorem jest Polákům Kościuszko a nám velcí duchové naší minulosti. Vůli po svobodě jsme již projevili památným projevem spisovatelským a co po něm následovalo — nyní jen při ní pevně vytrvati, buď co buď.

Nové Čechy č. 1. (leden 1918, roč. I.)

---

*) Ottův Slovník Naučný v článku Kościuszko má i zde chybu, uváděje 29. září bez poznámky, že je to datum podle starého ruského kalendáře.

Pohroma polského živlu na Ukrajině.

Polský život nyní arci jest naplněn hlavně tím, čím bijí i tepny současného života našeho: ideálem samostatnosti, který již již se má ztělesniti. O jednotlivých údobích a událostech tohoto historického dění zpravuje nás telegraf denně a zprávy ty čítáme pravidelně v politické části našich deníků. Ale vedle tohoto hlavního proudu plynou i ostatní prameny a praménky, které splývají rovněž v jediný tok národního života — a jich rokotu a šumu naslouchati jest rovněž třeba, máme-li míti obraz duše, jíž oddychuje současná hruď polská.

Poláci nyní netoliko s nadšením a horečným bitím tepen sledují vývoj otázky polské samostatnosti a obracejí zraky hlavně do Varšavy a teď také do Brestu — oni i s hrůzou a úzkostí pohlížejí za frontu do ukrajinského Podlesí, Polesí, Cholmska i na Volyň, kde anarchistická vlna lidová a vojenská zaplavuje a ničí polské statkářstvo, polská sídla panská i malošlechtická, staré polské »siedziby«, jež tolikerým kouzlem opřádal E. Jelínek ve svých črtách. Uvádění bolševických zásad do života zasáhlo nejdříve Poláky, kteří s tak nepokrytými sympatiemi uvítali bolševickou vládu. Když nejprve z Petrohradu a potom i z rady ukrajinské provoláním ze dne 20. listopadu vyhlášeno sestátnění a zlidovění veškeré půdy a tedy vyvlastnění půdy velkostatkářské, propukl lidový hlad po půdě a lidová nenávist k bohatým velkostatkářům hroznými formami »pogromů«, které se obrátily proti polským držitelům velkých pozemků. Polské listy, vycházející v Rusku — moskevské »Echo Polskie« a »Gazeta Polska«, petrohradský »Dziennik Polski« a »Dziennik Narodowy«, »Dziennik Kijowski«, »Dziennik Miński« — a po nich

listy haličské i varšavské počaly se plniti hrůznými zprávami o drancování, pálení a vybíjení zámků i statků polských, o útrapách a nejednou i smrtelných mukách jejich majetníků. Počátek učiněn hned v říjnu útokem vojáků na zámek Sławutu v okrese žitoměřském, vyloupením jeho (i z železné pokladny uloupeno 700 tisíc rublů, rodinné brilanty, zlato atd.) a zavražděním jeho majetníka, knížete Romana Sanguszky. Ale to byl jen první čin zvůle uvolněné soldatesky. Co následovalo v listopadu a prosinci, byla již ohromná vlna davová, která zachvátila celé širé krajiny. Byla to již katastrofa polských okrajin, jíž za oběť již padly největší polské majetky na Podolí a na Volyni. Poláci sice protestovali proti náhlému vyvlastňování polské půdy, zástupce Poláků v ústřední radě ukrajinské vzdal se svého místa, ukrajinský gen. sekretariát vydal na to výklad k proklamaci listopadové, že teprve ukrajinská konstituanta rozhodne definitivně o vyvlastnění velkostatkářské půdy, kteráž nemá býti do té doby konfiskována — ale veřejnost polská neklame se o budoucnosti. Uvědomuje si, že ať kdokoli v budoucnosti bude v Rusku vládnouti, nikdo se neodváží bráti sedlákům, co si vzali na základě vyhlášeného práva k veškeré půdě. Ví, že naděje na záchranu polské državy na Rusi jsou malé. Postižení ruští Poláci volají sice na pomoc polskou část vojska ruského, ale marně. Těžko, ne-li nemožno, jest soustředíti polské vojáky, rozptýlené dosud po celé frontě. Vysvětlení ukrajinské rady může snad sice zadržeti ukrutnosti a okamžité násilné uchvacování polských majetků, ale bude to jen odročení ohlášené likvidace velkostatkářské půdy vůbec a polské zvláště. Tak píší samy polské listy, želíce i nenávratné ztráty toho, co bylo v slepé zběsilosti zničeno, rozbito a sežehnuto — a tvořilo jistě příznačnou část polské kultury. Vyvoláni byli běsové, kteří již nejednou zuřili na východě polském (jen si připomeňme haličskou řež z r. 1846).

Otřesením polského majetku velkostatkářského byly ohroženy i základy polského školství na Ukrajině, vy-
držovaného dosud »Maticí Polskou« v Kijevě, jejímž
podkladem zase byla pokladna statkářská. Nyní volá
»Matice«, že bude nucena náhle zastaviti svou činnost,
nebudou-li opatřena jiná zřídla příjmů. Z provolání sezná-
váme, že kijevská »Macierz Polska« vydržovala čtyři
střední školy (2 ženské a 2 mužské) s 1000 chovanců,
šest škol obecných s 1500 žáky obojího pohlaví, pří-
pravné kursy pro střední školy se 120 žáky, středo-
škoiské kursy pro dospělé s 65 posluchači, 7 dílen
s kursy obecně vzdělávacími pro 320 účastníků, 13
opatroven s 560 dítkami, 2 nemocnice o 55 lůžkách, 7 in-
ternátů s 294 chovanci středních škol a kursy učitelské
ternátů s 294 chovanci a chovankami středních škol a
kursy učitelské se 30 posluchači.

Venkov 10. led. 1918, č. 9.

Otázka hranic polských.

Otázka polská počíná se jeviti čím dál tvrdším oříškem při řešení budoucího uspořádání věcí na území, v němž se stýkaly dosavadní Rusko, Německo a Rakousko. Stojí tu především proti sobě akt ze dne 5. listopadu 1916, jímž Německo s Rakousko-Uherskem vyhlásily samostatnost ruské části Polska (kongresovky) — a resoluce krakovská z 28. května 1917, která požaduje sjednocení všech území Poláky obývaných s přístupem k moři. Ve dvou těchto historických projevech stojí proti sobě dva principy velmi vzdálené. Jak Poláci sami dobře si uvědomují, vyplynula ochota k utvoření samostatného Polska, projevená aktem listopadovým, ze snahy po oslabení Ruska oddělením samosprávného Polska, které by bylo tím či oním způsobem sloučeno s ústředními státy — ať jako »samostatný« spojenec, či ve spojení s Haličí jako samostatná součást Rakouska.[9]) První způsob sloučení projeven byl při vyhlášení aktu listopadového, druhý objevil se později a vyvolal mimo jiné i protesty našich a jihoslovanských poslanců. Květnový projev krakovský naproti tomu staví požadavek celonárodního státu polského. Otázka hranic příštího státu jeví se v obou

[9]) Počátkem prosince vydala varšavská »Liga państwowości« deklaraci, že jediné »spojení Haliče s královstvím (totiž s ruským Polskem) v jeden celek dá pevný základ novému státu« a že tedy jest nutno utvořiti »unii dynastickou mezi Polskem a Rakousko-Uherskem.« Při tom arci žádala »uznání politických a kulturních práv« pro Poláky, kteří zůstanou mimo hranice státu polského. Byl to konečný projev t. zv. proudu austrofilského.

projevech jen mlhavě. Podle aktu listopadového jen tolik se zdálo Polákm nepochybno, že hranice proti Německu a Rakousku zůstane nezměněna (leda že by ruské Polsko bylo spojeno s Haličí). Naproti tomu květnová resoluce polská připouštěla výklad, že mají Poláci pro příští Polsko na mysli hranice etnografické. Ale to i ono objevilo se vratkým.

Zakolísala především podoba příštího Polska, tak se počala vyvíjeti na základě aktu listopadového. Způsobila to — ruská revoluce a zejména její vývoj ve směru bolševickém. Poláci hned si to neuvědomili, naopak uvítali zhroucení ruské vojenské moci, k němuž došlo vývojem revolučním. Přes všeliké neshody s německým režimem, jenž vyvolával odpor na straně polské (připomínáme jen varšavskou universitní stávku, odpírání vojenské přísahy bývalých legionářů, kteří měli býti vřazeni do německé armády, a j.), pokračovalo jednání o zřízení polské prozatímní vlády, jehož výsledkem bylo ustanovení regenční rady a konečně počátkem prosince sestavení prvního kabinetu polského s Janem Kucharzewským v čele.[10]) Cesty do Berlína

---

[10]) První kabinet polský sestaven byl takto: Předseda minist. Jan Kucharzewski, autor práce »Reflexions sur le problème Polonais«, při volbách do dumy r. 1912 kandidát »koncentrace«, pokrokově-oposičního bloku proti R. Dmowskému; z polských jeho prací uvádím »Początki prawa małżeńskiego« (1901), »Socyalizm prawniczy« (1906), »Narodowość a państwo« (1907), »Sprawa polska w parlamencie frankfurckim« (1908), »Maurycy Mochnacki« (1910), »Czasopiśmiennictwo polskie wieku XIX. w Królestwie, na Litwie i Rusi oraz na emigracji« (1911). Ministr vnitra Jan Stecki (* 1871), národně demokratický poslanec I. a II. dumy, do III. a IV. dumy již kandidatury nepřijal a na krátko před sestavením dumy vystoupil ze strany národně-demokratické. Vydal »Zasady ogólne ekonomji społecznej« (1898), »Socjologja uduchowiona« (v »Ateneu«), překládal Spencera a Robertsona, když pak se vzdal účasti v dumě, napsal brožury »O kwestji rolnej« a »O autonomji królestwa Polskiego«. Min. spravedlnosti Stan. Bukowiecki (* 1867),

a do Vídně, přijímání delegátů tamějšími vysokými kruhy, porady o vlastním polském vojsku, úvahy o diplomatickém zastoupení Polska, jednání o vlastní vládě a jejím programu, vše to Poláky (ač nikterak ne všecky) oslňovalo a omamovalo. Začaly dokonce jakési námluvy německo-polské, voláno po vzájemném bližším poznání: poznanští Poláci Dr. A. Guttry a W. Kościelski počali vydávati »Polnische Bibliothek« nákladem mnichovského knihkupce G. Müllera,[11]) známý kritik a publicista W. Feldman vydal »Geschichte der politischen Ideen in Polen seit dessen Theilungen (1795—

---

advokát, přívrženec nejprve strany národně demokratické, potom t. zv. secesse; nyní nehlásí se k žádné straně, ale soudí se, že jest blízek jmenované »Lize państwowošci polskiej«. Napsal řadu rozprav právnických a vydal samostatně práce »Szkoła wobec prawa publicznego« (1914) a »Rosja wobec Polski« (soubor úvah). Ministr financí Jan Kanty Steczkowski, původně advokát lvovský, potom člen ředitelstva Haličské spořitelny a jiných finančních ústavů haličských, konečně ředitel haličské Zemské banky; politicky mimo strany, člen rakouské panské sněmovny. Ministr kultu a vyučování Ant. Ponikowski (* 1878), inženýr, specialista v melioraci, ale záhy se věnoval práci osvětové; byl již v l. 1903 a 1904 členem výboru tajného varšavského »Spolku národní osvěty«; přednášel na vyšší škole rolnické a na technice. Náleží k umírněnému křídlu »Ligy państwowości polskiej«. Ministr orby Josef Mikułowski-Pomorski (nar. 1868), ruský Polák, ale působivší v Haliči; byl v Dublanech ředitelem rolnické akademie a zemské zkušebné stanice, místopředsedou spolku rolnických kroužků. R. 1911 povolán za ředitele průmyslově-rolnických kursů do Varšavy. V prozatímní státní radě byl správcem odboru pro kult a vyučování. Ministr obchodu Jan Zagleniczny, inženýr chemik, ředitel cukrovaru »Brześć kujawski«, bývalý poslanec I. dumy, autor prací z oboru cukrovarnictví. Ministr veřejné péče a ochrany práce Stanislav Staniszewski (* 1864), soudce, později advokát, za války po okupaci předseda apelačního soudu ve Varšavě. Ministr aprovisace Stefan Przanowski (*1875), inženýr mechanik, tovární ředitel v rus. Polsku; přívrženec polské strany pokrokové.

1914)[11]) — a při zájezdech politiků polských do Berlína a do Vídně došlo k různým projevům zdvořilosti s obou stran.[13]) Ale přišlo k vystřízlivění. Němečtí anexionisté vystoupili s požadavkem »opravy německých hranic« z důvodů prý vojenských, žádajíce pro zabezpečení Německa západní pruh království polského s pánví będzinskou, Częstochowou, Wieluní a Kališem, dále celou gubernii płockou, část łomžyńské až po Narew a jeho přítok Bobr, jakož i gubernii suwalskou. Šla by tedy opravená hranice po Němnu od nynějších hranic pruských až ke Grodnu, odtud k Bobru a po něm dále až k ústí, dále po Narvu k Visle, přes ni na Kutno, k ohbí Warty a po ní k jihu rovnoběžně s hranicí německou. Bylo by tak při zásadě »míru bez aneksí« anektováno území přes 52.000 km², čili asi jako království České. Bylo by to nové dělení Polska, při němž by se Varšava octla skoro na hranicích německých.

Nyní teprve si Poláci uvědomili svoji situaci v plné její krutosti. Pozlátkový lesk opadal a před nimi stanula nahá postava německého imperialismu, posíleného zhroucením Ruska. Nyní shledali, jak studený dech této příšery jako chmýří rozvál naděje, že ruská revoluce

---

[11]) Vyšly dosud »Die Memoiren des letzten Königs von Polen Stan. August Poniatowski«, Guttryho »Polnisches Leben in vergangenen Zeiten« a překl. Sienkiewiczových »Legionů«. Počátek patrně ne příliš šťastný, nebylo jistě třeba v 1. čísle předváděti Němcům právě nejslabšího krále polského, za něhož bylo Polsko rozděleno. Jinak mají následovati anthologie z hlavních básníků, povídkářů a dramatiků polských, díla kulturně historická atd.

[12]) Mnichov a Berlín 1917, nákl. R. Oldenburga. Str. 448. Patrně německé zpracování líla »Dzieje polskiej myśli politycznej v okresie porozbiorowym«, jehož svazek I. (do r. 1863) Feldman vydal v Krakově 1913.

[13]) »Kurjer Polski« psal, že hr. Hertling přijal p. kn. Charzewského »přímo srdečně«, že návštěva Poláků v Berlíně »minula za okolností nadmíru příznivých«.

a její převrat k bolševismu přispěje k příznivějšímu rozřešení otázky polské. Shledali, že ani jednání o separátní mír, »nechť skončí jakkoliv, nezlepší poměru sil, existujícího na východě a na polských zemích, nýbrž spíše ještě jej velmi pro Pláky zhorší«. Uvědomili si, že »imperialismus německý získal svobodu jednání«, že »tlak imperialismu, pro nějž ruská revoluce a pohroma vlašské armády vytvořily nesmírně vysokou konjunkturu, jest čím dál silnější«.

Nyní teprve se rozpomněli, že »myšlenka opravy hranic byla již v době této války blízka uskutečnění«, ba že »po delší čas dokořán stála otázka, má-li býti Varšava zaujata takto opravenou hranicí, či má-li zůstati mimo ni«. Seznali zkrátka, že »věci polské hrozí tatáž nebezpečenství, jaká jí hrozila r. 1915 a po celou první polovici r. 1916 — ne-li ještě větší —« a že »akt 5. listopadu přes všecka zdání zůstal dosud jen možností, modifikující se a vskutku modifikovanou ve spojení s rozvojem celé války.« (N. Reforma č. 27.)

Zprvu pojala Poláky úzkost, v níž si někteří řekli, že nezbývá, než čekati »na výsledek zápasu státní raisony rakouské s protivenstvími«, jež jí jest v té otázce překonávati, a shledávali reálné naděje polské v tomto okamžiku toliko ve vítězství směru rakouského. Ale rychle se vzpamatovali a odpověděli na všeněmecké anekční choutky velmi rozhodně a správně. »Třeba říci krátce a jadrně«, napsala táž Nowa Reforma (č. 33.), »že národ polský ani dnes, ani kdykoliv jindy nedá dobrovolně souhlasu k tomuto novému zločinu rozdělení. Nenajde se v Polsku ani jediný Polák, který . . . by se vyslovil pro jakékoliv dorozumění s Němci, kdyby třebas jen úkrojek polského království a ryze polské země měl padnouti za oběť německých zabezpečení a aneksí... Musíme říci národu německému, že by na své východní hranici proti sobě vznítil věčné ohnisko neúprosné ne-

návisti, kdyby se dal za voláním svých všeněmeckých vůdců . . . A přijde čas, kdy se národ německý přesvědčí, že špatně sám sebe ochraňuje, kdo se obklopuje nesmiřitelnými nepřáteli . . . Za této války měli Němci znamenitou příležitost zabezpečiti se trvale na východě . . . Měli jen projeviti velkodušnost a spravedlnost vůči našim rodákům v Poznaňsku a minimální schopnost pochopení přirozených faktův a zjevů v král. polském. A zatím? A zatím vytvořili řadu nových, pro sebe velmi nežádoucích listů v dějinách polských, které se chystají ozdobiti krásnými iniciálkami opravy hranic.«

Také v parlamentě rakouském učiněny velmi rozhodné projevy (Daszyński, Tetmajer) pro celonárodní stát polský, čemuž dobře rozumíme jako odpovědi na všeněmecké úmysly anekční. Ale bylo na ně odpověděno také přímo. Poslanec Głąbiński 22. ledna prohlásil: »Protestujeme proti záměrům nových dělení Polska pod zdáním úpravy nebo zabezpečení hranic, jakož i proti záměru, vyrvati nám pánev uhelnou, hlavní základ našeho průmyslu v království Polském. Nejúčinnějším a jediným zabezpečením hranic bude naopak uskutečnění našeho národního programu spojením všech částí Polska a všech jeho území v jeden nezávislý stát . . .«

Avšak ani otázka hranic tohoto jednotného, celonárodního polského státu není vyjasněna. Zdálo-li se z květnového projevu krakovského, že Poláci mají na mysli svůj stát v hranicích etnografických, bylo to vyvráceno pozdějšími projevy. Ukrajinci dávno naléhají na rozdělení Haliče v část polskou a ukrajinskou, prohlásili tento svůj požadavek také 30. května 1917 ve vídeňském parlamentě, načež 12. června ústy Romančukovými žádali, aby sjednocena byla východní Halič s ukrajinskou severovýchodní částí Bukoviny ve zvláštní, samosprávný útvar. Ale v deklaraci »Ligy państwowości polskiej« bylo žádáno spojení Haliče s král. Polským bez bližšího obmezení, tedy patrně celé Haliče. Proti tomu zdvihli

velmi ostrý protest haličtí Ukrajinci na mimořádném národním sjezdu, zahájeném ve Lvově 25. prosince. V přijaté resoluci sjezdové žádali obnovení dávného království Haličsko-Vladiměřského odloučením ukrajinských okresů od vlastní Haliče a spojením jich s ukrajinskou částí Bukoviny — a protestovali proti připojení ukrajinské části Haliče, jakož i vůbec ukrajinských území k příštímu státu polskému; zároveň žádali, aby obyvatelstvo východní Haliče a severní Bukoviny mohlo svobodným hlasováním samo rozhodnouti, ku kterému státu mají tato území příslušeti. Proti těmto požadavkům protestovali zase lvovští Poláci na schůzi 11. ledna 1918 a prohlásili, že »Halič ve shodě s neotřesenými právy Polska i podle zásad spravedlnosti národů musí celá se státi částí nezávislého státu polského.«[14]) Tak byl zahájen spor o hranici polsko-ukrajinskou v Haliči.

Nelze upříti, že postavení Poláků v té otázce je těžké. Z haličských okresů leží uvnitř etnografických hranic polských jen 29, kdežto za nimi 50. Haličtí Poláci sami dělí Halič na ryze polskou od západu až po Rzeszów, smíšenou (polsko-ukrajinskou) odtud po Sambor a ryze ukrajinskou odtud na východ.[15]) Rozhraní mezi oběma národnostmi jde od severu přes Radovu, Tuchlu k Radymnu na Sanu, po něm až k Sanoku a dále přes Rymanów, Duklu, Żmigrod, Gorlici, Grybów

[14]) Také v zahraniční komisi rakouské delegace ozval se (25. ledna) podobný hlas, ač diplomaticky opatrný a nejasný. Biliński pověděv, že Poláci »v dnešní situaci« drží se »především« starého zásadního přání, domáhajíce se pouze etnografického Polska, projevil přesvědčení, že Polákům nezbývá než usilovati o spojení státu polského s Rakousko-Uherskem již proto, »že by jim byla nesnesitelna myšlenka, že by měla býti Halič z příštího Polska vyloučena.« Myslil patrně na celou Halič, ač to přímo nevymezil.

[15]) J. Grabiec: Vspółczesna Polska v cyfrach i faktach. Kraków (1911). Na str. 84.

k Piwničné na hranicích uherských.[16]) Podle obcovacího jazyka napočteno v Haliči r. 1910 Poláků 4,672.500, Ukrajinců 3,208.092. Odpočtou-li se židé, kteří nebyli sčítáni jako zvláštní národ (bylo jich r. 1910 celkem 871.895), nýbrž většinou podle obcovacího jazyka připočteni k Polákům a menšinou (138.400) k Němcům, bylo by Poláků na 4,000.000. Z těch však asi 1,400.000, odpočteme-li židy, přihlásivší obcovací řeč polskou,[17]) obývá ve východní, ukrajinské části Haliče.[18]) Tvoří zde tedy Poláci nejméně třetinu všeho obyvatelstva, nepočítáme-li Židů, přihlásivších se k polské obcovací řeči.[19]) Bydlí zde hlavně ve větších městech, která mají skoro šmahem většiny polské (nebo polsko-židovské). Kromě toho zastupuje živel polský na venkově hlavně šlechta (statkáři). Mají tu tedy v kraji nepochybně většinou ukrajinském velké menšiny, z nichž největší část samo město Lvov, ze ¾ polské (ač tu jsou Ukrajinci na postupu) a s řadou starých institucí polských (universita, divadlo, knihovna a sbírky Ossolińských atd.). Na druhé straně Ukrajincům náleží zde lid — a pak byla východní Halič ohniskem národního ruchu ukrajinského v době nejnovější, kdy v Rusku za absolutismu nemohl se rozvíjeti.

Také mimo Halič nemíní se Poláci spokojiti hranicí národnostní. Předseda ministerstva při návštěvě Berlína

---

[16]) L. Niederle, Slovanský svět, 52.

[17]) Poláků v části východní napočteno 1,942.158, Ukrajinců 3,075.468; ale poněvadž řím.-katolíků bylo 1,210.383, řecko-katolíků (unitů) 3,221.167 a židů 638.409, nutno počet Poláků opraviti asi na hořejší číslo.

[18]) Srv. Dr. Ant. Boháč: Volné kapitoly ze statistiky Slovanstva. 2. Poláci a Ukrajinci. Slov. Přehled XV., 58, 109.

[19]) Poměr ten lze stanoviti z těchto čísel: obyvatelstva obcovací řeči polské 38·19%, katolíků (tedy najisto Poláků) 23.71%, Židů (z nichž asi ⅘ přihlásili polský obcovací jazyk) 12.51% — tedy vlastních Poláků aspoň 34.17%.

koncem prosince vyslovil v rozhovoru s kancléřem hr. Hertlingem přání, aby východní hranice Polska šla asi jako nynější fronta s některými opravami u Minska a na severu. Proti tomu ostře vystoupilo ukrajinské »Dilo«, napsavši: »Fronta nejde po národopisné hranici polské, nýbrž zaujímá velká prostranství zemí ukrajinských: Podlesí, Polesí, Cholmštiny*) a Volyně. Domáhá-li se Kucharzewski, aby tyto ukrajinské země vešly v objem státu polského, musíme tento požadavek polské vlády nazvati anekčním par excellence, útokem na volnost a nezávislost národa ukrajinského...« Kromě toho polská deputace, vyslaná z obsazené části Volyně k hr. Czerninovi, vyslovila přání po sloučení s Polskem. Proti tomu zase rozhodně protestoval vídeňský »Sojuz vyzvolenja Ukrajiny« (Svaz pro osvobození Ukrajiny). Prohlásil mimo jiné, že převážnou část obyvatelstva Volyně a Cholmska, a to hlavně obyvatelstvo ukrajinské, vystěhovaly buď armáda ruská, buď armády spojenců, takže na místě zůstala jen menšina, která nemá práva mluviti jménem všeho obyvatelstva. A tak vznikl i spor o hranici polsko-ukrajinskou v Rusku.

Samy polské prameny zjišťují, že území ukrajinské tam, kde se stýká s polským, zaujímá nejen celou gubernii volyňskou i s přilehlými okresy a částmi okresů gubernie minské (okr. pinský a mozyrský) a grodenské (část okresů białostockého a bielského, okres kobryňský, pruženský a brzeský), ale i jihovýchodní okraj království Polského (kongresovky), totiž části okresů janovského, bialského a włodawského z gubernie siedlecké, jakož i části okresů chełmského (cholmského), hrubieszowského, zamojského, biłgorajského a tomaszowského z gubernie lubelské.[20])

*) Chołm jest forma ruská i ukrajinská, Chełm polská.

[20]) Leon Wasilewski: Ukraina i sprawa ukraińska (Kraków 1911), str. 10.

O část ukrajinsko-polské hranice, totiž o rozhraní v gubernii łubelské a siedlecké, vypukl spor již před válkou. Ale byl to spor mezi Poláky a ruskou vládou (po případě reakční pravicí ruské dumy, při němž Ukrajinci stáli stranou; ba Poláci se Ukrajinců spíše ujímali. Spor tehdy vyvrcholil a skončil r. 1912 v neprospěch Poláků odtržením celého okresu hrubieszovského a části okresů biłgorajského, zamojského, krasnostawského, lubartovského, tomaszovského a cholmského z gubernie lubelské a celého okresu bialského i části okresů wlodawského, konstantynowského a radzyňského z gubernie siedlecké, z nichž utvořena nová gubernie cholmská. Tím nejen že odtržena od kongresovky část území, což Poláci správně nazvali novým dělením Polska, ale také přes 260.000 Poláků (takže v nové gubernii bylo potom 33% obyvatelstva polského, vedle 45% Ukrajinců s Rusy a 22% židů a jiných národností).[21]) Pamětihodno jest, že za těchto zápasů Poláci žádali, aby se rozhodlo plebiscitem. »Kurjer Lubelski« totiž r. 1906, když měl býti dumě předložen návrh na odtržení Cholmštiny, napsał, by polští poslanci v tom případě v dumě žádali, aby rozhodnutí o té věci bylo odevzdáno lidu ve shodě s usnesením památného sjezdu zemců v září 1905, jehož se účastnili také někteří Poláci.[22]) A polští členové dumské komise r. 1912 vskutku žádali (ale marně), aby ve sporném území bylo provedeno svobodné sčítání lidu podle národnosti.

Stanovisko polského premiéra, projevené v rozhovoru s německým kancléřem, jest arci od tohoto ně-

---

[21]) Viz moji studii »Otázka cholmská« v Slovan. Přehledě XIV., 153, 213.

[22]) Tehdy byla totiž přijata resoluce, že o případné změně hranic král. Polského rozhodne se plebiscitem s obou stran, poněvadž Poláci měli by zase nárok na připojení okr. sokólského a části okr. białostockého a bialského z gubernie grodenské na Litvě.

kdejšího stanoviska polského velmi vzdáleno. Kdežto hranici kongresovky tvořil Bug (na němž leží Brest Litevský), až k ústí Nurce, dále tato řeka, pak Narev až k ústí Bobru, odtud Bobr a od Grodna Němen, jde fronta mnohem dále na východ hluboko do Volyně, gubernie grodenské a vilenské, až po Pinsk a čáru od něho na sever ke Dvinsku. Kdyby se měla opraviti hranice král. Polského podle zásady národnostní, posunula by se na úkor Polska poněkud na západ za Bug, jdouc (od Tomašova lubelského) s ním rovnoběžně až skoro k Drogiczynu, načež by se ve prospěch Polska uchýlila na východ od hranic kongresovky a šla dále k Suraži na Narvu (až sem byla by to hranice polsko-ukrajinská), odtud celkem přímo na sever stále ještě ve prospěch Polska až k ústí Nerty do Bobru, pak zase v neprospěch Polska k Augustovu a odtud k říčce Černé Haňči (Czarna Hańcza), kde ji protíná rovnoběžka Druzgenik (hranice polsko-běloruská), načež po ní a severně od Suwałk ke hranici německé (hranice polsko-litevská).

Arci za hranici národnostní, hluboko do území ukrajinského, běloruského a litevského, žije množství Poláků, hlavně šlechty polské, jsou tam i četné polské ostrovy a ostrůvky[22]) — a to jest okolnost, která přivádí Poláky v rozpor se zásadou rozhraničení národnostního, poněvadž by takto rozptýlené, ale přes to početné menšiny polské zůstaly mimo stát polský.

V otázce těchto menšin došlo již také k projevu se strany polské, aspoň pokud se týká Litvy, k níž Poláci vzhlížejí s city nejvřelejšími. Bývalý advokát kališský a potom dumský poslanec, nyní profesor varšavské university Alfons Parczewski, známý přítel lužických Srbů a vědecký pracovník, zejména v oboru národo-

---

[22]) V gub. volyňské bylo Poláků 6·2%, v grodenské 10% (arci i s pohraniční částí, náležející k jazykovému území polskému), v kovenské 9%, ve vilenské 8·2%. (Niederle, Slov. svět 53.)

pisu a statistiky[24]), napsal do »Polských zpráv« (Wiadomości Polskie) článek »Vilno. Slovo v otázce hranic Polska«.[25]) Vilno leží daleko za národnostní hranicí polskou v oblasti běloruské — a jest přece, jak Parczewski zdůrazňuje, městem převážně polským. Němci provedli tam r. 1916 sčítání, podle něhož ze 138.787 obyvatelů bylo tam 74.466 Poláků, 57.516 Židů, 2909 Litvínů a 611 Bělorusů (jiných 3285). Bylo by tam tedy nyní 53·6% Poláků, 41·5% Židů, 2·2% Litvínů, 0·4% Bělorusů a 2·3% jiných. Není to arci obraz normální, neboť mnoho obyvatelstva se před německou okupací vystěhovalo; několik let před válkou (1909) mělo Vilno podle poslední ruské statistiky 218.000 ob., kterýž počet do války ještě vzrostl. Návrat vystěhovalých by obraz asi změnil. Podle téže statistiky (z roku 1909), bylo ve Vilně 77.500 Poláků (bylo by se tedy při německé okupaci i něco Poláků vystěhovalo) čili 36% všeho obyvatelstva.[26]) Podle výpočtů E. Czyńského[27]) na základě sčítání z r. 1897 bylo ve Vilně při 154.532 ob. 30·9% Poláků, 40·3% Židů, 20·2% Velkorusů, 4·2% Bělorusů, 2% Litvínů, 2·4% jiných. Parczewski nehledí k těmto číslům ruské statistiky, nedůvěřuje jim, a právem. Ale i z těch jest patrno, že z obyvatelstva nežidovského byli ve městě Poláci živlem nejsilnějším; ani ruská vládní statistika nedovedla tam nad ním ukázati převahu živlu ruského. V okrese vilenském (bez Vilna), z celkového počtu 208.781, bylo koncem minulého století podle Czyńského Bělorusů 42%, Litvínů 35%, Poláků 12·1%, Židů 7·4%,

[24]) Psal o Kašubech, o germanisaci Slezska, o době vymření meklenburských Slovanů, o lužické statistice, o potřebě zbadání polské hranice národopisné, dal podnět k novým badáním o Slovanech lüneburských atd.

[25]) Přetiskla jej letošní Nowa Reforma v čís. 18.

[26]) Slovanský Přehled XII. 271.

[27]) Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności i rozsiedlenia ludności polskiej. (Warsz. 1909.) Též u L. Wasilewského, Litwa i Białoruś 90.

Velkorusů 3·3%, jiných 0·2%. Parczewski z německé statistiky válečné uvádí, že bylo roku 1916 v tomto okrese 56.632 Poláků, vedle 2.713 Litvínů, 559 (!) Bělorusů a 2.711 Židů (celkového počtu obyvatelstva neuvádí) — kdežto podle výše udaných procent bylo by tam bývalo počátkem tohoto století Poláků 25.262, Bělorusů 87.688, Litvínů 73.073 a Židů 15.467.

Novější statistika z roku 1909, pořízená pro ministerský projekt zemstev, má sice čísla značně odlišná, takže Polákův uvádí v tomto okrese 47% (112.188),[28]) ale německá statistika se i od těch nesmírně liší. Jest patrno, že válečná statistika pro poznání pravého stavu věcí jest naprosto nepotřebná a nemůže rozhodovati. Okres byl patrně z největší části vystěhován — a kromě toho asi za Poláky počítáno mnoho katolických Bělorusů, jejichž národní uvědomění jest ještě malé. Mnozí, poněvadž jsou »polské víry« (katolické), hlásí se k Polákům, byť mluvili bělorusky.[29]) Na základě dosavadních statistik, které se tak od sebe liší, nebylo by možno otázku rozřešiti — nejméně však již na základě statistiky válečné. Měla-li by se věc řešiti podle poměru a hranic národností, musily by se vzíti za základ práce jazykozpytné — anebo nové sčítání po návratu všeho obyvatelstva, prováděné smíšenými komisemi z členů zúčastněných národností.

Ale Parczewski se mnoho čísly neobírá a podává jiné důvody, jimiž jsou Poláci vedeni, aby se ucházeli

---

[28]) L. Wasilewski, 99. Pohříchu neuvádí přesně jiných čísel z tohoto sčítání, čerpaje z Czyńského.

[29]) Vím to z vlastního názoru a přiznávají to i prameny polské. L. Wasilewski na př. píše: »Máme ‚Poláky', velmi lnoucí k národu polskému, ale jazykem Litvíny nebo Bělorusy či Lotyše. Máme lidi »zdejší«, mluvící »po sprostu« a určující svou národnost na základě vyznání, k němuž náleží. Máme rodiny, v nichž bratr a sestra nebo dva bratři se počítají ke dvěma různým národnostem . . .« (Str. 85.)

o připojení Litvy k Polsku. Připomíná, že historická minulost Vilna jest polská, že v XIX. století polská universita vilenská (než byla zrušena) myšlenkovým ruchem převyšovala i starou universitu krakovskou, i novou varšavskou. Že zde dozrával největší básnický genius polský — Mickiewicz. Že zde vzplanulo ohnisko romantismu. Že Vilno s okolními kraji v bojích za polský ideál od rozdělení Polska získalo si primát velikostí útrap i obětavostí; zejména v r. 1863 za ukrutníka Muravěva »stalo se svatým městem polského martyrologia«. A pak: nejdražší dvě jména polská, při nichž se zachvěje každé polské srdce, Kościuszko a Mickiewicz, spojena jsou nerozlučně s Litvou. Oba se zde narodili. »Vyrvati Polsce vstávající k životu místa, kde stála kolébka těchto dvou velkých lidí — toť vytrhnouti srdce z duše celého národa.« A s oběma povstávají z krajiny stínů jiní velcí duchové polští, vzešlí z Litvy: Rejtan, Niemcewicz, Zan, Zygmunt Sierakowski, Syrokomla, Odyniec, Chodžko, Orzeszkowa, Karłowicz »i celé legie oněch nejbližších Mickiewiczových krajanů, kteří na bojištích, na šibenicích i v sibiřských tundrách dali život za Polsko«. Parczewski na konec přímo prohlašuje, že »odtržení tohoto ohniska polského, od vzkříšeného státu, bylo by novým aktem rozdělení Polska« a že by z toho národ polský »vyvodil politické důsledky v budoucnosti«.

Tedy zkrátka, Poláci se staví na stanovisko historické, vzpírajíce se ponechati za hranicemi polského státu své menšiny, k nimž je pojí vzpomínky historické a národní. Jak uvésti v souhlas tyto požadavky, se stanoviska polského pochopitelné, se zásadou sebeurčení všech národů? Cestu k tomu ve vztahu k Litvě a Bělorusi snaží se ukázati projev demokratického bloku polských stran v kongresovce — polské strany socialistické, strany lidové, strany národní nezávislosti a unie

demokratických stran[80]) —, jenž dí: »Všecky demokratické živly v Polsku uznávají bez obmezení, že obyvatelstvo Litvy a Bílé Rusi má právo svobodně rozhodovati o svém osudu... Otázky, týkající se budoucí východní hranice Polska, města Vilna a jiných území někdejší Litvy, nechť řeší ústavodárný sněm polský s ústavodárným sněmem litevským. Jejich rozhodnutí musí býti založeno na vůli obyvatelstva, projevené plebiscitem. Podepsané strany jsou přesvědčeny, že demokratické litevské živly budou míti na mysli společné zájmy Polska a Litvy a že se záhy uskuteční politická unie obou zemí.«[81])

Zatím řeší se ta otázka za anarchie za frontou ukrajinskou krutým způsobem: rozpoutaná soldateska i zatemnělé davy ničí polské majetky a zabírají polskou půdu, když bylo prohlášeno vyvlastnění velkostatků. Je to zjev smutný, ale dojista přechodný. Až se poměry v Rusku vyjasní, až dojde ke konečné likvidaci dosavadního stavu a ke konečnému jednání o nové úpravě poměrů na evropském východě (neboť nynější jednání v Brestě Litevském jest od konečné úpravy daleko, o tom se nikdo neklame), dojde také k jinému rozřešení nikterak snadné otázky hranic příštího státu polského. Zatím uslyšíme ještě různé projevy o té věci se strany polské i s ostatních zúčastněných stran: ukrajinské, běloruské[82]) a li-

[80]) Ráz těch stran patrný jest již z názvů. Jasné světlo na ně vrhá nedávný oběžník kieleckého biskupa Lozińského, jímž duchovním nařizuje, aby rozhodně působili proti polské straně socialistické (Polska Partja Socjalistyczna), lidové straně (Stronnictwo Ludowe), lidové jednotě (Zjednoczenie Ludowe), polské vojenské organisaci (Polska Organizacja Wojskowa), ženské lize (Liga Kobiet) a proti časopisům »Wyzwolenie« a »Piast«.

[81]) Glas Slovenaca, Hrvata i Srba, roč. I., č. 16.

[82]) Na straně běloruské vyslovil se běloruský krajský výbor při radě selských delegátů pro organisaci hnutí, aby zajištěna byla jednota celé, nerozdělené, samosprávné Bílé Rusi. (Zprávu přinesl lešenský »Kraj« 25. ledna, po něm »Nár. Listy« 29. ledna.)

tevské, zejména až pomine tlak bolševické krutovlády. Jedno jest zatím jisto, že obrat v ruské revoluci na stranu bolševickou, jejž veřejné mínění polské na počátku vítalo s uspokojením, věci polské neposloužil. Bez něho nebylo by ani pogromů na Volyni a na Podolí, ani německého požadavku po »úpravě« hranic německo-polských.[33])

»Národ« č. 5., 6. a 8., roč. II. (únor 1918).

---

[33]) Článek tento byl dopsán 29. I. 1918. Od té doby došlo k novým projevům, zasáhl do věci i mír s Ukrajinou, ale celkový obraz otázky se nezměnil. Prudké protesty polské naznačují, že ani otázka hranice polsko-ukrajinské není rozřešena definitivně.

Dodatečná poznámka. Zařazuji sem článek beze změny, jak zachytil stav otázky počátkem r. 1918. Otázka není rozřešena dosud, stane se tak na mírové konferenci.

Otázka polská.

(Do dubna 1918.)

Otázka polská visí nad Evropou již od prvního dělení, ale nikdy snad nebyla tak zauzlena jako nyní, kdy se z ní v bolestech rodí nové Polsko. Když byl svět překvapen aktem z 5. listopadu 1916, jímž Německo s Rakousko-Uherskem prohlásily utvoření samostatného státu z obsazeného území polského v Rusku, nikdo se neklamal o tom, že čin tento není rozřešením otázky, která tolikrát již kalila mír staré, diplomatické Evropy. Ale jakým způsobem se uzel z 5. listopadu dále zadrhne, nikdo arci nemohl tušiti.

Není zcela jasno, s jakými záměry ve věci polské vstoupily do války obě spolčené velmoci; zdá se však nepochybno, že úmysly německé byly mnohem určitější než rakouské. A zcela určitě vystoupily, když se ústředním mocnostem podařilo zatlačiti ruskou armádu až za Bug. Tehdy Německo pospíšilo vyhlásiti utvoření samostatného polského státu, který mu měl býti hradbou proti Rusku. Rakousko-Uhersko bylo k onomu aktu přibráno v úloze patrně podružné. Další osudy nově proklamovaného státu zůstaly však zahaleny, neboť prohlášení prozrazovalo z úmyslů německých jen tolik, že nový »samostatný« stát má se opírati o své protektory. Dál bylo vše v mlhách, které poněkud rozptýlilo jen rozdělení nově proklamovaného státu pode dvě okupační správy. Vypadalo to jako sféry velmocenských zájmů, na př. v Persii nebo v jiných rovněž samostatných, ač ne teprve nově zakládaných zemích.

Poláci přijali prohlášení z 5. listopadu s city smíšenými a ne všichni stejnými. Zásadní uznání polské sa-

mostatnosti uvítali arci svorně s radostí, ale způsob i objem řešení této otázky nemohl nikoho z nich uspokojiti. Na půdě domácí nebylo jim tehdy lze určitě se o věci vysloviti, ale všem bylo jasno, že konečný cíl polských tužeb je zcela jiný, než jim nabízelo rozhodnutí ústředních mocností. O rozřešeni své životní otázky dávno a mnoho přemýšleli i psali, o polské otázce vznikla celá rozsáhlá literatura. V politickém životě přizpůsobili se sice poměrům, které je rozdělily do tří táborů, německého, ruského a rakouského, usilovali reálně o zabezpečení svého národního bytu v každé z těchto částí — ale na obnovení bývalého samostatného Polska nikdy nepřestali pomýšleti. Ani po nešťastném posledním povstání nevzdali se této myšlenky, která je všecky pojila a tvořila pevný základ společného národního programu. V dotazníku, jejž na podzim r. 1899 rozeslala redakce krakovské »Kritiky« po západní Evropě, čteme otázky, zda by eksistence samostatného Polska prospěšně nepůsobila na rozvoj západní Evropy, a zda i jakou cestou může Polsko své samostatnosti dosíci.[34]) Bylo to ještě kolik let před válkou rusko-japonskou, kdy carism byl ještě neotřesen — a přece ani tehdy nepřestali Poláci pomýšleti na svůj konečný národní cíl. Při vypuknutí války rusko-japonské správně soudili, že nevyvolá na evropské mapě změn, které by se mohly týkati Polska, a všepolská »Národní Liga« (»Liga Narodowa«), třebas věděla, že Rusko začalo válku, »na kterou nebylo připraveno«, varovala před povstáním — ale za války (a ještě více za následující revoluce) dobře pocítili, že otřásla netoliko Ruskem, nýbrž i Evropou, a zvýšili od té doby svou bdělost. Zbystřený sluch jejich nepřeslechl, že na mírové konferenci v Hagu r. 1907 vystoupilo Německo jako hlavní bojovná mocnost, nepře-

---

[34]) Sprawa polska w opinii Europy. Ankieta międzynarodowa zebrana staraniem »Krytyki«. Kraków 1900.

slechli podzemního dunění ve střední Evropě — a když r. 1912 vypukla válka na Balkáně, byli Poláci jistě z nejprvnějších, kdož v ní ucítili počátek velkého převratu dějinného. Vytušili, že snad udeřila jejich hodina — a haličtí Poláci, vedeni těmito perspektivami, hned se přidali k válečné straně rakouské. Haličsko-polské listy psaly až prudce pro válečné zakročení rakousko-uherské,[35]) v Haliči zakládány polské střelecké spolky, vydávány příručky vojenského výcviku, celé žilobytí politického života, bedlivě střehoucího zachmuřený mezinárodní obzor, zrychlilo se tam až horečně. A jakmile rakousko-uherským ultimatem Srbsku zahájena obrovská válka evropská a světová, přihlásily se v Haliči polské legie, které byly vojenským výcvikem střeleckých spolků na válku zcela připraveny. A sotvaže první oddíly haličsko-polských střelců překročily ruskou hranici, předložil tehdejší předseda kola polského hr. Berchtoldovi otázku, jaké jsou rakouské záměry ve věci polské.[36]) Rakouského zahraničního ministra uvedl tím sice do rozpaků, ale sám jistě věděl určitě, co jest konečným národním cílem polským vůbec a co dočasným cílem v případě rakousko-německého vítězství nad Ruskem, neboť již tehdy byl v Haliči vyvinut směr t. zv. rakousko-polského řešení otázky polské.[37])

Aktem z 5. listopadu nemohli býti ani přívrženci tohoto směru uspokojeni, tím méně rozdělením obsazeného ruského Polska ve dvě sféry, německou a rakouskou. Ale smířili se s ním jako s časovou nutností, ba uvítali jej jako základ příštího uskutečnění polského ideálu. Učinili tak podle svých starých politických zku-

[35]) Doklady uvedl jsem tehdy v Slovanském Přehledě, roč. XV., str. 331.

[36]) Nowa Reforma 1918 č. 79.

[37]) Jehož základem ostatně byla již celá dosavadní politika rakouských Polákův od slovanského sjezdu v Praze r. 1848 a zejména od zrození dualismu.

šeností a podle zásady, kterou vyslovil již poitierský manifest »Towarzystwa demokratycznego polskiego« z r. 1836 pamětihodnými slovy: »Kabinetní úmluvy nám Polska nevrátí a monarchické vojny nepřinesou lidu spravedlnosti. Ale vlast je nám tak drahá, rány její tak silně nás bolí, že neopomineme využíti žádné události, žádné příznivé okolnosti.« Uvítali jej a hleděli jej uvésti na cestu řešení austrofilského. Proto také varšavská »Liga państwowości polskiej« (neboť směr austrofilský rozšířil se i do království) učinila konečně, když se již zdály okolnosti tomuto řešení příznivými, počátkem prosince 1917 prohlášení: »Stát polský v mezích kongresovky... není s to uspokojiti našich národních požadavků..., nebyl by se žádného hlediska uspokojivým, byť jen částečným rozřešením otázky polské. V této zmrzačené podobě bude státní organismus polský neustále stonati a podléhati otřesům, nebezpečným jemu i zemím sousedním. Jedině spojení Haliče s královstvím v jeden celek dá pevné základy mladému státu, harmonicky slučujíc politickou zkušenost a kulturní hotovost oné s rozmachem tohoto... Nenavrhujeme toto sloučení jako vtělení království do souboru zemí rakouských, aniž na druhé straně pomýšlíme na odtržení Haliče od habsburské monarchie. Jako jediné východisko vnucuje se nezbytnost dynastické unie mezi Polskem a Rakousko-Uherskem. Kladouce důraz na sloučení zemí polských ruského záboru s Haličí, nechceme vzbuditi výtku resignace a lhostejnosti k ostatním zemím polským a litevsko-běloruským... Uznání politických a kulturních práv našich rodáků za hranicemi polského státu budeme považovati za podmínku přátelských vztahů se státy a národy sousedními.«

Nebylo to stanovisko všech Poláků, ale strany aktivistické je usilovně podporovaly. Činily tak i se zřetelem na patrný a stále rostoucí německý vliv na otázku polskou — a o německých, pruských myšlenkách na

ruské Polsko nikdy nebyli Poláci v pochybnostech. Vzpomínky historické byly příliš výmluvné. Vždyť Prusko při třetím dělení zabralo severozápadní, větší část pozdějšího kongresového Polska i s Varšavou a Pragou.[38]) Bismark sice prohlašoval, že Prusko má dost svých Poláků a nestojí o to, aby jejich počet zvětšilo, ale Poláci od uzavření dvojspolku proti Rusku r. 1879, rozšířeného r. 1881 na trojspolek (pro zajištění Německa proti Francii) cítili, že Prusko nepřestává na kongresovku mysliti. Poučovalo je také o tom zrychlené tempo germanisačního úsilí v Poznańsku, poučovaly je i hlasy něm. tisku, že Německo bojuje s celým nár. polským, nejen s Poláky poznaňskými. A dokonce po ruské prohře ve válce s Japonskem bylo jim jasno, že věci polské nehrozí již nebezpečenství od Ruska, nýbrž od Německa. Vyslovil to určitě Roman Dmowski, tehdejší vůdce strany národně demokratické (všepolské): »Zdá se, že Rusko po své porážce na dalekém východě a za vnitřní krise, která asi potrvá dlouhá léta, nemůže tak doufati v návrat svého mohutného velmocenského postavení... Jediné Německo roste stále v moc, tím větší při oslabení sousedů.[39]) Ono také bude s to vyvinovati a snad již dnes vyvinuje nejsilnější vliv na osudy polského národa i na další rozvoj polské otázky. Po řadu let v myslích polských se rozvíjí a upevňuje přesvědčení, že hlavním nebezpečím pro národní byt polský jest Německo...[40])

Proto příklonili se Poláci v značné části k t. zv. rakouskému řešení polské otázky, proto také se polští aktivisté vynasnažovali ze všech sil a užívali každé pří-

---

[38]) Rozhraní tehdy tvořily řeky Pilice, Visla a Bug.

[39]) Rakouska od r. 1866 a zvláště také od r. 1879, Ruska od pohromy v Asii.

[40]) Roman Dmowski, »Niemcy, Rosya i kwestya polska« (Lwów 1908), 48; také str. 252, 254, 255 a j.

ležitosti, aby v okupov. území obdrželi a upevnili polskou vládu. Úsilí to nabylo určitých tvarů zejména po svržení carismu v Rusku a bylo konečně také korunováno úspěchem. Ústřední mocnosti jmenovaly nejprve prozatímní státní radu, potom patentem ze dne 12. září 1917 stanovily zásadně formy polské vlády, načež povolána v život vladařská rada (Rada Regencyjna), zastupující vladaře (ať již panovníka nebo presidenta republiky), a konečně počátkem prosince sestaveno první polské ministerstvo.[41]) To ujalo se hned organisace vládní a správní. Zřízen důležitý odbor pro věci politické (Departement spraw politycznych), jehož všeobecné akci, řízené prof. Kamienieckým, přikázán referát mezinárodního práva, litevsko-běloruský, židovský atd., kdežto sekci zahraniční, vedené státním sekretářem hr. Wojciechem Rostworowským, připadlo především zřízení t. zv. »zahraničních hlídek« (placówki zagraniczne). Tyto »placówki« přejímají dosavadní stanoviště »Vrchního národního výboru« (Naczelny Komitet Narodowy) a stávají se eksposituram vládními, jsouce přechodem k příštím konsulátům. Takovéto hlídky polské zřízeny dosud v Berlíně (správcem jest známý kritik a bývalý redaktor krakovské »Kritiky«, Wilhelm Feldman), v Budapešti (Tad. Stamirowski), v Sofii (Dr. Tadeusz Grabowski, známý mladý autor sbírky studií »Poprzez Słowiańszczyznę), v Cařihradě (inž. Zygm. Maciejowski), v Hagu (Dr. Jan Włodek), v Bernu ve Švýcarech (prof. Dr. Michal hr. Rostworowski, mezi jehož pomocníky se uvádí i mladý básník Tadeusz Nale-

---

[41]) Předseda Jan Kucharzewski, min. vnitra Jan Stecki, min. spravedlnosti Stan. Bukowiecki, min. financí Jan K. Steczkowski, m. kultu a vyučování Ant. Ponikowski, min. orby Jos. Mikułowski-Pomorski, min. obchodu Jan Zagleniczny, min. veřejné péče a ochrany práce Stan. Staniszewski a min. výživy Stef. Przanowski.

piński, známý nám z pobytu v Praze) a ve Štokholmě (Dr. Stan. Wędkiewicz). Ve Vídni oficiální polské ekspositury není. Organisována arci také domácí správa (dekretem z 3. ledna 1918). Svrchovaným orgánem vládním i správním jest vladařská rada (Rada Regencyjna), která vydává dekrety a reskripty, kdežto zákony do svolání sněmu bude vydávati příští státní rada (Rada Stanu). Jinak rada vladařská provádí vládu podřízeným sobě ministerstvem. Náčelníkem a representantem vlády jest ministerský předseda, který také spolupodpisuje dekrety a reskripty vladařské rady; jinak všecka činnost vládní rozhoduje se v ministerské radě. Po ruce ministerského předsedy pracuje uvedený již odbor pro věci politické, dále komise vojenská a úřednická. Pod dozorem ministerského předsedy vychází od 6. ún. 1918 vládní list »Monitor Polski« a od 4. ún. 1918 věstník zákonů a nařízení »Dziennik praw królestwa Polskiego«. Nejvyšší úředníky ministry, ředitele odboru pro věci politické, předsedy komise vojenské i úřednické, ředitele kanceláře ministerské rady, redaktory »Dziennika praw« a vládního listu, vrchní úředníky soudní, vrchního školního dozorce i ostatní inspektory a ředitele škol středních), jmenuje vladařská rada, která také potvrzuje volbu rektorů; ostatní úředníky jmenují jednotlivá ministerstva. Po ustálení těchto věcí konány přípravy k volbám do státní rady (Rada Stanu), která podle patentu ze dne 12. září má zatím zastupovati sněm; až ten vstoupí do života, státní rada se rozejde. Má býti složena ze 110 členů, z nichž 12 jest virilistů (6 římsko-katolických biskupů, generální superintendenti obou vyznání evagelických, nejstarší rabín varšavský, rektoři university a techniky a president nejvyššího soudu), 55 členů volených a 43 jmenovaných vladařskou radou po návrhu ministerského předsedy. Činné právo volební přísluší členům městské rady varšavské, lódžské a lubelské i

členům okresních výborů, t. zv. sněmíků.[42]) Volen může býti každý gramotný, aspoň 30letý občan polského státu. Státní radu svolává, zahajuje, odročuje, uzavírá neb rozpouští rada vladařská. Ona také jmenuje jejího předsedu, jenž bude míti titul maršálka. Mimo něj budou v presidiu dva jeho náměstkové a čtyři tajemníci, zvolení státní radou. Úkolem jejím jest zejména schváliti návrh ústavy nového Polska, má právo podávati návrhy zákonů a usnášeti se o nich, přijaté zákony pak potvrzuje vladařská rada; má dále právo schvalovati rozpočet, povolovati půjčky, na konci správního roku schvalovati státní účty, podávati interpelace. Volby do státní rady byly vypsány na 27. února, ale nedošlo k nim pro události, vyvolané mírem s Ukrajinou. Tím také odročena otázka svolání sněmu, jíž se měla státní rada především zabývati.

Méně se dařilo řešení otázky polského vojska. Německo by ji bylo rádo rozřešilo prostým vtělením dosavadních polských legií do německé armády, ale narazilo na odpor. Legionáři odpírali přísahu a byli proto internováni. Odpor jejich dosud celkem trvá, ač podle poslední (lednové) německé zprávy 211 důstojníkův a 2500 vojínů požádalo za reaktivování v legiích. Zřízení polského vojska z dobrovolníků přes četné výzvy také nadobro zklamalo. Za pět čtvrtí roku od prohlášení polské samostatnosti místo celé dobrovolné armády získáno pouhých několik tisíc dobrovolníků. Zápal pro polské legie, který se projevil na počátku války v Haliči, nadobro pohasl. Je to dojista významný hlas lidu, jehož však nebude dbáno. Již koncem ledna rozhod-

[42]) Město Varšava volí celkem 8 členů, Lódź 4 členy, Lublín 1 člena; okresní sněmíky (sejmiki powiatowe) utvoří v generálním gubernátorství varšavském (t. j. v okupačním území německém) 8 volebních okresův a zvolí 24 členy, v gen. gubernátorství lubelském (okupačním území rakouském) 6 volebních okresův a zvolí 18 členů státní rady.

nuto bylo v ministerské radě o návrhu vojenské komise, podle něhož má býti zavedena všobecná branná povinnost. Strany aktivistické naléhaly, aby vladařská rada sama schválila předlohu branného zákona, neodkládajíc ho do státní rady.[43])

Zatím utvořilo se polské vojsko v Rusku z desorganisované ruské armády. Poprvé jsme o něm zaslechli, když bělgorodský polský pluk odmítl postupovati proti ukrajinské radě a byl proto v noci na 30. prosince odzbrojen; důstojníci byli zatčeni a odvezeni do Moskvy. Zde potom 9. ledna byli zatčeni i členové vrchního velitelstva polského vojska. Tyto činy, jakož i Krylenkův rozkaz k odzbrojení všeho polského vojska vůbec, vyvolaly prudký odpor. Vojenská polní delegace polská hned ostře protestovala a když protest zůstal bez účinku, vzbouřily se polské pluky v gubernii mohylevské na pokyn generála Latoura, vrchního velitele polských vojenských organisací v Rusku. Počátkem února začaly docházeti zprávy o postupu a síle polských vojsk: že od Rohačeva táhnou ke gubernii smolenské, že obsadily Mińsk, Mohylev a zajaly Krylenka s celým štábem, že dobyli Smolenska, Vitebska, že mají 30, 110, 170, ba až 250 tisíc mužů pod vrchním velením generála Dowbora-Muśnického, který jest ve styku s Kaledinem atd.[44]) Ve

---

[43]) Také správce sofijské eksposietury polské, Dr. Tad. Grabowski, přispěchal podepříti tato úsilí zprávou, jak jest Bulharsko zklamáno nezdarem záležitosti polského vojska. Čekalo prý, že do roka od 5. listopadu bude míti Polsko stotisícovou armádu, a nezdarem této akce prý k Polsku velmi ochladlo.

[44]) Józef Dowbór Muśnicki, vůdce I. vojenského sboru polského, byl generálem poručíkem v ruském generálním štábu. Pochází z kraje radomského v král. Polském. Jemu jsou podřízeni generál major Gustav Ostapowicz z kraje grodenského (* 1867) a generál major Józef Leśniewski z gub. vitebské (rovněž * 1867). Kromě nich a gen Latoura uváděn později ještě gen. Michalis, který sbíral polské vojsko v jižní Ukrajině.

Varšavě rozlétly se otisky »písně armády gen. Muśnického«:

Neseme volnost s bajonty,
ať všecek polský lid je živ!
Kdo chce, ať chodí se »sověty« —
my s věrou v svatý polský div!

V tisíci bitev pro »ně« hlavy
jsme kladli, polskou lili krev —
»Za Poznaň, Krakov, za Varšavu,«
toť jediný dnes náš je zpěv!

Od zřídel Němnu po břeh moří,
až po břeh Odry, Tater štít
a do stepí až Záporoží
leť vítr zpěv ten rozšířit!

Leť ku bratřím, již v alpském ledu
francouzských polích cizí stráž
v řad nevolných dnes plní sledu —
leť s blahou zvěstí, orle náš!

Nes, orle, píseň vojínovu,
beznaděj z prsou vyžeň, zdus,
rci, povstání že vstalo znovu,
že žije Polsko, Litva, Rus!

I v dálku za oceán siný,
kde Washington se bělá, spěj,
ze srdcí výkřik ve svět jiný
nes bratřím: »Bože, štěstí dej!«

Hoj, generále, pokyň rázem!
Lesk září děl i hrotů třpyt —
chcem čenstochovským před obrazem
přísahu slzou pokropit!

Neseme volnost s bajonty,
ať všecek polský lid je živ!
Kdo chce, ať chodí se »sověty«
my s věrou v svatý polský div!

(Nowa Reforma 1918 č. 71.)

Vše to budilo v Polsku nadšení a naděje, ale skutečnost byla mnohem skrovnější. V pravdě se polské vojsko shromáždilo hlavně v okolí Bobrujska, Rogačeva a Słucka, aby se postavilo rozpoutaným oddílům bolševickým, ničícím polské statky i panství polská na Volyni, Podolí i Ukrajině, ale síla jeho jest o mnoho menší, než se udávalo, a také postup jeho nebyl tak vítězný, jak se psalo. Podle samého »Monitoru« varšavské vlády byly to zprávy tendenčně přemrštěné, rozšiřované prý, aby vzbudily domnění, že Poláci touží vojenskou mocí ovládnouti cizí etnografická území. Že vojenské síly gen. Dowbor-Muśnického nejsou veliké, ukázaly zprávy o dalším násilném odzbrojování polských oddílů (na př. poblíž stanice Uši, kde bolševici vyšinuli polský vojenský vlak s kolejí). Také provolání generála Dowbor-Muśnického vysvětlilo pravý stav věcí: že polské vojsko bylo soustředěno mezi Rohačevem a Bobrujskem, kde je chtěl Krylenko vyhladověti a přepadem odzbrojiti, že však oddíly bolševické byly z Rohačeva vypuzeny a polské vojsko opanovalo i Żłobin a Bobrujsk, odkud ohrožovalo i hlavní stan ruský. »Z Bobrujska, odkud vede nejkratší cesta do naší vlasti, neustoupíme, byť bychom vsichni měli padnouti«, prohlásil gen. Mušnicki. Když po prohlášení Trockého a po vypršení příměří došlo k německému tažení do Pobaltí, vyjednalo německé velení vzájemný styk s vojskem gen. Muśnického. Ten počátkem března odeslal do Varšavy deputaci, aby zpravila radu vladařskou o hotové věci.

Vývoj věcí v novém Polsku nedál se za souhlasu všech politických stran a všeho obyvatelstva. L e v i c e (polská strana socialistická, polská strana lidová, strana nezávislosti národní a sjednocení stran demokratických) prohlásila hned v lednu,[45]) že se voleb do státní rady ani její činnosti nezúčastní a že žádá nodkladné svolání

---

[45]) »Komunikat Informacyjny«.

sněmu. Na společném sjezdě s levicí haličskou v Krakově 2.—4. února[46]) bylo prohlášeno, že vláda král. polského, vytvořená za podmínek, diktovaných ústředními mocnostmi, nepožívá obecné důvěry; sjezd vyhlašuje jí boj a žádá svolání ústavodárného sněmu, složeného jen z jedné sněmovny poslanců, zvolených za úplné volnosti politické hlasováním všeobecným (bez rozdílu pohlaví), tajným, přímým a poměrným; usnesení jeho budou podléhati schválení všeho obyvatelstva obojího pohlaví od 20 let; strany se zasadí o to, aby ústavodárný sněm i všeobecné hlasování daly Polsku zřízení republikánsko-demokratické. Sjezd vyslovil se nepřímo také proti austro-polskému řešení otázky polské, žádaje podle sebeurčovacího práva národního nezávislý stát, složený ze všech zemí polských. Co se týče Litvy, úplně uznal snahy národa litevského o nezávislý stát, připojiv mínění, že v zájmu Polska i Litvy bude dobrovolná unie, při čemž otázka hraniční vyřídila by se plebiscitem ve sporných okresech. Také již předchozí sjezd strany lidové v král. Polském (koncem ledna) podobně se vyslovil ve všech těch věcích[47]) a o vojsku polském prohlásil, že se může utvořiti teprve na základě ústavy, kterou vypracuje ústavodárný sněm.

Naproti tomu, jak řečeno, podporovaly vládu strany aktivistické (Liga Państwowości Polskiej, blok národní, klub národní práce, národní svazek dělnický, centrum národní), k nimž ve skutečnosti náleží také t.

---

[46]) Z haličských stran (podle »Naprzodu«) účastnily se sjezdu: liga nezávislosti Polska, polská strana sociálně demokratická Haliče i Slezska, polská strana lidová a polská strana pokroková. Poslední dvě strany neúčastnily se (podle »Nové Reformy« č. 63.) celé, nýbrž z lidovců jen skupina posl. Stapińského a z pokrokovců jedině posl. H. Śliwiński.

[47]) Zejména také vzkázal »bratrský pozdrav všem národům, obývajícím v zemích bývalého velkoknížectví Litevského« a projevil naději, že dojde k unii. (N. Ref. 57.)

zv. nestranní (Koło Międzypartyjne). Z těch vyslovilo se o sporných věcech zejména »Centrum Narodowe« prohlášením v městské radě,[48]) že za podklad polského státu považuje neodkladné spojení celé Haliče s neokrojeným královstvím Polským, že bez Vilna a bez Lvova nebylo by Polsko v pravdě nezávislým státem, že jest nutno, aby bez odkladu bylo vytvořeno polské vojsko, aby se sestoupila státní rada a byl svolán sněm, jakož i aby vláda vyhlásila program sociálních reforem, hledících k potřebám lidu rolnického a dělnického. Podobně vyslovil se před tím i »Klub Pracy Narodowej«, žádaje výslovně personální unii s Rakousko-Uherskem.

Tak v král. Polském. Na Litvě, pokud byla okupována, Poláci všech stran již v květnu 1917 prohlásili tehdejšímu německému kancléři zvláštním memorandem, že jedině možným řešením otázky litevské byla by federace s Polskem, a počátkem ledna 1918 zaslali kancléři Hertlingovi protest proti postupu t. zv. litevské zemské rady (»taryby«), uznané německou okupací.[49])

Proti litevské zemské radě ozvaly se potom také ještě zvláštním projevem, zaslaným kancléři, klub centra na Litvě, klub národní a klub nestranných. Prohlásily, že nezvratným přáním litevských Poláků jest spojení se státem polským a že zejména Vilno, město neméně polské než Varšava, nemůže se státi hlavním městem národně litevského státu a bude vždy gravitovati k Polsku.

---

[48]) Když se bylo na nárožích varšavských objevilo provolání řady institucí (mezi nimiž byl bez oprávnění i podpis městské rady), žádající utvoření polského státu v hranicích národopisných. (N. Ref. č. 69.)

[49]) Protest ze dne 2. ledna podepsali hr. Marjan Brool-Plater, Konrad Niedziałkowski, Witold Abramowicz, Dr. Tad. Dembowski, Lud. Chomiński, Kaz. Swiątecki a Dr. Witold Węsławski.

Také socialistické a demokratické organisace (všeobecné, polské, běloruské, ruské a židovské)[50]) prohlásily v lednu projevy zemské litevské rady za falšování veřejného mínění a za akty nezávazné; jediným výrazem vůle všeho obyvatelstva musí býti ústavodárný sněm, zvolený na základě všeobecného, rovného, přímého, tajného a poměrného práva volebního (bez rozdílu pohlaví) po ustoupení moci okupační. Litva s Běloruí buďiž potom demokratickou republikou, v níž by menšinám byla zaručena kulturní samospráva. — Tato zemská rada litevská, proti níž zdvihly se polské protesty, pc vůli Němcův přijala 11. prosince 1917 deklaraci (jíž se později gen. Hoffmann dovolával v Brestu Litevském), že na základě usnesení litevské konference ve Vilně z 23. září 1917 prohlašuje se obnovení nezávislého státu litevského s hlavním městem Vilnem — a že se rada vyslovuje pro věčný svazek litevského státu s císařstvím německým, uskutečněný vojenskou a komunikační konvencí a celní unií. Projev ten byl chován v tajnosti i před Litvíny. Když Němci v době mírového jednání v Brestu Litevském žádali, aby byla veřejně vyhlášena první část deklarace, odepřela to rada litevská, pokud se jí nedostane osvědčení, kdy bude vláda odevzdána Litvínům, odvoláno vojsko německé a utvořena milice, vůbec kdy a v jaké formě bude utvořen litevský stát.[51]) Po naléhání gen. Hoffmanna však se přece rozhodla první část deklarace uveřejniti, když bude ve druhé části projev pro spojení s Německem učiněn závislým na rozhodnutí ústavodárného sněmu. Tak byla

[50]) Litevská sociálně demokratická strana; polská skupina socialistická, polská strana demokratická; běloruská sociálně demokratická skupina; běloruská socialistická hromada; ruská strana sociálně demokratická; strana socialistů revolucionářů; Bund, židovská dělnická strana socialistická »Poalejsion«, židovský svazek demokratický.

[51]) Nowa Reforma č. 71.

konečně usnesením »taryby« ze 16. února prohlášena samostatnost litevského státu s dodatkem, že základy jeho i »poměr k jiným státům« budou určeny ústavodárným sněmem.

Z haličských stran[52]) kromě sociálně demokratické všecky stály do míru s Ukrajinou na stanovisku řešení rakouského, ač všenárodní projev krakovský ze dne 28. května 1817 vyslovil se pro spojení všech území polských s přístupem k moři. Zejména od sestavení prvního polského ministerstva směr austrofilský nabyl v Haliči vrchu. Příznačný v té příčině byl projev sjezdu »kroužků národní práce« (ve Lvově 2. února), který se vyslovil »co nejvřeleji pro připojení celé Haliče k tvořícímu se samostatnému státu polskému s císařem Karlem I. a jeho dynastií na prastarém trůně polském.« Před tím již v zahraniční komisi rakouské delegace (25. ledna) učinil Biliński podobný projev, jemuž však posl. Witos (lidovec) v Kole Polském prudce odporoval, nazvav jej zřeknutím se úplné státní samostatnosti polské a porušením národní solidárnosti.

Tak se jevil ve všech polských zemích politický ruch, projevující vůli polského národa po samostatném státu — jen **Poznaňsko** a celé polské území v Německu mlčelo. Bylo to mlčení, které mnoho povídalo o postavení německého národa pod vládou, která přinášela polskému národu v království — svobodu. Stejně mluvily i německé »ústupky« poznaňským Polákům vedle starostí německé okupační správy o práva polská v bývalém ruském Polsku. Zde hned svěřeno Polákům všecko školství od elementární třídy po universitu — v

---

[52]) Strana demokraticko-měšťanská, demokraticko-národní, demokratická, konservativní, polská strana sociálně-demokratická, polská strana lidová, strana sociálně-národní, sjednocení národní, liga nezávislosti Polska; k nim se druží organisace: Stráž polská (pro otázku polských hranic) a kroužky národní práce (Koła pracy Narodowej).

Prusku teprve v letě 1917 ministr osvěty nařídil, aby v těch nejnižších třídách obecných škol provincie poznaňské, v nichž se dosud i náboženství (jako všemu jinému) učilo po německu, byly nyní polské děti tomuto předmětu vyučovány polsky. To byl totiž ode dřívějška jediný ústupek polskému jazyku v poznaňských obecných školách — ale nebyl ve všech proveden: z 1756 škol jen v 1400. Avšak poznaňským Polákům mělo se dostati ještě další odměny za ohromné krvavé oběti, které přinesli v této válce německé říši: pruské ministerstvo v lednu tohoto roku znova úřadům poznaňským připomenulo své loňské nařízení, aby od velkonoc pokud možná i ostatním dětem, které vstoupily neb vstupují do školy bez dostatečné znalosti jazyka německého, dostalo se náboženského vyučování jazykem polským... A »němečtí poddaní polského jazyka« přece nebyli spokojeni! Ozvali se konečně a přihlásili se — o rovné právo s Němci! Poslanec Korfanty v komisi pro volební reformu do pruského sněmu v zápětí na to promluvil: »Lidstvo vysvobodilo se již z barbarské zásady: cuius regio, eius religio — dnes ozývají se v celém světě hesla o sebeurčovacím právu národním a ochraně národních menšin... Tento stát není ryze německý, neboť v něm tvoří Poláci 10% všeho obyvatelstva. My jsme se do tohoto státu násilně nevtlačili, nýbrž byli jsme k němu přivtěleni násilím, jakého neznají dějiny člověčenstva... Žádáme proto také úplné rovnoprávnosti. Chce-li p. Osten[*]) dáti této sněmovně ráz ryze německo-národní, musí... buď polská území z tohoto státu vyloučiti, nebo jim dáti tak rozsáhlou samosprávu, aby nepotřebovala zastoupení v této sněmovně.« — Poslanec Trapczyński pak v plné sněmovně žádal, aby byly z rozpočtu odstraněny položky protipolské (na německou kolonisaci v Poznaňsku). Na to dostalo se Po-

[*]) Pruský poslanec, jemuž Korfanty odpovídal.

lákům tvrdé odpovědi pruského ministra vnitra Dra. Drewsa, nejen že Poláci nedostanou samosprávy, ale že i pouhé upuštění od represalií proti nim namířených záleží na tom, »projeví-li převážná většina polského obyvatelstva svým chováním, že jest pohřbena jakákoliv myšlenka na oddělení od Pruska, ať přímé nebo cestou samosprávy.«

Toto vše vedle projevených německých úmyslů, podle nichž na opravu hranic něm.-polských z důvodů strategických mělo býti anektováno území přes 52.000 km², upozornilo Poláky velmi citelně na nebezpečí, které jim hrozí z rostoucí moci německé, posílené rozvratem Ruska po převratu bolševickém. Otázka hranic polských[54]) stala se palčivou. Dosud odporovali Poláci jen ukrajinským požadavkům v Haliči, ale projevení požadavku německého, třeba neúřední, ukázalo jim v celé nahotě, že by polský stát, založený aktem listopadovým, mohl býti nemilosrdně okrojen se všech stran až na bezvýznamný, bezmocný a samostatného života státního neschopný zbyteček. Proto vyslovovali čím dále hlasitěji požadavek, aby k mírovému jednání v Brestu Litevském byli přibráni také zástupci polského státu. A když volání toto jevilo se býti marným, vydala polská vláda koncem ledna deklaraci, v níž slavnostně objasnila polské stanovisko: »Veškeré úmluvy, rozhodující o osudech Polska, nebudou národem polským uznány právně závaznými, budou-li uzavřeny s pominutím zastupitelstva polského státu... Část Polska, která byla pod názvem království Polského na kongrese vídeňském spojena s Ruskem unií dynastickou..., musí integrálně vejíti v složení samostatného polského státu... Co se týče ostatních zemí, jež ústřední mocnosti v Rusku okupovaly a které tvořily součást bývalého státu polsko-

---

[54]) Sr. předešlý článek »Otázka hranic polských«.

litevského..., národ polský s radostí jim podá bratrskou ruku, aby s nimi byla obnovena unie na základě vzájemné, dobrovolné dohody a úplné rovnoprávnosti... Kdyby na těch územích měly býti utvořeny státy... nebo kdyby kterákoli část jejich měla býti připojena k některému státu sousednímu, žádá polská vláda..., aby obyvatelstvu těch území, která svým národnostním složením a rázem civilisace gravitují k Polsku, poskytnuta byla možnost, by svobodně se vyslovilo a rozhodlo o svém připojení k polskému státu...« (N. Ref. 53.)

Zároveň zasazovala se vláda polská i haličtí politikové o rak. rozřešení, od něhož očekávali spojení neokrojeného král. Polského s celou Haličí a přechod vlády do rukou polských, aby mohl býti stát uvnitř rychle vybudován. V dnech 23. a 24. února na podnět vladařské rady měl se konati sjezd polských delegátů, na němž měl býti císař Karel povolán králem polským.

Zatím uzavření míru s Ukrajinou v Brestu Litev. 9. února vše zvrátilo a způsobilo ohromný převrat v myslích veškerého národa polského. Článek II. traktátu mírového stanovil hranici od jihu k severu: Tarnogrod-Biłgoraj - Szczebrzeszyn-Krasnostaw-Puchaczów-Radzyń-Międzyrzecze-Sarnki-Melnik-Wysokie Litewskie-Kamieniec Litevski-Pružany- jez. Wygonovské. To znamená, že bylo odtrženo Chełmsko (Cholmsko) s částí Podlesí, čili z gubernie lubelské celé okresy tomaszovský a hrubieszovský, skoro celý okres zamojský se Zamościem, skoro celý okr. chełmský, půl biłgorajského a část krasnostavského, z gubernie siedlecké celé okresy włodawský i bialský a skoro celé okresy konstantynovský a radzyński. Celkem asi 15.000 km², více než odtrhla ruská vláda pro gubernii cholmskou.[55])

[55]) Tehdy (r. 1912) odtržen z gub. lubelské jen celý okr. hrubieszovský, z ostatních jen část (a k tomu nepatrná část lubartovského); z gub. siedlecké jen celý okres bialský, z ostatních jen část. Srv. můj článek »Otázka cholmská« v roč. XIV. Slovan. Přehledu, str. 153, 213.

Je to hranice pro Poláky nepřijatelná z mnohých důvodů. Není ani přirozená, ani historická, ani přesně národopisná. Přirozená hranice řeky Bugu splývá zde s hranicí historickou, i jest již z té příčiny pochopitelno, že si ji Poláci hájí. Hranice národopisná nešla by zcela podle hranice mírové, ale za ní zůstávají i podle ruské statistiky veliké menšiny — ostatně je zde mnoho nejasného, poněvadž z dosavadních statistik žádná není spolehlivá. Ale i statistiky Polákům nepříznivé — vládní statistiky ruské — mluví mnoho v jejich prospěch. V celém území sporném bylo lze na základě ruských pramenů vypočísti 45·73% Poláků, 36·25% Ukrajinců s Rusy, 14·19% Židů, 3·83% jiných národností, měli v něm tedy Poláci většinu relativní. V jednotlivých okresích byl poměr Poláků a Ukrajinců, jakož i katolíkův a pravoslavných takovýto (podle pramenů ruských a v poslední rubrice okupačních):

Okres	1897 Pol.	Ukraj.	kat.	1913 prav.	% kat.	% pr.	1917 % Pol.	% Ukr
Gub. lubelská								
Biłgoroj . .	60.363	20.071	74.886	37.311	60·01	29·89	66·2	20·8
Hrubieszów	23.387	60.413	40.414	77.775	28·19	54·25	23·0	59·6
Zamość . .	88.486	9.221	113.186	17.517	75·33	11·66	73·8	7·9
Krasnostaw	80.796	5.576	102.233	8.505	81·43	6·77	80·4	5·7
Tomaszów	36.043	48.940	51.915	50.866	44·39	43·49	36·0	49·6
Chełm . . .	47.163	46.003	63.551	74.226	33·59	39·23	34·5	33·5
Gub. siedlecká								
Biała . . .	25.978	29.202	34.246	35.392	38·15	39·42	33·9	38·1
Włodawa .	21·017	54.653	27.256	53.204	32·47	46·36	21·5	55·8
Konstantynów	32.776	18.733	57.135	10.061	71·93	12·67	53·4	30·6
Radzyń . .	63.866	3.904	80.159	4.773	77·38	4·61	72·8	4·5

Jak patrno ze všech těch čísel různých nepolských statistik, mají Ukrajinci ze všech desíti okresů absolutní, ač toliko nepatrnou většinu jen v okr. hrubieszowském

a włodawském.[56]) Pouze poměrnou většinu mají rovněž jen ve 2 okresích: tomašovském a bělském (v tomto pouze nepatrnou) — v ostatních jsou v menšině, ve třech dokonce mizivé (Zamość, Krasnostaw, Radzyń).[57]) Nebylo tedy ani s ukrajinského stanoviska věcí tak naléhavou, aby toto území bylo od Polska odtrženo, zejménaováží-li se ohromný prostor ostatní Ukrajiny. Poláci kromě důvodů národopisných, náboženských a teritoriálních (přirozené celistvosti) mají také závažné důvody historické a kulturní, které je nutí, aby se bránili odtržení těchto krajů. Mučednictví unitů v letech sedmdesátých, bývalá slavná akademie (škola) v Zámostí (Zamošć) atd., toť vzpomínky Polákům předrahé.

Proto bezohledné okleštění král. Polského mírem brestským, uzavřeným bez účasti zástupců státu polského, tedy bez účasti hlavního interesenta, vyvolalo ve všech částech Polska ohromné rozhořčení a bouřlivý, živelný odpor, který zasáhl všecky vrstvy národa a spojil všecky strany politické bez rozdílu. Žurnalistika ozvala se hned prudkými, při známém polském sebeovládání v politice neobyčejně ráznými a bezohlednými slovy. Nowa Reforma na př. psala: »Skrytě a licoměrně byli jsme zasaženi do srdce. Národu polskému vzali jeho slznici, jeho zemi nejdražší... Ale národy jsou trvalejší než státy... Přestáli jsme otroctví — přestojíme také

[56]) Podle výpočtů Poláka prof. E. Romera r. 1913 bylo v těchto okresích podle vyznání (při čemž přibližně se kryjí katolíci s Poláky, pravoslavní s Ukrajinci a Rusy) v procentech:

	katol.	prav.	žid.		katol.	prav.	žid.
Biłgoraj . .	62	28	10	Chełm . . .	37	34	13
Hrubieszów	32	51	17	Biała . . .	43	32	25
Zamość . .	77	10	13	W odava .	32	42	21
Krasnostav	81	7	11	Konstantynów	73	12	14
Tomaszów	47	41	12	Radzyń . .	75	4	18

[57]) Ve všech okresích jest značné procento Židů, což by také padalo na váhu, poněvadž tento živel se zde většinou hlásí k Polákům.

»osvobození«... Nebojíme se! Neopomineme ani jednoho obranného prostředku proti tomuto divému násilí, zasazenému cizí, lehkomyslnou a zlou rukou... Nebolí nás, že povstala nová Ukrajina, že četný a nadaný národ dnes tone v jitřní záři své volnosti. Známe ten cit a dovedeme jej ctíti. Nás bolí naše křivda, křivda nepotřebná, zbytečná a nesmyslná...« (Č. 71.)

Ale promluvili a protestovali rázně také politikové a státníci. Protestovalo Kolo Polské i polští členové panské sněmovny a přešli do oposice, v jaké dosud nebyli. Polští ministři ve Vídni podali (18. února) demisi, která však nebyla přijata. Předseda Kola baron Goetz v říšské radě (20. února) pravil, že brestská mírová smlouva, »zrozená z ducha německého militarismu a bezmocného pokrytectví staré diplomacie rakouské«, zamýšlenou »loupeží polské země« má za úkol »vytvořiti mezi Poláky a Ukrajinci neustálé zřídlo bratrovražedného boje«, Polsko že »se má státi poslušným nástrojem říše německé« — a prohlásil, že Poláci »nikdy přenikdy se neodřeknou polské země a práva k utvoření nezávislého státu, obsahujícího všecky části Polska«. Ještě ostřejší bylo poslání Kola Polského národu ke dni 18. února. Bilinski v panské sněmovně (27. února) promluvil zcela jinak než v delegacích. Ve Varšavě, sotva 11. února došly podrobnosti o mírových podmínkách, celé ministerstvo odstoupilo, a vladařská rada, přijavši jeho demisi, vydala 13. února slavnostní manifest, důstojný vrchol politických protestů polských, v němž prohlásila: »Zdvíháme svůj hlas před Bohem i před světem, před obličejem lidí i před soudem dějin... protestujíce proti novému dělení Polska, odpírajíce mu svého uznání a vpalujíce mu znamení činu násilného.« Poněvadž čin míru brestského odnímá panovnickým aktům (z 5. listopadu) a přátelským slibům jich vlastní význam, »budeme čerpati právo ku správě vrchní vlády státní opírajíce se o vůli národa, věříce, že národ touží

míti symbol své samostatnosti a chce při něm státi. O tuto vůli národa opřeme své poslání a úsilí...« Také v německém parlamentě (19. února) protestovali Poláci ústy posl. Seydy velmi rozhodně, kdežto pruský sněm (29. února) nedopustil, aby byla protestní deklarace polská přečtena. Konečně i výkonný výbor petrohradské polské rady podal zástupcům neutrálních a dohodových států protest proti brestskému ujednání a zdůraznil, že Poláci žádají úplnou samostatnost a sjednocení celého Polska s přístupem k moři.

Politické strany svorně připravily všenárodní projev protestní v Haliči na den 18. února, kdežto král. Polské manifestovalo již 14. února. V těch dnech zastavila se veškerá práce v Krakově i ve Lvově, ve Varšavě i Lodži, zastavil se projezd tramwayový, v Haliči dokonce i železniční, uzavřeny veškeré školy, všecky úřady, obchody atd., a vše spěchalo do chrámů, do zasedacích síní čelných institucí i na hlavní náměstí. Protestovaly městské rady, vysoké školy, Akademie věd. V chrámích rozléhala se hymna »Boże, coś Polskę«, po náměstích mluvili na různých místech četní řečníci, lid přisahal jako za dob Kościuszkových, zpíval »Přísahu« Marie Konopnické... Byly to dni národního smutku, ale i hněvu a projevu pevné vůle po dosažení největšího a společného cíle i samostatného a sjednoceného Polska.

K protestu hlavních měst připojoval se různými projevy i venkov. Zejména významné byly protestní manifestace v kraji, který má býti podle brestského míru odtržen. Tak v Krasnostavu shromáždilo se několik tisíc venkovanů a přisahalo na náměstí, že budou brániti polské země a nikomu jí nedají.[58])

---

[58]) Příznačné jest, že protestů v království i v Haliči účastnili se také Židé. Ve Varšavě k protestu městské rady a magistrátu připojily se i lidová strana židovská, Bund (vlastně blok

I Poznaň se odvážila (17. února) veřejného projevu u pomníku Mickiewiczova, ač jinak při své německé správě a pod pruskou rukou nemohla protestovati všeobecnou stávkou a velkolepými manifestacemi jako Varšava i Lódź, a zvláště Krakov a Lvov. Za to uveřejnily společný protest veškeré politické organisace (Národní Rada, Polské Kolo sněmovní i parlamentní, volební výbory říšský, poznaňský, slezský, prusko-mazursko-pomořanský a jiné spolky politické), strany (katolicko-polská strana lidová, národní strana dělnická, strana demokraticko-národní, lidová, strana národní práce, svaz národní) a redakce politických listů (celkem 47).

Protesty byly provázeny hned také činy. Krakovská městská rada věnováním 10.000 K dala podnět k založení národního fondu ve prospěch polských škol v Chelmsku a Podlesí. Samy tyto ohrožené kraje založily si obrannou jednotu »Pohraniční stráž« (Straż Kresowa) s »pohraničním fondem« — a když se k nim podobnou akcí připojila jiná místa, vznikla jednota toho jména na obranu polského pomezí vůbec. (N. Ref. 84.) Dřívější »Macierz szkolna na kresach« (Matice školská na pomezí) rychle nyní vzrostla místními odbory; jen v okrese zamojském (zámostském) vzniklo jich 19. »Svaz rolnických kroužků okresu biłgorajského«, jehož hlavním účelem jest zachování půdy v rukou polských, zakoupil 630 jiter půdy k rozparcelování malorolníkům a bezzemkům.

Jiné činy byly rázu negativního, ale velmi výmluvné a následků positivních. Tak »hledíc k nepřátelství rakouského státu proti národu polskému« rozešla se (13. února) lubelská »zemská hospodářská rada«, která pečovala o výživu lidu spolu s rakouskou vojenskou sprá-

---

socialistický, k němuž náleží levice polské strany socialistické a Bund) i sionisté. Také krakovských a lvovských manifestací Židé se účastnili — a sionisté (Poale-Sion) vydali provolání k národu polskému, které končí: »Ať žije zásada sebeurčení národů! Ať žije svobodná, sjdnocená republika polská! . . .«

vou, a místo ní vznikl podobný úřad samosprávný. (Ib. 76.) K takovému kroku se odhodlali dosavadní přívrženci rakouského řešení polské otázky. Ještě hlasitější byl projev lvovského (hlavního) Kroužku národní práce, přední aktivistické, austrofilské organisace v Haliči, která se usnesla předložiti valné hromadě návrh, aby se rozešlo »Koło« lvovské i všecka »Koła pracy narodowej« po venkově. (Ib. 78.) A nejhlasitěji promluvilo upuštění od chystaného provolání císaře rakouského králem polským, jak prozradil sám Biliński v panské sněmovně. Tak bylo rakousko-polské řešení problému pohřbeno — přičiněním rakouského mírového jednatelė hr. Černína, který měl pro Poláky stále krásné sliby a za jejich zády smluvil okleštění král. Polského.

Oposice polská v Rakousku šla tentokráte tak daleko, že došlo i ke s b l í ž e n í s Č e c h y, od nichž se Poláci na politické půdě rakouské vždy a zejména za svého úsilí o polský stát drželi opodál. Obrat v tom směru nastal již v lednu, za doby všeněmeckých projevů pro aneksi severozápadních částí král. Polského. Tehdy, po ústupu Seidlerově na př., napsala krakovská »Nowa Reforma« o památné tříkrálové deklaraci českých poslanců: »Ke hromadným projevům vůle takových skupin, jako jsou národy, každý rozumný a řádný člověk chová se s úctou. Proto také nemyslíme, že kdokoliv z Poláků měl by se odvažovati meritorní oceny thesí, tvořících deklaraci českých poslancův ze dne 6. ledna. Pohlíží-li se na ni s hlediska obtíží, na jaké i částečná její uskutečnění nutně narazí, jeví se deklarace nástrojem reálné politiky nevelké síly. Ale za to má nepopiratelnou velikou sílu mravní jako výraz ideální vůle a snah velkého, kulturního národa slovanského. Spojení zásadních bodů této deklarace znamením rovnosti se skutečností a s obsaženou v ní směsí neméně oprávněných tužeb a snah jiných národů, toť úkol praktické politiky Čechů, jehož nerozřeší nikdo jiný než oni sami.« (Č. 51.) Byla to při

vší opatrnosti a reservě zcela jiná slova, než napsal týž list v listopadu v pamětihodném úvodníku »Uhři a my« (č. 542. r. 1917) o naší květnové státoprávní deklaraci a zejména o našem požadavku česko-slovenského státu. Tehdáž napsal za Poláky, že nepojímají státoprávní české deklarace doslovně, poněvadž nevidí na straně české síly, která by mohla toto přání uskutečniti. »Deklarace, o nichž jest notoricky známo, že nejsou výrazem síly, potřebné k jich uskutečnění, náležejí do literatury a ne do politiky. Jen tu, kdyby zároveň s deklarací český král se chystal vypověděti válku králi uherskému, mohli bychom my Poláci, uváživše všecka pro i proti, ujmouti se v té věci slova.«

Po 9. únoru nastal takový obrat, že posl. Daszyński na schůzi všech stran 11. února na krakovské radnici pronesl: »Nevíme, co odpoví král. Polské na tento útok. Co se týče nás, víme, že nás čeká boj, jehož vzor máme u Čechů.« Polské listy konstatovaly, že největšího pochopení v nastalé situaci docházejí Poláci u Čechů. Čechové to také projevili, když při řeči předsedy poslanecké sněmovny o míru brestském opustili s Poláky sněmovnu. Po sblížení s Čechy došlo i ke sblížení s Jihoslovany. Souručenství to bylo manifestováno účastí českých a jihoslovanských poslanců na pohřbu krakovského starosty dra. Lea. A tlakem okolností octli se Poláci na říšské radě v oposičním bloku slovanském — arci bez Ukrajinců, kteří se docela vrhli v náručí vládní a německé. Vyjednávání polských národních demokratů a lidovců s Čechy a Jihoslovany dokonce vedlo ke krisi v Kole, když se proto posl. Goetz vzdal předsednictví.

Prudký odpor Poláků proti ujednání brestskému nepřišel vhod mocnostem ústředním. Činily také proti němu hned opatření. V Rakousku způsobem rakouským: chlácholením Poláků, sliby a zákulisním vyjednáváním, do něhož zatažena i koruna. Výsledek: Kolo Polské

se většinou hlasů usneslo, že mají členové jeho při hlasování o rozpočtu vyjíti ze sněmovny. Osm sociálních demokratů s Daszyńským v čele vystoupilo proto hned z Kola. Z ostatních členů Kola jen dva měli odvahu opříti se usnesení a hlasovati proti rozpočtu (Kubik a Myjak). Tak napolo zlomen odpor Kola — zda také haličsko-polské veřejnosti, která 18. února tak svorně zaujala hrozivé postavení proti vládě, ukáže budoucnost. Ale i když haličtí Poláci se proti Kolu nepostaví a když se Kolo zase vrátí do proudu vládního, nebude přece možno smýti nedávných událostí i se sblížením polsko-česko-jihoslovanským, třeba zůstalo jen episodou v politických zápasech těchto národů v Rakousku.[59])

Němci zakročili v království po prusku: pokutami, zatýkáními a vězněním. Obchodníci trestáni vysokými pokutami, že v den národního smutku uzavřeli obchody, noviny za uveřejnění protestu vladařské rady, jednotlivci zatýkáni a odsuzováni na řadu let za proslovené řeči neb jinou účast v manifestacích (na př. zatčen starosta města Lodži, odsouzen sosnovecký radní Jankowski na 4 roky atd.) — a král. Polské pojmenováno najednou zemí nepřátelskou (v oficiálním listě »Deutsche Lodzer Zeitung«). Německý kancléř ve své řeči koncem února, když se zmínil o znepokojení Poláků, sice vyslovil naději, že při loyálním zřetelu na poměry národopisné podaří se dospěti k dorozumění, ale hned připojil, že Německo při úpravě otázek hraničných bude se domáhati věcí, nezbytných z příčin strategických. Poláci místo uklidnění byli tím znova znepokojeni hrozivým nebezpečím. Ukázalo se jim jako memento na Litvě, kde Německo v okupační litevské území »Ober-

---

[59]) Než mohl býti tento článek (v Naší době) vytištěn, vyvinuly se věci dále. Z Kola polského vystoupili také národní demokrati (rozhodnutím sjezdu důvěrníků), kdežto lidovci v něm setrvali. Z národa ozvala se proti politice Kola lidová schůze jaroslavská, jejíž resoluce však nedošla širokého ohlasu.

Ost« zahrnulo také gub. suwalskou i s jižními, zcela polskými okresy, i kraj bialostocký, který sice nepatří ke král. Polskému, ale jehož část náleží etnograficky k souvislému polskému území. Věc ta nebyla by tak na pováženou, kdyby Německo neprojevovalo pro Litvu zámysly anekční, třebaže zatím jen zastřené. Proskočila dokonce zpráva, že saský princ (prý Friedrich Christian) má se státi knížetem »samostatné« Litvy. Zpráva byla sice popřena, ale jen jako »zatím předčasná«. Nuže, při podobných zámyslech mohla by hranice okupace »Ober-Ost« státi se hranicí litevskou (i proti vůli »taryby«, která polských okresů suwalských a kraje białostockého nepožaduje) — a tím dále přikrojiti král. Polské odnětím celé gub. suwalské, aniž by mu za to byla poskytnuta náhrada připojením aspoň ryze polské části Białostocka. Tím také bylo by po snech polských o unii s Litvou. Leda by se s ní chtěli spojiti také — pod panovníkem z rodu saského či dokonce hohenzollernského. Však také již o této poslední možnosti proskočila koncem února pověst.[60]) Potom by Poláci místo habsburského řešení polské otázky měli — řešení hohenzollernské.

V království, kde na ten čas volby do státní rady odloženy,[61]) zatím sestaveno druhé, tentokrát výslovně

---

[60]) Přinesl ji »Dziennik Narodowy« v dopise z Varšavy.

[61]) Znova vypsány až v druhé polovině března a položeny na den 9. dubna. Zvoleni přívrženci »nestranných« (»Koło Międzypartyjne) podle návrhu ústředního výkonného výboru, hlavně velkostatkáři (22), několik rolníků (7), kněží (3), inteligentů různých povolání 18 a jeden dělník. Oposiční strany se voleb neúčastnily.

[62]) Byl dosud ministrem osvěty, kterýž obor, také nyní podrží. Správci ostatních ministerstev budou dosavadní odborní přednostové: správu min. vnitra přejímá Stefan Dziewulski (autor »Statystyki projektu rzadowego o wyodrębnieni Chełmszczyzny w światle krytyki«, 1910), min. financí Ant. Wieniawski, m. spravedlnosti Wacław Makowski, m. orby Stan. Senicki.

jen prozatímní ministerstvo s Ant. **Ponikovským** v čele*) — a vládní »Monitor Polski« ozval se koncem února na konejšivé prohlášení Dra. Seidlera, že otázku příslušnosti Chelmska a Podlesí lze uspokojivě rozřešiti zřetelem na poměry etnografické a na přání obyvatelstva. »Monitor« odpovídá, že s polské strany byla myšlenka takového plebiscitu přijata bez zásadních námitek, neboť o to, jak by vyznělo přání obyvatalstva, mohou býti Poláci bez starosti. Ale takové referendum jest myslitelno jedině za poměrů normálních, po ustoupení okupace.

Taková byla situace do první polovice března, kdy najednou přišla zpráva, že do Berlína přibyli delegáti národního centra (hr. A. Roniker, kníže Maciej Radziwiłł a Wł. Studnicki), aby vyjednávali s parlamentní většinou o dorozumění polsko-německém. Akci tu vyvolali Němci, kteří obratně užili okamžité protirakouské nálady v Polsku ve svůj prospěch. Za austropolské řešení má nastoupiti německé řešení otázky polské. Delegáti přinesli do Varšavy německé podmínky: politický a hospodářský svaz polského státu s ústředními mocnostmi v míru i válce — začež byly by zajištěny dosavadní západní hranice polské (kromě severní části gub. suwalské, která by připadla Litvě, kdežto Polsko by dostalo zase náhradu na

Správcem min. obchodu a průmyslu měl se státi Ant. Kaczorowski, ale zemřel, než se úřadu ujal. — Definitivní kabinet sestavil Jan K. Steczkowski (člen prvního ministerstva) počátkem dubna po velikých obtížích a dlouhém vyjednávání. Jsou v něm: Jan Stecki (vnitro), Ant. Ponikowski (osvěta), Jos. Higesberger (spravedlnost), Witold Chodźko (veřejná zdravotnictví), Stanisl. Dzierbicki (orba), Janusz kníže Radziwiłł (ředitel oddělení záležitostí politických). Finance podržel min. předseda, ministerstvo obchodu neobsazeno. Kabinet sestaven vysloveně ve znamení »dorozumění německo-polského«. Vždyť jest členem jeho i syn kníž. Radziwiłła, člena pruské panské sněmovny.

východě) uspíšena organisace polského vojska a postupně odevzdána správa země do rukou polských. Původně měly býti podmínky všemi stranami polskými podepsány do 19. března, ale nestalo se tak. Také sestavení nového, definitivního ministerstva se Dru. Steczkowskému dlouho nedařilo. Není divu, když politickým jeho posláním měla býti dohoda polsko-německá na základě podmínek, jichž Poláci nemohou přijmouti. Němci totiž dodatečně při rozpočtové debatě v říšském sněmu žádali od Poláků »zajištění východní německé hranice, totiž aby se Poláci v Německu vzdali svých národních tužeb, aby přestali býti pruskými Poláky a stali se Prušáky, »mluvícími polsky«. Poláci na to správně odpověděli, že takových záruk dáti nemohou a nedají.

Tak jevila se současná otázka polská, pokud ji bylo lze přehlédnouti se stanoviska nám dostupného, totiž po této straně válečného jeviště. Co se dálo po druhé straně, nebylo zatím zcela jasno. Ze všeho dosud vyplývala vůle národa polského po dosažení celonárodního státu s přístupem k moři. Zatím však nebylo ani král. Polské v dosavadním rozsahu zajištěno. Němci chystali se opravovati hranice západní a severní, východní hranici již s Rakouskem opravili — aspoň prozatímně — ve prospěch Ukrajinců. Poláci dobře označili tento tah jako vržení kosti mezi oba národy, aby mezi nimi byl vyvolán spor. Sluší konstatovati, že Poláci nedali se tím strhnouti k projevům nenávistným a že v bolestné té otázce zachovali se k Ukrajincům s největším taktem. O haličských Ukrajincích to říci nelze. Ale přes jejich vášnivé projevy a »novou orientaci« německou nedali se Poláci strhnouti k podobnému postupu »jsouce přesvědčeni, že spory mezi oběma národy budou vyrovnány vzájemným dorozuměním bez účasti činitele třetího.« Že »dříve či později musí ukrajinskou státní politiku ozářiti vědomí, že zájem ukrajinského státu

nutně vyžaduje dorozumění, ba spolku, ne-li přímo unie se státem polským«. (N. Ref. 86.) To stanoviko, dále zásadní uznání referenda v Chelmsku a Podlesí, jakož i stanovisko přirozené hranice, které se rovněž v té otázce projevilo, dává tušiti, že lze najíti také příznivé řešení otázky hranice haličsko-ukrajinské. Ale arci čas toho řešení ještě nenadešel. Věříme však, že nadejde, až nadejde čas konečného řešení celé otázky polské po přání a spravedlivém právu polského národa — tak jako věříme, že nadejde čas konečného rozřešení naší otázky československé a ostatních bolestných otázek slovanských, starých i těch, jež vyneslo a vytvořilo poslední období světové války po rozvratu Ruska.

Naše Doba XXV., břez. a dub. 1918.

Petar Preradović a myšlenka jihoslovanská.

V Záhřebě slaví 19. března opravdu velký národní svátek, stoletou památku narození největšího básníka charvátského před Kranjčevićem, Petra Preradoviće. Není to jen svátek charvátský, je to radostná slavnost všeho Jihoslovanstva, neboť pěvec »Prvenců«, jako největší básník illyrismu, který jest první podobou myšlenky jihoslovanské, náleží stejně Slovincům jako Srbocharvátům. Je to i svátek všeho Slovanstva, jehož budoucnost a cíl vedly básníka na výšiny lidského ducha, když psal »Slavjanstvu«, jednu ze svých nejskvělejších ód. Je to svátek zejména také pro nás Čechoslovany, k nimž Preradović pohlížel jako k učitelům své lásky slovanské. Kollárova »Slávy dcera« byla pramenem, z něhož ji pil on jako všichni Illyrci, a Preradović nikdy toho nezapřel. Když zemřel náš hlasatel slovanské vzájemnosti, jihoslovanský básník této myšlenky pocítil bolest jako každý Čechoslovan a dal jí výraz básní »U smrt J. Kollára«, psanou rozměrem předzpěvu »Slávy dcery«. Věděl, že za doby nejtužšího absolutismu, kdy Bachovi husaři dusili v Charvátsku každé volnější hnutí myšlenkové, nemůže pomysliti na uveřejnění těch veršů, a přece nedovedl jich v sobě potlačiti, přece musily vytrysknouti, když »zmizela s obzoru dennice slovanského dne«. Přece dal jim vyplynouti, jako kdysi (1845) básní o »Včelách slovanských«, aby projevil svůj obdiv »bratřím Čechům s pobratimy Tatry i Moravy«, národu, který »vždy dva kroky činil, co jiní jeden«.

Básník probuzení jihoslovanského a obdivovatel českého byl sám ztělesněným symbolem tohoto zázraku, jenž dmul nadšené hrudi českých, jihoslovanských a lužicko-srbských vlastenců v první polovině minulého

sirotek. Vychován v cizím prostředí, vzdálen vlasti i rodné matky, byl jim odcizen tou měrou, že stěží se smluvil se svou rodičkou a jedinou sestrou, když se vrátil domů, jak sám s bolestí v autobiografickém náčrtku doznává. Do Vídeňského Nového Města byl poslán charvátský hošík, sirotek po hraničárském důstojníku, a vrátil se rakouský poručík, napojený německým duchem, píšící první básnické pokusy jazykem německým a poslouchající v Záhřebě lhostejně a chladně zprávy o mladém národním, illyrském hnutí a písemnictví. A přece za krátkých několik let probudil se v něm Charvát a illyrský poeta, jenž v prvním čísle »Zory Dalmatinské« pozdravil národní úsvit jihoslovanský památnou básní »Zora svítá, den již bude« (Zora puca, bit će dana), symbolem vlastního i národního probuzení — a jenž v dalších letech stal se básníkem národní myšlenky charvátské a jihoslovanské, jakého nebylo před ním ani po něm, jehož hluboký národní cit měl tolik síly, že pronikal i upiatou uniformou rakouského generála a že i z hrobu jeho plane zářivým, nepohasínajícím ohněm.

On, věčný poutník, poháněný osudem s místa na místo, vzdalovaný vlasti i rodiny, rozbolestňovaný velmocnou smrtí, která mu záhy odváděla nejmilejší bytosti, až konečně jej samého rovněž předčasně objala v cizí končině a dala mu spočinouti v zemi cizího, chladného, všem jeho nejdražším ideálům nepřátelského města — on stal se svému národu básníkem naděje, odvahy a pevné víry ve skvělou, velkou budoucnost. A památka jeho narození s mohutnou symbolikou hlásí se právě v době, kdy opět »zora svítá«, kdy slaví vzkříšení myšlenka illyrismu v nové, silné podobě a kdy se blíží uskutečnění velikého jejího a spolu Preradovićova snu.

Ohromná síla zprvu potlačené, ale potom k mocnému životu probuzené lásky k domovině a rodnému lidu ovládla i silnou lásku jeho srdce ke spanilé Pavě, pozdější jeho choti, a stále tryská ze zažloutlých listů jeho

»Prvenců« (1846). První svou sbírku věnoval své snoubence, ale i toto věnování musilo býti spojeno s myšlenkou národní: v podobě milované dívky měly básníkovy prvotiny přijmouti všecky její družky, všecka »krásná pleť jihoslovanského národa«. A vedle bílého »kvítí«, věnovaného lásce jeho srdce, jsou tu i »byliny« léčivých, životodárných sil pro lásku jeho duše a života. Nejde mu o rozmach vlastní slávy, nýbrž »o slavné povznešení matky Slávy«. Jí by rád ozdobil čelo touto hrstkou kvítí a bylin. A tak cit lásky k trojjedinému národu a jeho matce Slavii jest všemocný a vševládný hned v této první sbírce — a zůstává rozhodujícím cílem všeho jeho života a básnického díla. Reálné pojímání vad, poměrů i potřeb národních již tu se splétá se sny o lepší budoucnosti, která v pozdější době nabývají čím dál větší síly a hymnického vzletu. Tak »Matka u kolébky« v písni svému synku projevuje přání, aby sluncem jeho života bylo *domácí* slunce, aby syn její byl podporou *svého* lidu, aby všecko úsilí, všecky kroky jeho byly obráceny k *tomuto* lidu. Vidí, že rodní »Bratří«, synové jedné matky, utápějí se ve vlastní krvi, a proto volá na »Kosově poli«: »Jako se všichni modlíte k *jednomu* Bohu, jako všichni zpíváte slávu křestního jména *jedním* hlasem, jako jste všichni údy *jednoho* těla, tak buďte i všichni *jednoho ducha*!« A stane-li se to, bude lidu jeho »krásná budoucnost připravena«, jakož ukazuje se ve »Vílině snu«.

Naplněn tímto velikým, vševládným citem, bolestně trpěl pozorováním tragické minulosti jihoslovanské a těžkým, zdánlivě bezvýchodným postavením svého lidu v přítomnosti — zejména za doby nemilosrdného absolutismu, který dolehl na Charváty celou silou, když po činech Jelačićových a po přemožení maďarského útisku již doufali, že jim svítá lepší doba vlastního národního života. Zatím za maďarisaci dostali germanisaci — místo odměny za krvavou oběť. A sotva germanisační absolu-

tismus polevil, nastala vyrovnáním zase doba úsilí maďarisačního »Jsme mezi dvěma ohni,« psal Preradović r. 1861 Brlićovi. »Třeba se vyhýbati jednomu i druhému.« Přímo otřásá jeho obraz národní tragiky v básni »Car Dušan« (z r. 1851), v níž víla probudivšího se, dávno padlého cara, jenž se ji tázal, co mu zbylo z jeho carství, ujímá za ruku, obchází s ním hrobku jeho a odpovídá mu: »Pobratime, obešli jsme carství tvoje — ostatní vše ztraceno je!« Nenaříká nad tragikou minulosti, jen ji odhaluje v celé velikosti několika těmito slovy: Nenaříká ani nad smutnou přítomností svou i národní, jen ji zachycuje distichem: »Sladko jest přinášet život na oltář horoucích citů; za žold jen prolévat krev, přehořké poslání jest.« Mužně zdvíhá hlavu v úsečném aforismu: »Poroba holá — nejlepší škola« — a sám se stává v této škole učitelem a prorokem svého lidu. Sám dobře v tisícerých úvahách svého osamělého života promyslil, čemu učiti. »Nejprve národnost a potom svoboda. Pošlapaná svoboda opět se zmladí, ale ztracená národnost ztěžka nebo nikdy ... Národnost a federace buďtež nám stále v hlavě jako dvě oči ... Nebývá ten vítězem, kdo na nějaký čas druhého ovládne, nýbrž onen, kdo na základě spravedlivých zásad vytrvá. Jsou-li lidé, kteří nám nyní rozkazují, nespravedliví, buďme my spravedliví a věrni svému lepšímu přesvědčení ... Buďme muži a ukažme v neštěstí, že jsme stálí, i budou se nás nepřátelé báti, ale budeme-li se k cizímu utíkati, nikdy ...« Tak psal uvedenému již příteli Brlićovi r. 1862. Jsou to slova, která byla historickou prozřetelností zachována potomkům, aby je vážným hlasem pobádala ještě v pozdní, veliké době.

Odkazem této době i všem časům budoucím jsou také Preradovićovy básnické projevy těchto úvah a zásad. »Neboj se, milý národe, a směle vznes hlavu; pevně trvej na svém právu a na pravé půdě svobody. Jen pevně, otevřeně, ale slušně a poctivě jdi vpřed svou

cestou ... Usiluj, orej, pracuj, na vše strany sij a sázej a nadarmo nelkej«, volá v básni »Ať kdykoliv« (Bilo kad) — a v písni »Naše země« (r. 1866) učí: »Svoji zemi, ať jest holá, zachovejme svému rodu, by mu na ní cizí bejlí pravý život nezdusilo.« Obrací oči svého lidu k symbolickému »Pomníku Jelačiće bána« (r. 1867) jako ke stožáru národního života — a prorockým duchem oživen dává mu »Útěchu« (1867): »Již osud-vichr hučí, kol a kolem svět bouří celý, hrozivé již vlny v něm všude do výšky se valí — loď naše zhyne, bázeň si myslí. Ó drahý národe můj, nic se neboj, byť potopa svět celý zatopila: Tvůj koráb vše má, čeho třeba, a na Balkánu též Ararat svůj!« Tam vidí (v básni »Konac kraju«, 1867) »mrtvolou ležet co života nemá«, a cizí krkavce nad ní, i odhání je: »Hoj, krkavci, pryč s té pláně, nebuď vám to líto; na naší tu světa straně padly údy tyto! Nemyslete že je dáme rváti těm či oněm — mrtvého si pochováme, nastoupíme po něm!« Aby to bylo možno, volá stále po jednotě národní, zejména po shodě srbo-charvátské, stále mu na srdci leží »národa našeho oba díly« (jak nazývá Srbocharvátstvo v sonetu »Knížeti Michalu N. Obrenovićovi«) a při té shodě národní a slovanské nebojí se nepřátel. Ani Maďarů, kteří jsou našimi hosty již po tolik století. »Sami zmizí jako mlha před sluncem, až svitne slovanský den.« (Praví v pozůstalém zlomku »Východní jiskry«.) A přemítaje (1851) o bitvě »Na Grobniku«, v níž Charváti v XIII. století odrazili příval tatarský, opět v prorockém vidění volá svému lidu: »...Od záblesku na východě západní vzplá troud. V boji dva se srazí světy, jak vše věstí. Hoj, v přední stráži naše čety, náš jest první boj!«

Nuže, západní trouchnivina již od blesku východního vzplanula, přední stráž jihoslovanská již byla v prvním boji — a požár dvou světů dosud plane. V něm zase jasněji zasvitla idea jihoslovanská, která Prerado-

více uchvátila, a při stém výročí jeho narození září plným leskem.

Za to druhá vůdčí jeho idea jest v této době zatemněna víc než kdy před tím: idea slovanská. Ale duch Preradovićův i mlhami největšího jejího zatemnění vidí jasnou budoucnost. Nelze mu jinak při tom, jak pojímá »Poslání Slovanstva« (1860). Veliký jest slovanský lid mezi národy, jimž boží ruka dala po jiskře svého umu, své síly — a slovanskému lidu kromě toho svoji lásku, aby byl jejím strážcem, poněvadž je všude po světě rozšířen. A zvrátí-li se svět a zkazí, bude úkolem Slovanstva uvědomiti jej, rozbystřiti, ukrotiti, umírniti i posilniti, povznésti a spasiti. Také v pozdější ódě (1865) nazývá »Slavjanstvo« klíčníkem nebeským a předpovídá mu, že jím bude uznán i v širém světě. Ale sám praví, že to bude v daleké budoucnosti, až se rozšíří království boží na zemi...

Víc než kdy jindy zdá se tento básnický sen unikati z mezí skutečnosti a za hranice budoucnosti, dohledné lidskému oku — za hřmění tisíců děl více než jindy zdá se býti vzdálena doba, o níž snil básník vojín, doba, »kdy nebude děl« — a přece stojíme před prahem doby, kdy se stane tělem idea jemu nejbližší, sjednocení Jihoslovanstva, kdy bude jihoslovanský národ »jen svůj«, jak touží v hymně »Bože živý« (1867). Víry v tuto budoucnost nikdy nepozbyl — jen se modlil k Bohu za svůj lid: »I když naděje mu hasne, zachovej mu hvězdy jasné, věrnost sobě a důvěru v tebe.« (Modlitba, 1861.) Jako poutník, opuštěný v cizím světě (v allegorii »Poutník« z r. 1844), prosil svoji domovinu: »Ve své hlíně přej mu hrobu, ozdob mu jej svojím květem« — a přání to bylo mu splněno, když r. 1879 byly jeho ostatky převezeny z Vídně do Záhřeba. Tehdáž pozdravil srbský básník Zmaj Jovan Jovanović oslavený popel Preradovićův slovy: »Toť popelu dosti — však duše tvé není.« A vynikající domácí kritik Preradovićův, Milivoj Šrepel, k nim

dodal: »A vskutku básníkův duch čeká jiné, větší, zářivější oslavy. Tu bude národ slaviti, až se básníkova slova přetvoří v činy a jeho naděje v živou pravdu.«

Doba činů se přiblížila — a doba splnění nadějí jest nedaleko. V té době oslavuje charvátský a všecek jihoslovanský národ svého básníka-proroka — a my nechceme a nemůžeme při té oslavě chyběti. Mysli naše obracejí se do Záhřeba, kam se sjíždějí přední mužové jihoslovanští a zástupy národa, pokud jim v tom nebrání překážky doby.*) Obracejí se tam tím radostněji, že je plní radostné vědomí pevného souručenství česko-jihoslovanského v době nad jiné veliké. Souručenství to je hluboce odůvodněné a pravdivé, neboť nás k němu dovedlo netoliko ušlechtilé úsilí nadšených zápasníků devatenáctého století, jako byl Preradović, ale i společný náš osud v této době a rovnoběžné směrnice za metou národní a státní samostatnosti. Proto podejme si ruce u pomníku básníka, který volal, že ve svorném postupu budeme silni. A věřme, že se ještě radostněji sejdeme v Záhřebě, až opravdu vzplane den, jehož záři on tak nadšeně pozdravil!**)

Národní Listy 17. břez. 1918, č. 63.

---

*) Jak známo, stalo se jinak: Slavnost byla zakázána. (Dodatečná poznámka.)

**) Větší mou studii o Preradovićovi viz v Osvětě 1918 čís. 7. a 8.

Jurij Winger.

Z lužickosrbských vlasteneckých řad odchází za doby válečné muž za mužem: i veteráni v národních zápasech zešedivělí (Herrman, Fiedleř, Renč), i bojovníci v plné mužné síle (Rječka, Kral, Gólč), i nadějní nováčkové (Rycerja, Šołta a j.). Počátkem března rozletěla se po Lužici zpráva o ztrátě zvlášť bolestné, o úmrtí lubijského faráře Jiřího Wingera — a příštího týdne přinesly budyšínské týdenníky nekrology, které potvrzovaly, že 27. února za návštěvy v Lusku nedaleko Pomorc oblíbený ten spisovatel náhle zemřel a byl 4. března pohřben v Khróšćicích, svém rodišti. Odvolán byl v mužném věku (nar. 26. června 1872), ač ne v plné síle, neboť po léta již trpěl srdeční chorobou, ale ani churav nepřestával pracovati.

Velké naděje vzbudil již za svých theologických studií v Praze, když r. 1893 vystoupil v »Katolickém Poslu« histor. povídkou »R o h n o w«, pro niž počala redakce vydávati zvláštní »Zábavnou Přílohu«. Vlastenečtí kněží nazvali jej tehdy srbským Benešem Třebízským, jehož četba měla na mladého Wingera jistě rozhodující vliv. Hned úvod »Rohnowa« (Ronova) upomíná na Třebízského líčením neobvyklého počasí v zimě i v létě r. 1620, kdy jako by i celá příroda cítila první kroky velké, pochmurné doby a znepokojovala se jimi. Vstup tento, plný jemně odpozorovaných podrobností z přírody, ukazoval také neklamně básnické nadání mladého spisovatele, který s takovou odvahou se snažil zmoci spletitý děj, vinoucí se celou válkou třicetiletou. Ale síly jeho nebyly ještě s takové dílo. Stavba povídky není jednotná ani úměrná, líčení historická (obléhání Budy-

šína vojskem císařským a později saským, požár města atd.) nejsou spojena s dějem organicky, děj sám se nevyvíjí důsledně ze sebe, jest pln skoků, náhod a překvapení, takže tím trpí v druhé polovici i jasnost povídky. I na kresbě jednotlivých postav jest patrno, že mladého autora záhy síly opouštěly; hrdinka povídky i její matka jsou na počátku zachyceny velmi slibně, ale v dalším vypravování je pisatel vlastně opouští a nepřidává k jejich podobám ani rysu. Podobně ostatní osoby jsou uvedeny jen zběžně, ba některé pouhým jménem, jen postava starého mlynáře v druhé části vystupuje poněkud plastičtěji a ukazuje, čeho by býval mladý povídkář schopen. Ale přes všecky tyto nedostatky, přes velké vady a naivnosti komposiční, nejasnost a mátožnost většiny zúčastněných osob, neurčitost historického prostředí a ovzduší, byl »Ronov« prací pozoruhodnou a v tehdejší lužické literatuře neobyčejnou, která také původci svému získala rázem obliby. Zachránila ji domácí látka z doby historické, mnohem reálnější než látky z mythické doby, k nimž se srbští básníci rádi obraceli (Ćěsla, Ćišinski a j.) — a pak líčení venkovského života a přírody, svědčící opravdu o vzácném nadání vypravěčském.

Tytéž přednosti měla i druhá, rozměrem skrovnější povídka z doby povstání proti hr. Minkvicovi v 16. stol. »Poslednja primicia v Tuchorju«, uveřejněná v II. ročníku »Zábavné Přílohy« »Katolického Posla«. Lesní příroda, dojem klekání, rozléhajícího se s lesní zvonice, osamělost lesní svatyňky a jejího strážce, zimní noc na hřbitově, vše to zachyceno je s láskou, působivě i poeticky. Ale tytéž vady, které rozbíjely první dílo, tříštily i tuto drobnější povídku, jejíž látka byla by vyžadovala zpracování mnohem rozsáhlejšího a podrobnějšího. Přistupuje tu k nim ještě zasahování bytostí nadpozemských do děje nikterak legendárního. Ale právě to asi jen zvýšilo oblibu povídky v katolické Lužici.

Spisovatel sám nedal se však tímto úspěchem klamati. Cítil asi sám dobře, jaké obtíže mu působilo ovládání látky historické, i odmlčel se po prvním rozběhu.

Kaplanování mezi lidem (v Rodwořu) obrátilo jej k životu současnému a jeho potřebám, pozdější činnost v Budyšíně připoutala jej blíže k ruchu národnímu, a dlouholeté působení v poněmčeném Lubiji prohloubilo jeho city vlastenecké v touhu až bolestnou. K povídce dal se již pohnouti jen výjimkou, a tu již se nevracel do historie. Také již nevytvořil nic většího, jen drobnější črty jako »Neví, kdo je mírný« (Katol. Pos. 1907). Připravoval se snad stále, studoval, o čemž by svědčily četné překlady ze Sienkiewicze, Tolstého, Kowalského a j., ale k vlastní tvorbě povídkové se zatím nevracel. Za to se pokusil působiti na lid účinněji než četbou: dějem oživeným na jevišti. Po drobném bezvýznamném žertu »Kukečanski lazeńk« (Kukecký lazebník, 1901), vzniklém z lidov. posměšku o strýci začarovaném v osla, napsal čtyřakt. hru »Na wuměnku« (rovněž 1901), která již zpracovává lidovou látku ze současného života. Nezdravý a nebezpečný zjev mladého rolníka, jejž oslnil život německého města a jenž podlehl touze po životě podobném, chtěje se státi továrníkem a dávaje proto v sázku otcovský statek, jest hlavní osobou této hry. Proti tomuto živlu staví se otec výměnkář, poctivý Srb starého rázu, a po delším, trapném zápase s oblouzeným synem zachraňuje mu statek a vrací jej poctivému rolnickému životu.

Zvěčnělý Jurij Winger sáhl zde po sociální a národní látce velmi palčivé, zasáhl nebezpečné cizomilství, zhoubné i pro hospodářskou samostatnost i pro národní ryzost srbského venkova — a od té doby pozoroval národní i sociální život srbského venkova bdělým okem podobně jako Andricki a Ćišinski, a po nich Kral a jeho družina mladolužická. Neozýval se sice zhusta, ale vždy vroucně a s pravým postřehem národních potřeb, vad

i předností. K těm se odchyloval i v črtách cestopisných i v pozdějších vzpomínkách. K těm také přihlížel v článcích, psaných do kalendáře »Krajana«, jejž od r. 1908 až do své smrti redigoval. Tklivě působí jeho nálady z rodného kraje, popisy srbské vsi, srbského lesa, srbských pahorků, k nimž zalétá i od alpských velikánů (na př. v črtách »Wulět do Delan«, »Na prázdninách«, »Na Fulkec hórcy« a j.) — bolestně dojímají stesky jeho na zužování srbské vlasti, na vlažnost srbských inteligentů, úzkost jeho před prodejem srbských statků do cizích rukou , před nálezy uhlí v srbských krajinách, jež by přivábilo cizí spekulaci s nebezpečím germanisačním — a hluboce vzrušují jeho výzvy k sebedůvěře a vytrvalosti v hájení ideálů národních. »Náš srbský nárůdek jest Benjamin mezi slovanskými národy«, volal v »Krajanu« 1910 (str. 37). »Ale nenaříkejme stále, že je nás málo, že se nemůžeme rovnati čtvrt- nebo půlstomilionovým národům... Oči k nebi, ruce k dílu, důvěru v sebe a nezahyneme. Přetrvali jsme časy, kdy srbské srdce, jak se zdálo, již nebilo... Hleďte, naše srbská lípa není ještě vyžraná a vykotlaná až do jádra, ještě je v ní život, ještě žene nové pupence... Takový národ není ještě na smrt, není ještě zralý do střepů.«

Tak psal syn německého otce, ale srbské matky. Krev matčina a srbská ves učinily z něho vroucnějšího srbského vlastence, než z přemnohých jiných původu ryze srbského, jak sám kdysi napsal, uvažuje o vlažných Srbech (Lužica 1912, 80). Cit jeho k rodné zemi a k lidu jeho matky byl tak mocný, že jednou, vzpomínaje na slova písně »W Lužicy běch někdy džěćo kolebany, njech tež tu wotpočnu někdy pohrjebany«, zvolal: »Do srbské chci země, domů, tam, kde naši otcové leží. Aspoň po smrti mi popřejte hrudu srbské země!«

Arci k vývoji tak hlubokého vlastenectví přispěl i jemný cit poetický, který všude u Wingera hřeje. Již první řádky jeho »Ronova« jsou prosyceny poesií, která

se potom hlásí k slovu ve všem, co napsal, a čím dál více v jeho pracích proniká a uzrává. Jeho líčení moře (»Mirabiles elationes maris«, »Helgoland«), obrazy ze srbské vsi, smysl pro staré srbské chaty, nálady z domácích lesův a polí, cit pro světlo a stíny v přírodě, soucit s člověkem i němou tváří — vše mluví o duchu básnickém, ušlechtile lidském, který stále zrál a živil naději, že Winger se vrátí k belletrii a vytvoří uměleckou srbskou povídku, ať již ze života současného nebo minulého. Nevytvoří již. Smrt rozhodla jinak. Ale i když se k větším dílům trvalé ceny literární nedostal, zůstane stopa jeho v lužické literatuře patrná a nikoliv mělká. Svými pozoruhodnými pokusy o historickou povídku narazil na rudu, kterou po něm kdysi vykoná jeho nástupce, také v sociálním dramatě národním ukázal cestu, vybranými překlady naznačil, odkud by měli mladí čerpati, a v drobných črtách zůstavil tolik perel čistého citu vlasteneckého, lidského i uměleckého, že budou vždy potěšovati srbské duše.

Národní Listy 27. břez. 1918, č. 70.

Svátek bratrství československého s jihoslovanským.

Veliká doba, jejímiž svědky a účastníky jest nám dáno býti, oznamuje se netoliko hřměním děl a pušek, od něhož se nám chvěje půda pod nohama, tedy netoliko znameními na zemi — ale také jaksi znameními na nebi. Sbíhá se takové množství podivuhodných shod historických, že i duše reálně myslící tuší zasahování čehosi velikého, všemocného do nynějších osudů všeho lidstva, čehosi nadzemského, nebesky vznešeného, co jedni nazvou snad Bohem, jiní duchem dějin, ale všichni velikou spravedlností, jíž na konec žádná, ani nejnásilnější moc neodolá. Minulo pět set let od vzplanutí velké pochodně za volnost svědomí v našem Husovi, tři sta let od největší pohromy našeho národa i státu, sto let od založení Musea král. Českého na prahu našeho probuzení, padesát let od založení Národního divadla — Polákům před sto lety zemřel na svobodné půdě švýcarské největší a nejryzejší jejich revolucionář Kościuszko — Lužičanům narodil se před sto lety ideální jejich buditel Jan Arnošt Smoleŕ — Srbům uplynulo sto let od povstání Karadźordźova a obnovy samostatnosti, jakož i od narození Petra II. Petroviče Njegoše — Slovinci vzpomínají založení »Slovenského Naroda« před půl stoletím, nedlouho před válkou připomínali si první spojení zemí slovinských s pojadranskými kraji charvátskými v jediný útvar, v napoleonskou Illyrii — Charváti a s nimi Slovinci a Srbové vzpomínají prvního záblesku myšlenky jihoslovanské v úsilí Antuna Mihanoviće po založení »Glasnika Ilirského« r. 1818, oslavují stoletou památku zrození největšího pěvce illyrismu,

Petra Preradoviće, atd. Zamyslíme-li se v tyto všecky shody, cítíme ve všech žilách a čivech, že duch lidstva a duch světa směřuje k jakési veliké výslednici věků, při níž se nám dech tají, srdce buší a do očí bezděky derou se slzy nadšení a radostné předtuchy.

Dějiny nám netoliko sestavují veliké vzpomínky v podivuhodná, zářivá souhvězdí, ale ukazují nám jimi i cestu k tomu, k čemu velkými kroky nezadržitelně směřují, a popohánějí také naše kročeje a řídí naše činy k synthetickým záměrům a hnutím. Tak, hle, na slovanském jihu zrála a mohutněla v posledních letech před světovou válkou myšlenka jihoslovanská pod jasným souhvězdím někdejšího illyrismu. Propracovávaly ji nejlepší hlavy jihoslovanské v časopisech (jako v anketě gorické »Vedy«), brožurách (jako byla Knafličova brožura »Jugoslavensko vprašanje«), společných publikacích srbocharvátských (jako »Almanah srpskih i hrvatskih pjesnika i pripovjedača«) neb i srbocharvátsko-slovinských; pěstována vzájemnost kulturních institucí jihoslovanských, Matice Slovinská vydávala svým členům také knihy charvátské, Matica Hrvatska zase svým členům slovinské a srbské; velký dramatik charvátský, Ivo Vojnović, stal se básníkem srbského utrpení a symbolikem jihoslovanské myšlenky v »Matce Jugovičů«, dalmatský sochař Ivan Meštrović vytvořil velkolepý kosovský chrám jako symbol jihoslovanského pádu, ale i jihoslovanské naděje ve vzkříšení; srbský kritik a literární historik Jovan Skerlić učinil návrh na zavedení jednotného spisovného jazyka srbocharvátského, k němuž prvním krokem bylo přijetí nářečí štokavského v době illyrské i pro charvátské písemnictví, takže nyní zbývá učiniti důsledný další krok odložením »jekavštiny« a přijetím »ekavštiny« za společný základ jazyka srbocharvátského[62]); slovinský spisovatel Ivan

[62]) Totiž aby se psalo srbským způsobem na př. »cena« místo dosavadního charvátského »cijena«.

Cankar v přednášce »Slovinci a Jihoslovanstvo« vyslovil se sice proti jazykovému splynutí Slovinců s ostatními Jihoslovany, ale rozhodně pro politické naprosté sjednocení jihoslovanské v jeden stát — a Nikola Zvonimir Bjelovučić dokonce zachytil kartograficky aspoň část myšlenky té, vydav mapu Jihoslavie v rámci Rakousko-Uherska.

Zatím přiblížila se osudná hodina na orloji věků. Nadešlo velké účtování na Balkáně, které hnalo myšlenku jihoslovanskou rychle k vyvrcholení. Vypukla pak obrovská válka, která měla myšlenku tu potlačiti — ale tu již počalo se jeviti zasahování nějaké vyšší, nevýstižné síly do rozpoutaných dějů, jichž lidská moc již nebyla s to zadržeti ani říditi. Co bylo započato na potlačení myšlenky jihoslovanské, přispělo jen k jejímu zhutnění, prohloubení a rozšíření, popohnalo ji jen z okruhu úvah a ideálního snažení kulturního na cesty praktického řešení politického. Na její potlačení dopadly na Jihoslovany persekuce, které je na dlouhou dobu zbavily duševních vůdců a širokým vrstvám lidovým přinesly neslýchané útrapy, ale výsledek byl zcela jiný, než byl očekáván. Ze žalářů vyšli vůdcové zocelenější, lid útrapami prohlédl, a všichni, inteligence i lid, spatřili před sebou jeden, konkretní cíl: jednotu jihoslovanskou, kulturní, národní i státní.

Podobně bylo také u nás. V rudé záplavě požáru balkánského také my jsme prohlédli jasněji svou vlastní otázku, poznali jsme, »že není té moci ani slávy, jež by mohla držet lidstva davy v okovech a bídě na věky — že i upoutaná po staletí peruť konečně přec jednou vzletí ve volnosti prostor daleký . . .« A vzplanutí světové války nezastihlo nás nepřipraveny. Jeden cit nás všecky srazil v jeden šik, jehož nerozrazily útisky ani těžké zkoušky.

A když přišlo májové zavanutí lonského roku, vyrostly deklarace československá a jihoslovanská — a

oba národní celky stanuly si bok po boku. Byl to další opačný účinek snahy, která usilovala zničiti nás i Jihoslovany, přejíti přes nás i přes ně železným krokem a rozšlapati nás. Byla to jedna z oněch dějinných výslednic, k nimž musilo dojíti. Byly pro to u nás i u nich podobné předpoklady: podobné položení na zemi, které z nás učinilo přední stráže Slovanstva, a souhvězdí na společném našem nebi, které nám oběma zářilo Kollárovskou myšlenkou slovanské vzájemnosti a jim ideou illyrskou. Byli jsme si s Jihoslovany nejblíže na pražském slovanském sjezdě r. 1848, shodli jsme se tehdáž na společném programu politickém — i ujali jsme se v době ještě větší zase společného svého programu, abychom jej po sedmdesátileté zkušenosti prohloubili a uvedli na konkretní dráhy v duchu svých společných ideálův a v duchu historické doby, která jim dává za pravdu.

Semknutí naše připravovalo o klidnou rozvahu naše odůrce — a nervosita anebo snad ona tajemná historická Nemesis, která jim vyrvala otěže z rukou, že již nejsou pány divokých ořů, jež zapřáhli do svého vozu, zmátla jim mozky. Podnikali proti nám kroky, které jen více a více nutily naše spojené dlaně, aby se pevněji a pevněji svíraly. Naposled pomátl se i pan hrabě Czernin. Podnikl nezřízený útok na nás, doufaje nejen rozraziti náš vlastní šik, ale i naše souručenství s Jihoslovany — zatím nás více ještě srazil a bratry jihoslovanské přivedl přímo do Prahy do našich náručí.

Měli jsme 13. dubna — díky nepříčetnému kroku zněmilého potomka staročeského rodu — svátek bratrství československého s jihoslovanským. Nezapomenutelný den, o němž budeme pozdě ještě vyprávěti svým dětem a vnukům. Den, který nezůstane bez požehnání pro nás i pro ně.

Vyprávěla mi ušlechtilá charvátská paní, jak na ní za dětví působil symbolický obraz, na němž nad char-

vátským znakem podávali si ruce Srb a Charvát, stojící s obou jeho stran. Pod obrazem byly verše:

Što je zlatna kruna grbu,
to nek bude Hrvat Srbu.
Što je dragi kamen zlatu,
neka bude Srb Hrvatu.[63])

Verše ty psal starý vlastenec Nikola Borojević, děd nynějšího vojevůdce. Po těchto ideálech illyrských, jejichž nejdůslednějším hlasatelem byl sám Petr Preradović, snažily se cizí síly obě části národa rozeštvati, způsobily mnoho zla, dílo se jim na čas i podařilo (a přežitkem toho zdaru je dosud strana Frankovců) — ale přes to vše došlo ke shodě srbocharvátské, hlubší a uvědomělejší, než byla kdy před tím.

Nás a Jihoslovany nikdy nic nedělilo a nerůznilo měli jsme společné ideály za doby illyrismu, máme je i nyní — a snaží-li se nás rozraziti přežilí potomci starých, privilegovaných rodů, my přes jejich zpukřelé erby podáváme si ruce a pevným jich stiskem utužujeme dobře pochopené bratrství, neplynoucí jen z citu pokrevných srdcí, ale i ze společného nebezpečenství, ze společných zájmů a z porozumění velké době. Jdeme jejím směrem, míříme za synthesou československou a jihoslovanskou, kterou nám udává duch času.

Česká Stráž č. 6., 19. dub. 191

---

[63]) Čím je zlatá koruna erbu, tím nechť bude Charvát Srbu. Čím je drahý kámen zlatu, tím nechť bude Srb Charvátu

Nejnovější stanice polské otázky.

Co bylo již těch stanic od neblahého prvního dělení Polska! Byly stanice utěšené, plné bílého květu a tušení jara, jako byla konstituce ze dne 3. máje, byly stanice krvavého západu, byly i stanice v krajinách ledu a sněhu — ale byly také stanice, nad nimiž se polské nebe nerdělo krví hrdinsky neb mučednicky prolitou, nýbrž krví, kterou vhání do tváře stud a cit hanby. Takovou stanicí byla na př. konfederace targowická. A byly konečně stanice, na nichž se duše národní s úzkostí rozhlížela, kudy dále, aby se vyhnula krvavému mučednictví na jedné straně a krvavé hanbě na druhé.

Předposlední stanice polské otázky byla naznačena bouří hněvu národního a živelným vytrysknutím citů, které na chvíli ovládly i oportunistickou politiku a přiměly ji k projevům, ze středu parlamentního Kola polského a zejména od polských členů panské sněmovny neslýchaným. Varšavská rada vladařská vydala projev nálady přímo majestátní. Ty chvíle, kdy pobouřený národ strhl k sobě své vůdce, jimž vůle jeho vykázala pojednou směr odlišný od jejich dosavadní politiky, kdy všecky strany spojila jediná myšlenka a kdy všecky ruce zdvihly se svorně k národní přísaze, přiblížily nám Poláky více, než bylo s to způsobiti usilování o českopolské sblížení za mnoho let. Proneseno bylo (z úst posl. Daszyńského) i slovo, že Poláky čeká boj, jehož vzor mají u Čechů. Mladé pokolení haličskopolské posílalo projevy sympatií do Čech, protestní schůze jaroslavská přijala resoluci, schvalující rozhodnější politiku, která se přiblížila k stanovisku českému a jihoslovanskému. — Zkrátka: křivda stejného původu sbližovala nás.

Zdálo se, že sblížení mohlo by tentokráte býti trvalejší. Odpadla příčina polských stesků na české sympatie k utlačovatelům království Polského — carská moc padla, a z jejích zřícenin rodí se v bolestech nová ruská budoucnost, tak jako se z nich rodí nové Polsko. Na druhé straně pocítili Poláci ránu od těch, s nimiž byli od zrození dualismu spojeni na dočasný a kdož ví, zda skutečný prospěch svůj, ale v neprospěch ostatních Slovanů rakousko-uherských. Tím, že se vzepřeli úderu těchto svých a našich utlačovatelů, octli se přirozeně po našem boku — i zdála se více než jindy pravděpodobnou možnost společného postupu všech nejzápadnějších Slovanů: Poláků, Čechů i Slovanů slovinsko-srbocharvátských, postupu při společném nebezpečenství tak přirozeném. Bylo to tím spíše pravděpodobno, že Poláky zdál se k tomu vésti vlastní zájem.

Abych mluvil konkrétně: Poláci, pobouřeni bezohledností II. odstavce mírového ujednání brestského, opustili t. zv. rakousko-polské řešení své otázky, které by bylo jen vystupňováním dosavadního stavu věcí v Rakousko-Uhersku, v němž měla Halič zvláštní postavení, a ostatní, nepolští národové této říše byli vydáni hegemonii německo-maďarské — i objevila se možnost společného postupu všech národů, jimž musí záležeti na plném a spravedlivém provedení zásady sebeurčovací. Vrátili se zase k svému všenárodnímu požadavku, vyslovenému loňského 28. května na krakovském náměstí, na němž kdysi přisahal Kościuszko národu a na němž nyní 18. února zase bylo slyšeti národní přísahu.

Ale stala se věc neočekávaná. Po prohlášení vladařské rady, že nyní bude jí udávati směr toliko vůle národa, za pouhých čtrnáct dní odebrali se tři varšavští aktivisté, z nichž jeden byl hrabě a druhý kníže, do Berlína dohodovat se s Němci. Jednali s příslušníky parlamentní většiny, ale není pochybnosti, že s vědomím

okupační vojenské vlády německé, jistě však ne z vůle celého národa. Bylo patrno, že zklamání, jehož se dočkali od rakousko-uherské diplomacie, vedlo je v náručí diplomacie německé, pruské. Zároveň nastalo jednání o sestavení nového ministerstva, v jehož čelo měl býti postaven sice člen rakouské panské sněmovny, ale jehož posláním zjevně jest prusko-polský směr otázky polské. Základem jednání byl politický a hospodářský svaz polského státu s mocnostmi ústředními v míru i válce. Za to slibováno zajištění hranic, po případě rozšíření Polska na východ (patrně do katolické Bělorusi) v náhradu za severní (litevskou) část gubernie suwalské, organisace armády polské a postupné odevzdávání zemské správy v polské ruce. Bylo to dohodování pod Damoklovým mečem všeněmeckých požadavků anekčních., s pistolí, přiloženou na prsa polská, jak napsal »Kurjer Poznański«. Všeněmecké požadavky anekční sice na chvíli utichly, ale za to se ozvaly v německém parlamentě hlasy, že za neporušenost dosavadní západní polské hranice musili by se Poláci zaručiti za Poznaňsko, že v něm nebude pruských Poláků, nýbrž že tam budou Prušáci mluvící (patrně jen dočasně) polsky. Poláci dobře v tom vycítili ponižování, jak se přímo vyslovila »Nowa Reforma« — a přece knížata Radziwillové, otec (člen pruské panské sněmovny) i syn (jeden z varšavských vyjednavačů), mluvili pro nový program »upřímného dorozumění s Němci«. Současně budovali Němci »samostatnou« Litvu, ale spojenou »na věky« s Německem, bez ohledu na Polsko i na litevské Poláky — takže opět krakovská »Nowa Reforma« prohlásila, že Poláci musí protestovati proti takovému provádění sebeurčovacího práva národního. Ale vyjednávání s Němci na základě programu Radziwillowského přece pokračovalo — a Dr. Steczkowski měl na témž základě sestaviti nové ministerstvo, dorozumívaje se s generálem Beselerem. Šlo to ztěžka, ale konečně mi-

nisterstvo sestaveno a 6. dubna je »Wolfova kancelář« ohlásila. Členem jeho jest i kníže Janusz Radziwiłł, bývalý pruský důstojník, syn knížete Ferdinanda Radziwiłła, předního zástupce dohodové politiky polsko-pruské v Poznaňsku. A v zápětí na to (9. dubna) pruský ministr orby v panské sněmovně pruské obnovil zase požadavek »opravy hranic« německo-polských z příčin strategických. Co na čas umlklo a mělo býti zažehnáno novým, Radziwiłłovským a Ronikierowským politickým programem polským, zdvihlo zase hlavu, sotva bylo nastoleno ministerstvo Steczkowského a Radziwiłłovo. Liberální deník »Breslauer Zeitung« přinesl vysvětlení, že běží — pokud se týče hranic hornoslezských — jen asi o 3 až 4 tisíce čtver. kilometrů z král. Polského s okresy wieluňským, čenstochovským, będziňským a olkuským. Tedy hlavně o uhelnou pánev polskou. Sám německý list »Frankfurter Zeitung« uznal, že prohlášení pruského ministra znamená opuštění smířlivé politiky prusko-polské a nastoupení politiky útisku. A přece v té době provedeny volby do státní rady král. Polského ve smyslu aktivistickém. (Bylo to arci snadné, poněvadž to nejsou volby přímé, nýbrž takřka bez účasti lidové — a kromě toho za pasivity levice.) A v pruské panské sněmovně Polák, kníže Drucki-Lubecki*) prohlásil, že »německým hrdinům, kteří vysvobodili Polsko z ruského jařma, geniálním vůdcům Hindenburgovi a Ludendorffovi náleží vděčnost národa polského«. Že »Poláci a Němci mají nyní společný úkol: brániti civilisaci před asijským barbarstvím«. Že »polské nebezpečenství .... lze snadno zažehnati energickým podporováním loyálních živlů mezi Poláky«. Že »jako německý občan ... a ještě více jako Polák« odsuzuje řeči polských poslanců v říšském sněmu, jimiž protestovali proti míru

*) Orgánem jeho byl »Kraj«, vydávaný v Lešně. Poláci tento list boykotovali, až po převratu zanikl. (Dodat. pozn.)

brestskému. Poslanci prý pocházejí většinou z měst, ale venkovské obyvatelstvo prý jest loyální, velkostatkáři i lid...

Toť tedy poslední stanice polské politiky. Jak patrno, sotva se Poláci uchýlili od Skylly, podléhají vlivu Charybdy. Hrozí jim její vír, ale kormidelníci polské lodi vědomě směřují blíže k němu, aby se vyhnuli Skylle. A ještě polský kníže, který jest »rád, že jest Polákem«, poníženě velebí hukot víru a zrádcuje rodáky, kteří ho nevelebí.

Vidíme národní duši polskou, jak se úzkostlivě dívá, kam jest vedena její loď, sotva byl národ sebevědomě promluvil, kam si přeje dospěti. Nedávná mluva jeho byla zcela jiná, než jest duch nynější politické orientace polsko-německé. Mluvil z ní duch Kościuszkův, jenž byl nejkrásnějším výrazem národní duše polské: přímý, neoblomný a bez kompromisů. Zvítězil nad ním duch, jejž Wyspiański vtělil ve Stańczyka své »Veselky«, duch, který také polskou politiku v Rakousku zaváděl. Doufejme, že je to jen vítězství přechodné, že se polská otázka dostane zase na stanici jinou, utěšenější, nám bližší.

Česká Stráž 26. dub. 1918, č. 7.

Slovanským hostům na uvítanou.

Slavnostní týden drahého českým srdcím Národního divadla nastal, a do Prahy počínají se sjížděti netoliko příslušníci československé rodiny ze všech končin starodávných našich vlastí, nýbrž i pokrevní bratří a sestry ze slovanských zemí, pokud jim nepřízeň doby a mocných tohoto světa nekladou překážky nepřekonatelné. Zvěst o radostném svátku českého národa roznítila bratrské city v srdcích slovanských v plamen takového nadšení, že z jihu i od východu spěchá k nám dvojí proud slovanský, jakého v té síle za podobných příležitostí ještě nebylo. Ani při kladení základního kamene k pomníku Františka Palackého nesešlo se v Praze tolik hostí slovanských, ač tehdy nestály jim v cestě nižádné překážky, neřku-li takové, jaké klade nynější doba válečná — i ač tehdejší podnět k zájezdu do Prahy byl zdánlivě širší, nejen úzce kulturní. Také k samé slavnosti divadelní, jejíž padesátiletí oslavujeme, dostavil se slovanských hostí počet mnohem skrovnější, ač mohly tehda býti zastoupeny všecky větve slovanské, což jest nyní nemožno. Ba ani o historickém slovanském sjezdě před sedmdesáti lety neuvítala Praha tolik Slovanů, jako jich uvítá nyní, ač tehdy je sem volala veliká doba, která otřásala Evropou, a veliká myšlenka politická, která vedla Slovany tohoto soustáti k bližšímu semknutí. V tom arci podobal se tehdejší sjezd nynějšímu dostaveníčku Slovanů v Praze, že se ho také účastnili zvláště jen Slované z Rakousko-Uherska (až na zástupce poznaňských Poláků, na Lužického Srba dra J. P. Jórdana, který však měl již stálé bydliště v Praze, a na ruského revolucionáře M. Bakunina) —

jenže tehdy k takovému omezení vedl politický program, kdežto nyní politické okolnosti, ležící mimo nás.

Rosteme — toť první myšlenka, která nás při tomto poznání ovládá. Vyrostli jsme kulturně od položení základního kamene Národního divadla vysoko, proto záře naší slavnosti s této výše svítí mocněji a zalétá dále. Ale cítíme dobře, že sám tento náš vzrůst by nestačil, aby takové zástupy slovanských hostí přivábil do Prahy. Působilo tu něco ještě mocnějšího, co vyzdvihuje význam naší kulturní a národní slavnosti, jako vyzdvihlo vůbec význam našeho národa a našich vlastí československých v této době. Je to dech veliké současnosti, který i význam kulturního a národního svátku našeho zvýšil a povznesl, že se stal symbolem všeho, po čem národ náš československý touží a k čemu ze všech sil směřuje. To patrně vycítili Slované nám nejbližší a proto v takové síle spějí v těchto dnech k nám. Je to znamením, že i cit bratrství, sounáležitosti a souručenství mezi námi vyrostl. Vláha krve, prolité na bojištích, jej zalévala, společné naděje a tuchy lepšího příští jej zahřívaly a vichry společného nebezpečenství jej utužovaly a upevňovaly vzdornou jeho sílu. Proto propukl živelnou mocí, jakmile do bratrských zemí prolétla zvěst, že slavíme velký, radostný národní svátek. V tom tkví širší význam naší národní slavnosti.

Chvátají k nám především a v počtu nejhojnějším ti, kdož jsou s námi v dějinné době nynější spiati nejužším souručenstvím, naši bratři jihoslovanští všech tří haluzí na jediné větvi, Slovinci, Charváti i Srbové. Přispěchali v dubnu, když byl na náš národ namířen úder politický, proti němuž s námi rozhorleně protestovali, a byli slavnostními svědky a účastníky naší přísahy. A spěchají k nám po měsíci zase, když nám nadešel velký kulturní a národní svátek — ale kdy zároveň nám z Vídně hrozí novým úderem, směřujícím k roztržení naší vlasti. Přicházejí k nám v síle znásobené a přinášejí nám nejen

tváře rozjasněné sváteční náladou z naší národní slavnosti, nýbrž i srdce věrná, ujišťující nás, že s námi vytrvají děj se co děj.

Přicházejí k nám v počtu znamenitém i bratří těsně s námi sousedící, a jazykem nám tak blízcí, že na místech přímého styku těžko jest vésti přesnou hranici mezi nimi a námi — bratří Poláci, které sice současná politika rakouská snaží se udržeti opodál nás, ale kteří nám již již podávají ruku k cestě i práci společné. Hromadná jejich návštěva našich slavností jest dojista výrazem touhy polského národa po bližším spojení, k němuž nás odkazují společná nebezpečenství a podobné cíle. Je tím významnější, že přicházejí v době, kdy nám hrozí útok na celistvost naší země — což jsou s to vycítiti dobře právě oni, jejichž národní tělo bylo více než celý věk roztrháno a není dosud bezpečno před trháním dalším.

Spojení těchto dvou velikých slovanských delegací s námi při naší kulturní slavnosti právě za nynější doby jest událostí radostnou a významnou. Spatřujeme v ní symbol toho, co by mohlo a mělo býti v budoucnosti, ba k čemu z přirozené povahy věci a z dějinné nutnosti musí konečně dojíti. Jsme všichni na západní hranici Slovanstva, tvoříme přirozený pohraničný řetěz, jenž pouze spojením svých článků zajišťuje si budoucí pevné trvání a žádoucí rozkvět. Dnes podáváme si ruce při kulturním českém svátku — zítra již můžeme si je podati k zápasu za společnou volnost.

Doufáme pevně, že k oběma těmto delegacím připojí se i zástupci bratrského národa ukrajinského, pokud žije v rámci této říše. Jsou nám sice zdánlivě zeměpisně vzdálenější, ale také oni jsou vlastně na východní hranici slovenské našimi přímými sousedy. Současné dějinné události sice nás dosud spíše rozdělovaly než spojovaly, ale jest jisto, že společná budoucnost naše tyto dočasné přehrady zboří. Bude příkazem historické nut-

nosti, aby se i oni s námi našli na společné cestě. Zájezd jejich k naší divadelní slavnosti může toho býti dobrou předzvěstí.*)

Postrádati budeme v těchto dnech jen zástupců největšího a nejmenšího národa slovanského. Rusové přes to, že s nimi byl uzavřen »mír«, jsou od nás přec jen stále za válečnou frontou, takže jim ani nemohlo býti posláno pozvání — a Lužičtí Srbové, ačkoli žijí v říši sousední, která je spojencem Rakousko-Uherska, mají k nám za nynější doby tak daleko, jako kdyby žili za mořem. Ostatně vždyť Slováci, kteří jsou částí našeho vlastního národního těla a žijí s námi v téže dualistické říši, nemají k nám blíže!

Ale všecky ty překážky a přehrady nejsou s to, aby nás i v těchto dnech rozdělily nadobro: duch nedá si stavěti zdí, hrází a přehrad — přelétá hory a moře a dálky, přeletí i dočasné umělé a násilné přehrady.

Nuže, s těmi bratry, kteří měli k nám cestu zahraženou a jež bychom byli rádi s ostatními v Praze uvítali, pozdravujeme se duchem a srdcem — a ty, kteří k nám v tak hojném počtu přichvátali, vítáme kromě toho vřelým stiskem ruky a s otevřenou náručí. Nechť jsou nám všem tyto dni netoliko svátkem, při jehož slavnostním ohni by se naše srdce vespolek ohřála, ale také východiskem k lepší, společné budoucnosti ve smyslu našich největších ideálů!

Národní Listy 15. květ. 1918.

*) Ukrajinci na slavnost nepřijeli.

Národní divadlo a Lužičtí Srbové.

Na slavnostech Národního divadla není těch, kteří nám jsou z rodiny slovanské jazykem i dějinnými vztahy nejbližší: Lužičtí Srbové nemohou k nám vyslati zástupců, ježto hranice mezi spojenci jsou hermeticky uzavřeny. Ostatně ani pro ty, kteří jsou částí našeho těla a srdce, ani pro uherské Slováky není k nám cesta volná. Víme však, že jedni i druzí jsou v těchto dnech přes to s námi, neboť údy sice lze spoutati a volný jejich pohyb zameziti, ale ducha spoutati nelze.

Před padesáti lety měli u nás Lužičtí Srbové zástupce; vyslali k slavnostnímu položení základního kamene Národního divadla muže vzácného — Michala H ó r n i k a, tehdy ještě mladého kněze, ale již vynikajícího národního pracovníka a spisovatele. On právě připomněl duševní svazky, jež Lužičany s námi pojí a jichž ani nynější válečný absolutismus nedovede zpřetrhati. Učinil tak v českém přípitku, čtrnáctém v řadě řečí, proslovených při slavnostní hostině na Žofíně 17. května. Po návratu do vlasti pak v tehdejším měsíčníku »Lužičanu« vylíčil celou slavnost obšírným článkem »S w j e d ž e ń č ě s k e h o n a r o d a« (str. 86, 101), v němž charakterisoval »svátek českého národa« i český národ sám těmito slovy: »Český národ chtěl dokázati, že jest živ a že přes všecky mocné překážky pokračuje v samostatné vzdělanosti. Ačkoli jej nepřátelé odsoudili k duševní smrti, totiž k poněmčení, přece povstává k nové práci ve vědách i uměních. Jako Čech pilností a vytrvalostí, statečností a obětavostí zase dobyl své potlačované řeči svatého práva ve škole, v chrámě, u soudu i ve veřejnosti, tak si nyní staví krásný dům, v němž budou ještě bu-

doucí pokolení vděčným obdivovatelům představovati plody svého ducha.« Tak uvedl naše tehdejší snažení — a náladu našich nepřátel proti nám zachytil v těchto řádcích: »Vše se výborně vydařilo a také klidně a důstojně minulo. Jenom naši a jejich »věční sousedé« měli a mají od pražské slavnosti své noviny a časopisy, křesťanské i židovské všech barev, zase jedovatě naplněny tupením a nenávistí Čechů, lžemi a utrhačstvím proti Slovanům. Rádi jim odpouštíme — nevědít, co činí! Ale poněvadž mnoho Srbu zvědělo dosud o letošním velkém svátku českého národa toliko z německých, nepřátelských novin, vylíčím jim jej zde trochu obšírněji, jak jsem jej vlastníma očima viděl.« A nyní líčí slavnost od skvělé regatty na Vltavě s ohnivou postavou Slavie, uzavírající předvečer svátku, »jejž si připravili její nejvěrnější synové«, až k banketu žofínskému a důvěrnému závěrku v Měšťanské besedě.

Když se o třináct let později chystalo otevření Národního divadla, pomýšleli Srbové zase na účast při slavnosti. Zajímavý toho doklad nacházím v Hórnikově korespondenci. Tehdy psal mu Jan Arnošt Smoleŕ z Varšavy, kde právě meškal v záležitostech matičního domu, zajímavý dopis, jejž tu celý po prvé otiskuji:

Varšava 20. května 1881.

Milý bratře!

Poněvadž ze všech ostatních slovanských zemí přijdou do Prahy deputace k otevření českého divadla (28. května) — také zdejší Poláci dali se k tomu pohnouti — je velice nutno, aby se tam také lužickosrbská deputace vydala a odevzdala tam srbskou pamětní listinu.[63]) Kdyby se tam deputace nemohla vypraviti, ať se tam pošle aspoň pěkná srbská pamětní

[63]) Doslovně: votivní desku (»votivnu taflu«).

listina, kterouž by snad v pravý čas a na pravém místě odevzdal student Bart,[6]) splnomocněný od Matice, Besedy (a snad i od »Towařstwa Pomocy«). Mohl by si snad přibrati ještě jednoho nebo dva srbské studenty.

Buď tak laskav a vyjednej tu věc hned s p. Drem Mukou, sestavte text pamětní listiny a odevzdejte jej Markovi,[7]) aby listinu v tiskárně brzy dal vytisknouti, by mohla přijíti včas do Prahy.

Prosím Tě nejsnažněji, abys to vše s p. Drem Mukou obstaral; byla by to pro nás velká hanba, kdyby Srbové nebyli při tak důležité slavnosti zastoupeni.

Jestliže jste však již něco pro tuto slavnost ujednali a obstarali, nemějte mi za zlé, že jsem Vám tento list poslal.

Dnes více nepíši, ježto Ti chci v jiných věcech poslati delší list za 2—3 dny.

Buď tak laskav a pozdrav ode mne všecky známé.

S nejsrdečnějším pozdravem Tvůj věrný

J. E. Smoleř.

Jak známo, k definitivnímu, slavnostnímu otevření Národního divadla tehdy ještě nedošlo. Bylo 11. června otevřeno jen prozatímně a po 12 hrách a 1 akademii zase uzavřeno, aby mohly býti dokončeny zbývající práce. A než byly dokončeny, vyhořelo 12. srpna téhož roku. Zpráva o tom vzbudila bolestný ohlas také v Lužici — tak jako tam později radostně byly sledovány nové

---

[6]) Mladý básník Jakub Čišinski, ktedý ještě tehdy v Praze studoval a byl chovancem lužického semináře malostranského. — Jmenované dále spolky jsou Matice Srbská, budyšínská Bjesada (nyní zaniklá) a podpůrný spolek pro lužickosrbské studující.

[7]) Synu Smoleřovu, který později po otci převzal tiskárnu a redakci »Srbských Novin«.

sbírky na obnovení Národního divadla a zprávy o chystaném jeho otevření. Ale při slavnostním otevření dne 18. listopadu 1883 nebylo Srbů Lužických. Pozvání došlo tak těsně před slavností, že mohlo v »Srbských Novinách« vyjíti teprve 17. listopadu. Smoleŕ byl vážně nemocen a Hórnik vázán úřadem. Za to připojil se Smoleŕ za Lužické Srby k radostné české slavnosti článkem »Čechowjo a jich narodne dźiwadło« v prosincovém čísle »Lužice« (str. 95.). Aby ukázal rychlý vývoj české národní myšlenky a uvědomění, vyšel od svých nejstarších vzpomínek na Prahu. Vzpomněl, jak za dob studentských v letech třicátých navštívil Prahu, tehdy ještě rázu německého, a uvedl zajímavou příhodu ze svého tehdejšího pobytu. Vracel se za soumraku z Hradčan do Starého Města a zbloudil. Ptal se tedy na cestu několika lidí a posléze také ševcovského učedníka, který nesl komusi nové boty. Otázal se podle dosavadních zkušeností německy — ale učeň mu odsekl: »»Nix dajč!« »Byl jsem nemálo překvapen a zároveň potěšen, že jsem potkal ryzího Čecha«, doznal Smoleŕ po letech ve svém článku. »Ptał jsem se proto dále česky a vyňal jsem potom pět krejcarů a dal je učni za to, že mi cestu česky naznačil.« Vídal sice »Pražské Noviny«, ale to byl jen list úřední bez národního obsahu — o českém divadle vůbec nezvěděl. Roku 1842 byl zase v Praze, a to s Fr. L. Čelakovským, tehdejším svým vratislavským profesorem, a tu nahlédl blíže do českého života oné doby, poněvadž nebyl zůstaven sám sobě. Zvěděl o Tylových »Květech«, o nedělních odpoledních představeních českých ve stavovském divadle, o samostatném ochotnickém divadle v Růžové ulici, o studentských divadelních představeních na venkově v době prázdnin — a viděl dokonce takové ochotnické představení v Turnově, kam jej Čelakovský, Ant. Marek a Vinařický zavezli. To vše jevilo se mu velkým pokrokem, poněvadž nebyl již zůstaven sám sobě jako po prvé, když shlédl jen zevnější Prahu,

slyšel v ní německý hovor — a pouze náhodou odkryl také českou duši. Srovnával-li Smoleř tyto své první pražské a české vzpomínky se stavem českého národa za doby položení základního kamene Národního divadla a konečně se stupněm, jehož dosáhl právě r. 1883 získáním university a dobudováním paláce českého umění dramatického, mohl arci svým rodákům ukázati, kam národ může dospěti, jde-li jen vytrvale za heslem, které nám Neruda zůstavil v monumentální, pro věky psané básni »Jen dál!« A není divu, že i této příležitosti užil, aby své Srby povzbudil k uskutečnění snu svého života, ke zbudování důstojného matičního domu.

Do Národního divadla Smoleř již nepřišel. Zemřel následujícího léta po jeho otevření. Za to do něho vstoupil jeho druh a dědic národního vůdcovství, Michal Hórnik. Sám jsem s ním tam sedal za dnů výstavy jubilejní a viděl jeho nadšení. Přišli tam i jiní Srbové, čerpali v něm posilu a naděje zejména ti, kteří v Praze studovali, Čišinski, Andricki a jiní. Také v nich a tím pro jejich národ vůbec plnilo Národní divadlo velké poslání.

Chtěli jsme, aby Lužičtí Srbové přišli k nám i v dnešní sváteční chvíli, aby vlastníma očima shlédli, kde jsou český duch a česká vůle půl století po článku Hórnikově a čtvrt století po článku Smoleřově, kam Čechové dospěli a kam směřují i také dospějí. Nepřijdou — postavili mezi nás nepřekročitelnou zeď. Ale ta nezabrání, aby sluneční svit, jímž svátek náš zazáří, nepronikl i k nim za zeď. Svátek náš nesvítí jen světlem jubilejního nadšení, svítí z něho i nový náš den, který již vzchází nám i všemu potlačovanému lidstvu — přibývajícího denně světla žádná, žádná zeď nezadrží. Pronikne všude, i do vězení — jen do hrobu nikoli. Pronikne tedy i do Lužice, dodá i tam srdcím otuchy slunečnou svou řečí: Nebojte se, toliko věřte — den vzchází všem, tedy i vám!

Česká Stráž 17. květ. 1918, č. 10.

Po slavnostech Národního divadla.

(Rozjímání slovanofilovo.)

V hlavě šumí ještě hlaholy slovanských rozhovorů, slavnostních řečí, připitků, nadšené volání, potlesky — do duše stále se vracejí čarovné zvuky »Vltavy« a vítězné fanfáry z »Libuše« — před očima stále se zjevuje svátečně vyzdobené a nadšeným obecenstvem přeplněné Národní divadlo, stále se míhají naše barvy, červená a bílá, volajíce do mysli Nerudovu báseň, i není ještě možno psáti střízlivou úvahu výslednou. Jest možno zatím jen rozjímati a dojmy si ponenáhlu rovnati. Ale počínám-li rozjímati, zdá se mi, že hlavní výslednice slavností divadelních jest již nyní nepochybna: že totiž národní svátek český stal se širším svátkem slovanským. A zcela přirozeně. Doba si to vymohla.

Především byla to slavnost nejen česká pro všecky tři země české koruny, nýbrž pro celou větev československou, tedy také pro uherské Slovensko, dualistickým zřízením od nás uměle odhražované. Ukázalo se, že jakékoliv přehrady nejsou s to, aby roztrhly, co náleží k sobě. Jako v deklaraci květnové, která vyslovovala naše politické tužby, přihlásili jsme se bez ohledu na všeliké přehrady o svoji slovanskou haluz, předloživše pevnou vůlí požadavek spojení národa československého v jednom samostatném celku státním, tak při slavnosti divadelní zdůrazněna byla jednota kulturní. Ze schůze nejširšího slavnostního výboru vyšel podnět k zabezpečení stavby druhého národního divadla, divadla brněnského — a v pantheoně rozšířen program kulturní a národní práce divadelní i na Slovensko. Dosud bylo těžko na to pomysliti. Konfiskace jmění Matice Slo-

venské, z něhož nyní maďarská vláda vydává »Slovenské Noviny«, aby jimi slovenskému lidu očkovala protinárodního ducha maďarského, příliš křiklavě dosud odstrašovala od takového podnikání. Nyní, jak pevně věříme, nadejde i k němu čas, poněvadž nadchází nová doba našeho národního rozvoje v rámci nové, svobodné doby lidstva. Potom budeme míti tři národní divadla, každé pro národní celek československý, ač každé se zvláštním posláním pro zemi, v níž bude zbudováno: pro Čechy, Moravu se Slezskem a pro Slovensko. Bude to symbolická trojice, naplněná jedním duchem, jako tři části našeho územního celku obývány jsou jedním nerozdílným národem a jako všichni jsme oživováni jednou, nezlomnou vůlí. Vědomí jednoty československé projevovalo se všude při slavnostech hlasitě. Kdekoli se Slováci objevili, byli srdečně a nadšeně pozdravováni — a velký básník Slovenska byl všude předmětem dojemných oslav.

Ze Slovanů mimočeských byli imposantním počtem zastoupeni Jihoslované a Poláci. Že přijedou Jihoslované v počtu několikrát větším než k 13. dubnu, bylo nepochybno — že přišli v počtu ještě hojnějším, než jsme se nadáli, jest nadmíru potěšitelno a významno. Manifestovali tím rostoucí pevnost našeho souručenství, z něhož se již stal opravdový svazek. Byli zastoupeni Jihoslované skoro ze všech částí jihoslovanského území, pokud jest v rámci této říše — i z Bosny a Hercegoviny. Všichni výslovně uznávali jednu závažnou okolnost: že jsme jejich učiteli národního probuzení. Šafařík, Kollár a všichni ostatní, kdož k tomu dílu přispívali, kladli základy netoliko k národnímu probuzení jihoslovanskému, ale tím také k mostu, který se klene od nás k nim a spojuje nás duševně a ideově tak, jako naše jazyková území řetěz jihoslovanských ostrovů, směřujících podél západní hranice uherské k Moravě. Národní probuzení obou našich skupin, československé a jihoslovanské,

dálo se současně a vycházelo ze společných duševních zřídel — proto jsme si duševně tak blízcí a proto jsme se tak snadno sešli, když toho doba žádala. Přistupuje k tomu ještě jiná okolnost: demokratický ráz obojího probuzení i další demokratický rozvoj obojího národního života. Proto jsme si také tak snadno porozuměli, že nás nikdo ve svém sobeckém zájmu nerozděloval. Při dokonalém vzájemném porozumění a při pevnosti našeho svazku, posvěceného heslem »věrnost za věrnost«, není divu, že všechny jihoslovanské slavnostní projevy připojovaly se bez výhrady k nám a našim snahám — a že naopak široké vrstvy naší veřejnosti vítaly Jihoslovany všude s nelíčeným nadšením.

Radostným překvapením pro naši veřejnost byla veliká účast Poláků. Patříme k téže západoslovanské skupině jazykové, ještě v 15. století byly si naše jazyky tak blízky, že se zdály býti nářečími jednoho jazyka, sousedíme spolu ve Slezsku a na celé severní hranici slovenské, byli jsme spojeni v minulosti nejednou pod týmiž králi, tu českými, tu polskými, spojoval nás často zápas proti společnému nepříteli ve fysickém boji, spojovaly nás ve vzdálené i bližší minulosti vzájemné duševní a kulturní svazky a vlivy, čehož nejkrásnějším symbolem mohou býti Koperník z dávné doby a Matejko z doby nové, mužové z českého kořene, ale velikáni polského národa, polské vědy a polského umění, nebo zase náš velikán Komenský, který v těžké době nalezl útulek a psal nejdůležitější svá díla v polském Lešně — tolik je tedy věcí, jež nás pojí, takže hojná a závažná účast Poláků v našich slavnostech neměla nám býti přkvapením ... a přece byla. Dělilať nás v posledním půlstoletí politika, jíž ani současné události dějinné dosud neuvedly nadobro v jeden společný směr. Ještě poslední polské povstání budilo v nás živý ohlas a vábilo do Polska přímé účastníky — a po několika letech nastala roztržka. Mezi národy? Nikoli, roztržka, způsobená vnějšími vlivy

a politikou nenárodní — ale schopná, aby mýlila oba národy a zasívala v nich nedůvěru. Maďaři a Němci shodli se o rozdělení moci — a polská politika stančikovská dala jim k tomu souhlas za autonomii Haliče. Tedy na jedné straně Němci a Maďaři, na druhé straně šlechta, nikoli národ polský. Nedůvěru, kterou zasívala šlechticko-konservativní politika polská, živily české sympatie pro Rusko — ale i zde byl pramenem nedůvěry zase živel mimonárodní: carismus. Že ani po jeho pádu nenastalo dokonalé sblížení politiky česko-polské, toho příčina jest jasná — nepadlať zároveň šlechtovláda v polské politice. Jen ta část politického vedení polského, která znamená počátek konce této šlechtovlády, oddělila se po událostech únorových od konservativců a přiblížila se nám větší neb menší měrou. Polští sociální demokrati vystoupili po známém hlasování v říšské radě hned z Kola, národní demokrati provedli odchod z něho po schválení valného sjezdu strany, čímž se jejich kroku dostalo ještě větší závažnosti. Lidovci, nám rovněž blízcí a s námi sympatisující, dosud v Kole setrvávají, ale ne z příčin vnitřních. Poněvadž však u nás příčiny ty nejsou jasné a zjevné, byla veřejnost naše zmatena a chovala i k této demokratické straně určitou nedůvěru. A tu přišla početná a závažná delegace polská, v níž byly zastoupeny přední korporace a instituce haličsko-polské, polská literatura, polské umění — a také polská politika. A politikové i nepolitikové svou barvou náleželi vesměs demokratickým, lidovým a pokrokovým stranám. Vyslovených konservativců a lidí vládních v Praze nebylo. Již samo toto složení polské delegace ukazovalo, ve kterém táboře jest národ polský: byl tu zastoupen od sedláka do universitního profesora a hlas jeho, kdekoli se ústy těchto svých zástupců ozval, zazníval demokraticky a mluvil pro shodu. Významné bylo prohlášení posl. Głąbińského, že se Poláci diví naší solidárnosti a radují se z ní, že z naší slovanské neshody zesílil toliko

náš nepřítel, že pouze na cestě svornosti jest možno dospěti k lepší budoucnosti, že k ní také dospějeme, ježto jsme k ní našli cestu v demokratisování národů slovanských. To bylo velké slovo z úst polských — a taková slova slyšeli jsme stále za dní slavnostních. Slyšeli jsme, iak posl. Włodzimierz Tetmajer vzdal čest našim velikánům, že učinili z lidu národ, jak posl. Śliwiński prohlásil, že válka a její poměr k Slovanům shromáždily nás všecky pod jednou střechou, že Poláci netoliko cítí potřebu společného postupu s Čechy, ale že se dojista nyní shodnou i s Rusy a Ukrajinci, poněvadž nám proti násilnickým heslům »Divide et impera« a »Síla nad právo« zbývá jen jedno heslo: Slované všech zemí, spojme se! Vše to otevřelo naší veřejnosti oči. Přesvědčila se, že šlechticko-konservativní vůdcové polské politiky nejsou národem polským, že národ jejich politiky neschvaluje, ale že nemá zatím moci, aby ji svrhl. Ze všeho, co slyšela, zazníval vlastně protest proti této politice, třeba nebyl přímo vysloven — takový protest, jaký by živelně propukl, kdyby národ měl příležitost znova si voliti své parlamentní zástupce. Zkrátka, veřejnost naše viděla, že národy naše nic vlastně nedělí, že mohou si dobře podati ruce ke společnému postupu přes hlavy těch, kdož proti vůli polského národa řídí polskou politiku. Že pravý hlas polského národa zněl v loňské májové deklaraci a v letošním únorovém protestu proti míru brestskému, nikoli však v projevech a politice šlechtických a konservativních vyjednavačů s Němci a Vídní. To bylo velké poznání — a odtud radost naší veřejnosti a vřelé projevy sympatie pro Poláky.

Toť hlavní dojmy ze slavnosti a hlavní její výslednice: poznání, že rozšíření společného postupu českého a jihoslovanského i na Poláky jest netoliko možné, ale i nedaleké. Ba že vlastně jednomyslnost všech tří těch větví na slovanském západě již jest hotovou skutečností, že tu jest jednomyslnost národů — a jednomyslnost v

politice že záleží pouze na vítězsví myšlenky demokratické v Polsku, na vítězství národní vůle v polské politice. Vzpomeneme-li si, že také do naši politiky pronikl národní duch zdola, a to v době velmi nedávné, že také u nás vlastně národní vůle diktovala politiku ve smyslu našich deklarací, májové, tříkrálové i dubnové, nabudeme ještě pevnější víry, že podobné vítězství národní vůle může v době nedaleké nastati i v Polsku. Přispěl-li k tomu slovanský sjezd pražský k němuž došlo na projev radosti z kulturního a národního svátku českého, můžeme býti s výsledkem jeho spokojeni.

Česká Stráž 24. květ. 1918, č. 11.

Můžeme-li býti spokojeni?

(Ještě rozjímání slovanofilovo po slavnostech Národního divadla.)

Bylo po slavnostním představení »Libuše«. Z proudu obecenstva, opouštějícího sedadla, vztáhla se ke mně ruka váženého učence, jenž provázel její stisk několika slovy: »Jste spokojen? Ráno! A teď! Také výsledky vaší životní práce!« Opětoval jsem stisk ruky — a proud nás rozdělil. Cítil jsem, nač přítel myslil: na projevy slovanského porozumění, zvláště na projevy polské, které byly překvapením širší veřejnosti. Kmitla se mi šedá obálka prvního ročníku »Slovanského přehledu«, slova »Času«, jimiž uvítal první jeho sešitek, »že jest nám okno do slovanského světa otevřeno«, letmá vzpomínka na šestnáct let práce a zápasů, na těžkou mnohdy plavbu proti proudu, při níž jedinou, ale stálou posilou bylo vědomí, že jen pravdivé vzájemné poznání je s to nás všecky sblížiti — zatanul mi na mysli převrat v pojímání slovanských otázek, jejž v mnohých českých duších způsobily světové události, i v duších, které stály po léta proti mně a mému směru, a teď se octly na téže cestě vedle mne — a zase jsem slyšel slovanské řeči, dosud o slavnostech proslovené, v nichž i Poláci bez výhrady prohlašovali, že nás naše cíle spojují, že »pod povrchem, který se jeví oku vzdáleného pozorovatele a mohl by mýliti, kryjí se city společenství česko-polského, kryje se přesvědčení, že nás pojí netoliko naše krev, ale i že naše vůle je společná, že jen společnými silami můžeme dosáhnouti splnění svých ideálů« (Kasprowicz) — slyšel jsem zase i soukromá ujišťování hostí polských z různých táborů, že národ pol-

ský s národem českým jest a chce býti jedné mysli, třebas polská politika, pokud není národní, šla jiným směrem... Přeletělo vše to mou duší a cítil jsem v té chvíli, že jsem spokojen. A byli jsme v těch památných okamžicích jistě všichni spokojeni.

Druhého dne slyšeli jsme v řadě rozhodných řečí slovanských v Grégrově síni i rozhodné řeči polské, mluvící pro polsko-české souručenství. Odpoledne byli u mne Poláci a nenaleznuvše mne doma, zůstavili mně ujištění »začaté mezi námi svaté smlouvy«. Byl jsem zase v hloubi srdce spokojen. Bylo nás na sta spokojeno, kdož jsme slyšeli řeči toho dne, a na tisíce a tisíce lidí po našich vlastech, kdož je čtli později u výtahu v novinách.

Potom nadešlo loučení. Nebylo při něm stesku, jako při loučení bývá. Ozařoval nás všecky, slovanské hosty i nás, odlesk památných slavností, plnil nás všecky radostný cit uspokojení a nadšení. Byli jsme jistě všichni spokojeni.

Jsem nenapravitelný idealista, ale ne člověk, podléhající ilusím. Jeť mi vštípena touha po pravdě, kterou hledám pod každým povrchem, byť sebe skvělejším a utěšenějším. Snažím se ve všem proniknouti k jádru a teprve najdu-li, že jest dobré a nezkažené, mám radost i z krásného, utěšeného vzhledu a z toho, že jsem se nezklamal. Zde jsem byl o dobrém jádru předem přesvědčen. Pozorování nálady v Polsku, jaká se tam projevovala od loňského května, vedly mne již dříve k úsudku, že dřív či později projeví se nespokojenost polského národa s polskou politikou a přiměje i zástupce její, aby se nám přiblížili ve společném zájmu. Osobní zkušenosti ze zájezdu do Krakova mně tento dojem potvrdily. Ale přece i při tomto vědomí a při vší radosti a spokojenosti ze slavnostního zdaru nemohl jsem se zbaviti otázky, co ze všeho toho zbude a jaké budou positivní

stopy těchto dní v budoucnosti? Zkrátka, můžeme-li býti opravdu spokojeni.

Minulo několik dní. Pilná práce, která mne po slavnostech čekala a jejíž předmět vedl mne daleko do minulosti, odsunula slavnostní dojmy a přenesla mne do jiného, třebaže příbuzného světa. Ale ohlasy z Polska volaly mne z něho zase k nedávným slavnostem a do přítomnosti. Pošta přinesla mi několik dopisů, z nichž jeden ohlašoval značný dar »Českému srdci« na projev sympatií k českým snahám a na důkaz, že dárce nemůže zapomenouti »velkých a historických okamžiků«, a jiný . . .

Ale tu musím předem pověděti o setkání s původcem tohoto dopisu v Krakově. Znali jsme se již řadu let, dopisovali jsme si také. Byl také první Polák, jehož jsem v Krakově se svým přítelem vyhledal. Hovor náš arci po několika otázkách, jaké se vyměňují po delším rozloučení, přešel hned na českou slavnost a na palčivé otázky, záhady, přání, naděje a víru přítomné doby. A byl to hovor neradostný: viděl jsem, že polský druh tak je stísněn zmateným chaosem událostí posledních let, že se nemůže propracovati od otázek, záhad, ba obav a úzkostí k naději a víře ve splnění přání všem nám společných. Stále ještě vidím jeho skloněnou tvář, občasné tázavé pohledy a zase nedůvěřivé zavrcení hlavou.

Nuže, tento dobrý druh psal mně nyní: »V návalu dojmů, v horečce posledních hodin pobytu v Praze nemohl jsem se s Vámi rozloučiti, stisknouti Vám ruku a přivinouti Vás k prsům. Činím to nyní a tím děkuji Vám všem za Vaše srdce, a více než za srdce: za chvíle opravdu nezapomenutelné a upevňující ducha, za posílení víry událostmi zviklané, že nezlomnost ducha, kárnost, pevná vůle a cit spravedlnosti jsou mocí nepřemožitelnou a nadšení nejvyšším prvkem vnitřního člověka. V plameni tohoto Vašeho nadšení ohřál jsem zase bez-

nadějnou duši, věřím společně s Vámi, že nižádné moci pekelné Vás nepřemohou — Vás ani národů, utiskovaných jako Vy a tedy ani nás! Ta myšlenka, ta jistota, toť, co jsem si odvezl z Vaší opravdu zlaté Prahy. Takové chvíle, takové prožitky posilují na dlouho — s tou vírou vrátil jsem se do potu všedního dne — s tou vírou seč budu, chci zde buditi touž důvěru, touž bezpečnost lepšího jitra, touž neústupnost v dobývání postulátů svobodného člověka. A jakkoliv s bolestí a rozhořčením jsem zde četl hned po návratu zprávy o represích, jimiž Vás chtějí spoutati a ochromiti — po tom, co jsem viděl v Praze, vím, že údery nepřítelovy obrátí se proti němu samému, že uspíší jedině Vaše a nikoli jeho vítězství. Amen!... Pište mi někdy. My zde budeme rozmnožovati a pěstovati vše, co národy naše sbližuje...«

Vzrušen odkládal jsem tento krásný, nadšený dopis od muže hlubokého, který ještě nedávno tonul v beznaději a poslouchal slova víry jako zjevení, jemuž nemohl hned důvěřovati. Když měly naše slavnosti dosti síly, aby Šavly obracely ve věřící Pavly, můžeme s nimi býti spokojeni.

Jediný ten list mluví mně za mnoho faktů. Mám jej za hlas mnohých, nejen těch, kteří u nás byli a s námi se radovali, ale i těch, kteří z dálky naše slavnosti pozorovali, kteří již před tím naše snahy se sympatií a s přáním po součinnosti sledovali, i těch, jimž hosté našich slavností budou vyprávěti o naší Praze, o naší jednomyslnosti a víře a kteří podle slov dopisu budou v nich buditi stejnou vůli a důvěru.

Jsem spokojen. Mohou přijíti ještě mnohá zklamání, ale nemůže se vrátiti vzájemná nedůvěra, kterou zasívaly cizí živly, jako zasíval nepřítel člověk v Písmě koukol mezi pšenicí. Národové naši si porozumějí — ba myslím, že již si rozumějí.

Můžeme býti spokojeni . . .

Česká Stráž 30. květ. 1918, č. 12.

Skupení sil v Jihoslovanstvu.

Živé hnutí ve všech zemích jihoslovanských projevilo se v poslední době řadou významných událostí, mezi nimiž zájezd na pražské slavnosti má význam symbolický i složením delegace, i počtem vpravdě imposantním. Byli tu zástupci kulturních institucí, měst, i politikové, muži, ženy i mládež ze všech jihoslovanských zemí této říše, ze všech zemí slovinských i ze všech srbocharvátských, z Terstu jako z Lublaně, ze Sarajeva a Splitu jako ze Záhřeba. Byl to vlastně valný sjezd Jihoslovanů, množstvím i složením jedinečný, který ukázal jejich národní jednotnost a poskytl jim příležitost k poradám a dorozumění o společné věci. Nepochybuji, že vliv jeho se ukáže v dalším seskupování a organisování sil jihoslovanských za jednou myšlénkou a jedním cílem.

Snahy po takovém seskupování a po takové organisaci vidíme na všech stranách. Volá po něm nejen vzrůst myšlenky jihoslovanské, který pohnul všemi vrstvami národa trojího jména, ale také odpor nepřátel vnějších i vnitřních. Němci a Maďaři postavili se rozhodně proti oživlé a reálně založené myšlence illyrské, jako postupují semknutě proti myšlence československé — a konečně i proti myšlence polské, třebaže tento svůj postup licoměrně zakrývali, kdežto proti nám a Jihoslovanům jdou s otevřeným hledím. Snaží se Jihoslovany roztrhnouti nějakým řešením jejich životní otázky v rámci úzce charvátském, vyhlašují německý pochod na Terst přes území slovinské a chystají se připojiti Bosnu a Hercegovinu k Uhrám — tedy řešiti otázku státu jihoslovanského tak, že by se rozdělili o

celé jeho území. Vnitřní nepřátelé, Šusteršič se svými nohsledy na Slovinsku, Frankovci v Charvátsku, Štadlerovci v Bosně, také ukázali jasně své karty. Frankovci usilovali dokonce o zavedení komisariátu v Charvátsku, jak sám bán Mihalović prozradil, a Šusteršič řádí v Kraňsku jako nejbyrokratičtější vládní komisař. Proti nim tedy jest stanovisko ostatního národa jasné. Oni sami vyloučili se z národa.

Jasně počíná se projevovati také stanovisko národa proti koalici, do války v Charvátsku tak populární. Ukázaly to doplňovací volby, které v Delnicích, tedy v horském okrese župy modruš-riječké, přinesly charvátskosrbské koalici velikou porážku: zvolen tam byl kandidát Starčevićovy strany práva Dr. Ivan Krnic 1027 hlasy proti kandidátu koalice Jiřímu Gašparcovy, jenž dostal všeho všudy 339 hlasů. Jak líčí sami koaliční poslanci Wilder a Bertić, kteří měli pro Gašparce agitovati, poněvadž mohli míti u lidu nejvíce sympatií svým stanoviskem na levém křídle, bylo tam proti koaličnímu kandidátu hotové povstání: všecek lid i se ženami, starci a dětmi bouřil se proti němu a jevil nadšení pro Krnice. Koalice mohla to předem věděti, neboť horské a přímořské okresy prohlásily se rozhodně pro květnovou deklaraci jihoslovanskou. Také řeč volby dělnické jest úplně jasná a rozhodná. Praví — jak sami řečení poslanci koaliční dobře ji vykládají — že všecko tamější obyvatelstvo jest přesvědčeno, že koalice od té doby, co jest ve skutečnosti u vlády a co se ve své adrese postavila po bok maďarských aspirací, požadujíc srbocharvátské sjednocení v rámci koruny uherské, touto svou politikou opustila své dosavadní stanovisko a stala se stranou maďaronskou. To jest velké slovo a velké memento straně kdysi tak mocné a populární.

Že naproti tomu v Selci prošel kandidát koaliční Dr. Milutin Mažuranić (682 hl.) proti faráři Petru Brožičavići (330 hl.), nemůže si koalice počísti za své vítězství.

Zde zmátla voličstvo osobní oblibenost kandidáta koaličního. Ukázněnost voličstva, které se přece rovněž rozhodně prohlásilo pro květnovou deklaraci, nebyla ještě tak silná, aby si dovedla říci: kdyby strana, jejíž politiku jsme uznali za vládní a tedy nenárodní, kandidovala anděla, nesmíme ho voliti. Z této volby tedy více než uspokojení pro koalici plyne pokyn pro oposici, aby svou organisaci utužila.

Byla ještě jedna volba, totiž v Slatině v župě virovitické, kde srbské voličstvo dalo souhlas politice koaliční. Také to dává pokyn, kde je třeba oposiční práce.

Na Slovinsku došlo k velkým projevům národní vůle po sjednocení jihoslovanském a národní ukázněnosti. Na den 19. května svolán byl tábor lidu do Trbovljí, jejž se snažila vláda stůj co stůj zameziti. Dva prapory vojska byly připraveny, a tábor byl den před svoláním zakázán. Přes to sešlo se přes 11.000 účastníkův, posl. Dr. Benković mluvil pro plná »práva trojjediného národa slovinsko-srbocharvátského, pro demokratický jihoslovanský stát, prostý cizího panství, na podkladě sebeurčení« a sociální demokrat Čobal »pro součinnost všech stran« prohlásiv, že sociálně demokratičtí dělníci první nastoupí cestu, směřující k uskutečnění myšlenky jednoty všech jihoslovanských plemen na základě sebeurčení a rovnoprávnosti«. Dne 20. května byl podobný tábor lidu ve Sv. Rupertu v Mirenské dolině, na němž za účasti 6000 lidí mluvili Dr. Korošec, Dr. Rybař, Finžgar, Bajc, Smodej a Stagar, a jiný tábor ve velkých Laščích na Dolensku, navštívený 2000 účastníky.

Dojemným projevem národní solidárnosti v Dalmácii jest činnost splitského spolku »Napredak«, jenž se ujal podobné akce jako naše České srdce a počíná působnost svoji rozšiřovati na celdou Dalmácii. V samém Splitu má přes 1000 členů, z nichž polovici tvoří ženy — čísla to v dalmatských poměrech dosud nebývalá. »Napredak« ve dvou dnech sebral 10.000 K na výpravy chudých,

hladovících dětí do Charvátska, tedy na záchranu nejmladšího pokolení, které tam válkou trpí neslýchaně. Několikerý velký význam má tato akce, vedená hlavně ženami: přináší záchranu zdraví útlé generace, přispěje k jejímu národnímu, hospodářskému a společenskému uvědomění, jehož dobrou školou jim bude pobyt v Charvátsku, a vytvoří organisaci ženského světa v Dalmácii.

To vše ukazuje touhu po skupení sil, smysl pro organisaci, ale také potřebu jich. Proto vzbudil všude takový ohlas a souhlas záhřebský sjezd srbocharvátských přívrženců národní jednoty, který se konal 12. května a k němuž se sjeli zástupci z Charvátska, Slavonie, Bosny a Hercegoviny, Dalmácie i Přímoří a Istrie. Jsou mezi nimi jména významná (Valer. Pribičević, Srdjan Budisavljević, J. Krotejl, T. Alanpović, K. Majkić, J. N. Novak a j.) — a skupení jich jest pro další postup myšlenky jihoslovanské událostí dalekosáhlou. Spojili se potitikové i nepolitikové, ale všechno lidé rozhodní a vlivní, mající důvěru Srbů a Charvátů, kteří se postavili pod prapor společné věci jihoslovanské. Poněvadž v Charvátsku při jeho státoprávním postavení leží těžisko celé otázky v této době, poněvadž tam Vídeň a Pešť hlavně nasazují páky — Vídeň podporováním Frankovců a Štadlerovců, Pešť spoutáváním politiky koaliční — je takové seskupení národních sil nesmírně důležité. Ze sjezdu vzešel výbor, který má provésti národní organisaci ve smyslu resoluce sjezdové, prohlásivši nutnost, aby za myšlenkou jednoty jihoslovanské stál celý národ. Žádná z dosavadních stran sama není s to, aby provedla ten úkol... Všecky jsou jen přežitkem doby předválečné se stranickými názory, programy a methodami, které neodpovídají velkému duchu doby...« Proto jest nutnou potřebou, aby se »celý národ seskupil v jedinou politickou organisaci, v níž by se sdružily všecky neposkvrněné národní živly.« Bude tu tedy všenárodní kontrola domácí politiky, aby nesloužila Vídni ani Pešti,

nýbrž národu. Bude tu také národní výbor, který by se staral o pevnou organisaci všeho života, směřujícího za touto ideou. Poslední doplňovací volby jsou mu prvním pokynem, v kterém směru a kde nutno pracovati.

Tento záhřebský sjezd oposiční inteligence a sjezdy srbocharvátské a slovinské sociální demokracie jsou s pražským sjezdem jihoslovanským nejdůležitější momenty politického zápasu jihoslovanského. Pevná organisace a pevné semknutí všech živlů stejné vůle jest jejich mluvou — a v tom znamení jest jedině záruka vítězství.

Česká Stráž 30. května 1918, č. 12.

Síla slovinského hnutí.

Výročí jihoslovanské i české májové deklarace připadlo v dobu zostřeného vládního postupu proti nám i Jihoslovanům, v dobu činů otevřeně absolutistických, v dobu oktrojů a jiných skutků, jednostranně uspokojujících panovačné choutky německé na zlomení odporu národů slovanských, usilujících v duchu doby o volnost svého sebeurčení. Jakou cestu nastoupila vláda proti nám Čechům, cítíme předobře. Že proti Jihoslovanům zároveň zvolila podobný postup, ukazuje zpráva záhřebského »Obzoru« o nařízení ministra vnitra, jež bylo rozesláno zemským politickým úřadům, aby se překáželo všelikým agitacím a manifestacím pro jihoslovanskou jednotu, aby úřednictvu a kněžstvu byl dán pokyn, že účast v takové činnosti jest nepřípustna, aby byla přiměřenými prostředky potírána, a konečně aby censura vší silou zamezila projevy národní vůle a buditelské snahy v novinách a časopisech.

Kromě takového přímého pronásledování hnutí jihoslovanského snaží se je vláda potírati nepřímo akcemi negativními, které mají zasíti demoralisaci v sevřené řady národní. Za tou příčinou byla na den 25. května uspořádána audience Němcův a renegátů z Korutan a jižního Štýrska, Němců lublaňských a kočevských, terstských a přímořských. Za obyvatelstvo korutanské, výslovně také za Slovince, mluvil zemský hejtman baron Aichelburg-Labia, za jižní Štýrsko ptujský starosta Ornig a odrodilec Linhart, zástupce »slovinské štajercianské strany«, stvůra Ornigova a redaktor odpadlického »Štajerce«. Kdo je tento rakousko-slovinský vlastenec, který ujišťoval ve svém projevu, že jihoštyrští

slovinští rolníci se postaví ze všech sil proti jihoslovanské vlně, ukázala slovinská »Straža«, připomenuvši jeho řeč z listopadu 1905. Tehdy nazval Rakousko směsí všeho smetí celé Evropy, v čemž spatřoval příčinu jeho slabosti, větší prý než slabost Turecka. Tehdy také prohlašoval, že se Slovinci neprodají Němcům ani »nemškutarům« (němcomilům čili dajčfrajndlichům, jak se říká ve Slezsku). Dnes je sám »nemškutar«, vydává »nemškutarský« list, je přisluhovačem ptujského německého starosty a vodí s ním deputace, namířené proti snahám národa, z něhož vyšel. Jakou cenu má jeho prohlašování, jest jasno. Vláda se tím jen sama oklamává. Nikdo jiný na celém širém světě se tím oklamati nedá — a v národě jen vznikne tím větší odpor.

Odpověď národa přišla ráz na ráz. První mohutnou odpovědí byl tábor lidu 26. května ve sv. Vítu (Št. Vid) u Lublaně, tedy ve volebním okrese zemského hejtmana Šusteršiče. Odpovědí a protestem byly již samy shromážděné tisíce lidu (na 7000), které ukázaly, že národ jde za myšlenkou květnové deklarace a jejími obhájci, nikoli však za Šusteršiči nebo dokonce Linharty. Odpovědí a projevem pevné solidárnosti všeho národa byla i svorná účast všech tří hlavních stran: slovinské strany lidové (řečník posl. Dr. Lovro Pogačnik), národní strany pokrokové (posl. Dr. Fran Novak) a jihoslovanské strany sociálně demokratické (Ant. Kristan). Jasnou odpovědí byla konečně i resoluce, vzpomínající velkolepého tábora na témž místě před padesáti lety, na němž bylo již tehdy žádáno sjednocení Slovinců. Padesátiletí křivd od té doby — jak praví resoluce — a podporování cizinců, »kteří chtějí přes naše těla dospěti v držení našeho moře, přesvědčilo nás hluboce, že nebude pro náš národ zdravého pokroku aniž trvání, nebude-li míti ve své zemi sám státní moc.« Proto resoluce projevila neobmezenou důvěru Jihoslovanskému klubu a zejména jeho předsedovi Dru Korošci, žádala mír demokratický

v duchu spravedlnosti a otevřenosti i prohlásila se zřetelem na projevy, učiněné v audienci, a na rostoucí útisk protislovinský, že Slovinci v národním boji neznají ústupu, že vytrvají v zápase za národní stát až do vítězství myšlenky národního sebeurčení.

Další odpovědí byla následujícího dne (27. května) společná schůze národních stran slovinských, na níž za předsednictví posl. Dra Korošce s rozhořčením konstatováno, že vláda aranžovala, aby v audienci vystupovali ve jménu slovinského národa Němci a odrodilci, kteří nikoho nezastupují než násilný systém, jenž slovinskému lidu překáží, aby došel politické svobody. Ostatní část zprávy, která byla o schůzi vydána, propadla konfiskaci. Rovněž skonfiskováno provolání k národu, vydané v téže schůzi. Jen veliká prázdná místa v slovinských listech hlasitě volají k slovinskému lidu, co mu i v této historické době zamezuje cestu k slunci a volnosti, proti čemu má vytrvati v sevřených řadách připraven na každý boj za myšlenku, kerou uznal s jednomyslností a rozhodností podivuhodnou. Nadšené projevy souhlasu s májovou deklarací, které pršely se všech stran slovinské země, tedy také z jižního Štyrska, za něž se odvážil mluviti redaktor »Štajerce«, otevřely slovinskému lidu oči tou měrou, že dovede čísti i na místech vybílených.

Lublaňská schůze stran nebyla poslední slovinskou odpovědí. Na výroční den jihoslovanské deklarace svolána byla jihoslovanská manifestační schůze do Terstu, který je cílem celého německého tažení protislovinského a v němž se vůbec nyní projevuje čilý národní ruch slovinský. Divadla, koncerty a přednášky stále se střídají a shromažďují slovinskou společnost i za horké, dvojnásob nyní horké doby.

Již z těchto prvních projevů národní nevole proti 25. květnu jest patrno, že vláda měla nešťastnou ruku ve volbě neobyčejného protislovinského prostředku. Slovin-

ců jím demoralisovati nedovedla a nemohla — a vyvolala jen těsnější ještě jejich semknutí a větší odpor. Těžko říci, zda se celá věc zrodila z neznalosti či z neschopnosti. Význam ptujského Linharta, stojícího zcela mimo národ, nelze přec postaviti proti vůli celého národa, která se již rok projevuje silou stále rostoucí. Síla této národní vůle je tak veliká, že na své cesty strhuje i živly, které jindy svou činností budívaly odpor uvědomělejších vrstev národa. Zajímavým takovým zjevem je biskup Jeglič. Kdysi nejen že stál proti kulturním snahám slovinským na stanovisku tou měrou středověkém, že na př. skoupil a na svém dvoře dal spáliti Cankarovu knihu (»Erotika«), jako dávný jeho předchůdce Hren pálíval knihy protestantské, že žádal starostu lublaňského, aby dal s pomníku Prešernova odstraniti genia, poněvadž se mu jevil »necudně obnaženou ženskou podobou« — nýbrž stál také politicky proti národní straně liberální tak ostře a bezohledně, že v boji tom do krajnosti užíval své moci biskupské, vydával pastýřské listy proti liberálnímu tisku, ba i proti »Lublaňskému Zvonu«, proti sokolstvu, proti pokrokovým spolkům ženským, osvětovým, zkrátka proti všemu, co nebylo v táboře klerikálním, dával na kněžských konferencích schvalovati církevní tresty proti čtenářům »Slovenského Naroda«, jimž mělo býti odpíráno i poslední pomazání — a nejen to: po lublaňských protiněmeckých demonstracích roku 1908 vydal pastýřský list proti slovinským demonstrantům, aniž věnoval pozornost příčinám demonstrací a krutému jich potlačování — vůbec počínal si tak, že byl právem stavěn do téže řady se sarajevským Stadlerem, záhřebským Posilovičem a krckým Mahnićem. A nyní šentvidský tábor mu projevil důvěru — a sám »Slovenski Narod« napsal k dvacetiletému jubileu jeho biskupství, že »se v osudné době postavil s podivuhodnou statečností do prvních řad bojovníků za národní věc a přes všecek nátlak i přes nejhorší intriky setrvává na

místě, kam jej povolal vnitřní hlas národního srdce« a že »národ bez rozdílu přesvědčení v něm ctí svého velikého vlastence«. Nechci zde zkoumati prameny tohoto obratu (co osobně soudím o takových obratech římských biskupů, je známo), ale stal-li se takový obrat, že spojil oheň s vodou, že dal slovinským liberálům zapomenouti vášnivých bojů z let ještě nedávných a že bojovného biskupa a celou jeho stranu uvedl do semknutých řad všenárodních po bok vášnivě potíraných svobodomyslníků, je to dojista důkazem neobyčejné síly současného národního hnutí slovinského.

Podobnou sílu vyvinouti jest nyní úkolem národní organisace charvátské, k níž základ položila mimostranická schůze záhřebská 12. května. Důležitost její uznává se na slovanském jihu všeobecně.

Česká Stráž 7. června 1918, č. 13.

Jurij Deleńk.

Válka připravuje Lužické Srby nemilosrdně o nejlepší hlavy mladšího pokolení. Z mladých spisovatelů již zahynuli Fr. Kral a Jan Rječka — a nyní dochází zpráva, že v bitvě u Armentières mezi 21.—27. dubnem padl Jurij Deleńk. Odešel v něm z lužického života mladý, temperamentní kněz, který v nejednom směru připomínal nezapomenutelného Mikuláše Andrického. Byl ve svém povolání nešťasten a nepřízní své vrchnosti obdařován jako on — a vyznamenával se stejně žhavým citem vlasteneckým a neoblomnou povahou. Narozen 22. dubna 1882 ve Wutołčicích, studoval v Praze, byl 5. září 1905 vysvěcen, poslán za kaplana do Žitavy (kde po třech letech na to zemřel Andricki) a svými českými kázáními obrátil na sebe již tehdy pozornost své vrchnosti«, jak píše v nekrologu sám »Katholski Posoł«. Již po roce »na domluvu s vážné strany« se odebral do Lipska studovat matematiku a fysiku, ale než dostudoval, byl r. 1910 povolán za kaplana do Perna. Následujícího roku přišel za srbského kaplana do Budyšína a věnoval se i redakci »Katolického Posla«, jejž povznesl na vysoký stupeň. Projevil se žurnalistou a publicistou obratným a ohnivým, maje před sebou vzor v činnosti Mikławše Andrického. Také jeho slovanské cítění jakoby byl zdědil. V červenci r. 1911 zúčastnil se bělehradského sjezdu slovanských novinářů, což vzbudilo bouři v nesnášelivé žurnalistice německé, se známým srbožroutským deníkem »Leipziger Neueste Nachrichten« v čele. Zejména zuřivě a neodbytně Deleńka napadaly »Bautzener Nachrichten«. Dostaly také ráznou a mužnou odpověď od nebožtíka Deleńka přímo a od M. Smoleŕa v »Srbských

Novinách«. Když »Bautzener Nachrichten« po Deleńkových odpovědích odtroubily k ústupu, podrobil Deleńk v »Katolickém Poslu« (č. 32.) celé tažení břitké kritice, která ukázala jeho přímou, nebojácnou a srbsky pevnou povahu. Odrazil všetečného německého nesnášelivce jak náleží — a tím také prapůvodce oné štvanice, který seděl asi v Praze, neboť »Leipz. N. N.« při svém prvním útoku se dovolávaly zprávy svého spolupracovníka z Čech. Deleńk odmítl nejen útoky osobní, ale také starostlivost budyšínských německých novin, aby z jeho bělehradského pobytu nepadl stín na »vlastenectví« lužicko-srbské. »My si naše srbské záležitosti sami pořádáme«, odpověděl Deleńk sebevědomě.

Tu mimochodem poznamenávám, jaké odpovědi dostalo se německému budyšínskému listu se srbské strany zasláném v »Bautzener Tageblattu«. Je příznačná pro lužicko-srbské národní uvědomění. »Bautzener Nachrichten píší«, praví se v zaslánu mimo jiné, »že dosud Lužičtí Srbové vždy odmítali vydávati se za Slovany. To je těžká urážka srbského lidu. Týmž právem, jímž se Němci hrdě nazývají Germány, dovolujeme si my Srbové cítiti se a nazývati Slovany. Jen odrodilci bez povahy zapírají svůj slovanský původ. Jsme věrní příslušníci německé říše, ale nikdy přenikdy Němci . . .« Pisatel zaslána praví pak, že hrubá střelba »Bautz. Nachrichten« je s to rozehnati srbské voliče poslance Gräfeho (německého konservativce), který měl právě tehdy před novými volbami, a ptá se: »Či se »B. N.« domnívají, že Srbové mají tak málo národního citu, že se dají kopati a potom svým nepřátelům ještě nohy líbají a jim slouží?«

Své srbské národní přesvědčení krátce před vypuknutím války Deleńk vážně a krásně vyjádřil v nevelkém, ale pamětihodném článku »Přepjata narodnosć« v 17. čísle »Katolického Posla« 1914. Národnost jest mu věcí neodložitelnou. Člověk nemůže z ní vystoupiti nebo ji svléci, byť si toho i přál. Národnost je pevný zákon pří-

rodní a boží, má také svá přirozená práva — a nikdo nemá práva zkracovati jiného v tom, co mu náleží. Je to přikázání přírody — jenže se často prestupuje, jako se přestupují přikázání boží. »Němci v tom byli a jsou ještě podnes mistry. Všem neněmeckým národům v říši daří se zle — a ne v poslední řadě nám Srbům. Tolik jest jisto, že se nám nikdy nedá, nač bychom měli právo od přírody, jejíž zákony jsou od Boha.« Že pak mnozí Srbové usilují svoji národnost zachovati a strašnému poněmčování stavěti hráze, »nelze to nazvati přepiatým nacionalismem, nýbrž plněním vážného a zodpovědného přikázání«. »Člověk je Srb nebo není, jest Němec nebo ne, je Francouz nebo ne, atd.... Poněvadž nikde není práva bez povinností, vymáhá jeho vlastní čest, aby tím, čím jest, byl celý...«

A Deleňk byl celým Srbem. Dal to na jevo ještě v posledním dopise, jejž v tušení smrti psal před bitvou své matce. (Škoda, že slova ta nejsou citována v »Katolickém Poslu«, v němž se jen o nich praví, že jsou v dopise obsažena.) Srbskost svou projevil i v celé své žurnalistické a literární činnosti, snaže se přispěti k rozkvětu lužickosrbské literatury a k upevnění národní povahy lužickosrbské. Pracoval k tomu činností redaktorskou, původními články, překlady ze slovanských literatur, vydáváním »Srbské knihovny« pro lid (kterou založil roku 1914 a jejíž prvních 5 svazečků redigoval) i založením druhé srbské tiskárny.

Zápasil při tom s mnohou nepřízní. Klasicky to dosvědčují slova J. Delana v pohrobní vzpomínce (Kath. Posoł čís. 21): »Pozdější čas, prostý všech předsudků a vší závisti, popřeje snad také zvěčnělému Deleňkovi jako mnohým srbským vlastencům spravedlivějšího ocenění.«

Nepřízeň ta vehnala jej vlastně také v objetí smrti. Po vypuknutí války byl určen za polního kaplana a čekal již v Lipsku, aby své místo nastoupil — pojednou

však nebylo mu to dovoleno. Nebyl však poslán zpět na své místo do Budyšína, nýbrž do německého Plavna — a odtud, sotva se tam začal stěhovati, do Kamenice. Rozhořčen tím, že mu byl zamezen návrat do srbské vlasti a že jím tak smýkali, vzdal se duchovenství a přijal místo gymnasijního učitele v Berlíně-Schönebergu. Odtud byl povolán k vojsku. Byl nejprve pěšákem na východním bojišti, od letošního jara na západním, kde našel smrt.

Pták bouřlivák lužickosrbského života a písemnictví, příbuzný Čišinskému i Andrickému, zasluhuje vzpomínky čestné a vřelé netoliko doma, kde ji má dobře a spravedlivě pojištěnu, ale i u nás. Choval k nám přátelství srdečné — a projevil je také skutkem našim žitavským krajanům.

Česká Stráž 7. června 1918, č. 13.

Věci polské.

Krakovská »Nowa Reforma« má příznačný článek o tom, jak rakouští Němci vábí Poláky do parlamentní vládní většiny. Jindy byla tato účast samozřejmá, teď prý si vídeňský tisk dává otázku, »zda Pán Bůh stvořil haličské Poláky jen k tomu, aby každá rakouská vláda mohla na polské hlasy spoléhati?« Článek připomíná, že Poláci haličtí po třech letech vojenské správy naplněni jsou pochybností, »zdali v této válce dobře umístili kapitál své důvěry, podepřené nikoliv slovy, nýbrž činy polských legií«. A mluví na konec o polské oposici, jejímž cílem jest: »Chceme míti jistotu, že křivda, která nám byla učiněna v Brestu, bude napravena, že naše země nebude rozdělena, chceme konečně nabýti přesvědčení, že Rakousko upřímně a poctivě touží učiniti pro budoucnost polského státu vše to, co jest nezbytno pro jeho trvání...«

Je to znamením velké roztrpčenosti polské, píše-li takto list, hájící politiku aktivistické části »Polského Kola«. Zajímavo je také, co píše o vztahu k české politice. Praví, že »z o d p o v ě d n é politické živly polské nesolidarisují se s touto politikou, ale ne z nějakých příčin všeobecných, nýbrž z té prosté příčiny, že jsou přesvědčeny, že v položení Polákův a polské otázky nebyly by politické methody české účelnými«. Mluví tedy jen o přesvědčení zodpovědných živlů politických, totiž o »Polském Kole«, nyní značně ztenčeném — a nemluví nijak zásadně proti české oposiční politice, což výslovně podotýká. V tom jest velký rozdíl proti někdejšímu stanovisku téhož listu, jaké zaujímal k české

politice, nastoupené májovou deklarací. Vyplývá z toho dvojí věc: že kromě »zodpovědných« politiků »Polského Kola« všecek ostatní národ sympatisuje s nynější českou politikou, a že ani »zodpovědná« polská politika nestojí proti ní v zásadním odporu.

Co píše o věcech polských vídeňský tisk, není arci pro Poláky přílišným vnadidlem. »Neue Freie Presse« vytýká haličsko-polským poslancům, že »příliš podlehli podrobnostem a rozhořčení, že projevili příliš mnoho shovívavosti k českým přestupkům, tolerovali urážlivé manifestace ve vlastní zemi, podporujíce takovými chybami politiku těch stran v říši Německé, které oceňují výše zabezpečení hranic než polské přátelství«. Jak patrno, vídeňský list pouští strachy na Lachy. A čím je chce získat? Polští poslanci z Haliče prý by usnadnili splnění svého přání, totiž rakouského řešení polské otázky, »kdyby se k ústředním mocnostem připojili bez výhrad a kdyby v otázkách vnitřních přes nejedno zklamání řídili se i nadále tradiční politikou«, podporující vládu. Velmi upřímné, jen co je pravda — a málo lákavé i pro přívržence aktivismu, tím méně pro polský národ, který není tak naladěn.

Kdo má v Polsku oči k vidění, pozoruje neblahý stav polské otázky. V březnu r. 1916 nabízel Berlín Rakousku celé království Polské za unii s Německem. Rakousko odmítlo. Na podzim úmluvou pszezynskou vlastně v zásadě padlo rakouské řešení otázky polské a ustanoveno utvoření samostatného Polska, prohlášené potom aktem z 5. listopadu. Německo chtělo tehdy míti v Polsku hradbu proti Rusku. Po pádu carismu a po rozvratu Ruska bolševismem necítilo již té potřeby. Zhoršila se situace polské otázky i rakouského poměru k ní. Konečně letos 12. května »prohloubením« poměru německo-rakouského svolilo Rakousko k tomu, co Německo žádalo r. 1916 — jenže o rakouském řešení polské otázky nebylo teď vůbec řeči.

Týž postup objevuje se na př. i v otázce polského vojska. V době zásadního prohlášení polské »samostatnosti« Německo si přálo polské armády. Po pádu Ruska minul tento zájem. Německo přestalo podporovati snahy prozatímné polské vlády po vytvoření polské armády. Naopak zárodky její postupně odstraňovány. Neobstály ani sbory generálů Muśnického a Osińského, které se vytvořily na oné straně fronty z polských živlů bývalé ruské armády, první poblíž Minska, druhý na Ukrajině. Při postupu proti bolševikům vyjednalo německé velení styk se sborem gen. Muśnického, jemuž nebráněno, aby se svým vojskem přísahal věrnost vladařské radě polské.*) Také sbor Osińského uznal její svrchovanost. Ale jeden ani druhý nestal se základem polské armády. Druhý byl odzbrojen v polovici minulého měsíce po dvoudenním branném odporu u Kaňova, prvý (jak oznámila úřední »Deutsche Warschauer Zeitung« a po ní také všecky polské listy haličské) úmluvou z 21. května podle rozhodnutí německé vojenské správy rozpuštěn. Tak má nyní celé polské vojsko asi 5 nebo 6 tisíc mužů v německém okupačním území král. Polského. Zbytek bývalých polských legií v rakouské části okupovaného území, jenž byl loni přiřazen k rakouskému vojsku jako pomocný sbor, byl od února internován, poněvadž se pokusil přejíti do Ukrajiny, a nyní právě zahájen poslední akt jeho dramatu hlavním líčením v Marmarošské Sihoti.

Také jiné příznaky nasvědčují tomu, že otázka polská v této době není na cestě k příznivému řešení ve smyslu polském. »Dziennik Poznański« přímo píše, že v Německu nyní převládají proudy rozhodně se protivící nezávislosti Polského království. »Nowa Reforma« chtěla by míti jistotu, že odstavec brestského traktátu o Cholm-

---

*) Podrobněji o počátcích polského vojska viz vpředu ve článku o polské otázce.

sku bude opraven, zatím však německý státní sekretář Khülmann a potom i rakousko-uherský zahraniční ministr Burian dali haličsko-ukrajinským předákům ujištění, že mírová ujednání brestská se nezmění. Nyní jsou na řadě konference min. Buriana v Berlíně, ale »Neue Freie Presse« již předem upozornila Poláky, že min. Burian ani po svém návratu nebude jim moci říci, že by také Němci chtěli spojení Haliče s královstvím. Ve Varšavě v saském paláci konají se již od konce května porady zástupců vlády německé i rakousko-uherské s ministry polskými o příštím odevzdání správy zemské do rukou polské vlády od 1. října. Při tom dostala polská vláda »pološřední zprávu z kruhů velmi vážných« o zásadním vyřízení otázky západní polské hranice. Podle té zprávy měla by k Prusku býti připojena litevská část gubernie suwalské, pruh země u Toruně a hora Dorotka v okr. będzinském. Za to prý král. Polské dostane okresy bialský, sokulský a bělostocký na severovýchodě (t. zv. zemi siedleckou). Co se týče zásadního vyřízení polské otázky, vyslovuje se mínění, že bude Polsko »získáno« pro podobný poměr k Německu i k Rakousko-Uhersku, jaký byl pro obě ty říše smluven 12. května v německém hlavním stanu. Zatím, co děje se jednání s polskou vládou, rozčilují Varšavu zatýkání vynikajících Poláků. Tak byl koncem května zatčen a internován předák národnědemokratický, spisovatel Władysław Rabski, který se počátkem dubna vrátil z Petrohradu a byl zprvu německou správou trpěn. Zrazoval Poláky od aktivní politiky a doporučoval pasivitu a vyčkávání. O několik dní později byl zatčen Alex. Rosset, vůdce polské strany pokrokové a ředitel kanceláře »Kruhu mimostranického« (Koło Międzypartyjne), zároveň člen městské rady, z níž byl zvolen za člena státní rady. Tedy jeden z předních politiků v království, jejž nedávno požádal za interview dopisovatel »Berliner Tageblattu«.

To vše arci není s to, aby živilo u Poláků nadšení

pro politiku mocností ústředních. Roste roztrpčení u aktivistů a nespokojenost v celém národě. Vladařské radě odpírá se uznání národa, poněvadž jest bezvolným nástrojem v rukou cizích, Kolu Polskému se projevuje, že není teď výrazem snah polských, poněvadž opustilo hesla projevu z lonského 28. května. Volá se čím dál hlasitěji a vřeleji po společném postupu s Čechy, jimž se dává svědectví, že jsou v Rakousku nejsilnější hrází proti germánské záplavě; postup s Čechy arci důsledně vyžaduje i postupu s Jihoslovany. Významno jest, že taková nálada se projevuje netoliko v širokých vrstvách a v politické lavici, nýbrž i ve straně lidové, která dosud náleží do svazku Kola. Příznačný je v té příčině protest proti oktrojovanému roztrhání Čech, schválený na poradě poslanců polské strany lidové v Krakově 26. května. Také prvý sjezd inteligence ze strany lidové, na němž byli také zástupci z království Polského a jenž se konal 2. června v Krakově, má nemalý význam. Sjezd se domáhal radikální reformy a reorganisace strany i prohlásil, že politika strany musí býti národní, zásadová, prostá oportunistických kompromisů, pokroková a mravná. To vše nám přibližuje velkou a významnou stranu polskou, která svůj sklon k nám projevila již účastí při pražských slavnostech, na nichž ji zastupovali posl. Witos a Tetmajer. Ale také jinak projevují se v Haliči sympatie k Čechům čím dál silněji. O slavnostech pražských psaly obšírně a sympaticky všecky haličsko-polské listy (»Głos Narodu« měl kromě referátů feuilleton M. Szukiewicze o Národním divadle, článek A. B. Dostala o polském dramatě a feuilleton »Hudební dojmy z Prahy« od Z. Jachimeckého, proti účasti polské jediný list: lvovské »Nowe Słowo«, a to jest list vládní, orgán Huynův.

Velmi správně zachytil ovzduší pražských slavností i náladu českého národa úvodník č. 21. týdenníku »Kultura Polska«. Praví se v něm, že polští hosté byli svěd-

ky »neobyčejné jednomyslnosti celého národa shora dolů, která dodává takové síly všemu vystupování Čechů na venek«, že přišli »do ovzduší nezlomné víry ve vítězství ideálů . . ., víry, založené na hlubokém národním uvědomění davů« — a že »mohli čerpati posilu z té nezlomnosti nevelkého přec jen národa«. A důležité jsou závěry článku, pocházejícího z vážného, střízlivého péra: Český národ »napíná všecky síly, aby vlastní moc posílil, aby si získal pomocníky a spojence. Viděli jsme v Praze již získané, byli jsme sami cílem toho úsilí . . . Každým způsobem po pražském sjezdě nepochybně dojde k tomu, že se přiblíží k Čechům a spojeným s nimi Jihoslovanům aspoň určité zlomky polského tábora politického — že dojde ke sblížení, diktovanému společnými zájmy.«

Sblížení to uspíší současný stav polské otázky, připravující Polákům trpké zklamání za zklamáním. Aktivistická politika dospívá k úpadku, výsledky její přes všecko sebezapírání a sebeponižování jsou ubohé. Národ tedy zcela přirozeně hledá jinou cestou východisko z bludného kola, v němž se octl. Velmi mnozí již ukazují, že je to cesta po boku Čechů.

Česká Stráž 14. června 1918, č. 14.

Slovanská vzájemnost za války.

Zdálo se na počátku války i v dalším jejím průběhu, že slovanská myšlenka bude rozdrcena pod těžkými koly, do nichž zapřaženi divocí oři běsu válečného, že Slovanstvo bude rozmetáno, že přibude ještě hlubokých a krvavých příčin slovanských sporů. Válkou přinucen byl státi Slovan proti Slovanu, vznikly polské legie proti Rusku, po vítězství bolševiků nastaly hrůzné pogromy polských sídel na Volyni a na Polesí, nastal spor mezi Ukrajinou a severním Ruskem atd. — vše to působilo dojmem chaosu, jehož hrozivým koncem zdálo se býti rozdrobení a další znesváření Slovanstva. Zatím jest patrno, že z chaosu rodí se nové, lepší Slovanstvo, jako se z něho rodí vůbec nový, lepší svět. Spor polsko-ruský pádem carismu jest ukončen. Polské legie, internované po různých pevnostech, přemítají o svém omylu — a polské voje na oné straně fronty stávají se živlem, udržujícím pořádek a uklidňujícím bouře protistatkářské bez jakéhokoliv zahrocení proti Rusům či Ukrajincům. Obnovení svobodného Polska po pádu carismu nejen že odstraní zášť polsko-ruskou, která byla jen záští proti systému, jenž Polsko zničil a Poláky přes sto let dusil, ale umožní a vyvolá i sblížení a dorozumění mezi oběma národy, poněvadž k němu oba budou vedeni potřebami, vyplývajícími ze sousedství, zejména pohnutkami hospodářskými.

Také spor ukrajinsko-polský bude jistě odstraněn a nahražen vzájemným dorozuměním. V Rusku vlastně tohoto sporu do míru brestského nebylo — byl jen spor v Haliči, a ten také není starý. Teprve dualismus a nastolení šlechticko-polské samosprávy haličské jej zrodily.

Byl tedy dílem cizím, nebyl to spor dvou národů, nýbrž odpor Ukrajinců proti šlechticko-polské nadvládě, nastolené Němci a Maďary. A Němci také jej podněcovali již na dlouho před válkou. Nyní měl býti více rozdmychán brestským ustanovením o připojení Chelmska k Ukrajině, ale Poláci nesedli na vějičku. Protestovali mohutně proti tomuto ustanovení, ale neobrátili se nepřátelsky proti Ukrajincům — naopak prohlásili, že se s nimi dojista dohodnou bez cizího prostřednictví, až k tomu nadejde čas. Rozřeší se smírně i rozhraničení v Haliči, až se budou dohodovati oba národové. Nejen že bude spor při vzájemných ústupcích odstraněn, ale dojde i ke sblížení, jehož budou vyžadovati styky sousedské a hospodářské.

Rovněž tak roztržka ukrajinsko-ruská jest jen dočasná. Až mine tlak poměrů, které ji způsobily, budou obě větve ruského kmene i s větví třetí, běloruskou, navzájem k sobě přitaženy magnetickou silou společných zájmů. Potom vymizí také všeliká hořkost ukrajinská proti Rusům, poněvadž nebude již carského absolutismu a jeho byrokratické soustavy, která škrtila všeliké národní snahy ukrajinské i běloruské. Zfederovaní, svobodní národové ruského kmene budou se rozvíjeti pokojně, opírajíce se druh o druha — a svobodný tento vývoj ukáže, pokud na rozvětvení ruského kmene měla vliv přirozená odstředivost, či pokud bylo uspěšováno odporem proti násilnému tlaku.

Nejméně obtíží způsobí otázka rozhraničení československo-polského. Týkáť se toliko nepatrného území, nepatrného zejména v poměru k velikému jazykovému celku polskému. Sporu mezi námi nikdy nebylo (nehledíc na místní přestřelky ve Slezsku) — i nebude ho mezi námi ani při konečném dohodování o národnostním rozhraničení.

Nejbolestnější a nejkrvavější je spor srbsko-bulharský. A tu zase věříme, že jej vyřídí historická spravedl-

nost, která odstranila také spor polsko-ruský, zdánlivě nerozřešitelný.

Na jedné straně tedy vidíme, že staré spory slovanské (až na jeden) se vyjasňují — a na druhé jeví se nám přímé seskupování některých částí Slovanstva jako předzvěst nějakého příštího, velikého seskupení. Především je tu vnitřní sblížení a snaha po dokonalém sjednocení v samostatném celku u Čechoslovanů a u Jihoslovanů (mimobulharských). Idea státu československého a státu jihoslovanského vyrostla přímo z války, ač kořeny obou sahají dále, ba daleko do minulosti. A obě ty myšlenky hledají cestu ke svému ztělesnění ve společném postupu, ba ve vzájemném svazku. Vystoupením polských sociálních demokratů a národních demokratů z »Kola«, vyneslo na povrch politického života možnost rozšíření tohoto svazku i na Poláky — a uskutečnění její přiblížil slovanský sjezd pražský, k němuž došlo vedle jubilejních slavností Národního divadla. Sjezdu se účastnili také polští lidovci a již tím ukázali, že by sblížení bylo možné. Společný postup těchto tří demokratických stran polských s Čechy a Jihoslovany, bylo by předobrazením nějakého příštího spojení Poláků, Čechoslovanů a Jihoslovanů v pevnou západní hradbu slovanskou.

Ano: jako se v pradobě z chaosu zrodil svět — tak se z nynějšího chaosu rodí budoucí, bohdá lepší svět slovanský. Rodí se v bolestech matky Slavie, jako se v mateřských bolestech a v krvi její rodí jednotlivec — ale zrodí se. Ne-li my starší, vy mladí jej jistě pozdravíte! Jen se k tomu velikému okamžiku dobře a s plným vědomím připravujte.

Maják 20. června 1918, č. 1.

Ruská záhada.

Ruská revoluce, která povalila carism, překvapila celý svět svým rychlým a skoro nekrvavým vítězstvím. Již to bylo světu záhadou, a záhadným zůstal mu i další vývoj věcí ruských, v jehož obratu k bolševismu tušeny cizí prsty. Po vnitřních příčinách obratu zatím pátral málokdo. Většina pozorovatelův obracela oči na osoby: Kerenskij i Kornilov, Trockij s Leninem, všichni jim byli nejasní a záhadní stejně jako vývoj ruských věcí sám. Ten se od brestského míru vyjasňoval rychle zevnějšími výsledky, které dohromady tvořily rozpadnutí a rozvrat Ruska. Současný postup Německa na celém západě ruském (i s Finskem) a na celém jihu ukazoval zevnější příčinu zkázy. Na konec vidí svět řadu »samostatných« států na území evropského Ruska, v nichž má Německo poslušné vlády (Ukrajina, Polsko, Finsko, ba vlastně i Velkorusko) nebo aspoň strany, které mají takové vlády vytvořiti (litevská »taryba«, německá šlechta v Kurlandsku), a kromě toho všude (kromě bolševického Ruska) také svou okupaci, která jest na západě již určitě ohraničena, na jihu však postupuje stále ještě ve směru východním. Ruku v ruce s okupací šlo odstraňování vlastního vojska »samostatných« států (Ruska i Ukrajiny) nebo znemožňování, aby takové vojsko bylo vytvořeno (Polsko).

Zevnější příčina rozvratu Ruska, dříve jen tušená, stala se tím určitě jasnou celému světu, jen ještě ne ukrajinským vůdcům, kteří nebyli dosti poučeni neřku okupací, již sami přivolali, ale ani odstraněním ukrajinské rady a dosazením diktátora Skoropadského, který nyní potlačuje ukrajinské národní hnutí methodami bý-

valého carského absolutismu.[*]) Svědčí o tom aspoň plazivě, až otrocky lichotné provolání »k národu německému«, vydané »ukrajinským národně státním svazem«.[**]) — Praví se v něm, že národ ukrajinský, když revoluční (bolševická) vláda ničila národní živel, šetříc moskevsko-židovské kolonisace, obrátil se »k velkému a mocnému národu německému«, od něhož také obdržel »velkomyslnou pomoc«; že však Moskali, Židé a Poláci, uleknuvše se osamostatňování ukrajinského státu za pomoci německé, umínili si »znesvářiti národ ukrajinský s německým«; výsledkem této práce že byl převrat na Ukrajině, který »dal celou vládu v ruce cizozemců« právě, když v samé radě »uzrávala reakce proti levým socialistům« a rada se obracela ve směru sociálně umírněném.

Za postupného vyjasňování zevnější příčiny ruské zkázy obracely se mysli čím dál více také k příčinám vnitřním. U nás bylo slyšeti hlasy, že Rusko stalo se obětí pádu carismu, že nebylo zralé pro republiku a že by návrat k bývalé formě byl pro ně záchranou. Kdo vidí, že část bývalé carské rodiny byla odvezena do Německa, že v čelo něm. vojů, pronikajících z Ukrajiny na východ, byl postaven kníže Hesský, bratr bývalé carevny, že vláda ukrajinská dána do rukou Skoropadského a jiných reakcionářů z doby carské, dojista přestává již tak souditi. Shledává souvislost všeho toho, vidí vše to směřovati k nějaké obnově carismu, a nemůže ani na okamžik býti v pochybnostech, že těm, kteří to vše řídí, neběží o záchranu Ruska v jeho skutečný prospěch. V rozpadlém Rusku nikdo kromě živlů

*) Dokonce prý podle »Vidrodžeňa« chystá se vypověděti haličské Ukrajince.

**) Samostatnými socialisty, stranou práce, rolnickými demokraty (chliboroby), sociálními federalisty, spojenou ukrajinskou radou železniční a hlavní radou všeukrajinského poštovního svazu.

nejreakčnějších na obnovu carismu nepomyslí, byť mu sebe více ležela na srdci záchrana vlasti — a ti, v jejichž reakčních mozcích takové přání tkví, netouží po obnově Ruska pod carskou vládou ve prospěch ruské vlasti, nýbrž ve prospěch svůj, aby se zase dostali k moci, třeba v cizích službách.

Základní příčina ruského pádu nespočívá v odstranění carismu, nýbrž v carismu samém, v bezduchém carském absolutismu, z něhož vyplynuly všecky ostatní vnitřní příčiny, které umožnily v cizím zájmu nynější rozvrat a zkázu ruského státu. Samoděržaví, které udržovalo lid v největší temnotě, které uměle pěstovalo analfabetství a všecku zaostalost, které pronásledovalo každé svobodnější hnutí inteligence, vyhánělo ji z vlasti a tím v ní pěstovalo snahy negativní, usilující jen o svržení toho, co je dusilo, a nedbající positivních stránek života, od nichž bylo jedinou svojí touhou odváděno k holé ideologii a snění — toto samoděržaví s celým svým bezduchým systémem zplodilo příčiny, které nedovolily vytvořiti po pádu carismu nový řád, potřebný k zachování říše, a naopak přivodily krvavou revoluci bolševickou.

Jasně to vyslovil prof. Masaryk v dopise nedávno zemřelému Plechanovu. Psal Plechanovu o svém rozhovoru se vzdělaným bolševikem, jemuž řekl, že »největší chybou carismu bylo, že Rusy neučil práci. Proto ruští revolucionáři přivykli činnosti, která boří, a oddal se jí celou duší. Uzavřeli se ve svůj kruh a ztratili s očí svět. Ačkoli žili v Evropě, neznali jí stejně, jako neznali Ruska. Jejich odpor proti carismu jim nedovoloval, aby studovali státní správu; nebyly jim známy ani nejobyčejnější hybné síly národního života. Odtud plynou jejich bloudění bez činnosti, jejich spory místo práce«.

Počíná se to vyslovovati také v Rusku, a to hodně hlasitě, pokud můžeme souditi z projevů, o nichž náhodou zvíme oklikou z německého nebo neutrálního tisku,

či lépe z citátů, které z těchto nepřímých pramenů přinese tisk rakousko-uherský. Vyslovil to sám Gorkij, nazvav ve své »Nové Žizni« původce krvavého převratu bolševického »dogmatiky, nestarajícími se o budoucnost národa«, na nějž pohlížejí »jako na materiál pro své sociální pokusy«. Vzpomíná vzájemného ubíjení mládeže s obou stran, bolševické i kadetské, a praví: »Je drzá lež, že všichni kadeti jsou exponenty měšťáctví a velkostatkářstva, jež třeba zničiti, je to lež dobrodruhův a dogmatiků. Kdyby příslušnost k tomu či onomu stavu rozhodovala o názorech člověka, musil by sibiřský šlechtic Uljanov Lenin státi v řadách ruských agrárníků po boku Puriškěvičově a Trockij by patřil k obchodním agentům. Strašné jest postavení mládeže v této prokleté zemi. Od osmdesátých let usilovali, aby hlavami mládeže zbourali zeď samoděržaví, padesát let hubili ruskou mládež po vězeních, ve vyhnanství a v dolech — a teď máme před sebou tragický výsledek této politiky. V Rusku nemáme talentovaných lidí — lidí, kteří by byli způsobilí k práci. Samoděržaví vyčerpalo sílu země, vojna fysicky zničila na statisíce mladých lidí. Revoluce, která se rozvíjela bez nadšení, nemůže vychovati lidi silné duchem; ona jen pokračuje v hubení naší mládeže.« Je to břitká kritika bolševismu, na jejímž dně zase vidíme prapříčinu veškeré nynější bídy: carismus, který za desítiletí a staletí vypěstoval negativní stránky ruské povahy a nedal se rozvinouti stránkám kladným.

Po těch volá také »Svoboda Rossiji«, nástupce »Ruských Vědomostí«, která ukazuje, jak tvrdou, praktickou školou jest Rusům nynější úpadek vlasti, jímž se projevila státotvorná neschopnost ruské inteligence. »Svoboda Rossiji« praví přímo, že se v ruské společnosti vzmáhá duch revisionismu — a provádí sama takovou revisi ruské socialistické ideologie. Hlavním jejím základem byla idea lidovlády, pojatá ve smyslu formálného i skuteč-

ného, neobmezeného panování lidových davů — ve skutečnosti se však objevila panováním jedné toliko vrstvy, totiž lidí tělesně pracujících. Všecky ostatní třídy uznány buď za společensky neprospěšné nebo přímo škodlivé. Hořká zkušenost ukázala, že tato idea, nepojímající c e l é h o národa, který by si měl vládnouti, jest v základě pochybena. »Ani stát, ani řád společenský nemohou na ní býti založeny ... Pokusy, aby uvedena byla v praxi, nevedou k přebudování života na nových základech, ale nezbytným jejich následkem je tyranie strany nebo i nepatrné skupiny.« Tato zkušenost »radí ruské inteligenci k revisi její ideologie a tím i k přehodnocení hodnot«. — Ani z tohoto projevu nelze vyčísti byť vzdálenou touhu po návratu carismu, nýbrž jen touhu po skutečném sebespravování národa, po znemožnění jakékoliv nadvlády, tedy i nadvlády ve jménu lidovlády, touhu po skutečné práci, která by vedla k opravdovému »budování a ne rozkladu.« Ruské oči se otvírají. Vidí neštěstí, vidí chyby — a duch se počíná ptáti po příčinách. To je počátek obratu k lepšímu. Velké neštěstí je velkou školou, vede k poznání jiných i k sebepoznání. Obojí může býti základem nového života. Sebepoznání káže nejprve odstraniti ty, kdož neštěstí způsobili: Gorkij na konci svého článečku přímo k tomu vybízí. Ale nechce odstranění násilného: vždyť v něm vzbudilo hrůzu vzájemné vraždění mládeže na pokyn »zešílelých dogmatiků«. Je třeba jiného, věcného postupu, k němuž radí »Svoboda Rossiji«. Přehodnocením hodnot budou dobrodruzi přinuceni, aby ustoupili těm, kteří místo sociálních pokusů chopí se positivní práce na základě zkušeností, draze vykoupených. Poznání jiných ukáže, s kým hledati spolku a koho se vystříhati. Německý postup na zničení Ruska vyvrátil nejen ruskou říši, ale zároveň také ruské sympatie k Němcům — a naopak ještě přispěl k prohloubení slovanského porozumění v ruské inteligenci.

A zevnější části ruské záhady? Zůstane-li Rusko

takto roztrháno, či jak se utváří jeho budoucnost? Aby Německo podrželo trvale obsazeny prostory ruské země, které dosud okupovalo anebo snad ještě obsadí, na to sotva samo pomýšlí, poněvadž by mu to bylo fysicky nemožno. Tím způsobem tedy sotva se vynasnaží zabrániti nynější rozbití. Kromě toho po samém Německu šíří se poznání, že zachování nynější rozkouskovanosti nelze si mysliti. Hospodářské zájmy přitáhnou k sobě zase rozptýlené části, jak praví sami Němci. Také národní uvědomění, které zdánlivě pokleslo na nullu, přičiněním německého tlaku je s to vyvinouti sílu vzájemné přitažlivosti mezi ruskými kmeny. Uznáním svéráznosti a práva na vlastní rozvoj každého z nich pomine stará nevraživost, vypěstěná samoděržavným násilím, a společné nebezpečenství posílí snahu po spojení, která nastoupí na místo starých, jednostranných snah po splynutí. Rovněž tak uznání svobody sebeurčovací pro všecky národnosti neruské je s to oslabiti síly odstředivé, které přispěly vedle jiných vnitřních příčin k rozvratu Ruska. Svobodní národové nebudou míti proč se brániti federaci s Ruskem, k níž budou jim raditi hospodářské jejich zájmy.

Ale práce, kladné tvořivé práce bude tam třeba mnoho — i aby odstranila stopy staletého despotismu carského (temnotu lidu, prázdnou oblomovštinu inteligence, holou její ideologii bez životných základů, zakořeněný byrokratismus atd., i aby nahradila spousty, způsobené válkou a bolševickou revolucí, i aby se ubránila hospodářskému pronikání Německa, i aby vybudovala nový život na nových základech.

Česká Stráž 21. června 1918, č. 15.

Otázka terstská.

V poslední době vystoupila v popředí **otázka terstská**. Vyvolali ji Němci svým odporem proti sjednocené Jihoslavii, jejž odůvodňovali steskem, že by je splnění jihoslovanského programu odřízlo od moře i od Terstu. Odtud tažení proti Slovincům, kteří jim stojí v cestě na Terst, odtud protesty proti »trhání« Štyrska i Korutan — bez ohledu na to, že se tím poráží volání po trhání Čech —, odtud pořádání audience s účastí slovinských renegátů[71]), odtud požadavky ve prospěch a na posilu němectví v Terstu, jež vláda honem pospíchá splniti (jako zřízením německé nautické školy), odtud smlouvání s Maďary a řešení jihoslovanské otázky roztržením Srbocharvátů a Slovinců atd. Že Terst je přirozeným přístavem souvislého, přímořského území jihoslovanského a především slovinského, že celá třetina provozu terstského (jenž r. 1913 byl okrouhle 3,450.000 tun, z čehož bylo 2,314.000 tun dovozu po moři a 1,136.000 tun vývozu) připadala na země ryze slovinské (1,150.000 tun, z čehož 800.000 tun dovozu a 350.000 tun vývozu), že předměstí terstská jsou slovinská a v Terstu samém jest znamenitá domácí menšina slovinská, kdežto německých přistěhovalců je tu pouze nepatrné procento — toť pro Němce maličkosti, jichž netřeba dbáti. V době, která vynesla na povrch světového zájmu ideál národního sebeurčení a rovné spravedlnosti pro všechny, jest jim jako dříve hlavním a jediným heslem německá moc, ne-

---

[71]) Tu poznamenávám, že Linhart již zemřel neželen nikým, ani Němci, jejichž časopisy zaznamenaly jeho smrt velmi stručně a chladně. Renegátem opovrhuje i ten, kdo ho využívá.

chlížející se na cizí právo, a volné pole pro její rozpínavost. Jedním cílem této rozpínavosti jest právě Terst a vláda na Jadranu. To a nikoli přímé dosažení Terstu bylo také příčinou, že Italie vstoupila do války.

Proti německému tažení na Terst protestoval na jihoslovanské schůzi v tomto městě 30. května jménem Slovinců Dr. Wilfan, prohlásiv, že »není kompromisu s národem, který chce od severu Jihoslovanům beze všeho práva uloupiti posice při moři.« Naproti tomu Jihoslované mohou požadovati Terst pro sebe právem, poněvadž leží v souvislém území jihoslovanském. Že však má nyní vlašskou většinu, nechtí ho pro sebe též bez dohodnutí s Vlachy, což vyplývá z jasného prohlášení Wilfanova (podle zjištěného znění v terstské »Edinosti« z 9. června): »My Jihoslované požadujeme národní stát na základě zásady sebeurčení, a uskutečniti jej chceme cestou dorozumění, nikoli násilím a diplomatickými pletichami.« To jest ostatně stanovisko dávno známé, neboť myšlenka jihoslovanská jest o něj opřena od počátku svého znovuzrození za doby válečné.

Přes to terstští socialisté vlaští přiskočili po bok Němcům a postavili se naproti slovanským či vůbec jihoslovanským nárokům na Terst — kdežto německá nautická akademie jakožto příznak německého zasahování do Terstu jim nevadí. Polemiku zahájil posl. Pittoni výkladem, proč se nezúčastnil pražských slavností: nechtěl prý spolu manifestovati pro české státní právo, které si chce podmaniti také Němce, ani pro Jihoslavii, která si chce podmaniti Terst. Ostře proti Slovincům se postavil oportunistický list socialistický »Il Lavoratore«. Žádá ve jménu terstských Vlachů pro Terst sám právo sebeurčení neohlížeje se na to, v jakém národnostním území leží, ba prohlašuje přímo, že Terst nikdy se nerozhodne pro Jihoslavii. Chce býti svobodným přístavem, ať zcela nezávislým či pod něčí ochranou, což arci zůstavuje neroz-

řešeno, ale nikterak nechce náležeti k jihoslovanskému státu.

Takové stanovisko k pražskému sjezdu i k požadovanému jihoslovanskému státu s Terstem zaujímají vlaští socialisté Pittoniho a list »Il Lavoratore«. Je to vlastně stanovisko měšťácky nacionalistické. Není v tom však nic divného, máme-li na mysli poměry předválečné, kdy všecky vlašské strany v Přímoří stály proti Slovincům a Charvátům jako Němci a docházely v tom podpory německých vlád rakouských. Divnější jest, že na stanovisko Pittoniho postavil se v »Lavoratore« také slovinský socialista Dr. Henrik Tuma článkem »A proposito di Praga o della Jugoslavia«. Nedosti na tom: Dr. Tuma vytýká slovinskému sociálnímu demokratu Golouhovi, že se účastnil terstské oslavy májové deklarace, a Kristanovi, že mluví na lidových táborech slovinských (Čobala proto pokárati zapomněl). Je to prý politická nesprávnost nejen se stanoviska socialistického, ale i s národního stanoviska slovinského, neboť jen mezinárodní boj spojeného proletariátu celého světa je s to vybojovati národům úplnou svobodu.

Svým projevem postavil se Dr. Tuma do jedné řady s tyrolskými německými nacionály, kteří se vrhli na posl. Conciho pro jeho účast v pražském sjezdu žádajíce, aby se vzdal svého místa v zemském výboru. Nedbal ani toho, že socialista Puecher vytkl soudruhu Pittonimu, že měl býti v Praze, kde došlo k projevu všech potlačených. Nedbal toho, že Vídeň jistě se stejným potěšením sleduje projevy tyrolských Němcův i listu »Lavoratore«. Nepovážil, že politika, která nutně budí spokojenost vídeňské vlády, není na správné cestě k dosažení práv potlačených národností a tříd.

Ale projev jeho jest ojedinělý. Slovinská sociální demokracie (Jugoslovanska socialdemokratska stranka) postupuje rovnoběžně s jihoslovanským klubem. Výkonný výbor její protestoval 4. června v Lublani proti pro-

následování Jihoslovanův a proti německorenegátským denunciacím při květnové audienci podobně, jako proti tomu protestovaly národní tábory i schůze terstská. Usnesl se sice zároveň, že by bylo třeba dorozuměti se s vlašskými a německými soudruhy o uskutečnění zásady sebeurčení, jakož i že formálně nevstoupí do slovinské národní rady, ač neodmítá spolupracovnictví — ale je tu vánoční program jihoslovanské sociální demokracie, který požaduje neobmezené právo sebeurčení pro původní národy, obývající souvislé území, a stanoví dorozumění s národy sousedními o zájmech, které by se navzájem křižovaly. Kromě toho i v projevu 4. června výkonný výbor jasně prohlásil solidaritu s národním bojem za samostatný stát sjednoceného Jihoslovanstva. Projev výkonného výboru slovinské sociální demokracie nikterak neodporuje terstskému slovinskému projevu jihoslovanské schůze deklarační, která ústy Wilfanovými žádala sice Terst pro jihoslovanské území, v němž leží, ale po dorozumění s Vlachy. Arci jak uskutečniti dorozumění s Pittonim a jeho stranou, která dorozumění o Terstu vlastně předem odmítá, toť jiná otázka. Rovněž tak a ještě větší měrou záhadné jest dorozumění s německými socialisty, kteří nestojí tak o dohodu jako spíše o spolurozhodování ve věcech jihoslovanských. Praxe jistě ukáže, že sociální demokracie slovinská má mnohem blíže k Národní radě slovinské než k německým a vlašským soudruhům.

Jedno jest nepochybno: že Terst jako Rijeka leží na pobřeží rozsáhlého, souvislého, ryze slovanského území a že jsou jeho přirozenými přístavy. Ať mají obyvatelstvo jakékoliv, patří přirozeně k území jihoslovanskému, při čemž arci národní práva jejich vlašského obyvatelstva byla by zaručena. Obě města, i kdyby byla zcela vlašská, jakože nejsou — jsou prostě jinojazyčnými národnostními menšinami v přirozeném, velikém celku jihoslovanském, od něhož jich bez násilí trhati nelze. Moře Jader-

ské není pouze slovanské ani pouze vlašské, ale jest slovanské na severu i na východě a vlašské na západě. Že na slovanském pobřeží jsou města s vlašskými nebo povlaštělými většinami, mnohdy pochybnými — Terst, Pulj, Rijeka, Zadar — nerozhoduje právě tak, jako by o vlašské příslušnosti západního pobřeží nerozhodovalo, kdyby Benátky, Ancona a jiné jeho přístavy měly většiny slovanské. Celé rozsáhlé pozadí toho pobřeží je slovanské: tvoří je přirozeně země slovinské a srbocharvátské — proto jest pro Jihoslovany příkazem životní nutnosti, aby se těchto měst nevzdávali, tím méně, když nemíní vlašského jejich obyvatelstva znásilniti, nýbrž chtějí se s ním o jeho právech dorozuměti.

Česká Stráž 5. července 1918, č. 17.

Otázka litevská a Poláci.

Když v září 1915 vtáhlo německé vojsko do Vilna, vydal velitel jeho hr. Pfeil dne 18. září polsko-německou vyhlášku k obyvatelstvu, v níž Vilno nazývá městem polským, proslulým a plným tradicí, perlou v slavném království Polském, spřáteleném s národem německým. Vyhláška, před níž se lid kupil na ulicích vilenských, zdůrazňovala, že vojsko německé vřele cítí s polským obyvatelstvem, že s rozhořčením pohlíží na brutální a hanebné činy ruské moci atd. — a končila zvoláním: Bůh žehnej Polsku!

Téhož dne polský »Svaz činu« rozšířil ohnivý leták, vyvolaný uvědoměním, že nastal okamžik, kdy hlavní město historické Litvy musí hlasitě vysloviti, co cítí a čeho žádá. Vše to se soustřeďuje v pojmu samostatnosti. »Republika polská, založená na unii samostatné Litvy se samostatným Polskem — toť cíl našich myšlenek a citů.« Podle hesla »volní s volnými, rovní s rovnými« svaz žádá světla svobody pro všecky národnosti této země, touží po republice na širokých základech demokratických. O německých »osvoboditelích« se leták nijak nezmiňuje.

O několik dní později, 23. září 1915, vydal provolání »polský demokratický blok svobody na Litvě a Bělorusi« (totiž polská strana socialistická, svaz demokratický, skupina demokratické inteligence a unie pokrokové mládeže svobody) pod vlivem vědomí, že »odvěký nepřítel ustoupil před cizí mocí«. Prohlašuje zásadu politické rovnoprávnosti pro všecky občany bez rozdílu národnosti, vyznání i pohlaví, přeje si federace svobodné Litvy a Bělorusi se svobodným Polskem na základě dobrovolné

unie. Rozhodování o tom všem přísluší ústavodárnému sněmu ve Vilně, zvolenému všeobecným, rovným, přímým a tajným hlasováním.

Dne 19. prosince 1915 členové organisací litevských, běloruských, polských a židovských sestoupily se v »Konfederaci velkoknížectví Litevského«, jejímž účelem měla býti samostatnost Litvy a Běloruси v podobě státního celku, který by zaručil plná práva všem národnostem, území to obývajícím.

Také v král. Polském unie stran nezávislosti (polských socialistů, svazu selského a svazu vlasteneckého) a liga polské státotvornosti prohlásily v té době (první v září 1915, druhá v srpnu 1916) nutnost utvoření spolkového státu polsko-litevského, při zaručení rovnoprávnosti a svéprávnosti federačních území (na Litvě území národnostních).

V těchto znameních vzešla otázka litevská a polsko-litevská. Všichni na Litvě, každý svým způsobem, spatřovali v současných událostech růžové červánky svobody. A Poláci hned za první té zoře ujali se práce, a to práce kulturní, poněvadž veřejná činnost politická nebyla připuštěna. Činili to tím spíše, ježto rvní projevy německé správy jim přály, nebo aspoň činnost jejich mlčky připouštěly.[74]) Sestupovaly se kroužky a organisace k zakládání polských škol obecných i středních, ústavů učitelských i kursů rolnických, obchodních a řemeslnických, uvedena v život lidová universita, ba vznikla myšlenka o znovuzřízení polské university vilenské, zruše-

---

[74]) Také německá statistika r. 1916 vykazovala polskou převahu ve Vilně, v jeho okrese, ba i v gubernii. Ve Vilně počítala ze 140.860 obyv. 70.629 Poláků, 61.245 Židů, 3.699 Litvínův a 1.917 Bělorusů. V okrese vilenském napočetla 56.632 Poláků, 2.713 Litvínův a 559 Bělorusů. V gubernii vilenské (s okr. vilenským, święcianským, dzišnienským, wilejským, oszmianským, lidským a trockým) 263.149 Poláků, 118.188 Litvínů, 8.083 Bělorusů.

né r. 1832; Vilno spravovala polská městská rada, záchranný výbor vilenský rozdílel trpícím podpory ze sbírek, docházejících od krajanů z ciziny, atd.

Ale příliš záhy se list obrátil a Poláci na Litvě seznali, že se osvoboditel rozhodl postaviti se proti nim a jejich snahám i vlivům. Ve Vilně bylo rozpuštěno několik spolků k zakládání polských škol, zakázána přednášková činnost lidové university, potlačeny v zárodku snahy o vzkříšení bývalé polské university vilenské, zavřeny všecky obecné školy polské v severní části gubernie Kovenské, zakázán dovoz školních učebnic z Varšavy, vilenskému záchrannému výboru odňato rozdělování podpor, sebraných polskými emigranty v neutrální cizině, potlačena práva polské rady městské, polské šlechtě, která se chtěla vrátiti na své statky, činěny překážky, atd.

Ještě zásadní prohlášení polské samostatnosti z 5. listopadu 1916 a následující potom jmenování prozatímní státní rady, vzbudilo nové vzplanutí polských nadějí také na Litvě. Polská skupina socialistů ve Vilně hned (10. pros.) ohlásila své zásady pro utvoření samostatné Litvy a Bělorusi: ustanovení politických hranic ve shodě s národopisnými (tedy i připojení litevské části gub. suwalské od král. Polského k Litvě, naopak polských částí Litvy k Polsku, lotyšské části na severu k území lotyšskému, ukrajinské na jihozápadě k Ukrajině), odpor proti všelikým snahám anekčním, naprosté uznání práva sebeurčovacího, naprostou rovnoprávnost a zaručení práv menšinových, konečně potřebu státoprávního svazku s Polskem na základě rovnocennosti obou zemí. V polovici ledna 1917 zahájil polský organisační výbor ve Vilně řadu pozdravných adres prozatímní státní radě polské vyslovením naděje, že »nejbližší budoucnost obnoví svazky, které po věky pojily Litvu s korunou (polskou)«. Následovaly adresy ženské ligy ve Vilně, občanů Vilna a východních částí dávného státu polského (s ně-

kolika tisíci podpisů), obyvatelův okresu vilenského a oszmianského, řady vsí a městeček, obyvatelstva obvodu bělostockého (totiž okresu bělostockého, bělského a sokolského, které byly teprve r. 1843 přivtěleny ke gubernii grodenské), svazku novohrádeckého (tedy z rodných končin Mickiewiczových) atd. Všecky manifestovaly pro spojení Litvy s Polskem, zvláště pro přímé připojení obvodu bělostockého přímo ke král. Polskému. Některé z těchto projevů přímo prohlašovaly zásadu národnostní a náboženské rovnoprávnosti (projev z Nowogródku, ze vsí a městeček okresu vilenského).[75]) Některé protestovaly proti zostřenému politicko-správnímu rozdělení Litvy a gub. Suwalské od král. Polského.

Také z království Polského ozývaly se souhlasné i nadšené ohlasy: v odpovědech zatímní státní rady, v projevu Národní rady král. Polského a v společné deklaraci politických stran a organisací polských (ligy státotvornosti polské, ústředního výboru národního, strany národní, národního svazu dělnického, strany národní nezávislosti, jednoty stran demokratických, polské strany lidové, polské strany socialistické, jednoty lidové, strany polské demokracie; strany reálné politiky, strany národně-demokratické, polské strany pokrokové, národní jednoty, svazu hospodářské nezávislosti, strany křesťansko-demokratické a nestranných). Všecky projevy zdůrazňovaly potřebu dobrovolného státního svazku polsko-litevského při uznání samostatného národního, kulturního i hospodářského rozvoje jednotlivých kmenů na Litvě.

Zatím dály se věci, které byly čím dál v příkřejším rozporu s polskými nadějemi, ba i jen s hlásaným přátelstvím německo-polským. Řeč posl. Trąmpczyńského v rozpočtové komisi říšského sněmu německého v květnu 1917 odhalila cíp s poměrů na Litvě: že se Polákům

---

[75]) Litvíni ze vsi Gizczan v okr. vilenském žádali slib, že »nebude obnovena robota a že nebude odvodů k vojsku.«

na Litvě platí za rekvisice jen sliby, že jim pobrán skoro všecek dobytek, při čemž dostávali za holandské jalovice po 150 markách, že německá správa nedovoluje návrat majetníkům statků, že dopouští káceti soukromé i státní lesy »způsobem lupičským«, jen aby dostala 10procentní dávku, že ve Vilně prodej potravin zmonopolisován a ceny vyhnány trojnásob až čtyřnásobně, až tam vypukl hlad, že všecko mužské obyvatelstvo přinuceno ke stavbě cest bez ohledu na povolání i na zdraví, leda by se kdo vykoupil měsíčním 100markovým poplatkem, atd. Výsledkem toho prý jest pobouření všeho obyvatelstva proti Němcům. Podobné stesky přednesl kníže Ondřej Lubomirski v rakouské říšské radě 6. června 1917; významně připomněl, že v Kamerunu působil gubernátor téhož jména, jako nyní v Kovně, a zakončil svou řeč protestem »proti takové politice vyhubovací, ochuzovací a vyhladovovací«.

Školství polské bylo dále potlačováno. Počátkem května 1917 byly uzavřeny všecky školy »pro epidemii skvrnitého tyfu«. Než mohly býti po prázdninách zase otevřeny, vydáno policejní nařízení proti soukromým školám. Všecky měly žádati o nové povolení, učitelé měli se hlásiti k novým zkouškám, osnovy měly býti předloženy ke schválení. Za přestupky hrozily tresty do 3 tisíc marek nebo do 6 neděl vězení. Nařízení týkalo se i soukromého vyučování hudbě! Došlo také skutečně k trestům; potrestána vězením řada učitelek, načež jim předepsán poplatek za stravování ve vazbě. Konečně nařízeno, aby již od 1. školního roku elementárních škol se vyučovalo němčině po 4 hodinách týdně, v posledních dvou letech po 6 hodinách. Žádost, aby požadavek zůstal omezen toliko na 3. a 4. třídu, byla zamítnuta — a školy zůstaly raději uzavřeny, aby nenapomáhaly germanisaci. — Administrativní rozdělení od království Polského provedeno tak dokonale, že ani časopisům polským

z království nedovolen přístup na Litvu (kromě »Dziennika Polského«).

Ze všeho bylo již jasno, jaký vítr na Litvu vane. Ke komu se obrátila německá přízeň a proč, bylo patrno také z březnové zprávy Wolffovy telegrafní agentury, že německý státní tajemník věcí zahraničných přijal delegaci Litvínů z okupovaného území. Zástupci Poláků litevských poslali sice 24. května 1917 říšskému kancléři memorandum, v němž líčili sílu polského živlu na Litvě a jeho přání po utvoření společného státu polsko-litevského na zásadách svéprávnosti jeho částí — ale přes to již 23. září 1917 byla ve Vilně slavnostně jmenována litevská zemská rada bez Poláků, která by se »pod vedením vojenské správy radila o základech budoucí zeměsprávy litevské . . .« A v listopadu na to kancléř hr. Hertling v německém parlamentě pravil, že německá vláda »má zřetel na sebeurčovací právo« obyvatelstva okupovaných zemí, Polska, Litvy i Kuronska . . . Zatím již 23. září zástupcové socialistických a demokratických kruhů národnosti polské, litevské, běloruské i židovské protestovali proti tomu, aby si kdokoliv přivlastňoval práva, přináležející jedině ústavodárnému sněmu, načež v prosincové deklaraci spojené strany socialistické přímo protestovaly proti litevské radě (»tarybě«), prohlašujíce její projevy za neplatné a pro zemi nezávazné.

Přišlo potom jednání mírové v Brestu Litevském. Poláci marně usilovali, aby při něm byli zastoupeni — i prohlásila varšavská vláda polská ve své resignované deklaraci z 30. ledna 1918, že pro případ, že by na územích, které kdysi náležely ke státu polsko-litevskému, měly býti utvořeny státní útvary jakéhokoliv charakteru národního, nebo že by některá jejich část měla býti připojena ke státům sousedním, polská vláda žádá, aby polskému jejich obyvatelstvu poskytnuta byla možnost vysloviti se svobodně o spojení se státem polským. Jakým způsobem vyšlo se v Brestu vstříc těmto a jiným

polským přáním, jest v dobré paměti. Ukrajině přiřčeno celé Polesí s poříčím Pripati bez ohledu na Bělorusy i na Poláky, čímž vražen klín mezi vynikající stát polský a země litevsko-běloruské.

V zápětí na to 16. února litevská »taryba« proklamovala nezávislost Litvy s hlavním městem Vilnem. Německo, nedbajíc hlasů polských, učinilo tím další krok na dráze úplného oddělení Litvy od Polska — neboť rada litevská plnila svým prohlášením jen vůli svých německých správců. A z polské společnosti ozvaly se potom hlasy ještě resignovanější, než byla deklarace polské vlády. Kdyby se unie polsko-litevská objevila naprosto nemožnou, zbylo by podle těchto hlasů jen prohlášení neutrality zfederovaného území litevsko-běloruského, v němž by svéprávnou část Spolkového státu tvořilo i území převážně polské, prostírající se uprostřed mezi Litvíny a Bělorusy. Jako ve Švýcarsku německý Bern, tak ve federaci zemí litevsko-běloruských bylo by polské Vilno společným hlavním městem všech národů, země ty obývajících.

Ale Německo i tyto sny rozválo požadovanou závislostí hospodářskou i vojenskou — která ostatně hrozí i samému Polsku. Takovým způsobem má býti rozřešena otázka polsko-litevská, či s německého hlediska otázka litevská a polská. Německo stlačilo obě na otázky příslušnosti k německé střední Evropě.

Česká Stráž 12. července 1918, č. 18.

Probuzená Dalmácie.

Z Dalmácie ozvala se r. 1844 symbolická píseň »Zora svítá, den již bude« — a co v poslední době odtamtud zaznívá, připomíná stále refrén památné Preradovićovy písně. Skoro na celá čtyři válečná léta byla slunečná ta země pojadranská umlčena; co vytrpěla, poví nám teprve historie. Zdálo se, že jest nadobro ubita, ani hlásku odtamtud nedocházelo. A co jsme z ní zaslechli, bylo k smrti smutné. Byla nám zahalena temnotou, jako by tam slunce navždy bylo zašlo. Jen jsme z daleka tušili, co se v tom umělém egyptském temnu děje, vědouce dobře z vlastní zkušenosti a historie, že zlé skutky vždy se zahalují tmou. Nyní ponenáhlu se zdvihají mlhy a temnoty, k zemi poražený Dalmatinec vstává a volá: »Zora puca, bit će dana!«

Takovým zvoláním byla dubnová schůze dalmatských poslanců v Zadru — tak volá i činnost splitského spolku »Pokroku« (»Napredak«), jehož ženské členstvo vynasnažilo se spojiti celou Dalmácii k záchraně hynoucích jejich dětí — tak zvolal i projev franjevců (františkánů), toužící po připojení k požadavku sjednocené Jihoslavie. Zejména hlasitým zvoláním byl jednomyslný červnový protest zemského výboru proti maďarsko-německým úmluvám, směřujícím k roztrhání Jihoslovanstva tím, že by se Bosna s Hercegovinou připojily přímo či nepřímo k Uhrám a země slovinské vydaly se na lup Němcům. Charváty chtěl by si tento projekt navnaditi připojením Dalmácie k Charvátsku, dávno marně žádaným. Dalmatinci však nesedli na vějičku, dobře vědouce, že náhlá tato nabídka toho, co bylo dosud vytrvale odpíráno, neděje se z lásky k zemi dalmatské a jejímu ná-

rodu. Zemský výbor břitce a rázně odbyl nezvané dobrodince, kteří dosud zemi dalmatskou jen hospodářsky, fysicky i duševně osamocovali a vyhladovovali. »Jako tlumočník národních citů slavnostně prohlásil, že o osudu Dalmácie nesmí se rozhodovati, aniž by bylo po mínění a svolení otázáno její ústavní zastupitelstvo.« Krátce a dobře. Ruce pryč! Přišla doba, kdy národové sami budou rozhodovati o svých osudech — bez cizích poručníkův a otčímů. Proto ani o Bosně a Hercegovině nesmí rozhodovati nikdo jiný než národ, který ji obývá, sám. A národ ten je týž národ srbo-charvátský jako v Dalmácii, Charvátsku i Slavonii, jak zemský výbor správně zdůrazňuje; nesmí tedy pro budoucnost jeho země býti trhány, nýbrž musí býti spojeny v jeden celek — a to i se zeměmi slovinskými, jež obývá třetí rod slovanský, náležející k témuž celku jihoslovanskému. To vše vyslovil ve svém historickém projevu zemský výbor dalmatský nejen za svou zemi, ale i za Bosnu-Hercegovinu, jimž jest dosud zemský sněm odpírán, i za Charvátsko, v jehož sněmu má většinu koalice, poslušná maďarské vlády, a konečně i za Kraňsko, jehož zemský výbor jest v rukou lidí Šusteršičových, kteří na svou hanbu zarputile konají, co si přeje německý přísedící a vídeňská vláda.

Sotva zazněl projev zemského výboru, již přichází nový mohutný hlas dalmatský, tentokrát ze Splitu. Ale není to jen hlas tohoto krásného města, usídleného v paláci Diokleciánově — je to hlas celé Dalmácie, pevniny i ostrovů. A také hlas celého národa obou jmen, bez rozdílu vyznání náboženského i politického, bez rozdílu stavu a povolání. Odevšad sešli se 2. července národní vůdci i řadoví vojíni k valnému sněmu, který by se uradil o národní organisaci k sebezáchraně v přítomnosti a k přípravě pro budoucnost. Vláda po čtyři léta sněmu nesvolává, svolal si jej tedy národ sám. Jak ani jinak býti nemohlo, zazněly na něm především žaloby

a stesky země, na kterou hříšným válečným hospodářstvím byla uvržena rána hladová, jaké tu nebylo od r. 1855. Když národ umírá netoliko střelami na bojištích, ale i hladem doma, nelze mlčeti. Don Frano Ivanišević označil také viníky přímo a hlasitě; že to jest vídeňské ministerstvo, válečný obilní ústav a místodržitelství, není ani pro nás hádankou. Ani to ne, co řečník pravil dále, že totiž na těchto místech nebylo lidí, zralých pro svůj úkol, nebylo lásky, obětavosti a nezištnosti, nýbrž pravý opak všeho toho, a k tomu místo praktického ducha byrokratický formalismus. Doklady toho, jak bylo postaráno o hladovění dalmatského obyvatelstva, jsou úžasné. V měsíci dubnu Dalmácie místo 375 vagonů obilnin dostala jich pouze 144, tedy sotva 40% — ale i jindy dostávala průměrně sotva 60% stanovené normální spotřeby, a to ještě nepravidelně. Tu byl nedostatek vagonů, tu parníků, ale vždy nedostatek dobré vůle. Ze země se vyváželo, co rodí, ale nedostatečná náhrada přivážela se nedostatečně, poněvadž ji nebylo přivážeti na čem i kudy. Objevily se strašným způsobem následky neblahé a k Dalmácii nepřátelské železniční politiky rakousko-uherské. »Kdyby bývala provedena blokáda, byla by se Dalmácie proměnila v ohromný hřbitov zahynuvších hlady.« A to vše v sousedství obilnice charvátsko-slavonské! Proč? Poněvadž se nedostává 230 km trati z Kninu do Ogulinu. Trať ta nemohla býti dostavěna od minulého století do války ani za války, poněvadž se zase nedostávalo hlavního materiálu: dobré vůle. To jest jedna věc. Náhrada za vyvežené potraviny docházela nedostatečnou měrou i rychlostí — ale za úžasně lichvářské ceny. Zejména r. 1916, kdy se za metrický cent pšenice platilo 2600—3000 K! Za brambory, jichž 1 kg stál ve Vídni 34 h, platilo se v Dalmácii prostřednictvím ústředny »Litorale« po K 1·60, 2·20 i 2·50! Atd. Mnoho takových žalob ještě bylo vysloveno, ale nezůstalo jen při nich. Národní sněm přistoupil hned k svépomoci. Zvolil výbor, který by sám

organisoval dovoz potřebných potravin, aby mohly býti prodávány za ceny nákupní (jen s náhradou za dopravu), ba nejchudším vrstvám obyvatelstva i ještě laciněji. Toť jeden positivní výsledek vládní péče o Dalmácii — a druhý jest uzavřen v těchto slovech hlavního řečníka: »Nesmíme se klamati, že nám dá vláda něco z lásky nebo z pocitu práva; ó nikoli, dá nám jen proti vůli a jen tehda, když ji k tomu přinutíme... Vše, co jsme prožili a protrpěli, bylo pro nás velikou školou. Naučili jsme se, že národ jen ve své svobodě dojde své spásy!«

A proto po zvolení vlastní, národní ústředny potravní přikročilo shromáždění k poradě o tomto velikém cíli: o dosažení národní svobody. A tu došlo k vážným a památným výsledkům, pro nynější jihoslovanské hnutí nejen příznačným, ale i směrodatným. Přítomni byli Charváti i Srbi ze všech končin Dalmácie, přívrženci všech předválečných stran — a všichni svorně uznali nutnost sjednocené politické práce za společným cílem, vyplývajícím z přesvědčení, že »etnicky jeden národ Srbů, Charvátů a Slovinců má neodňatelné právo, ba povinnost, aby si sebeurčením vytvořil jediný, nezávislý stát.« K tomu je potřeba práce svorné, kdežto »všeliké tříštění národních sil pro otázky druhého řádu nebo dnes nikoli naléhavých« je škodlivo. Proto zvoleno 16členné ředitelství Národní organisace, jemuž uloženo nejen říditi akci dalmatskou ve smyslu řečených zásad, ale také podporovati nebo přímo vyvolávati podobné akce k seskupení nezávislých národních živlů v ostatních zemích; k tomu účelu určí delegáty Dalmácie pro případnou všeobecnou Národní radu Srbů, Charvátů i Slovinců.

Tu dáno heslo, které jest dalším krokem od záhřebského sjezdu přívrženců národní jednoty srbocharvátské, konaného 12. května, i od povelu k založení Národní rady slovinské. Ta má na mysli národ všech zemí slovinských, organisace záhřebská národ všech zemí srbocharvát-

ských — organisace dalmatská volá po všeobecné N á r o d n í r a d ě j i h o s l o v a n s k é. Je to obdobné volání jako u nás po Národním výboru, jenž musí arci býti národním výborem československým, nikoli pouze českým. Nyní jen aby slovo tělem učiněno bylo. Dalmatinci mají k tomu plno chuti a víry. Lid jest již svorný, jak pravil Dr. P. Grisogono, zná již jen dva tábory: lidí národních a protinárodních. Zbývá jen, aby také vůdci se tak srazili v jeden šik — a neohlíželi se nazpět na stranické poměry předválečné jako Lotova žena na Sodomu (jak řekl náš nedávný host Dr. Krstelj). A to nejen dalmatští, než i vůbec jihoslovanští. »Jeden národ, jedna idea, jeden program, jeden cíl.« Toť řeči pevné a ohnivé, důstojné synů národa a země, jež Preradović takto vylíčil: »Hle, ta zem je tvrdý kámen, tvrdá ocel její lidé — z polibků jich oheň vyjde. Proto stále Dalmatin ohnivý jest vlasti syn.«

Česká Stráž 19. července 1918, č. 19.

Nová kolonisační komise.

V zajímavém článku Slovenského Týždenníku o maďarských námluvách u Slovanů bylo se zřetelem na poměry agrární na Slovensku napsáno, že feudalismu začínají sami Němci v Kuronsku odzváněti odprodejem třetiny velkostatkářské půdy rolníkům. Kdyby tomu bylo tak, znamenalo by to obrat balticko-německé šlechty od nejčernějšího reakcionářství, jímž se vždy vyznamenávala, k pokrokovosti a pochopení ducha doby, jakých bychom u šlechty všech časů marně hledali. Nedospěla k nim ani osvícenější část ruské šlechty s knížetem Lvovem v čele, která mohla zachrániti výsledky ruské revoluce a ruskou vlast, kdyby se byla hned po převratu odhodlala nabídnouti svou půdu lidu, když viděla, že to jest požadavek všech socialistických a lidových stran ruských. Takový čin německé šlechty v Pobaltí musil by uvésti v úžas každého, kdo má v paměti její hroznou účast v krvavém potlačování první ruské revoluce z r. 1905. Ale není příčiny k takovému úžasu. Co se nyní ve směru agrárním v Kuronsku děje nebo chystá, není tak ušlechtilého rázu a nevyrůstá nikterak z citu pro sociální spravedlnost, z uznání potřeb lidových nebo aspoň z pouhého pochopení příkazu doby. O ničem takovém se nesnilo kuronským německým baronům, když na podzim r. 1915 v nadšení, že německé vojska pronikají do Litvy a Kuronska, svolali si sjezd a na něm nabídli německé říši třetinu své půdy na účely kolonisační. Neběželo jim tu o rozdělení pozemků domácímu obyvatelstvu, které není německé, nýbrž z největší části litevské a lotevské (lotyšské) — šlo jim o kolonisaci německou, o německé pronikání do pobaltí, tedy o moderní pokračování středověkého křižáctví.

O tuto nabídku opřel Hindenburg své nařízení z letošního 17. června, jímž sice uznává (podle výkladu Wolfovy koresp. kanceláře), že »blahobyt obyvatelstva nezáleží na skrovné hrstce velkých kapitalistů, nýbrž na největším co možná počtu samostatných, energických občanů« — ale přece neurčuje vyvlastněnou půdu »největšímu počtu« domácího obyvatelstva, nýbrž jen kolonistům, jimž ji přidělí Kuronská zemská kolonisační společnost, instituce německá a pro německé účely založená. Podle litery nařízení má se jím čeliti pozemkové spekulaci a vyhánění cen půdy v Kuronsku a vůbec v »pohraničních státech, které, byvše po staletí Ruskem zanedbány, vstupují teď v období péče německého života hospodářského« — podle ducha jeho však má se jím vynutiti, aby za laciný peníz byla získávána půda německému pronikání na východ, německé kolonisaci. Všichni kuronští velkostatkáři, pokud mají aspoň 360 hektarů, zavazují se nařízením, že jsou povinni postoupiti třetinu svých pozemků Kuronské zemské kolonisační společnosti za cenu předválečnou. Předkupní právo jest sice bezpodmínečně přiřčeno německé kolonisační společnosti jen při čtvrtině pozemků, kdežto při zbývající části do plné třetiny jest pouze ustanoveno, že má býti pokud možno prodávána také jen této společnosti — ale jest na bíle dni, že ani těchto 8½% pozemků nedostane se nikomu jinému než jí. Nařízení ve své péči o německou kolonisační společnost neomezuje se však pouze na velkostatky, nýbrž dává jí na dobu až do konce r. 1948 předkupní právo i při všelikém prodeji pozemků malorolnických! Cena pozemků tu není sice předem ustálena podle cen z r. 1914, ale bude ji určovati zvláštní odhadní komise, která bude arci německá.

»Frankfurter Zeitung« vítá Hindenburgovo nařízení s pochopitelným nadšením a vykládá hned, pro koho bude především určena vykoupená půda: pro tisíce německých kolonistů, kteří byli za války vypuzeni z Ruska

(patrně jižního). Z mateřské země německé »Fr. Ztg.« mnoho osadníků neočekává, poněvadž tam už nyní se jeví nedostatek zemědělských pracovních sil. Ale ať již odkudkoliv přijdou osadníci, které Kuronská zemská společnost povolá, Němci to budou — a tak celý parcelační podnik nebude míti ráz rolnicko-sociální spravedlnosti, nýbrž německo-nacionálního postupu na východ. První etapou jest Kuronsko, ale poněvadž se v nařízení mluví o nebezpečentví pozemkové spekulace v obsazeném území na východě vůbec, jest patrno, že může býti rozšířeno i na sousední Inflanty, ba i na Litvu. Je tedy nebezpečno jak Litvínům a Lotyšům (Lotevcům či Letgalcům), po případě i Estům, tak Polákům i Bělorusům. Poláky může zasáhnouti všude, neboť jsou nikoli zcela nepatrnými procenty rozšířeni i v Iinflantech i v Kuronsku.

Jak se tento postup shoduje se zájmy domácích národů, jež Němci přišli »osvobodit« a jejichž sebeurčovacího práva se proti Rusku zastávali, netřeba se ptáti a vykládati. Pro informaci jen uvedu, jak si své sebeurčení představovali inflantští Lotyši či Letgalové loňského roku po pádu carismu. Záhy po vítězství revoluce utvořily se mezi nimi dva výbory k uskutečnění národní samosprávy: »Letgalská organisační komise« a »Letgalský národní výbor«. Soupeřily spolu sice, ale cílem obou byla letgalská (t. j. inflantsko-lotyšská) samospráva, která by se podle prvního prostírala na okresy věžický, łucinský a dvinský, podle druhého také na okres illukstanský (tedy kuronský, v záp. sousedství okr. dvinského) a na »ony části gubernie livonské a pskovské, v nichž většina obyvatelstva náleží k národu letgalskému«. Sněm letgalský měl později rozhodnouti o spojení Letgalie s pobaltskou Lotvou, s Litvou, Běloruskí či s jinými sousedními celky samosprávnými. Ohromný rozdíl místních národních cílů a cílů německé politiky válečné ukazují tato místa programu Národního výboru letgalského

ze dne 2. dubna 1917: »Duch času, heslo demokracie káže nám býti především politiky praktickými a usilovati o to, oč usiluje pracující lid, řiditi a zušlechťovati jeho snahy, dávati jim formy trvalé a schopné života, schopné povznésti lid i zemi i celý národ k vyšším stupňům kultury a blahobytu... Slavnostní okamžik vzkříšení svobody národů a plemen jest jediným a nejlepším okamžikem, abychom si bratrsky podali ruce... Body programu, jež mohou i jiní národové Letgalie bez zásadních změn přijmouti, jsou: rozdělení území a pozemků státních, bývalé rodiny carské a větších statků šlechtických... na základě spravedlnosti a náhrady za všeliké soukromé ztráty...; vytvoření zemského průmyslu, otevření národních továren a dílen; svoboda vyučování v jazyce mateřském s vyloučením všeliké odnárodňovací politiky ze škol; svoboda církve..., svoboda občanská, totiž zrušení stavovských a třídních privilejí, rovné právo pro všecky národnosti, jazyky a náboženská vyznání...«

Tak mluvil národní výbor letgalský, když byl dříve kníže Lvov jeho deputaci prohlásil, že není proč překážeti letgalské samosprávě, tak mluvil před tím, než také Letgalci s ostatními Lotyši byli německými voji »osvobozeni«. A jaká jest řeč osvoboditelů? Levný výkup země pro německé osadníky, předkupní právo pro německou kolonisační společnost i při prodeji pozemkův malorolnických, tedy národních, nikoli německo-šlechtických — a vše pro německé přistěhovalce, pro domácí obyvatelstvo nic. To povídá nové nařízení vojenské správy. A tak zvaná samospráva? Jest v rukou německo-šlechtického sněmu kuronského a v rukou německo-šlechtických i v ostatních zemích pobaltských. Jaká jsou přání německé šlechty ve všech těch zemích, o tom není pochybnosti — a po přání národa, jenž byl osvobozen pro své sebeurčení, nikdo se neptá.

Arci to vše se děje v době přechodné a válečnými nařízeními, jejichž platnost může doba nedaleká zrušiti.

Ale co škod, ztrát a útrap mohou i taková dočasná opatření způsobiti! Nebo jaké nesnáze mohou přivoditi pro budoucnost

Česká Stráž 26. července 1918, č. 20.

Bulharské bolesti.

Přes všecku svoji lásku k poznání pravdy jen s přemáháním se dotýkám otázky bulharské. Je to rána příliš bolavá a zhnisalá, která doposud vzbuzuje odpor. Není také dosud možno působiti na její zhojení, nutno ji ponechati dále vnitřnímu kvašení, až se ošklivý hnis provalí. Ale ohledati aspoň zevnější její podobu, když nelze nahlédnouti dovnitř, jest možno i třeba. Proto nebudu se zatím dotýkati zpráv o bulharských ukrutnostech v Srbsku a v Makedonii, o sbírání a pálení srbských knih v těch krajích, ani o ničení stavitelských památek srbských a jiných barbarsky vášnivých činech plemenné nenávisti, nemaje možnosti blíže a spolehlivě nahlédnouti v obsah té bolestné rány. Dojde na to svým časem, a historie jistě spravedlivě rozsoudí o vině. Mohu však promluviti o bulharské nespokojenosti s krokem, který bulharsko-srbskou ránu způsobil, a s jeho následky, resp. s očekávanou odměnou za něj. Projevilať se tato nespokojenost, dávno tlumená, hlasitě 15. června odstoupením Radoslavova a jeho ministerstva.

Krise trvala vlastně již dlouho, oposice v sobrání projevovala svůj odpor proti vládě čím dál tím neodbytněji, až konečně od počátku dubna bylo i Radoslavovu jasno, že se neudrží. Podkopal si na konec půdu pod nohama tím, čím se tak dlouho udržoval: trpěním a podporováním nemravného zemědělského lichvaření a korupce všeho druhu. Řada žalob na jeho straníky odhaluje nyní tyto nečisté věci: obžalována řada starostů (sofijský, burgaský, plevenský, drinopolský, pirotský) pro podvody a zneužívání úřední moci při rekvisicích, obžalován z nečistých obchodů i bývalý bukureštský konsul Radev,

pravá ruka padlého ministerského předsedy — i objevuje se, na jakých sloupech spočívala vláda germanofila Radoslavova. Červnový převrat byl tak dokonalý, že se u vlády octli lidé, kteří byli původně rozhodnými odpůrci bulharského spojenectví s Německem. Ministrem války se stal generál Savov, který r. 1915 radil, aby Bulharsko vstoupilo do války po straně ententy; pro totéž v červenci r. 1915 agitovali Ljapčev, Takev a Mušanov, nynější ministři financí, vnitra a železnic — a sám nynější ministerský předseda Malinov tehdy přímo u krále protestoval proti spojenectví s Německem. Nikomu arci nenapadne domnívati se, že by dosazení tohoto ministerstva znamenalo změnu vládního směru proti Německu — nenapadlo by to v daných poměrech nikomu, ani kdyby Malinov byl hned neprohlásil, že v poměrech spojeneckých se nic nezmění. Rovněž nikdo nebude tak pošetilý, aby hledal hlavní příčinu pádu bývalé vlády v mravním rozhořčení nad ošklivými obchody a lichvařením jejích přívrženců. Co tedy bylo příčinou tak nápadné změny osob ve vládě?

Nikoli starost o blaho lidu, nikoli rozhořčení proto, že některé jeho bezbranné vrstvy snad byly válečnými upíry vyssávány, nýbrž obava o území, o zisk ze spojenectví a z účasti ve válce. Nastala o tom polemika bulharsko-turecká a do určité míry i bulharsko-německá, která jednak naznačuje, jaké byly úmluvy o rozšíření Bulharska, jednak ukazuje, jak se Bulhaři cítí zklamáni.

Přímým kamenem úrazu stala se Dobrudža, kterou Bulhaři doufali dostati celou. Zatím byla jim v mírové smlouvě s Rumunskem přímo přiznána jen jižní část, kterou jim Rumuni r. 1913 odňali, kdežto ostatek ponechán zatím společné správě spojenecké. Sofijský ústřední výbor pro Dobrudžu proti tomu rozhořčeně protestoval, prohlásiv, že neustane v bezohledném boji za sjednocení celé Dobrudže s Bulharskem. Protestoval také proti tomu, aby severní Dobrudža činěna byla územím kom-

pensačním. Tak se také stalo: Turecko žádalo za ni opravu hranic při Marici. »Mir« na to v červnu odpověděl, že Turecko smlouvou z r. 1915 ustoupilo Bulharsku pruh území při Marici za pouhé zachování neutrality. Bulharsko však učinilo více: stalo se spojencem Turecka. Kdyby Turecku odstoupilo čáru drinopolsko-dedeagačskou, uzavřelo by svému obchodu Egejské moře a tím širší svět. Zůstaly by mu pouze přístavy černomořské, což by znamenalo další trvalou závislost na zemích podunajských a na Turecku. Spojenectví nic nám při tom nepomůže — naříká »Mir« přímo. »Známo jest, že jen proto, že nemáme přímých, nezávislých obchodních cest do obchodních států, nuceni jsme prodávati svůj tabák o 50% levněji, čímž jen za rok 1917 přišli jsme o 500 milionů. Z téže příčiny jest Bulharsko nuceno kupovati zahraniční výrobky o 200—300% dráže. Ani dodávku soli a petroleje nebylo Bulharsko při mírovém jednání v Bukurešti s to si zajistiti za ceny, přiznané jeho spojencům. Odříci se volného východu na Egejské moře znamenalo by vydati klíče našich nejdůležitějších dveří Turecku, které Bosporem a Dardanelami má klíče druhých našich dveří.« Ke sporné záležitosti vrátil se ještě počátkem července v článku »Oběti, vítězství a kořisti«, z něhož se dovídáme, že turecký tisk nespokojuje se kompensací za Dobrudžu, ale chtěl by za Kavalu, Dramu a Seres celou západní Tracii až k Mestě. Turkům nestačil tedy spor o Dobrudžu, která, jak »Mir« píše, »jest bulharská národopisně, historicky i zeměpisnou polohou, jest kolébkou prvního bulharského carství a hrobem 22.000 bulharských synů« — oni ještě vyvolávají spor o Tracii. »Mir« dovolává se v tom německého veřejného mínění — a německých vůdčích kruhů, které přec měly na bukureštské rozhodnutí aspoň takový vliv, jako Turecko. Elegický svůj článek uzavírá prohlášením: »Bojujeme za své sjednocení a nedosáhneme-li ho, byla naše válka nesmyslným a katastrofálním dobrodružstvím.«

Bulharské zklamání je tak veliké, že podle »Frankfurter Zeitungu« se kterýsi bulharský politik vyjádřil, že by bylo Bulharsko více získalo po straně čtyrdohody, která prý mu za pouhou neutralitu slibovala turecké území po čáru Enos-Midia, Kavalu, Seres, Makedonii a Dobrudžu. Bulharsko se přidalo k ústředním mocnostem a nyní prý po třech letech války a po nesnesitelných rekvisicích se mu odnímá Dobrudža a ještě k tomu se stává jaksi dlužníkem Turecka.

Výsledky bulharského zasažení do války nejsou však pochybné toliko na východě proti Rumunsku a Turecku, nýbrž také na jihu proti Řecku. Bulhaři dovolávají se spojenecké smlouvy s ústředními mocnostmi, podle níž mělo se jim za činnou účast ve válce dostati také Soluně, kdyby se Řecko připojilo ke čtyřdohodě — v Německu však ozývají se hlasy proti tomu. Řecko prý se dlouho bránilo ententě — za tuto věrnost nesmí prý býti při jednání mírovém trestáno odnětím Soluně; Němci by si tím prý zbytečně odpudili Řeky, nejdůležitější obchodní národ na východě.

Zbývala by tedy Makedonie a část Srbska po Moravu, kterou Bulharsko obsadilo. Ale zdá se, že samo ani v podržení těchto zemí nevěří, sic by za hranicemi tak horlivě neagitovalo německými a jinojazyčnými publikacemi, které mají svět přesvědčiti o bulharskosti těchto krajů. Rizov, bulharský konsul v Berlíně, vydal nedávno knihu »Die Bulgarien in ihren ethnographischen und politischen Grenzen«. Jest opatřena mnohými mapami a vyšla také francouzsky a v jiných řečech. Zdá se však, že ani spojenců nepřesvědčuje. Maďarský spisovatel Robert Braun aspoň neuznává jazykové právo Bulharů na Makedonii nesporným a stejně neshledává, že by zeměpisně náležela k území bulharskému, od něhož jest oddělena horami takřka nepřekročitelnými, kdežto k Srbsku jest otevřena. Také historie ukazuje, že rozvoj Srbska směřoval vždy k jihu, rovněž tak středověké pa-

mátky ukazují na vliv srbský. Vše to jest pravda a v souhlase s výsledky vědeckého bádání. V Makedonii jsou dvě hlavní nářečí smíšená, z nichž jedno lze nazvati srbsko-makedonským, druhé makedonsko-bulharským. Makedonský dialekt s charakteristickými rysy srbskými jde i podle bulharských jazykozpytců přes Vardar až za Kočany, Radoviště a Strumici, na jihu přes Voden k Bitolji a Debru. Nemůže-li se o makedonském nářečí říci, že jest bulharské, může se to tím méně tvrditi o t. zv. nářečí timockém a jihomoravském (východosrbském a jihosrbském). Zeměpisně a hospodářsky pak není sporu, že Vardar jest přirozenou obchodní cestou srbskou k Egejskému moři, jako jsou Struma a Marica podobnými cestami bulharskými. Z těch příčin bylo přirozeno, že se obě strany před první balkánskou válkou dohodly o rozdělení Makedonie, nebo by bylo přirozeno, kdyby podle návrhu srbské sociální demokracie byla z této země utvořena zvláštní republika v balkánské federaci. A právě proto, že tyto věci byly by přirozené a spravedlivé, bojí se Bulharsko, že mu nezůstane území, jež v Srbsku a Makedonii obsadilo, i snaží se cizinu přesvědčiti, že by mělo na ně spravedlivý nárok. Zatím není s to přesvědčiti o tom ani své spojence.

A tak jest bilance zisku bulharského válčení ve světovém zápase ubohá — nebo aspoň tak pochybná, že sami Bulhaři počínají si klásti otázku o »katastrofálním dobrodružství«. Dobrudžu, která by národopisně i zeměpisně nejspíše patřila k Bulharsku, získali jen potud, pokud ji měli před druhou balkánskou válkou; o železniční údolí Marice, o něž usilovali z příčin hospodářských a jež získali smlouvou, mají div ne spor s Tureckem, které jim je dobrovolně postoupilo ještě před vstupem Bulharska do války; že dolní Strumu s poříčím, tedy za vyústění bulharské obchodní cesty Isker-Struma k moři, žádá Turecko velké ústupky územní; připojení Soluně, která nepatří k Bulharsku zeměpisně ani národopisně,

jsouc spíše přirozeným zakončením srbské hospodářské cesty moravsko-vardarské, odpírá mu již předem veřejné mínění německé; o příští držení Makedonie a jihovýchodního Srbska Bulharsko dosud musí zápasiti zbraní i agitací, kdežto jeho spojenci o něm buď podezřele mlčí nebo se vyslovují skepticky — a tak positivním výsledkem jsou pro Bulharsko zatím jen dlouholeté útrapy válečné, ohromné finanční zatížení, neslýchaná drahota a hlad. Dosti příčin ke zpytování svědomí.

Česká Stráž 2. srpna 1918, č. 21.

Dva polské proudy.

Není již tradiční jednolitosti polské politiky ve směru konservativním, jejímž obrazem bylo vídeňské Polské kolo. Spojovalo v sobě strany zdánlivě rozběžné, od konservativců po sociální demokraty, ale konec konců vždy provozovalo politiku konservativní, vládní, pod níž se ztrácelo rozvrstvení polských stran v konservativní a demokratické. Válka s různými zklamáními, jež Polákům přinesla, rozbila tuto jednotnost. Loni, když se chystalo zahájení říšské rady, zdálo se dokonce, že se těžisko polské politiky přesune na levo: krakovská resoluce květnová sjednotila Poláky v projevu, který stál na protivném pólu dosavadní polské taktiky. Nestalo se, jak se zdálo — ale přišel nový náraz mírem brestským, a ten polské kolo rozbil. Vystoupili sociální demokrati i národní demokrati, lidovci se zviklali — a tak se jasně projevil dvojí proud: ztrnule konservativní, v němž plují nejen šlechtici a klerikálové, nýbrž i t. zv. demokrati (býv. měst. liberálové) — a živější demokratický, vyvěrající z vlastního národa a řízený jeho nespokojeností čím dál více na levo. Co nedovedl Czernin mírem brestským, jímž vyvolal polskou bouři proti odtržení Chelmska, dokonal Seidler. Nařízení o roztrhání Čech bez souhlasu Čechů vyvolalo před oči polské možnost podobného roztržení Haliče bez jednání s Poláky. Vzbuzená bdělost polská dokonce přišla na stopu Seidlerovy úmluvy s Ukrajinci v tom směru. Seidler sám přímo odepřel dáti prohlášení, že vláda v té věci nic neučiní bez vědomí Poláků, ba ani že nic neučiní bez parlamentu. Tak došlo k nové polské oposici, která ještě více přiblížila národní demokraty k Čechům a lidovce ještě více zviklala (takže posl. Kubik z nich vystoupil z »Kola«).

Nezůstala tu bez vlivu i polská účast v pražských slavnostech. Vliv ten však zatím více se jeví v národě a v životě kulturním. Inteligence strany lidové (z Haliče i z království) na svém sjezdě přímo vyslovila požadavek, aby strana hledala bližšího spojení s Čechy v politické práci a prohlubovala je i sbližováním na poli hospodářském a kulturním. Překlad »Písní otroka«, provedení »Prodané nevěsty« v Krakově, chystané uvedení Jiráskovy »Lucerny« na témž divadle, toť další projevy v tom směru. »Jest cosi ve vzduchu našeho všeobecného života národního i politického, co jest příznivo rozvoji těchto styků (českopolských)«, píše mi polský přítel. »Železo tolik let studené počíná se ponenáhlu rozpalovati. Budeme je tu kouti, pokud je žhavé, každý potud a tak, jak dovede.«

V království Polském byly vždy více patrny dva proudy: jeden t. zv. ugodový, později nazvaný směrem reálné politiky, proud to oportunistický, rovnoběžný s rakouským proudem šlechticko-konservativním — a druhý národní (národně demokratický), nesrovnávající se s politikou ugodovou a rozhodně ji potírající. Podporován byl ještě radikálnějším, tajným, spodním proudem socialistickým, který teprve za první ruské revoluce vyplynul na povrch. Po válce rusko-japonské a po revoluci nastala nová orientace národně-demokratická (Dwowského), směřující ke sblížení s konstitučním Ruskem proti rostoucí moci německé. Bylo-li v království takovéto dvojí proudění před válkou, projevilo se ještě více za války, hlavně po německém vítězství nad Ruskem. Carská vláda zmizela a tím také rozpor o poměru k ní, za to nastoupila okupace německo-rakouská, jejíž správa a politika změnila mnoho v stranických poměrech polských. Národní demokrati arci se stali stranou oposiční, což mělo vliv i na odklon haličských národních demokratů od vládní politiky »Polského Kola«, a levé strany se více rozvrstvily; zejména přibyla

strana lidová, v království rozhodně oposiční. Oba proudy dobře jsou charakterisovány pojmenováním, které se ponenáhlu pro ně vyvinulo a podle něhož se veškeré četné politické strany a organisace dělí ve dvě skupiny: ve skupinu aktivistů a pasivistů. Rozdělil je takto akt ze dne 5. listopadu 1915. Aktivisté (jimž by se také podle starého způsobu mohlo říkati ugodovci nebo přívrženci reálné politiky) snaží se dojíti k polskému státu na základě tohoto aktu a v dohodě s ústředními mocnostmi, tedy na základě programu minimálního, kdežto pasivisté neustupují od programu maximálního, od spojeného velkého Polska, jehož uskutečnění očekávají od konečného míru. Poněvadž to jest arci životní otázkou všech Poláků, dělí se v poměru k ní i haličsko-polské strany (a určitou měrou i v německém záboru) v aktivistické a pasivistické. V Haliči jsou rozhodnými aktivisty konservativci (s klerikály) a demokrati, v království jest aktivistických stran a straniček třináct: strana národní, svaz budovy polského státu, centrum národní, strana politiky demokratické, strana polské demokracie, skupina činné politiky, strana státní, národní svaz dělnický, svaz tříd pracujících, jednota lidová, klub národní práce, národní svaz lidový a liga polské státotvornosti.

Politika aktivistická trpí porážku za porážkou, čímž roste nespokojenost s ní v národě a odpor stran levých proti ní — také však pesimismus v řadách jejích přívrženců. Příznačný projev takového pesimismu objevil se v druhé polovině června v krakovském »Czase«. Bilance aktivistické politiky podle úvahy jejího přívržence jest opravdu žalostná. Austro-polské řešení polské otázky, které se aktivistům zdálo nejlepším, padlo. Zbyl akt z 5. listopadu jako výraz kompromisu mezi Německem a Rakousko-Uherskem, ten však nenabyl reálného obsahu. Symboly jeho reálnosti, vladařská rada a polská vláda, jsou bezmocné. Anonymní aktivista uznává,

že »nedocházejí ani sluchu v národě i visí v povětří« — a že naproti tomu »pasivismus dobyl velkého vítězství v národě«. Vítězství to podle mínění nejmenovaného aktivisty arci mělo osudné následky: zničeny byly polské naděje na účast v rozhodování o Litvě, Bělorusi a Volyni, ba od vlastního Polska byly odtrženy Chelmsko a Podlesí. Příčiny zoufalého stavu polské otázky prý nespočívají v politických omylech jednotlivců a stran, nýbrž »v náladě a povaze ohromné většiny národa, jíž se úzce přizpůsobují jen takové strany jako národně demokratická«. Marný to nářek na pasivisty — ve skutečnosti jsou všecky nezdary a úrazy polské otázky jen důkazem bezmoci aktivismu. Kdyby celý národ přešel do tábora aktivistického, anebo kdyby v něm byl hned od počátku, nic by to na věci nezměnilo — spíše naopak. Dokazují to nejnovější výsledky politiky polské vlády a jejích straníků, která od polského zájezdu do Berlína nemůže přece býti »aktivističtější«. Otázka chelmská není vyřízena ve smyslu polském, ba přibyla k ní ještě otázka východohaličská; po Czerninovi Seidler. Oba sice padli, ale duch, který oživoval jejich politiku, zůstal. Místo zřízení polské armády rozpuštěny a odzbrojeny polské legie na Ukrajině. V otázce západní a severní hranice polské stále táž nejistota. Na Litvě se vliv polský dále potírá.[76])

Jediným výsledkem jest svolání a zahájení státní rady (22. června), která jest prozatímní náhražkou sněmu. Ale život a činnost její jest jen pramenem další nespokojenosti. Není jinak možno, když byla vytvořena podle požadavku okupantů: nevyšla ze svobodné volby, nýbrž skoro šmahem byla vlastně jmenována. Především jest v ní 12 virilistů, 43 členy jme-

[76]) Nedávno vyvezen do vyhnanství i polský administrátor vilenského biskupství.

[77]) Naprosto z ní jest vyloučena gubernie suvalská, která také proti tomu protestovala, arci marně.

novala vladařská rada, a z 55 ostatních členů vyšlo vlastně jen 18 (v rakouském okupačním území) ze svobodné, ač nikoli přímé volby, kdežto zbývajících 37 zvolily t. zv. okresní sněmíky (po případě městské rady), jmenované německou okupační správou. Ke cti vlády slouží, že svého práva jmenovacího neužila k vytvoření rozhodující své většiny ve státní radě; jmenovala členy z obou táborů asi v témž poměru, jaký vyšel z voleb. Mají tedy aktivisté jen dvouhlasovou většinu nad pasivisty. To není vhod zejména haličským aktivistům, kteří se diví, že polská vláda rozdělila místa mezi oba tábory »s úzkostlivostí neobyčejnou a politicky nepochopitelnou«. Stačilo to však, aby státní rada schvalovala návrhy vládní, předkládané po přání a ve smyslu okupačních mocností, nebo aby sama takové návrhy vypracovávala. Pravou tvářnost nynější vlády i státní rady ukazuje návrh zákona o polském sněmu. Návrh sice ohlašuje všeobecné a poměrné hlasování, ale klamně. Všeobecným nebude, poněvadž vylučuje z volebního práva ženy (málem by byl vyloučil i analfabety) a nebude ani poměrným, zaváděje toliko třímandátové volební okresy, jež může všecky třeba získati strana, mající méně hlasů než ostatní dohromady. Hlavním příznakem návrhu jest ustanovení dvojí sněmovny: senátu (sněmovny vyšší čili panské) a sněmovny poslanecké. Část členů senátu má sice vycházeti z volby, ale podle tohoto klíče: 16 členů zvolí velkostatkáři (mající přes 300 jiter), 17 obce vesnické a maloměstské, 13 městské rady, 10 velkoprůmyslníci, 2 velkoobchodníci, 8 profesoři vysokoškolští. Velkostatkáři volí přímo, ale vesnice a městečka nepřímo; nevolí občanstvo, nýbrž obecní rady, a to ještě jen volitele — teprve ti volí senátory. Senát bude tedy těleso reakční, jako všecky panské sněmovny. K tomu bude míti přímý vliv na rozhodování o nejdůležitějších věcech: o přijetí ústavy, o volbě krále, o smlouvách s jinými státy budou hlasovati obě sněmovny společně, při

čemž rozhodne prostá většina hlasů. Jest na bíledni, že reakční senát s vládními poslanci dolní sněmovny vždy rozhodne ve smyslu vládním.

Není proto divu, že nespokojenost s vládou a politikou aktivistickou vůbec roste. Jsou i hlasy, které státní radu srovnávají s litevskou »tarybou«, jmenovanou Němci a poslušnou jejich vůle. (Dopis v »Nové Reformě« č. 310.) Ostatně pádným projevem nespokojenosti byl již výsledek voleb do státní rady. Když bylo do ní přes všecky ohrady a závory zvoleno tolik oposičníků (pasivistů), že v ní mají oba tábory takřka rovnováhu, ač se levice voleb vůbec neúčastnila (z oposičních stran šli k volbám jen národní demokrati) — není pochybnosti o tom, jaké je skutečné smýšlení národa. Nejmenovaný aktivista marně nenaříkal, že »ohromná většina národa« je zcela jiné nálady a povahy, než aktivistická vláda polská, která »visí v povětří«, nedocházejíc »v národě sluchu«.

Česká Stráž 9. srpna 1918, č. 22.

Otázka bosensko-hercegovská.

Bosna s Hercegovinou jsou sice podle jména pod společnou správou rakousko-uherskou, ale těšily se vždy obzvláštní péči Maďarů, kteří teď po nich přímo vztahují ruce. Z choutky své dělají politickou ctnost, tvářice se nezištnými obhájci zájmů těchto zemí a jejich obyvatelstva i sousedních slovanských krajů, nebo rovněž nezištnými přáteli jiných Slovanů, jejichž zájmy maďarská politika najednou spojuje s otázkou bosensko-hercegovskou. Aby ukázali své přátelství k Polákům, jsou ochotni uznati austropolské řešení otázky polské — ale k zachování rovnováhy mezi oběma polovicemi dualistické říše žádají, aby Bosna s Hercegovinou byly za to připojeny k uherské polovici. Aby projevili přízeň Charvátům, jsou i pro spojení Dalmácie s Charvátskem. Ba jsou ochotni přijmouti ve svaz zemí koruny uherské i »všecka území, která by příští smlouvou mírovou mělo Srbsko postoupiti monarchii« (jak píše Berliner Börsen-Zeitung) — patrně jen proto, aby vyhověli touze Srbů po sjednocení.

Zajímavý obraz maďarských záměrů, charakteristickou směs licoměrného přátelství k Bosně a jejím obyvatelům i zase otevřeného přiznávání vlastních, sobeckých cílů, poskytuje článek Komlossyho v »Novém Rodu« (politickém týdenníku radikálně-nacionalistickém), jejž cituje záhřebský »Obzor« v č. 169. Komlossy především opakuje dvě staré maďarské písničky: o historickém právu na Bosnu, která byla »sto let před tureckým panstvím samostatným královstvím pod maďarským protektorátem«, a o národopisné odlišnosti, kterou si tato země zachovala »proti svým sousedům Charvátům a

Srbům«. Toto své »zvláštní bosenské etnikum« může prý si Bosna nejlépe zachrániti, bude-li při největší samosprávě připojena přímo k Uhrám. Autor béře Bosnu v ochranu proti myšlence, že by měla býti spojena s Charvátskem a tím s korunou uherskou, neboť prý může plným právem žádati, aby dostala stejnou státní samostatnost, jako má Charvátsko. Jinak jest v Dalmácii. Ta jest spíše pojmem zeměpisným, poněvadž její obyvatelstvo nemá zvláštního národního uvědomění, cítíc se Charváty, aspoň v severní své části. Jižní část patří zeměpisně, hospodářsky, národopisně i sociálně k Bosně a Hercegovině, kteréž země jsou v těchto všech směrech jejím přirozeným pozadím. Proto měla by tato jižní část Dalmácie i s Korčulou a jižnějšími ostrovy připadnouti k Bosně a Hercegovině, aby tyto země dostaly moře. Charvátsku, jemuž by připadla jen severní Dalmácie s ostrovy severnějšími, dostalo by se za to náhrady připojením kraje bihačského, západní části kraje banjaluckého po Vrbas a části kraje travnického západně od Varcaru, Vakufu, Plivy a Blagaje, to jest severozápadních částí Bosny, které »zeměpisně i duševně náležejí Charvátsku i Dalmácii«. Při tom může Dalmácie požadovati nazpět od Istrie ostrovy Krk, Cres i Lošiň, které k ní kdysi příslušely. Tím byla by utvořena i samostatná bosenská bánovina, i Veliké Charvátsko — a zároveň řešena otázka maďarsko-jihoslovanská ve formě maďarsko-charvátsko-bosenského trialismu. Spojený tento stát, obývaný Maďary, Charváty a Bosenci (!), měl by tři hlavní přístavy: maďarskou Rijeku, charvátský Split a bosenský Gruž (přístav dubrovnický). Území riječké by Maďarům arci musili »jejich charvátští bratři« (jak je Komlossy něžně nazývá) rozšířiti postoupením Sušaku a Martinščice. Potom by se Rijeka novou transversálkou přes Nový Dombar na Solnok a Kečkemet spojila přímo s velkou maďarskou nížinou, kterou by bylo třeba přes Bosnu spojiti také se Splitem a Gružem.

Jak je to vše pečlivě promyšleno a s jakou starostlivostí o Charváty (v bánovině i v Dalmácii) i o »Bosence«! Obyvatelé Bosny a Hercegoviny výmluvně mlčí, nemajíce dosud možnosti sami se vysloviti o svém určení — ale Charvátsko i Dalmácie se již nevděčně vyjádřily proti maďarským záměrům, smlouvaným s Němci bez dotázání domácího obyvatelstva. V charvátském sněmu 26. června podal starčevićanec Dr. Ante Pavelić se soudruhy pilný návrh, aby sněm protestoval proti tomu, by vláda pešťská s vídeňskou a jejich společný ministr řešili v Berlíně otázku charvátskou a po případě jihoslovanskou bez dotázání nejpovolanějšího činitele, totiž charvátsko-slavonského a dalmatského sněmu; dále aby sněm prohlásil, že shromáždění v něm národní poslanci, synové jednotného národa Slovinců, Charvátů a Srbů, žádají, aby se otázka charvátská a jihoslovanská řešila na základě práva národního sebeurčení ve smysle, v němž to dnes hlásají a uznávají všecky veliké i malé, svobodné a demokratické státy a jejich národové na celém světě. Že krátce před tím, 20. června, podobné, ale jasnější a o Bosně s Hercegovinou i o Dalmácii určitější prohlášení učinil zemský výbor dalmatský, napsal jsem již dříve. Slovinci v stejném smyslu se vyslovili velkolepým plebiscitem, jímž byly hromadné projevy ze všech končin slovinských vlastí pro májovou deklaraci jihoslovanskou.

Co důvodů vynaložil Komlossy a co starostí, aby všem vyhověl a přec aby vše zahrnul pro Maďary! A přec jest otázka jihoslovanská tak prostá a řešení její tak přirozené a proto na snadě. Jihoslované se cítí jedním národním kmenem, ať se zovou Srby, Charváty nebo Slovinci (že jména Bosenci, Hercegovci, Dalmatinci nejsou názvy národopisné, nýbrž zeměpisné, zbytečno vykládati). Jsou přirozeným celkem, který si tuto jednotu plně uvědomil a chce ji také politicky uskutečniti. Má k tomu ve svých národopisných hranicích — a to v celém jich rozsahu — plné, přirozené právo. Obývá sou-

vislé území při Jadranu i má právo na celé příslušné pobřeží tohoto moře i s přilehlými ostrovy. Má tedy právo také na Rijeku, která jest přirozeným přístavem jihoslovanským stejně jako Terst, Split nebo Gruž a Kotor.

Vše to vědí arci také Maďaři a ovšem i Němci — a proto tolik starostí, jak rozřešiti otázku jihoslovanskou ve smyslu maďarském a německém, jenom ne v jihoslovanském: totiž jak jihoslovanské území rozděliti mezi oba účastníky a potom ještě uvnitř každé části. Oč při tom běží Maďarům, prozradil jasně Komlossy svými požadavky pro Rijeku a svým železničním programem. Že to jest ovládnutí a vykořistění hospodářské, které by bylo mostem k ovládnutí nacionálnímu, odkryla také interpelace posl. Spinčiće v rakouské říšské radě o chystaném zašantročení bosenských dolů maďarskému konsorciu. Měly mu býti pronajaty doly třímiliardové ceny za pouhých 600 milionů na sto let! Oč běželo, patrno je z těchto dat: v majetku státním jsou uhelné doly v Banjaluce (které před válkou dávaly ročně 150.000 q), v Kaknji na hlavní trati z Bosenského Brodu do Gruže (1,000.000 q), v Breze u Vysokého na odbočce téže trati od Podlugova (500.000 q), v Zenici (800.000 q), v Krece (Kreka) u Tuzly (nejstarší uhelné doly bosenské, 1,000.000 q) a příslušné k nim doly u Bijeljiny (13.000 q), dále solné doly v Krece a Siminhanu u Tuzly (120.000 q). Ve státní správě jsou doly na železnou rudu a železárny ve Vareši (1,000.000 q žel. rudy ročně, ruda má 30—50% železa), manganové doly v Čevljanovići a Semizovci (35.000 q), měděné doly u Horního Vakufu, doly na rudu chromovou v Duboštici a bohaté olověné doly v Srebrenici. Ve vojenské správě jsou doly na železnou rudu (dávající 60% železa), otevřené za války v Ljubiji v okr. prijedorském (denně na 1000 tun rudy). To jest nerostné bohatství Bosny, pokud jest v majetku státním aneb aspoň ve státní správě, nehledíme-li k podnikům ryze

soukromým — a což k pokladům dosud nedotknutým. Celé to nesmírné bohatství mělo býti dáno na celé století za kořist skupině maďarských boháčů, a to ještě před ukončením války, která z Bosny a Hercegoviny (podle Spinčićovy interpelace) odvedla přes 400.000 mužů, z nichž se velká část nikdy živa nevrátí aneb se vrátí zmrzačena, před ukončením války, která umořila tisíce lidu hlady a tisíce dětí proměnila v živé stíny, která zničila bosensko-hercegovský obchod, průmysl i polní hospodářství (vše podle téže interpelace).

To jsou pravé cíle maďarských starostí o Bosnu a Hercegovinu. Běží jim o to, aby obě země i s Dalmácií připoutali k Uhrám, aby je vykořistili hospodářsky a lid jejich zotročili a nakonec i národnostně znásilnili. Domnívají se, že nyní je k tomu vhodná doba, pokud lid jest umlčen a od světa odříznut. Zabraňují do Bosny přístup listům, věnovaným jihoslovanské myšlence (Jug, Glas Slovenaca, Hrvata i Srba, Hrvatska Država) — ale nejsou s to zabrániti tam přístup té myšlence samé. Nezabrání také jejímu vítězství, poněvadž o ní nebudou rozhodovati jen sami s Němci. Rozhodne si o jejím uskutečnění národ sám, až nadejde plnost času. Potom si budou říditi svůj osud Jihoslované na svém národopisném území, jako si jej budou říditi Maďaři zase ve svých mezích národopisných. Já pán, ty pán — ale každý svůj.

Česká Stráž 16. srpna 1918, č. 23.

Ivan Franjo Jukić.

(8./7. 1818 — 20./V. 1857.)

Na rok stoleté památky narození největšího pěvce illyrismu, Petra Preradoviće, připadá i stejná památka největšího bosenského Illyra, národního buditele Bosny na základě myšlenky jihoslovanské, čistokrevného národního idealisty, ba přímo kněze národního cítění, františkána Jukiće. Je v tom věru cosi osudově tajemného, že sté výročí těch dní, památných pro první jihoslovanské hnutí, připadá právě na dobu, kdy svět v rámci ohromného zápasu za volnost a svobodné sebeurčení národů bojuje spolu i za konečné cíle nynějšího, mohutného, demokratického hnutí jihoslovanského. Jukić, jehož všecko myšlení a cítění proniknuto bylo láskou k myšlence illyrské a k rodné Bosně, sám jako by se byl znova přihlásil a své ideály připomněl v osudné době, kdy hrůzy její nejtíže dopadaly na Bosnu s Hercegovinou i na ostatní země jihoslovanské: přes půl století zapomenut byl a neznám jeho hrob na Marxově hřbitově vídeňském — až jej r. 1915 objevil františkán Dr. Augustin Čučić. A nyní, když byl jasně formulován požadavek jihoslovanského státu, když slavnostně byla prohlášena jednota trojjmenného národa, když za umlčenou Bosnu sesterská Dalmácie prohlásila, že patří také k Jihoslavii a že nikdo nesmí za ni rozhodovati o jejím příštím určení — přiblížil se 8. červenec, sté Jukićovy narozeniny. Velká jest symbolika dějinných událostí a její mluva!

Dějinná prozřetelnost rodí v pravý čas lidi, jež činí ohniskem idejí, přicházejících ve vývoji člověčenstva na řadu. V XIX. stol. přišlo na řadu probouzení a uvědomo-

vání národů, dítětem tohoto všeobecného proudu byl také illyrismus — a ohniskem jeho v Bosně a Hercegovině v desítiletí 1840—1850 byl mladý mnich Ivan Franjo Jukić, rodák banjalucký. Bylo to ohnisko zářivé, v němž se soustředila všecka čistota illyrismu, všecek jeho zápal, všecka jeho ideální síla. Jukić byl náhodou františkánem, ale životním posláním byl Illyrem a vlasteneckým buditelem. Zcela správně dí Dr. P. Mitrović[7]), že by také Jukić býval týmž Jukičem, i kdyby nebyl mnichem a měl třeba tři ženy a deset dětí. Národní cítění bylo jeho podstatou rovněž jako jeho člověčenství, národní práce byla jeho životním cílem, jehož od svého duševního uzrání nepustil s očí ani na okamžik. Nebyl velkým spisovatelem neb učencem, nebyl nadán geniem básnickým, ale byl velkým národním buditelem.

K úkolu tomu měl všecky potřebné vlastnosti: velkou, všeobjímající lásku ke všem dětem rodné země, neznající nižádného stranictví, nižádného rozdílu — velké nadšení, které nepohaslo s první mladostí, ale pronikalo jej do posledního dechu — neobyčejnou všestrannost, velkou vytrvalost a neúnavnost v práci a bezmeznou obětavost.

Z první vlastnosti vyplývala jeho demokratičnost, jeho porozumění pro potřeby lidové a všecek jeho zájem o lid bez rozdílu vyznání. Svou lidovostí byla jeho činnost reálnější a životu národnímu bližší než působení ostatního illyrismu — tím byla také příbuznější probuzení českému a lužicko-srbskému, kdežto charvátský illyrismus byl zase pokrevnější polskému romantismu. Jukić chodil mezi lid nejen aby sbíral písně, pohádky, přísloví, pořekadla, hádanky, dialektické zvláštnosti, aby popisoval jeho kroje a obyčeje, nýbrž také aby seznával jeho bídu a strádání, jeho bolesti a potřeby. Proto za-

[7]) V čl. »Ideal nacionalnog radnika«, Književni Jug roč. II., kniha II. 24.

kládal národní školy pro žáky obojího vyznání, katolického i pravoslavného — tak ve své škole ve Varcaru r. 1850 měl 30 dětí katolických, 17 pravoslavných a tři ženaté pravoslavné djakony, kteří se připravovali k popství —; proto ve svém odvážném memorandu sultánu Abdulu Medžidovi obracel pozornost i k bídným poměrům nevolného selského lidu; proto v témž memorandu žádal, aby si pravoslavní směli voliti sami své vladyky (biskupy), by se tak zbavili vnucených jim řeckých vyssavačů; proto, když povstalí hraničáři vypálili Jajce, Varcar a mnoho míst v okolí, vyprosil od Omera paši pro katolické i pravoslavné pohořelé velikou podporu atd. Nesnášelivosti náboženské naprosto neznal, měl na zřeteli pouze celý národ jediného jazyka, měl toliko touhu, aby jej povznesl, osvítil a uvědomil. Proto pokoušeje se založiti illyrské »Kolo bosenské« (1847) vytyčuje mu prvním úkolem zakládání národních škol; proto sám píše první školní učebnice (Početak pismenstva 1847 i napomena nauka krščanskoga, Abecedař 1848); proto žádá, aby se v Sarajevu založila společná katolicko-pravoslavná škola; proto vyzývá roku 1850 v »Bosenském Příteli«, aby se zavedla všeobecná národní daň k založení fondu, z něhož by se zakládaly a vydržovaly školy; proto měl sám soukromou půjčovnu knih a soukromé knihkupectví, které však se mohlo spíše nazývati knihrozdavačstvím.

V tom všem jevil se neobyčejný smysl pro národní jednotu, širší i užší. Hledal pro ni podklad ve slovanském uvědomění (studuje i Dobrovského a Šafaříka), v illyrismu (jehož bibliografii sestavil) a hlavně ve studiu domácích dějin, v poznávání vlasti i jejího lidu. Cit pro národní jednotu měl buditi jeho časopis nebo almanach »Bosanski Prijatelj«, jejž psal skoro docela sám, v něm jeho práce o staré bosenské literatuře, o dějinách bosenských i o nynějším lidu a jeho zemi — a pak jeho »Zemljopis i povjesnica Bosne« (v Záhřebě 1851). Ná-

rodní jednotě měla sloužiti také reforma pravopisná podle Gaje a Vuka, kterou provedl již ve svých učebnicích.

Vrcholem všech jeho snah mělo býti získání bosenské samosprávy pomocí Omera paši, poturčeného Charváta z Litvy, který přitáhl r. 1850 s vojskem do Sarajeva, aby pokořil agy a begy, vzpírající se sultánovým reformám. K Omerovi upial své naděje (jakou měrou, vidíme z toho, že mu dokonce věnoval II. svazek »Bosenského Přítele«), odebral se jeho jménem předběžně do Záhřeba (s Fazli pašou vyjednávat s bánem Jelačićem a byl vůbec novému správci bosenskému pravou rukou při provádění reforem. Omer však jen lstivě využíval jeho nadšených služeb a nakonec jej krutě zradil. Obvinil jej ze zpronevěry peněz, které mu na jeho prosbu poukázal pro trpící lid, věznil jej nejprve v Sarajevě a potom jej poslal do Cařihradu, aby tam byl souzen. Pravou příčinou, pro kterou měl býti Jukić z Bosny odstraněn, byla arci jeho národní činnost buditelská. Hrozná byla muka tělesná i duševní, jež vytrpěl od té doby čistý idealista, raněný nízkostí obžaloby. Mladý, zdravý dosud muž roznemohl se ve vězení ledvinovou chorobou, z níž se již nezotavil — člověk, jenž dosud trpělivě snášel všeliký nedostatek, v nějž upadal svou obětavostí, tichý a oddaný mnich přiveden byl v takové zoufalství, že se pokoušel o sebevraždu. Konečně za noci vyveden ze sarajevského vězení, koňmo, ruce maje svázány dozadu a nohy spoutány pod břichem zvířete, dopraven přes Bitolj do Soluně a odtud na lodi, uvržen spoutaný mezi dobytek, do Cařihradu. Zde by snad byl zahynul ve vězení, nebýti tehdejšího rakouského konsula Antuna Mihanoviće, pěvce charvátské hymny, který se ujal svého druha v přesvědčení illyrském. Jukić byl propuštěn, ale zakázán mu návrat do Bosny. Byl od té doby vyhnancem, a to mu bylo pramenem nesnesitelných muk. Odešel do Říma, proputoval Italii, potom Dalmácii

a usadil se konečně péčí Strossmayerovou pobliž Djakova — ale všude i při neustálé práci jej provázel stesk po Bosně, bez níž nebylo pro něj života. V krajině djakovské byl jí aspoň na blízku, jednou se tam dokonce úkradkem ještě dostal, aby se s vlastí rozloučil navždy. Mučen chorobou odebral se do Vídně, aby se podrobil operaci, a zde ve františkánském klášteře sv. Jeronyma zemřel 20. května 1857, nedovršiv ani 39 let.

Význam jeho pro Bosnu, jak dobře vystihl Tugomir Alaupović[*]), tkví v jeho všestrané práci průkopnické. Ve všech oborech byl prvním pracovníkem. Prvý se pokusil popsati Bosnu a Hercegovinu a kriticky objasniti jejich minulost, založil v Bosně první literární a vědeckou společnost, vydával první naučný a beletristický časopis, zakládal první školy, byl prvním bosenským folkloristou atd. Prožil ve svém krátkém životě celý život svého národa, jak řekl charvátský historik Fr. Rački. Padl uštván v cizině — ale nezapadl. Dílo jeho nebylo marné a památka jeho vrací se v době, kdy illyrské sny mají nabýti skutečného tvaru. Jukićova Bosna sic není ještě svobodna, po hrozném a dosud v celém rozsahu neznámém a nevylíčitelném utrpení přinucena jest k mlčení — ale jest živa a chce žíti plným národním životem, o jakém snil Jukić. A národní její budoucnost ve spojení s ostatními zeměmi téhož národa čeká již nedaleko. Až jí svitne, vzpomene si Bosna na prvním místě svého Jukiće, jehož jméno zasluhuje býti uváděno vedle nejpřednějších buditelů slovanských.

Česká Stráž 16. srpna 1918, č. 23.

---

[*]) Knjiž. Jug reč. I., sv. II. 6. Alaupović vydal také samostatnou práci o Jukićovi. Kromě toho vyšel od Markušiće-Škarice »Život« i rad J. T. Jukića«.

Zápas o Chelmsko a Podlesí.

V poslední době znova se vynořila otázka příslušnosti Chelmska i Podlesí, která byla vytvořena traktátem brestským a vyvolala v únoru bouřlivý odpor ve všech zemích polských. Věc potom utichla, když po projevech největšího národního hněvu následoval neočekávaný přemet k aktivistické politice, poslušné pokynů z Berlína. Když však odkryty tajné úmluvy Seidlerovy s Ukrajinci o rozdělení Haliče, vyplynula zároveň zase obava o Chelmsko a Podlesí. Poláci byli sice po únorových bouřích uchlácholeni, že o věci jest možna ještě dohoda, takže se zdálo, že k řešení otázky polsko-ukrajinské zatím nedojde, aspoň ne bez vědomí polského — ale příklad haličský vzbudil v nich arci největší nedůvěru. Když pak přišla zpráva o ratifikaci mírové smlouvy německo-ukrajinské, uvedena v polské státní radě otázka východní hranice polské na přetřes pilným návrhem klubu mezistranického. V debatě o návrhu (29. července) prohlásil posl. hr. W. Rostworowski, že otázka chelmská zasahuje v samo jádro národního bytu polského, a posl. Alf. Parczewski, že Poláci všichni jako jeden muž považují brestský traktát za útok na polská národní práva. V zápětí na to (30. července) ohlásil kníže Janusz Radziwiłł, že jižní okresy sporného území, které jsou pod okupační správou rakousko-uherskou, již od 1. srpna přijdou ve správu generál. gubernátorství lublského. Prohlášení kníž. Radziwiłła, že právě došlo úřední oznámení té změny, působilo až divadelně — a vyvolává všelijaké myšlenky o zákulisí celé věci.

Na pozorovatele citově nenaladěného více než toto theatrální zakončení působily na př. vzpomínky z nedáv-

né historie chelmské otázky, jež uvedl posl. Simon. Zejména připomenutí dekretu hlavního armádního velitelství ze dne 5. června 1916, jímž lubelskému generálnímu gubernátorství přivtěleny okresy chelmský, hrubieszowský a tomaszovský. Onen dekret končil slovy: »Tímto rozhodnutím splňuje se srdečná tužba polského národa, který pocítil odloučení chelmského území, provedené Ruskem, jako strašný políček.« Ani ne za dvě leta po tomto rozhorleném výroku odtrhly od Polska ústřední mocnosti traktátem brestským netoliko tyto okresy, nýbrž i celý okres zamojský, půl bilgorajského a část krasnostavského a k tomu z gubernie siedlecké okres włodavský a bialský a větší část okresů radzyńského a konstantynovského — čili Chelmsko a část Podlesí. Polský odpor proti tomuto řešení východní hranice — a to bez účasti Poláků, za jejichž »samostatnost« a »sebeurčení« ústřední mocnosti bojovaly — je zcela pochopitelný. Polsko by tak přišlo o přirozenou hranici řeky Bugu, od níž by bylo zatlačeno na západ, i o značné menšiny, ba ve mnohých částech i o většiny polské. Většinu podle německé statistiky z r. 1917 mají v okr. bilgorajském, zamojském, krasnostavském, konstantynovském a radzyńském, všude jinde znamenité menšiny (od 21·5—36%), kdežto Ukrajinci mají slabé většiny jen v okr. hrubieszovském (59·6%) a włodavském (55·8%), pouze poměrnou většinu jen v okr. bialském (38·1% proti 33·9% Poláků) a znamenitější menšiny jen v okr. bilgorajském (20·8%), chelmském (33·5%) a konstantynovském (30·6%). Za to mají Poláci poměrnou většinu v okr. chelmském (34·5%), kdežto menšiny jejich nikde nejsou tak nepatrné jako ukrajinské menšiny v okr. zamojském (7·9%), krasnostavském (5·7%) a radzyńském (4·5%). Tyto věcné důvody byly by v debatě více mluvily než citové odkazy na krev polskou, která zde byla za pronásledování unitů v letech sedmdesátých prolita.

Arci tato čísla by se značně změnila, kdyby se vzal

zřetel na dobrovolné nebo nucené vystěhovalce za války, totiž za doby velkého ruského ústupu. Tehdy podle H. Wiercieńského, který sebral potřebná data ze 483 obcí rakousko-uherského okupačního území (tedy skoro z celého, ježto má 495 obcí), vystěhovalo se z této části 7·8% Poláků. 28·2% katolických Ukrajinců a 89% Ukrajinců pravoslavných. zbylo tedy na místě 92·1% Poláků, 71·7% katolických Ukrajinců a 10·3% Ukrajinců pravoslavných.*) V posledních dvou měsících se vystěhovalci čím dál houfněji vracejí, při čemž dochází k zjevům na výsost zajímavým.

Patrný rozdíl jest mezi Chelmskem (na jihu sporného území) a Podlesím (na severu). Do chelmského území vracejí se hlavně Poláci a němečtí kolonisté — ti především, poněvadž jim vydatně pomáhá okupační správa. Počínají si také sebevědomě, ba proti Polákům bezohledně, vypuzujíce ze svých usedlostí polské školy, které tam byly prozatímně umístěny. Mnozí ukrajinští přistěhovalci zbavují se svých hospodářství, nemajíce dobytka; tak přechází ukrajinský majetek v ruce polské. Nálada vracejících se Ukrajinců jest různá: jsou mezi nimi živly bolševické, nacionálně ukrajinské, ale i živly zklamané a roztrpčené revolucí. Mnozí pravoslavní Ukrajinci dávají své děti do polských škol. Arci pravoslavní popi působí ve směru protipolském. Celkem však nejeví se zde tolik nepřátelství protipolského jako na Podlesí.

Podlesí jest již delší dobu připravováno pro Ukrajinu a také již (6. června) odevzdáno správě ukrajinských komisařů, aspoň ve věcech církevních, školských, agrárních a vystěhovaleckých. Pouze rekvisice podržela si okupační správa německá. Poněvadž návrat vystěhovalců jest v rukou ukrajinských komisařů, jest jasno, že na Podlesí se vracejí hlavně Ukrajinci — arci kromě

*) Data citována jsou z lubelských novin v Nové Reformě čís. 331.

osadníků německých, kteří i zde jsou pečlivě podporováni, a dále kromě hospodářského dělnictva. Zcela patrně připravuje se zde půda pro spor ukrajinsko-polský, jehož tu nebylo. Zvláštní úkol přidělen řecko-katolickým (unitským) duchovním, povolávaným z Haliče. Místo nepopulárního pravoslaví má se na lid působiti agitací unitskou. Ostré světlo na poměry na Podlesí vrhá p o l s k é provolání ukrajinského komisariátu brestského k obyvatelstvu. Zajímavý ten dokument přináší »Kurjer Lwowski« a po něm krakovský »Głos Narodu« v č. 173. ze 6. srpna. Provolání ukrajinského hetmanského komisaře v Brestu k Podlesákům schváleno jest německou censurou a tištěno v tiskárně německé okupační správy »Ober-Ost.« Praví, že »staré ukrajinské Chelmsko a Podlesí vrací se nyní k matce Ukrajině«, a to »pod ochranou spřátelených Němců.« »Hetman ukrajinský, povolaný císařem německým, vládne teď spravedlivě ruku v ruce s německým vojskem.« Oznamuje, že státním náboženstvím na Ukrajině bude pravoslaví, kdežto »v polských připojených okresích bude znova zavedena unie«, aby Podlesákům »bylo lehčeji se vrátiti k Ukrajině.« S dovolením Němců povoláváme k vám již unitské duchovní z Haliče. Vyslovíte-li se pro Ukrajinu a nebudete-li poslouchati nerozumné polské agitace, bude zrušena německá rekvisice, jak nám Němci osvědčili. Rekvirovati budou molodci z našeho vojska a bratrsky, spravedlivě se budou děliti s Němci. Polákům nadešel beztoho konec. Na můj návrh budou zavřeny všecky polské školy, a bude i konec kněžím (t. j. katolickým). My jsme nyní moc, neboť s námi jsou Němci, a vlády ze svých rukou již nepustíme.«

Samo toto provolání jest dokladem, jakou měrou jest obyvatelstvo Podlesí polské nebo polsky naladěno. Již to, že ukrajinský komisař jest nucen mluviti polsky k obyvatelstvu kraje, který jest k Ukrajině připojován ve jménu myšlenky ukrajinské, působí trapně. Ještě trapnější

jest způsob, jakým provolání mluví. K Polákům vyjadřuje toliko nenávist, k Němcům poníženost. Jediného ušlechtilejšího hnutí v něm netušíme. Mluví se tu sice o svobodě, ale hned se slibuje násilí. Místo spravedlnosti pochvaluje se moc — ale nikoli moc, vycházející z pravdivé síly přirozeného práva, nýbrž z ochrany německé. Celý dokument je takový, že se nad ním Slovan rdí studem a že cit jeho bezděky se vzpírá uvěřiti v jeho pravost. Nejraději by uvěřil, že je to podvrh — ale připojená censurní klausule »Geprüft und freigegeben. Ob.-Ost. Nr. 72143. V. 18«, mluví proti tomu; kromě toho »Kurjer Lwowski« výslovně praví, že provolání se rozšiřuje na Podlesí v tisících výtisků.

Nastupují-li Ukrajinci na Podlesí tuto cestu, není to cesta pravá. Jdou-li tam ve jménu myšlenky národního sebeurčení, měli by se zeptati lidu, jehož odpověď by arci zněla zcela jinak než hořejší provolání. Před válkou podle ruské úřední statistiky měl okr. bialský 38·15% katolíků a 39·42% pravoslavných, włodavský 32·47% katol. a 46·36% pravosl., konstantynovský 71·93% katol. a 12·67% pravosl., radzyński 77·38% katol. a 4·61% pravosl., ostatek byli židé. Katolíci kryjí se přibližně s Poláky, pravoslavní s Ukrajinci. Kde tu je taková převaha živlu ukrajinského, aby toto území musilo býti požadováno pro Ukrajinu? Anebo které jsou jiné důvody toho, aby byla překročena přirozená hranice Bugu? Vždyť stejně mohli by Poláci žádati kraje za Bugem, kde jsou velké menšiny polské. Ale nynější stav na Podlesí a Chełmsku není ještě posledním slovem v palčivé otázce. Ta bude teprve řešena až přijde čas — a to v spravedlivém zájmu obou stran. A hlavně: vzájemnou dohodou.

Česká Stráž 23. srpna 1918, č. 24.

Po lublaňském sjezdu.
(16.—18. srpna.)

Význam lublaňských slavností srpnových (16.—18. srpna) by zasluhoval nadšené hymny. Lublaňský sjezd je radostným dalším krokem na cestě k jednotné organisaci Jihoslovanů i k sjednocení západních Slovanů za společným cílem. V jednom i druhém směru ukazuje sílu důslednosti ve vývoji dějinných událostí, mají-li za podklad velkou, současnými dějinami odůvodněnou myšlenku.

V prvním směru má ustavení Národní rady slovinské, uskutečněné 16. srpna, mnohem širší význam, než jméno rady naznačuje. »Narodni svet za Slovenijo in Istro« jest sice nejvyšší národní instancí pro Slovince a jejich politiku — podobně jako český Národní výbor pro nás —, ale jinak jest i velmi významnou stanicí na cestě k jednotné národní organisaci jihoslovanské. Když bylo řečeno první slovo jihoslovanskou deklarací květnovou z loňského roku, která došla ve slovinských zemích tak imposantního schválení hromadnými projevy v národě, bylo jen důsledkem jeho semknutí slovinských politických stran (kromě sociálně demokratické) v jihoslovanskou demokratickou stranu (dovršené 29. června letošního roku) — byly rovněž jeho důsledky sjednocovací snahy v charvátských zemích: záhřebská porada přívrženců národní jednoty 12. května 1918, projev zemského výboru dalmatského z 20. června, národní sjezd splitský 2. července, na němž uskutečněna společná národní organisace pro Dalmácii, sušacký sjezd 14. července na němž (v těsném sousedství Rijeky) založena podobná národní organisace pro charvátské Přímoří a Istrii — a jest nejnovějším jeho důsledkem Národní rada slovinská.

Není to důsledek poslední. Musí nyní dojíti na jakousi národní organisaci v Charvátsko-Slavonsku a na podobnou organisaci v Bosně a Hercegovině, načež přijde na řadu vrcholná organisace, po níž volal již splitský sjezd, totiž všeobecná jihoslovanská národní rada. Slovinská národní rada, která se ustavila za lublaňských slavností, jest k ní velkým a závažným krokem. Vyslovil to jasně předseda jihoslovanského klubu Dr. Ant. Korošec, zvolený také předsedou Národní rady, prohlásiv slovinskou národní radu za část národní organisace jihoslovanské, jejímž vrcholem bude společný Národní výbor Slovinců, Charvátů i Srbů v Záhřebě.

V druhém směru znamená lublaňský sjezd pokrok na dráze sblížení západoslovanského, k němuž zjevný základ položen byl na květnovém sjezdě pražském. V Praze uskutečněno sblížení českopolské jako základ pro sblížení všech západních Slovanů, v Lublani rozšířeno, co v Praze započato. Mluvil zde polský politik (Głąbiński), který ujišťoval Slovince, že se Poláci nyní cítí Slovany. Jiný polský host (Dr. Czernecki) vzpomínal slovinského spolku milovníků polského národa a sliboval, že se ve Lvově zasadí o založení podobného spolku přátel národa jihoslovanského a českého. Krakovský týdenník »Kultura Polski« v souvislosti se slavnostmi lublaňskými napsal: »Válka nutí Poláky — především v Rakousku — ke sblížení se Slovany v praktické politice, neboť máme společné cíle a společného nepřítele... Ponenáhlu se vytvořují a upevňují svazky mezi Poláky, Čechy a Jihoslovany. Po těchto prvních krocích přijdou další, které utvrdí základy společné práce bratrských národních demokracií za společné cíle dneška i zítřka.« Vše to určitě svědčí o přiblížení Poláků ke spojeným Čechoslovanům a Jihoslovanům. Není tu již pouze jednostranné úsilí po získání Poláků pro společnou politiku západoslovanskou, jsou zde již snahy oboustranné, tedy podstatný krok vpřed.

Arci v jednom i v druhém směru není ještě radost beze stínu. Tak Národní rada slovinská není dosud pevnou radou všenárodní, poněvadž nejsou jejími organickými členy sociální demokrati, ač se slavnosti účastnili. Ale budou do schůzí vysílati delegáty k jednání o vážných otázkách všenárodních, pročež jim jsou v radě zajištěna 3 místa. V druhém směru byla zase účast Poláků v lublaňských slavnostech omezena na tytéž politické strany a kruhy, které měly zástupce již na sjezdě pražském, totiž na demokraty národní i sociální a na lidovce. Není to však nic divného, poněvadž ani v domácí politice polské není jednoty. Polští aktivisté, kteří činí domácí politiku závislou na vládách ústředních mocností, jsou arci zároveň odpůrci společného postupu s Čechy a Jihoslovany. Ostatně jsou takoví aktivisté i v Charvátsku, kde srbocharvátská koalice dosud provozuje vládní politiku proti vůli národní většiny — a byli by také u nás, kdyby je pevná vůle a bdělost národní nedržela v ústraní. Hlavní jest, že v Polsku myšlenka svorného postupu s ostatními západními Slovany má přesvědčené zastance a přívržence právě v těch stranách, které stojí proti minimálnímu programu aktivistickému.

Jas vůbec ve významu lublaňských dní převládá. V něm zmizel nepěkný dojem akce zemského výboru, ovládaného nohsledy Šusteršičovými, i nepříznivý dojem následujícího potom slabošského projevu Dra Ivana Tavčara (předsedy slovinské demokratické strany) a preláta Kalana (předsedy slovinské lidové strany). Ustavení Národní rady slovinské vytvořilo instituci, která převyšuje pouhý zemský výbor kraňský a znemožní na příště podobné přehmaty, jako byl zbytečný projev obou politických předáků.[80]) Ježto Národni rada zahrnuje vše-

---

[80]) Z nich ostatně jeden (Dr. Tavčar) sám chybu uznal, navrhnuv ve straně, aby příště veškeré veřejné projevy byly předem schvalovány výborem a druhý dokonce odstoupil.

cky země slovinské, znemožní separátní politiku oportunistickou, pokud se objevovala na př. ve směru terstské »Edinosti« a posl. Rybáře. Není bez významu, že právě skoro k slavnostním dnům lublaňským se objevilo prohlášení uherských Slovinců, jímž se připojují k jihoslovanské deklaraci, »aby ukázali světu, že ještě nezhynuli v uherské záplavě a že cítí v sobě sílu i vůli, aby setřásli maďarské jho, které je tlačí po staletí.« V Národní radě slovinské nemohou býti sice zastoupeni jako nemohou býti v našem Národním výboru zastoupeni uherští Slováci, ale péče a bdělost její bude se jistě vztahovati také na ně. Širší jednota jihoslovanská byla na sjezdě lublaňském projevena přítomností zástupců z ostatních zemí jihoslovanských této říše, mezi nimiž nechyběl ani delegát potlačené Bosny a Hercegoviny (místopředseda posledního sněmu Dr. Jozo Sunarić). Z jeho řeči bylo patrno, že i tam národ vidí potřebu jednoty vnitřní i společného postupu s ostatními národy západoslovanskými.

Lublaňské slavnosti náhodou padly v dobu významných událostí válečných i spojených s nimi politických, z nichž největší pozornost vzbudily porady v německém hlavním staně. Proskočily zprávy o příznivějším prý utváření otázky polské (v jakém směru, lze se domysliti z toho, že byli k poradám pozváni prapůvodci nynějšího germanofilského směru v polském aktivismu, hr. Ronikier a kn. Radziwiłł), ba i o úmyslu vlády Hussarkovy, aby se Rakousko federalisovalo. Jsou-li takové úmysly, přišly lublaňské slavnosti v pravou dobu, aby nám připomněly nutnost setrvání při neztenčeném našem programu a semknutí našich řad, abychom konečně dosáhli jeho uskutečnění. Poláci, kteří jsou na stráži národních zájmů, již volají ku bdělosti v době, kdy političtí slaboši se budou ucházeti o získání třebas bídného drobečku, aby jej mohli národním slabochům předložiti jako národní zisk, ne-li dokonce jako vítězství (»Kultura Polski«). Jim i nám

ostatním Slovanům ukazují Maďaři, oč běží. Prohlašují (v »Az Estu«), že jich se federační plán nikterak netýče — ale přece se staví proti němu. Hrozí pouhou personální unií, kdyby se měla rakouská polovina říše federalisovati. To znamená, že ani v říši »federalisované« nedošli by spojení všichni Čechoslované a Jihoslované — bylo by spíše na zdánlivém základě národnostním provedeno jejich roztrhání. Proto není pro nás pochybnosti, jaké stanovisko k Hussarkovu závěru zaujmouti. Je to stanovisko, které bylo znova zdůrazněno sjezdem lublaňským, jehož řeč byla jasná. Jihoslované na něm znova volali po svém dokonalém sjednocení — přítomnost Čechův opakovala, že i my trváme a setrváme na sjednocení svého celého kmene československého — a Poláci svou přítomností znova dotvrzovali vůli po svém úplném sjednocení. K dosažení jednoty a samostatnosti polské, československé a jihoslovanské podali jsme si v Lublani znova ruce.

Česká Stráž 30. srpna 1918, č. 25.

Bublina rozřešení polské otázky.

Tajemné telegramy o důležitých poradách v německém hlavním stanu, různé nápovědi v tisku vídeňském i poznámky v tisku berlínském, zpráva o povolání polského arciaktivisty kn. Janusze Radziwiłła k poradám — vše to vyvolalo dojem, že otázka polská bude div ne středem porad německo-rakouských a že bude v německém hlavním stanu nějakým způsobem »konečně« rozřešena. V polských listech objevila se dokonce zpráva, že 15. srpna došla vladařské rady ve Varšavě šifrovaná depeše od kn. Radziwiłła, podle níž »stav polských záležitostí v německém hlavním stané jest neobyčejně příznivý«. »Kromě prvního bodu polských požadavků, totiž otázky obsazení polského trůnu, Němci prý souhlasí se všemi polskými požadavky.«

To bylo velké slovo. Důvěřivému Poláku, čtoucímu náladovou tuto zprávu, mohl se dojmem zatajiti dech. Že Němci nesouhlasí s takovým a takovým obsazením polského trůnu, vzal »nešť« (jak se u nás na Hradecku eufemisticky říká místo »čert«). Beztoho celá polská levice nestojí o postavení polského trůnu vůbec, majíc na mysli zřízení republikánské. Jen když Němci souhlasí se všemi ostatními polskými požadavky. Ty jsou rámcově vyznačeny v památné krakovské resoluci z lonského 28. května a znamenají spojení všech zemí polských ve svobodný a nezávislý stát s přístupem k moři. Šlechetní Němci! Oni tedy nejen že netrvají na hospodářském a vojenském spojení »samostatného« Polska s ústředními mocnostmi, aby pomohlo pevně vybudovati německou střední Evropu a bylo mostem k ovládnutí ruského i dalšího východu, oni se i nezištně vzdají oněch území, která zabrali

při dělení Polska! Upustí patrně také od své protipolské politiky na Litvě — a přičiní se vůbec ruku v ruce s Rakouskem o spravedlivé uspokojení všech polských přání, která směřují ne-li k obnově celého bývalého státu polského, tedy aspoň ke vzkříšení samostatného Polska v rámci etnografickém . . .

Ztrnem, co dále obsahuje zpráva polského aristokrata, který jedná s korunovanými hlavami o příštím osudu Polska: »Západní hranice zůstane jako dosud, otázka hranice východní jest otevřena. Němci prohlašují, že v té věci nemají zájmu. Ten bod zahrnuje v sobě polskou armádu, jejímž úkolem bude hranici na straně východní vytýčiti.« Co to? Důvěřivý polský čtenář byl těmi slovy schlazen, jakoby byl polit studenou vodou. Západní hranice zůstane beze změny, východní můžete si svým vojskem dobýti; o Haliči, Poznaňsku, Gdaňsku, Litvě ani slova. To tedy znamená pouhou kongresovku, jenže bez gubernie suwalské, která jest nyní vojenskou správou připojena k Litvě — a pokud se týče Chełmska s Podlesím a snad ještě dalších území na východě, ty mohou býti polskými, obsadí-li je polské vojsko, tedy za cenu nepřátelství s Ukrajinou. Ze snu o sjednoceném Polsku, vzbuzeného první částí telegramu, zbývá tedy jen malý oříšek Polska kongresového (a to ještě okleštěného) — ale aspoň jsou tu dva positivní zisky: Němci upouštějí od korektury západní hranice — a kromě toho opouštějí půdu brestského ujednání, pokud se týkalo Chełmska s Podlesím.

Dodatkem telegram chválil neobyčejně dobré přijetí polských zástupců v německém hlavním stanu. Tomu mohl důvěřivý polský čtenář, nyní již arci ve své důvěře zviklaný, věřiti úplně — ale nebylo mu z toho teplo ani zima.

Konec konců však se vše objevilo mýdlovou bublinou, která chvilku hrála duhovými barvami, ale záhy praskla a ztratila se beze stopy. Úřední zpráva z hlavního

stanu se o polské věci vůbec nezmiňuje. Telegram kníž. Radziwiłła náležel pouze k náladovým zprávám předporadním, nebyl nikterak zprávou o poradách. Jak píše »Kultura Polski« (v č. 34.), byl úkol kníž. Radziwiłła v pruském hlavním stanu toliko informační. Polský jednatel odjel domů před jednáním. Udržovala se sice ještě po nějaký čas nálada nadějná, původci nynějšího vládního kursu polského, hr. Ronikier a kn. Radziwiłł, byli dokonce přijati ve Vídni, což zase bylo s to vzbuditi naděje aspoň v rakousko-polském řešení otázky — ale při kritičtějším zkoumání všeho, co se zdálo svědčiti aspoň pro toto rozřešení, byla výsledkem všeho počtu zase nicka. Podkladem výpočtů nemohly totiž býti nijaké úřední projevy spojenecké, nýbrž jen hlasy berlínského a vídeňského tisku, které se vzájemně rušily, aneb aspoň dávaly výsledky naprosto nepříznivé. Berlínský tisk přímo vylučoval možnost řešení rakousko-polského, vídeňské listy nestavěly se sice proti němu, ale vyličovaly jeho obtíže, a »Fremdenblatt« dokonce ve svém poloúředním projevu se Haliče ani nedotkl. Byl-li obojí tisk inspirován, jakože byl, znamenalo by to, že jest rakousko-polské řešení pochováno a že ze »samostatného« Polska zbývá jen okleštěná kongresovka, závislá především na Německu (jak uznává »Głos Narodu«).

Výsledkem celého rozruchu jest vlastně nová porážka polského aktivismu, ať již radikálního čili »aktivismu bez výhrad«, provádějícího »politiku na úvěr«, nebo »aktivsmu umírněného«, který při své politice chce míti jistotu, že »ruka, podávaná k trvalé a upřímné dohodě, ani nezůstane viseti v povětří, ani nebude rozdrcena železnými kleštěmi« (jak polské aktivisty rozdělil vládní varšavský »Monitor«). Polský národ mohl se zase přesvědčiti o ceně aktivismu vůbec i těch, kteří jej provádějí. Tu znova připomínám, že jejich politika není národní politikou polskou. Že nesluší přenášeti vlast-

nosti polské aktivistické politiky haličské na polský národ — a že nesmíme dopustiti, aby její počínání ve Vídni kalilo náš poměr českopolský. Přestavme si jen, že by ostatní Slované měli souditi o nás podle politiky naší šlechty, kdyby ji měla za český národ v rukou, anebo podle politiky našich »aktivistů«, kdyby se jí zmocnili. Byl by to soud křivý, poněvadž by nebyl utvořen na základě politiky české, nýbrž jen politiky buď stavovské, buď zvrácených jedinců. Stejně dřívější konservativní, ugodová či vládní a nynější aktivistická politika v Haliči nebo v kongresovce není polskou politikou národní, která se spíše projevila polskou účastí na slavnostech pražských a lublaňských, nebo resolucemi sjezdu inteligence strany lidové. Také byl spíše jejím projevem hlas krakovského »Piasta« (orgánu lidovců), který v čís. 30. pokáral vídeňské »Polské Kolo« za jeho hlasování proti českému návrhu na obžalobu ministerstva Seidlerova.[*]) »Piast« dobře vidí, že Němci stojí o spojenectví s Poláky proti Čechům a Jihoslovanům, ale naprosto bez odměny — vidí také, že v této historické době jest místo »Polského Kola« po boku statních Slovanů. To se hlasitě projevilo v Praze i v Lublani — a to jest čím dál jasnější polskému národu. Svazek polsko-česko-jihoslovanský jest přirozenější než spolek polsko-německý, k němuž Poláky vedou aktivisté obou druhů. Jest přirozený v přítomnosti i pro budoucnost, až se uskuteční, oč všichni tři národové usilují. Jest příkazem jejich politiky opravdu národní. Historie učinila je západní hrází slovanskou, která bude pevnou při pevném spojení svých všech tří částí.

Česká Stráž 16. září 1918, č. 26.

---

[*]) Pro český návrh tehdy hlasovali pouze národní demokrati, socialisté, lidovci (beze skupiny Stapińského) a posl. Kubík a Lyszczarz ze skupiny Stapińského. Proti němu hlasovali spojení konservativci s demokraty a přívrženci Stapińského.

Vídeňské a pešťské starosti o Slovany.

Tajemný hlas českého klerikálního »Míru« o »nejlepších mužích všech národů celého mocnářství«, radících se o novém uspořádání Rakouska, rozlétl se po obou polovicích říše a vzbudil — všude odpor. Proti federalisaci Rakouska ozvali se ostře Maďaři z obavy, že by podobné přetvoření mohlo býti žádáno i za Litavou, zdvihl proti němu rozhodný hlas německý »Volksrat« — a Slované svorně se volají ku bdělosti majíce zkušenost, že z Vídně jim ještě nepřišlo nic dobrého. Jasným příkazem pro ně jest pevné setrvání při programu samostatných národních celků, který vylučuje všelikou polovičatost. Řešení otázky české a jihoslovanské pouze v rakouské polovině říše jest pro nás naprosto nepřijatelné, poněvadž by ustálilo naše roztržení od slovenské části našeho kmene v Uhrách a na jihu roztržení Jihoslovanů. Řešení otázky polské pak již nyní vybíhá z rámce říše. To vše jest nám všem jasno — dokazují to svorné hlasy našeho i ostatního slovanského tisku o významu tajemné akce, o níž se hned roztrušují postranními cestami zvěsti a hned zase jsou vyvraceny. Důkaz to rozpaků ve Vídni a v Pešti.

Z našich hlasů nejzajímavější vyšel v »Slovenském Týždenníku«. Nemám ho po ruce zde na venkově, kde tento článek píši — ale jest potěšitelně příznačné pro živý náš styk s Jihoslovany, že jej mohu citovati ze záhřebského »Obzoru«. Oč jsme jen s ponenáhlým úspěchem usilovali my, kdož jsme se dali do služeb slovanské vzájemnosti, aby totiž listy naše byly živě sledovány nejen doma, kde vycházejí, ale všude v bratrských národech, stalo se za války skutkem. Nuže, »Slovenský

Týždenník«, uvažuje o maďarském poplachu pro vídeňské prý federalisační záměry, napsal: »Rozčilení maďarských šovénů nám dává tušiti, že rovnoprávnost národů jest již na cestě, i nesmíme ji spouštěti se zřetele, nýbrž státi bedlivě na stráži národní, ježto i na nás přijde řada a dlouhý náš zápas skončí vítězstvím pravdy. V Rakousku žádají Čechové, Jihoslované a Poláci silné národní státy, zejména od května minulého roku, a to ne snad jen nějaké státečky, založené na papíru. Žádají zcela svobodné a zřízené státy, neohlížejíce se na všecky moci tohoto světa. Tam nahoře, kde se nyní rozhoduje o osudu rakousko-slovanských národů, již pozorují, že jest marné všecko namáhání, poněvadž touha národů po svobodě tak zmohutněla, že před ní musí každá síla ustoupiti. Aby se jim nepřihodilo něco takového, počínají se smiřovati s duchem doby i nabízejí Slovanům poloviční státy. Každý slovanský národ může míti svůj stát, ale všecky se mají zase spojiti. Mají míti společnou vládu, vojsko, finance i obchodní a zahraniční politiku. »Sekera je ztracena, třeba zachrániti aspoň topůrko...« Připomněv příznačný hlas maďarského »Pesti Naplo«, jenž napsal: »Dejme dobrovolně národnostem, čeho jim třeba, sice nás k tomu jiný přinutí. Fakt jest, že jim to dáti musíme« — píše »Slov. Týždenník« na konec: »Z tohoto projevu a z jiných úkazů jest jasno, že Maďaři počínají seznávati, na čem jsou. Vidí už, že nejsou s to udržeti nad námi moc. Vědí to — a my také. A co by nám konečně dali? Od r. 1868 máme národnostní zákon... Jak to, že se neplnil? Jen proto, že byl v rukou maďarské vlády... Ani nás nenapadne, abychom přistoupili na jakýkoliv zákon a jakkoliv skvělé sliby. Padesát minulých let nás naučilo nikomu nevěřiti. Když maďarská vláda nebyla schopna, aby nám zajistila svobodu, jest zcela přirozeno, že nemůžeme nadále dopustiti, aby byla strážcem této svobody. Nejsme již neplnoletí a nepotřebujeme poručníků, kteří nás okrádají o naše dědic-

tví. **Uznáváme za pravou jen takovou svobodu, kterou** si budeme ostříhati a brániti sami.«

To jest řeč jasná a naprosté odmítnutí jakkoli »skvělých« nabídek. Ani potlačení a v každém směru spoutaní Slováci nebyli by spokojeni se »svobodou« a »samostatností«, jakou by jim snad chtěli uštědřiti Maďaři, kdyby se rozhodli uposlechnouti varovného hlasu »Pesti Naplo« — jak bychom se mohli něčím podobným spokojiti my, jimž jest v nynější velké době svěřeno bdíti nad zájmy c e l é h o kmene československého? Na druhé straně vidí ve Vídni i v Pešti, že tajemné zatím vládní starosti o naši »samostatnost« neodmítáme jen my Čechové v této polovině říše, nýbrž i příslušníci našeho nedílného národního celku za Litavou.

Stejné odmítání slyšeti jest i z jihoslovanských zemí. »Slovenski Narod« (v č. 197.) píše: »Jest víc než naivní domnívati se, že by »nejlepší lidé« českého národa neb mezi Jihoslovany chtěli napomáhati takovému atentátu na sebeurčení národní.«

Velmi jasně vyslovil stanovisko jihoslovanské a nás všech v otázkách západních a jižních Slovanů pulský »Hrvatski List«, třeba tak neučinil právě v odpověď na roztrušované zprávy o znovuzřízení Rakouska. Píše však svůj článek o lublaňských slavnostech v době těchto pověstí, i lze jeho slova také připojiti k odpověděm na ně. Praví se v něm: »Naše budoucnost (totiž Čechů, Poláků a Jihoslovanů) je společná. Otázka polského moře jest jihoslovanská i česká, otázka osvobození Slováků je polská i jihoslovanská, otázka koridoru přes Dunaj, otázka jadranská a makedonská je také česká i polská, a všecky ty otázky jsou mezinárodní. Je to vysloveno v hesle: Gdansko-Terst.«

Taková jest vůle národů v historické chvíli, kdy přišla jejich doba — a žádné polovičaté řešení (nebo ani ne polovičaté, nýbrž přímo protivné) nemůže té vůle zviklati. Nesmí jí zviklati ani politika všech aktivistů, od

polských aristokratů až po srbocharvátskou koalici, ani řádění lidí, kteří se postavili mimo národ, jako je družina Šusteršič-Pegan-Lampe, ovládající zemský výbor kraňský,[82]) ani skuhrání duchů slabých a bázlivých, ani přemlouvání povah nikoli neposkvrněných, které se daly z nečistých zájmů sobeckých získati pro hanebnou protinárodní propagandu, aby rozrážely národní řady, jako učinil nejnověji bosenský mohamedán Smailagić Salihbeg.[83]) Musíme jíti za svým cílem přímo, bez úchylek a kompromisů, poněvadž jest jedině spravedlivý. Jiná řešení sama se navzájem porazí. Austro-polské řešení porazil Berlín, čímž padlo i separátní řešení otázky bosenské ve smyslu maďarském, který (jak prozradil Smailagić) byl by po chuti i bosenským begům-otrokářům. Podobně i t. zv. »federalisaci« Rakouska předem porážejí Maďaři, obávající se pro sebe zlých následků takového příkladu, a také rakouští Němci, prohlašující osamocení Slovinců za svou »otázku«. Tak pozře had hada — a doufejme, že se drakem nestane.

Česká Stráž 13. září 1918, č. 27.

---

[82]) Který právě rozpustil obecní zastupitelstva Brusnice a Kropu, že ostře odmítla připojiti se ke známé resoluci zemského výboru; ostatním pohrozil podobným trestem. Poněvadž by takto musil rozpustiti všecka obecní zastupitelstva v zemi, jsou to strachy na Lachy.

[83]) K němu a jiným podobným se vrátím.

Slovanský proud u Poláků.

Nechť nikdo nevrtí hlavou nad tímto nadpisem. Slovanský proud mezi Poláky již plyne, šíří se a prohlubuje. Co bylo nemožné ještě v prvních letech válečných, neřku-li před válkou, stalo se skutkem od pražských slavností. Z těch proud ten vyvěrá a přílivem ze slavnosti lublaňské zmohutněl znamenitě. Do války omezovalo se polské slovanofilství na několik jednotlivců (M. Zdziechowského, R. Zawilińského, T. S. Grabowského, zemřelého E. Kołodziejczyka, L. Wasilewského a málo jiných), na měsíčník »Świat Słowiański« F. Koneczného a na krakovský slovanský klub — a k tomu ještě mělo ráz vysloveně polský, hájíc hlavně myšlenku polsko-katolického poslání a vůdcovství v Slovanstvě. Slovanských nadšenců, nevedených především touto ideou buď co buď přec jen sobeckou, bylo velice pořídku; byl to hlavně ryzí nadšenec, nebožtík Bronislav Grabowski, jenž byl proto doma považován za pošetilce. Zjev ten byl snadno pochopitelný, vyplývalť z neblahého poměru rusko-polského. Polské utrpení pod Ruskem od časů rozdělení státu polského kalilo i poměr polský k ostatním Slovanům, kteří v Rusku spatřovali nejmocnějšího bratra, od něhož se nadáli posily přímé (jako Slované balkánští) nebo aspoň mravní (ostatní Jihoslované a Čechové s Lužickými Srby). Také ztotožnění katolicismu s polskou národní myšlenkou má pramen v polsko-ruském sporu: ruští slavjanofilové vytkli Rusům poslání slovansko-pravoslavné, Poláci proti tomu postavili své poslání polsko-katolické. Pádem carsko-pravoslavného absolutismu padly také příčiny zakořeněné polsko-ruské nenávisti a tím také překážky užšího sblížení polského-

s ostatními Slovany, hlavně s Čechoslovany a Jihoslovany. Válka vyhnala tisíce a tisíce polského lidu a měšťanstva do zemí českých a dala jim přímo poznati národ český, jeho život a snahy i jeho slovanské smýšlení. Politický postup českého národa s Jihoslovany za svobodný život v samostatných, demokratických státech, jejich nebojácný a vytrvalý zápas proti Vídni a Pešti, usilujícím o naše další spoutání a roztrhání, naše nesobecké sympatie, projevované stále polským snahám po sjednoceném, samostatném Polsku — vše to budilo v polském národě vědomí, že všichni jsme si přirozenými spojenci a že bychom za svými ideály měli postupovati ruku v ruce. Vědomí to vytrysklo po pražských slavnostech plným proudem, který se dral na povrch již od únorového velkého zklamání a pobouření mírem brestským. Od slavností lublaňských, k nimž příznivou náladu vzbudilo založení slovinského »društva ljubiteljev poljskega naroda«, plyne širokým proudem, který ohrožuje i panství dosavadních konservativně-šlechtických vůdců vídeňsko-polské politiky.

Velmi významným a potěšitelným hlasatelem tohoto proudu jest úvodník lidoveckého »P i a s t a« v č. 33., nadepsaný »N o w e ś w i t y«. Zajímavý ten projev dochází k myšlence slovanské vzájemnosti již v úvodě, přímo z všeobecného myšlenkového vlnění, způsobeného válkou. Válka světová — uvažuje pisatel, skrytý za pseudonymem Piastowiec — blíží se ponenáhlu ke konci, a válčící státy pomýšlejí konečně vážně na své opravdové cíle. Totéž však činí také jednotliví národové, »pátrající po lepší budoucnosti mořem obětní krve, prolité bohužel mnohdy v cizích službách«. Za řadami vojínů přes hranice zemí a národů spěchají ideje »kroky železnými, nepřemožitelnými, neúprosnými, bezpečnými konečného vítězství«. Z vojínů zvítězí, kdo má silnější nervy a vytrvá o čtvrt hodiny déle — »z idejí však bude triumfovati jen ta, která jest spravedlivá a logická, která vy-

rostla ze skutečnosti a opírá se o neklamnou vůli lidu. A takovou ideou, jednou z nejlogičtějších, nejspravedlivějších a nejpravdivěji lidových, jest právě myšlenka sebeurčení národův... S ní ruku v ruce jde jiná idea, nesmírné pro nás váhy: myšlenka slovanské vzájemnosti.«

To čteme v listě polském — kdežto jindy bývala slovanská vzájemnost v polském tisku přijímána jen s nedůvěrou a reservou, ne-li přímo s odporem. Úvodník »Piasta« doznává to přímo a konstatuje obrat pamětihodnými těmito slovy: »Tato idea, námi tak dlouho opovrhovaná, znevažovaná i vědomě odmítaná, vyrůstá ponenáhlu z řítící se budovy starých a zastaralých svazů... Neboť jsme konečně pochopili, že jedině v přirozeném svazku a ve společné opoře druha o druha, bratra o bratra jest naše síla a záruka trvalosti naší nezávislé existence.«

Neméně významná jsou další slova, která potvrzují naše pozorování, několikrát na tomto místě zdůrazňovaná, že národ, lid polský zcela jinak chápe národní politiku než jeho konservativně-vládní vůdcové (ať již ve Vídni nebo ve Varšavě). »Piast« navazuje na myšlenku o potřebě slovanské vzájemnosti tyto významné věty: »Chápali to ode dávna Čechové, pochopili to dosti rychle jižní Slované; od cesty polských lidových a národně demokratických poslanců do Prahy na jubilejní slavnosti Národního divadla vstoupila ta myšlenka v život i u nás v Polsku. A naplňuje podivem, jak citlivou půdu, bezděky připravenou obraty našich osudů v posledních letech, našla v širokých vrstvách polského lidu, jak rychle v ní zapustila kořeny a jak zdravé. Patrno, že byla konečně nalezena pravá cesta, že se uskutečňuje cosi, co v duši polského lidu již dávno snad neuvědoměle pronikalo, jako nutnost, jako vnitřní potřeba a účinná spása z chaosu beznaděje, nejistoty cílův a vražedného

zmatku rozmanitých orientaci... Dlouho ležela mezi Poláky a ostatními národy slovanskými šedá mlha lhostejnosti a různoběžnosti zájmů, ale válka mnoho změnila. V Slovanstvě se poznalo, že obecná haličsko-polská politika se neshoduje se způsobem myšlení ostatních Poláků a zvláště ne se skutečnou náladou pravých, nezdařených mass polského lidu... A polští demokraté pocítili se Slovany. I zde jako všude pravá demokracie nabyla vrchu v národní politice a nikoli politika aristokratických klik, jež se vždy řídí podle větru, vanoucího ve vysokých kruzích, a podle světel, zářících v salonech, »pokud jest — noc«.«

Svazek českopolský byl obnoven a upevněn v Praze přes nechuť lidí, »táhnoucích rakouskou státní káru, za hrnec stuchlé rýže« (jak pisatel praví podle Čechových »Písní otroka«, které v překladu Szukieviczově patrně rychle nabývají populárnosti) — nyní se navázal »srdečný a především reálný poměr mezi Poláky a Jihoslovany«. Reálně a vážně jej pojímají za Jihoslovany zvláště Slovinci, kteří již vyslali do Haliče své předáky k dalšímu ztužení styků, zahájených v Lublani — a také Poláci, kteří počínají organisovati svoje styky s Jihoslovany a Čechy v široké míře. Vzniká velký slovanský spolek, jenž by měl odbočky v hlavních ohniscích polského života a jenž by z nich všude šířil myšlenku zdravé vzájemnosti slovanské.

»Všichni společně se Slovanstvem«, volá pisatel příznačného článku, »za naši i vaši volnost, s věrností za věrnost: toť dnes v Rakousku pro nás jedině rozumná politika. Jen v ní jest logika, vnitřní mravnost a ničím nezkalená jistota budoucnosti.«

To jest řeč jasná a přímá, jaká o té věci v Polsku dosud nebyla slyšána. Není v ní kompromisův, opatrnůstek a zadních vrátek, jak bývalo příliš často. A není vyslovena toliko ojedinělým nadšencem, nýbrž listem,

za nímž stojí 70.000 odběratelů z lidu a vlivná, demokratická strana.

Stejně jasně promluvil poslanec téže strany Wł. Tetmajer 8. září před několika tisíci účastníky valné lidové schůze v Tarnově. Vylíčil, jak ústřední mocnosti se vždy chovaly k polské otázce podle štěstí válečného, jak nyní by ji rády rozřešily buď ve smyslu pruském nebo rakouském, aby mohly na mírovém kongrese říci, že s Poláky jest věc vyřízena — kdežto lid polský domáhá se Polska celého, jaké bylo a na jaké má právo. A připojil: »V témž položení jsou i Čechové a jižní Slované. Oba ti národové rovněž se domáhají nezávislosti, nechtíce býti déle pod jařmem německým či maďarským. Čechové i Jihoslované jsou národové naskrze demokratičtí, lidoví, nemajíce šlechty — a to se obráží v jejich politice. Čechové ani Jihoslované nemají Radziwiłłův ani jiných aristokratů, za to však mají uvědomělý lid, který otevřeně říká, k čemu směřuje. Proto Polsko, které chce a musí býti lidovým a demokratickým, spatřuje v Češích a Jihoslovanech spojence v boji za společnou svobodu a nezávislost.«

Takové články a řeči jsou důkazem velkého převratu v myslích polských. Svědčí o něm také hlasité volání po utvoření národní rady polské po vzoru našeho národního výboru, aby mohla býti polská politika ve Vídni řízena podle přání národa.

Hlas lidu počíná se v Polsku ozývati příliš silně, aby mu mohlo býti dlouho odpíráno. Kromě toho mluví také čím dál silněji hlas událostí. Ale do všeho každé chvíle se ozve ostré zaskřípění bezohledné politiky německé, proti níž jeví se všecky aktivistické i přeaktivistické snahy bezmocnými. To vše otřáslo »Polským Kolem« ve Vídni — a varšavskou vládu Steczkowského přivedlo k pádu. To vše posiluje v království volání po sněmě, v němž by se spíše mohla projeviti lidová vůle než v státní radě

— a v Haliči proud národní, ukazující polské politice cestu po boku Čechův a Jihoslovanů. Přijde doba, kdy také poslední sloupy staré politiky haličsko-polské padnou. Ta nadejde s vítězstvím opravdové myšlenky demokratické, která nyní již jest základem politiky české a jihoslovanské. Ta myšlenka vylučuje všelikou nadvládu, vyloučí tedy také z polského slovanofilství dosavadní ideu nějakého polsko-katolického vůdcovství ve Slovanstvě. V článku »Piasta« ani v protiklerikální náladě tarnovské schůze po ní není stopy. Půjdeme volní s volnými a rovní s rovnými, abychom se navzájem posílili.

Česká Stráž 27. září 1918, č. 29.

Bosna promluvila.

Před nedávnem připomněl si »Pesti Napló«, že Bosna jest osou jihoslovanského problému. Zde započal současný strašný zápas národů, anekce Bosny byla příčinou mobilisace a jednání mezi oběma skupinami velmocí, byla i prvým kamenem úrazu mezi Italií a ostatními mocnostmi trojspolku, vytvořila sblížení rakousko-uherské s Bulharskem, a co prý nejdůležitějšího, Bosna jest jádrem srbské otázky. To vše maďarský list dojista správně připomněli, poněvadž jsou to historická fakta. A také ku podivu správně řekl, že takové otázky mají se řešiti na základě rozhodně demokratickém, a že Bosencům samým náleží rozhodovati o vlastním osudu. Jaký však byl zatím osud Bosny? Jakou měla možnost, aby se starala o svůj osud, aby se o něm vyslovila, neřku-li aby o něm rozhodovala?

Po celá skoro čtyři léta válečná jako by Bosny nebylo, jako by zmizela s povrchu zemského. Nezmizela arci, jenom nám bylo zakryto, co se tam dálo. Jen tu a tam se poodhrne cípek opony, za níž se skrývá příšerný obraz. Tak v druhé polovici srpna jej poodhalila zpráva úředního »Sarajevského Listu« o amnestii, kterou byl prominut zbytek trestu 14 politickým odsouzencům, mezi nimiž byli také bývalí poslanci Kosta Božić, Maksim Gjurković a Dr. Vojislav Besarović, který byl zároveň předsedou sarajevského srbského »Sokola« i svazu bosensko-srbských sokolů, a dále Stevan Žakula, náčelník tohoto svazu. Po této (již třetí) amnestii zbylo v Bosně a Hercegovině ještě 37 polit. vězňů dílem v Zenici, dílem v Travniku, z nichž 20 bylo původně odsouzeno k smrti, načež 7 změněn tento trest v doživotní ža-

lář, 12 ve 20ti a 1 v 10tiletý; z ostatních odsouzeni 2 na 18 let, 1 na 17, 4 na 15, 3 na 14, 1 na 12, 9 na 10 a 1 na 6 let. Mezi odsouzenci k smrti byli posl. Vasilij Grgjić (tajemník »Prosvjety«) a Matija Popović, dále náčelník hercegovsko-srbských sokolů Čedo Milić a paní Stoja Kašikovičová, mezi ostatními vězni jest i známý posl. Atanasije Šola. Skoro v téže době odhrnut s bosensko-hercegovského života jiný cípek opony: lublaňský »Slovenec« (31. července) přinesl zprávu, že podle úřední statistiky zahynulo v Bosně a Hercegovině ve 2 válečných letech 163.000 dětí, »Sarajevský List« v srpnu opravoval, že dětí do 10 let zemřelo tam za 4 válečná léta jen 100.986, a »Glas Slovenaca, Hrvata i Srba« k tomu připojil, že zbývajících 63.000 jsou děti do 14 let. — Všecko to jsou hrozná čísla a mluví o bosensko-hercegovském mlčení. Z něho trpící ta země vystoupila jedině pozdravem Vojislava Šole, někdejšího předsedy bosenského sněmu, proneseným v pantheoně Musea král. Českého jménem Srbů, jakožto části jednotného národa jihoslovanského, účastí Dra J. Sunariće, (bosenského Charváta, který byl také v Praze) na sjezdu lublaňském a projevem sociálně-demokratickým.

Bylo mlčení v Bosně, bylo i mlčení o Bosně — až do pronesení kouzelné formulky jihoslovanskou deklarací z máje 1917. Za umlčený národ srbo-charvátský v nešťastné té zemi promluvili jeho soukmenovci v jiných zemích dualistické říše — ale mluvili za něj a jednali také Maďaři. Psal jsem zde již o tom, jak živý zájem projevili o Bosnu v souvislosti s polskou otázkou. Jihoslovanský problém nejprve svorně s Němci zažehnávali, ale pojednou sami jej posunuli v popředí a Bosnu s Hercegovinou učinili jeho středem. Všecko však chystali kdesi za kulisami, vypouštějíce na veřejnost jen pokusné balónky tajemných zpráv. Zatím pracovali za kulisami nejen v Pešti a ve Vídni, po případě v Berlíně nebo v německém hlavním stanu, nýbrž i v Bosně. Hle-

dali tam živly národně nespolehlivé a mravně nepevné, aby jich užili k podryvnému dílu pro své cíle. Hleděli je získávati pro bosensko-hercegovský politický »aktivismus«, který by mluvil za Bosnu, když byla přinucena k mlčení anebo se ozývala toliko nesměle, ojediněle nebo nepřímo.

Tak získali — snad za slib stolice patriaršské — metropolitu Leticu, který se již v červnu jal přemlouvati jednotlivé Srby a vykládati jim, jaký prospěch by okupovaným zemím vyplynul z připojení k Uhrám. Snažil se vzbuditi řevnivost proti Charvátům: že prý ten ovládne Bosnu, kdo dříve podá Maďarům ruku. Prohlásí-li se pro připojení k Uhrám dříve bosenští Charváti, stanou se pány situace nad Srby — a naopak. Navrhoval i živou agitaci v národu časopisy zvláště k tomu založenými — jedním pro Srby pravoslavné, jiným pro mohamedány a opět jiným pro Charváty —, přednáškami, schůzemi i tábory, aby tak byl připraven jakýsi plebiscit pro připojení Bosny a Hercegoviny přímo k Uhrám.

Maďaři počali se také připravovati k agitaci podle rad pravoslavného hierarchy — koupili především od katolického hierarchy biskupa Stadlera tiskárnu a zahájili akci v lidu. Získali pro ni jiného aktivistu ze řad mohamedánských, Smailagiće Salih-bega, který v »Nemzedéku« napsal článek o »Bosenské otázce z bosenského hlediska«. Mohamedánský beg shledává, že zeměpisná poloha určuje Bosnu pro připojení k Uhrám; k Charvátsku prý nikoli, poněvadž by potom Bosna pozbyla samosprávy. Důvod, jak patrno, ryze maďarský, vštípený Smailagićovi z Pešti. Jiným důvodem jest mu — tradiční maďarsko-turecké bratrství. Z Jihoslavie, kterou by ovládali Srbové, byli by prý mohamedáni nuceni odejíti jako žebráci do Malé Asie, kdežto pod panstvím uherským nikdo by se jejich víry nedotkl. Také hospodářský zájem prý nutí Bosnu ke

spojení s Maďary: Srbové a Charváti jsou prý chudí, od nich by se Bosna nemohla nadíti velkých investicí. Na konec vyplynul mohamedánskému aktivistovi pravý důvod, proč by hledal útočiště u Maďarů: strach před výkupem kmetů, obava před řešením agrární otázky, kterou srbští poslanci již před válkou se snažili v bosenském sněmě řešiti. Smailagić zcela otevřeně ve svém článku[84]) napsal: »Rája[85]) jsou Charváti a zvláště Srbové, spahija[86]) jest mohamedán, co tedy jest nám očekávati od charvátské, jihoslovanské nebo srbské vlády . . .? Víme, že jsme v Evropě, víme, co jsme povinni civilisaci, ale nechceme se státi obětí theorií.« Proto prý jedině od maďarského národa mohou mohamedáni očekávati takový rozvoj samosprávy, který by vyhovoval jejich národním tradicím. Proto oni, »státotvorný živel«, »prosí slavný a veliký maďarský národ za porozumění a bratrskou záštitu«. Upřímněji měl říci, že prosí maďarské spahije, kteří se snaží udržeti v područí všecek lid, nemaďarský i maďarský, jen aby se jim nevysmekl z rukou. Zkrátka: ze Smailagiće promluvilo špatné svědomí, promluvil strach dosavadních držitelů moci nad bezprávnými, vyssávanými bezzemky a robotníky, aby o tuto moc nepřišli. Maďarští spahijové, jak patrno, nasadili páku na pravém místě. Nadáli se také, že Bosnu tímto způsobem již získali. »Az Est« aspoň v druhé polovině září psal, že se Bosna sama vysloví pro spojení s Uhry. Jsou prý tam dva proudy: silnější pro řešení ve smyslu maďarském, slabší Stadlerův pro spojení s Charvátskem.

Když se Maďarům zdálo, že mají půdu v Bosně takto připravenu, když také vichr událostí je hnal vpřed za nějakou záchranou, ať již jakoukoli cestou (jenom ne

[84]) Jak jej uvádí »Glas Slovenaca, Hrvata i Srba« v č. 166.

[85]) Poddaní nemohamedáni.

[86]) Majetník půdy, velkostatkář, latifundista.

pravou!), počali své řešení otázky jihoslovanské poháněti parou — ale nemohou se jaksi shodnouti v kroku se svými státnickými druhy z rakouské poloviny říše. Wekerle rád by najednou oddělil bosenskou otázku od polské, když rakouské její řešení naráží v Německu na odpor, i prohlašuje řešení bosensko-hercegovského poměru k Uhrám za pouhou otázku správní, ne politickou, kdežto Burian hájí politický její charakter, tedy spojitost s řešením otázky polské. Hussarek souhlasí při tom s Burianem, společný ministr financí Spitzmüller s Wekerlem — a ten zase, ač usiluje o samosprávu Bosny a Hercegoviny pod Uhry, nesouhlasí se zamýšleným prý udělením samosprávy rakouským národům. Jsou to svízele!

Tu připadl Štěpán Tisza na skvělou myšlenku, aby věc popohnal a dal jí časově »sebeurčovací« kabát: po vykonaných podkopných přípravách a po projevech uvedených bosenských aktivistů vydal se do Sarajeva, aby vyslechl mínění bosensko-hercegovských politiků o palčivé otázce. Všecka veřejnost obou polovin říše mohla býti opravdu zvědava, jak Bosna promluví?

A Bosna promluvila, jak si Tisza dojista nepřál. Po maďarském přání vyslovila se ústy bezvýznamného Šerifa Arnautoviće[87]) jedině část mohamedánských agův a begů, za něž ostatně byl promluvil v maďarském listě již Smailagić Salih-beg. Jinak nikdo. I ostatní, národně uvědomělí mohamedáni projevili se rozhodně proti maďarským záměrům: Dr. Safvet Bašagić (bývalý sněmovní předseda, vůdce mohamedánských konservativců), mluvil pro spojení všech charvátských zemí v jedno tělo, a kdyby to nebylo možno, tedy pro samosprávu Bosny a Hercegoviny, rozhodně však proti připojení k Uhrám (třeba by to bylo prostřednictvím spojení

[87]) »Slovenski Narod« o něm praví, že nemá ani tolik přívrženců jako Šusteršič v Kraňsku.

s Charvátskem) — a Dr. Mehmed Spaho a Dr. Halidbeg Hrasnica se přímo vyslovili pro řešení ve smyslu jihoslovanské deklarace. Dr. Ivo Pilar a Šl. Vancaš, oba frankovci, vyjádřili se arci ve smyslu frankovského programu z r. 1894, aby všecky charvátské (vlastně srbocharvátské) země této říše spojeny byly v samostatný charvatský stát. A Srb dr. Vojislav Šola, bývalý předseda bosenského sněmu, místo ústního vyjádření podal se svými soudruhy Tiszovi memorandum, opatřené 24 podpisy vynikajících bosenských Srbocharvátů, v němž se podrobně mluví o pronásledování bosensko-hercegovských Srbů za války, o krutých rekvisicích, o neústavním stavu země, protestuje se proti všemu tomu a požaduje se, aby všecky země, v nichž žijí Charváti, Srbové a Slovinci, kteří jsou jeden jediný národ, byly spojeny v samostatný stát (Jihoslavii).[88]) Memorandum toto má velký význam, poněvadž mluví za různé některé skupiny srbské i charvátské: jsou na něm podepsáni zástupci strany »Srbského Slova« (Srpska Riječ) čili skupiny Jeftanovićovy (Jeftanović, Todorović, Pešut, Pejanović), srbské národní strany (Gašić, Ljubibratić), někdejší oportunistické strany srbské (Damjanović, Simić, Andrić) i charvátské národní »zajednice«

[88]) Památné toto memorandum podepsali: Risto Hadži Damjanović, sarajevský starosta Mato Bekavac, Pero Todorović, Gjuro Džamorja, Jovo Pešut, Gavro Gašić, Gjorgjo Pejanović, Dr. Fra Julijan Jelenić (rektor františkánského semináře), Dr. Fra Karlo Ikić (řiditel františkánského gymnasia), mons. Karlo Cankar, Dr. Ljubo Simić, Gligorije Jeftarović, Vojislav Šola, Dr. Jozo Sunarić, Pero Stokanović, Dr. Jojkić, Danilo Dimović, Fra Ljubo Galić (předseda františkánského bohosl. semináře), Dr. Savo Ljubibratić, Dr. Luka Čabrajić, Dr. Vlado Andrić, Dr. Vjekoslav Jelavić, Stjepan Subašić, kanovník Dr. Marko Alanpović. — V plném znění uveřejnil memorandum »Glas S. H. i S.« až 5. října v č. 211.

(Bekavac, Džamonja, Sunarić, Čabrajić, Jelavić). Veliký význam také má prohlášení vůdců mohamedánské inteligence, jež bylo pro Tiszu největším překvapením, ježto se nadál, že mohamedáni budou šmahem pro Maďary. Dr. Spaho a Dr. Hrasnica prohlásili, že se dříve jakožto mohamedáni nehlásili rozhodně k Srbům ani k Charvátům, dokud se spolu svářili; ale co jest spor odstraněn, staví se rozhodně na stanovisko národní jednoty Srbů, Charvátů i Slovinců, se všemi důsledky této zásady.

Tak Štěpán Tisza, místo aby byl získal vyjádření zakřiknuté a zmučené Bosny pro své a maďarské cíle, dopomohl jí k projevu pro připojení k jednotnému jihoslovanskému státu. Hlas Arnautovićův, diktovaný stavovským sobectvím, nadobro mizí vedle ostatních hlasů, které svorně odmítají připojení k Uhrám a memorandem spojených Srbocharvátů i projevem zástupců mohamedánské inteligence vyznívají v požadavek národní i státní jednoty jihoslovanské.*)

Co teď? Vyříditi otázku bosenskou přec jen ve smyslu maďarském, vytvořiti skutečnost ve směru maďarských přání, jako ji rakouské vlády vytvořují a ještě se chystají tvořiti ve směru přání německých nebo všelikých zájmů jiných, jenom ne národních? Lhostejno. Přišla doba, kdy spravedlivá přání národních demokracií mají a budou míti větší moc, nežli dosavadní mocní tohoto světa. Ti stavěli dosud bastilly i hrady a státy po vlastním uznání a dohodnutí, ale dech nové doby, vycházející z plic národů, toužících po volnosti, zboří, co nebude zbudováno na národní spravedlnosti, jako domky z karet. Tak i pro budoucnost Bosny bude míti větší sílu vůle národa, než vůle dosavadních držitelů moci. A vůle

*) Tisza byl také v Charvátsku a Dalmácii, ale nepochodil arci tu ani tam — o čemž nemohlo býti pochybnosti. Ani srbocharvátká koalice ho neuspokojila, takže Pešť již hrozí změnou vládního kursu v Charvátsku. S Pánem Bohem. Snad by to bylo vyjasnění věcí v Charvátku jen na prospěch.

národa, Bosnu obývajícího, jest nyní světu výslovně známa. Bosna promluvila: chce býti součástí přirozeného celku zemí, jež obývá jeden, třeba trojjmenný národ srbo-charvátsko-slovinský.

Česká Stráž 4. října 1918, č. 30.

Slovanské perspektivy v osudné hodině.

O bosenské otázce po cestě Tiszově mohl jsem ještě uvažovati — ale kterou otázku nyní vzíti v úvahu, když se hrne událost za událostí a jedna větší a osudnější druhé? Porážka bulharské armády, kapitulace Bulharska, německý ústup na západě, změna v říšské vládě německé, příznačný začátek říšské rady vídeňské, úřední mírový návrh zbývajících ústředních mocností, vše to v tak překotném sledu, že je těžko mysliti na některou otázku o sobě, když se všecky zároveň bouřlivě hlásí o slovo při blížícím se konečném účtování. Není možno jinak, než mysliti na všecky, když všecky zároveň zrají.

Že zrají přes všecko potlačování, přes všecko násilné vyšinování z náležitých kolejí, že zrají k rozřešení přirozenému, jaké se snažili Němci a Maďaři stůj co stůj zadržeti, ukazuje překotný útěk Němců ke kaceřované zásadě národního sebeurčení a souhlas Maďarů s mírovým návrhem. Ti, kteří beztrestně dusili ostatní národnosti, nad nimiž měli moc, kteří ještě včera v Polsku, Litvě, v Baltických provinciích, ba i na Ukrajině a v Rusku ukazovali, jak chápou »svobodu«, kteří ústy Wichtlovými otevřeně označili tuto válku za vyhlazovací boj proti Slovanům — najednou bez uzardění prohlašují, že mají vůči malým národům čisté svědomí a připojují se sami k »utlačeným národům«, hledajíce spásy v právu sebeurčovacím. Arci činí tak proto, aby nemusili pustiti z rukou toho, co jim nenáleží, čeho získali násilím a co by rádi podrželi. Zásadám Wilsonovým, v nichž se zhustily zásady ducha času, bránili se ještě do včerejška — a dnes najednou se jich dovolávají na svou ochranu.

Nic jim to nepomůže k zachování toho, co jim nenáleží. Zásady ty, demokratické zásady světové, které ponenáhlu za světové války pronikaly, přemáhaly všeliký imperialismus, až konečně zvítězily a staly se filosofií nynější doby, staly se ideou nynější války — ideou, která konečně zvítězí i nad válkou samou a dopomůže k vítězství těm, kdož byli vždy tou ideou proniknuti a právě proto potlačováni. Němci ani Maďaři to nebyli. V řadách jejich může býti poplach v době, kdy na ně upírá oči velká idea, která se chystá převraceti svět na ruby. My můžeme býti klidni, poněvadž jsme vždy byli na rubu, který byl tlačen do spodu.

Otázky naše za války ku podivu uzrály. Naše idea československá jest netoliko nám tak jasna, že od ní nesmíme ustoupiti o vlásek, ale dochází také ponenáhlu všeobecného uznání. Nejen že ji uznávají ti, jimž právě Rakousko-Uhersko, Německo a Turecko učinily společný mírový návrh, ale také ti, kdož byli dosud jejími nejrozhodnějšími odpůrci, právě ji nepřímo uznali — Rakouští Němci. Poslanci Staněk a Tusar hájili v říšské radě její mezinárodní povahu — a mírový návrh ústředních mocností ji právě také uznává, když přijímá za podklad jednání zásady Wilsonovy, shrnuté v poselství z 8. ledna a v řečích z 12. února i 27. září 1918, neboť Wilson povznáší všecky otázky malých národů na otázky mezinárodní.

Otázka polská se také vyjasňuje všestranně. O řešení rakouském nebo německém se nyní nemluví, ač ještě před několika dny Dr. Hussarek projevil ochotu austropolskému řešení usnadňovati cestu nějakými ústupky. Zdá se však, že Poláci ani o takové rozřešení již nestojí. Posl. Seyda (předseda berlínského Kola polského) aspoň v rozpočtové komisi prohlásil, že jest naprosto vyloučeno, aby národ polský uznal jednostranné rozřešení polské otázky ústředními mocnostmi. »Není v této chvíli orgánu, jenž by zastupoval národ polský;

ani vladařská rada, ani státní rada jim není.« Mezinárodní ráz polské otázky vytkli důrazně polští řečníci v rakouské říšské radě — a také jasně prohlásili, že otázka ta může býti pro národ polský uspokojivě řešena jen sloučením všech tří dosud roztržených částí Polska, opřených o moře. Také starosti o to, jak obsaditi trůn polský, rozptýlil nedávno znova hlas polského lidu, pronesený tentokrát na schůzi tarnovské a žádající v budoucím Polsku zřízení republikánské.

Řešení jihoslovanské otázky bylo po Tiszově nezdaru mlčky odloženo — a podle mírové nabídky bude s ostatními otázkami odloženo tam, kam podle návrhu oposičních poslanců polských, českých a jihoslovanských patří: na mírový kongres, kde »musí vystupovati naši národové svými zástupci jakožto o svém osudu jednající a rozhodující účastníci«. Poněvadž rakouské vlády snažily se v zákulisí připravovaným řešením jihoslovanské otázky zameziti uskutečnění požadavku jihoslovanské deklarace v rámci říše, dovedly Jihoslovany k přesvědčení, že jim hájení této deklarace již není prospěšno.*) Neuznalo-li Rakousko-Uhersko, že jest nutno vyhověti jihoslovanské touze po spojení, uznala to počátkem září Italie, jak se dovídáme dodatkem z německých a charvátských listů. Ustoupila tím od svého staršího požadavku neobmezené vlády na Adrii. Tímto jejím nejnovějším stanoviskem a kapitulací Bulharska umožňuje se také příští uspořádání věcí na Balkáně, kde dříve hrozily imperialistické sny italské a bulharské býti dále překážkami trvalého míru.

Rakouští Ukrajinci konečně také se odhodlali požadovati pro sebe své příslušníky v Uhrách, což měli důsledně dávno učiniti, ale čehož nečinili se zřetelem na vládu rakousko-uherskou. Otázka rakouské Ukra-

---

*) V lublaňském dopise »Glasu Slovenaca, Hrvata i Srba« č. 202.

jiny arci nebude také řešena odděleně, až dojde k mírovému jednání. Bude tam částí celkové otázky ukrajinské. A ta rovněž nebude řešena o sobě, nýbrž jako část otázky ruské. Velkorus i Ukrajina budou i v budoucnosti na sebe odkázány, odtržení jižní Rusi bylo násilné a nepřirozené — a pomine zase i podle přesvědčení německého. Stejně bude asi k ruské federaci magnetickou silou vlastního prospěchu hospodářského přitaženo Pobaltí, kdežto Litva snad (přes všecek zdánlivý autogonismus) přikloní se spíše k Polsku. Ale ať se již jakkoliv utváří poměr odtržených západních okrajin ruských k ostatnímu Rusku, tolik jest jisto, že pod německou hegemonií nezůstanou.

Ani o nepatrnou a trpělivě mlčící Lužici není obav, že by v ní mělo zůstati vše při starém. Nebude ani na ni zapomenuto, když se blíží nový den, který bude dnem svobodných národů.

A tak válka, která měla podle šovinistických šílenců (jako Wichtel) Slovany vyhubiti, anebo podle všeněmeckých záměrů je nadobro porobiti Německu (a Maďarům), je nakonec osvobodí. Osvobodí je od cizích panovačných choutek — i od vlastních sporů, rozdmychávaných cizím zasahováním. V to pevně věříme.

Česká Stráž 11. října 1918, č. 31.

Polsko vstává z mrtvých.

Připravuje se české vzkříšení po třech stoletích. V těch dějinných hodinách, kdy každý nerv se v nás chvěje očekáváním okamžiků příštích a přípravou na ně, cítíme hluboce také s Polskou, která povstává z mrtvých po době utrpení o polovinu kratší porobení našeho, ale utrpení podobného a pro nynější pokolení tím bolestnějšího, že je dosud v živé paměti z nedávné tradice. Co my jsme prožili a vytrpěli v míře neslýchané za dlouhé období od Bílé Hory do patentu tolerančního, trpěli Poláci podobnou měrou v minulém století. Velikou mukou jejich bylo vědomí, že vlast polská jest roztržena ve tři kusy pod třemi uchvatiteli. Dva z nich »osvobodili« část polské země od třetího a řekli: »Ejhle, osvobozená Polska!« Ale národ polský nedal se oklamati, ač nezvaní a národem nelegitimovaní jeho zástupci přijímali podivný dar s poklonami a poslušností dárcům a tvářili se, jakoby svou politikou jedině moudře zachraňovali vlast. Národ však, lid s takovou politikou nesouhlasil, dobře věda, že toto není ještě vzkříšené Polsko. Sebevědomí živlové polští neuznávali vladařské rady, ustanovené ústředními mocnostmi, a neuznávali ani státní rady, zvolené na základě nesvobodného volebního řádu, vyhovujícího přání a povelu okupantů.

Tu od prvních zpráv o bulharské porážce počala se v základech otřásati budova německé střední Evropy, jejímž přístavkem mělo býti také »samostatné« Polsko. A jakmile se sřítilo Bulharsko, počala se celá stavba chystati k pádu. Mírová nabídka ze 4. října měla za účel zachrániti, co by ještě bylo zachrániti možno. Sotva však byla oznámena světu, odtrhl se polský přístavek

na východě a strhuje kusy sousedních starých budov a hlavních součástek chystané nerozborné střední Evropy. Trhliny se objevily ještě v předvečer mírové nabídky, za soudného dne vídeňského parlamentu 3. října, kdy polští poslanci (Daszyński, Globiński, Tertil a soudruzi) podali mírový návrh, provázený deklarací: »Považujeme rozdělení Polska za čin násilí, provedeného na polském národě. Domaháme se znovuzřízení nezávislého státu polského, složeného ze všech částí polských, tedy i s vlastním pobřežím, jakož i z území, obydlených převážně polským obyvatelstvem, zejména Slezska. Ohražujeme se proti tomu, aby otázka polská byla považována za vnitropolitickou otázku kterékoliv z mocností, jež provedly rozdělení Polska, i aby se s ní podle toho nakládalo. Odmítáme každé jednostranné řešení otázky polské. Domáháme se účasti zástupců národa polského v mírovém kongrese světovém, jenž má věc polskou rozřešiti. Usilujíce o vlastní svobodu, daleci úmyslu, abychom panovali nad jiným národem, podporujeme snahy každého národa, směřující k dosažení plné samostatnosti.« Podobně také v německém říšském sněmu přihlásil posl. Seyda polský nárok na sjednocení všech zemí polských. Dne 5. října přinesly odpolední listy mírovou nabídku — a již v 6 hodin večer dne 7. října vyšlo ve Varšavě zvláštní vydání polského úředního listu (»Monitor Polski«) s historickým projevem vladařské rady, že »velká hodina, kterou celý národ polský s toužebností očekával, již odbila«, že na příkaz jasné, rozhodné a jednomyslné národní vůle vladařská rada staví se na základ zásad, hlásaných presidentem Spojených Států a nyní přijatých za základ nového uspořádání mezinárodního soužití, a že tyto zásady vedou k utvoření samostatného státu polského, zaujímajícího všecky polské země s přístupem k moři, s politickou a hospodářskou nezávislostí, jakož i s územní nedotknutelností«. Proto vladařská rada rozpouští

státní radu a ustanovuje, aby hned byla povolána vláda složená ze zástupců nejširších vrstev národních a směrů politických, která by do měsíce vypracovala volební řád polského sněmu na širokých zásadách demokratických. »Poláci!« — končí památný manifest — »nyní již naše osudy v značné míře budou spočívati v našich rukách... Nechť umlkne vše, co je s to nás rozdělovati, a nechť zazní jediný velký hlas: Polsko sjednocené, samostatné.« Podepsáni tři vladaři: arcibiskup Alex. Kakowski, Jos. Ostrowski, kníže Zdislav Lubomirski i Jan Kucharzewski předseda ministerstva dosud nesestaveného.

Nejzajímavější jest, že vlastním původcem tohoto rozhodného kroku nepopulární do té doby vladařské rady byl — arciaktivista kníže Janusz Radziwiłł. Akt vladařské rady ze 7. října zatlačil nadobro akty ústředních mocností z 5. listopadu 1915, jímž vyhlášeno utvoření státu polského z dobytého ruského Polska, a z 12. září 1917, jímž stanoveny zásadně formy polské vlády. Nadšení, jež tento krok v Polsku vyvolal, bylo ohromné. Německo a Rakousko-Uhersko k rozhodnutí vladařské rady mlčelo a tím je mlčky schválilo. (Krajní levice polská se dokonce domnívá, že se čin Radziwiłłův a vladařské rady stal po dorozumění s Německem.)

Dalším důsledným projevem spojení všech částí Polska má býti nové ministerstvo polské (po odstoupení Kucharzewského), složené ze zástupců všech tří záborů. V čele jeho podle nezjištěné zprávy jest buď Świeżyński nebo Janusz Radziwiłł, za král. Polské mají v něm dále zasedati Stecki a Pilsudski (internovaný velitel bývalých polských legií), za Wilno Meysztowicz, za Poznaňsko Seyda a Trampczyński, za Halič Głobiński (národní demokrat) a Moraczewski (socialista), oba hosté pražských slavností.[*])

---

[*]) Dodatečná poznámka: Pověst neobjevila se ve všem správnou. Nové ministerstvo, potvrzené 23. října, sestaveno takto: předsedou Józef Swieżyński (předseda klubu

Krok vladařské rady způsobil velký ruch v politických stranách polských. Bouřilo se »Kolo międzypartyjne«, které hlavně ovládalo státní radu, že se rozhodnutí stalo bez něho. Vydalo heslo konsolidace stran za příčinou utvoření koaličního ministerstva a vyzvalo levici k dorozumění, bylo však odmítnuto. Jednati s »Kolem mezistranickým« zejména odepřela polská strana lidová, strana národní nezávislosti a jednota demokratických stran. Polská strana socialistická vůbec odmítá vstoupiti do vlády, která by nevyšla z konstituanty, jejíž rychlé svolání ostatně žádají všecky strany. Vytvoří se asi tři skupiny: dvě již dříve zorganisované, totiž levice a kolo mezistranické, a třetí, v níž budou sdruženy všecky strany a straničky aktivistické[81]) pod společným názvem »svazku budovy státní«.

Zatím co kongresovští Poláci mají po prvním nadšení starosti o nové ministerstvo, o svolání konstituanty a udržení pořádku v zemi, až odejdou ze země moci okupační, tedy o znavuzřízení polského vojska[82]), které jim Němci postupně všecko odzbrojili — haličtí Poláci

---

mezistranického), zahranič. min Dr. Stan Głłobiński (vůdce str. národ. demokratické v Haliči), min. vnitra Zygm. Chrzanowski, min. financí Erglich, min. spravedlnosti Józef Higersberger, min. osvěty Ant. Ponikowski, min. prům. a obchodu Andrzej Wierzbicki, min. orby Wład. Grabski, min. komunikace Wacł Paszkowski, min. ochrany práce Józ. Wolczyński, min. výživy Ant. Minkiewicz; ministerstvo války reservováno pro Józ. Piłsudského. Ministerstvo tedy bylo složeno skoro vesměs z přívrženců Kola mezistranického, hlavně z národních demokratův. — Rychlý běh dalších událostí přinutil však ministerstvo Swieżyńského již počátkem listopadu k odstoupení, aby mohla býti sestavena vláda národní, v níž by měli většinu zástupci pracujícího lidu.

[81]) Strana národní, Centrum, Liga polské státotvornosti, polská strana demokratická, nestranní a strana politiky demokratické.

[82]) Základem nové armády polské mají se státi legionáři, propuštění z procesu marmarošsko-sihotského.

přistoupili ke zřízení Národní rady, původně lidovci žádané. Přípravná porada v Krakově 10. října byla příznačná svým složením. Účast v poradě odepřena konservativcům za to, že se rozpakovali podepsati polskou deklaraci z 3. října. Jinak se porad účastnilo po 5 poslancích strany lidové, národně demokratické, socialistické a demokratické (blízké konservativcům), kromě toho ještě přizváni osobně čtyři jiní poslanci (lidovec, katolický lidovec, člen národního sjednocení a pokrokový demokrat) a tři zástupci Těšínska. Vyplývá tu na povrch proud národní, který byl tak dlouho zakrýván politikou vídeňského »Kola polského«. Odstranil dokonce přímo ze svého středu konservativce, kteří dosud vtiskovali pečeť polské politice. Doba jejich patrně minula. Mine asi také v sjednoceném Polsku. Příští Polsko bude státem demokratickým na rozdíl od někdejšího Polska šlechtického. To již nevstane z mrtvých — to jest pohřbeno bez návratu, jako budou podobné státy pohřbeny vůbec. Vstane Polsko znovuzrozené, nebo lépe přerozené. Sledujeme jeho znovuzrození s bratrskou radostí — a přejeme mu, aby jeho přerod ve stát ušlechtile demokratický se stal bez bolestí a bez otřesů. Dobře praví »Piast«, že »nepřátelům našim by na ničem tak nezáleželo, jako na tom, abychom se sami hubili a vraždili, jako se to děje v Rusku.« Pozdravujeme Polsko obrozené, opravdu svobodné a demokratické!

Česká Stráž 18. října 1918, č. 32.

Jihoslované u cíle.

Soustřeďování jihoslovanských sil v dosavadních mezích rakousko-uherských dálo se sice s úspěchem hlavně v polovici rakouské, kde stály konečně Národní organisace dalmatská a Národní rada slovinská, kdežto v Charvátsku se všecky soustřeďovací snahy rozbíjely o stanovisko srbocharvátské koalice — ale přes to všichni naši Jihoslované uznávali, že ohnisko jihoslovanské akce v dosavadním Rakousko-Uhersku jest a musí býti upevněno v Záhřebě. Cílem všech snah koncentračních bylo ustavení ústředního Národního výboru jihoslovanského v hlavním městě charvátském. Ale všecko úsilí zdálo se býti marné, od koalice sice odpadávali jednotlivci, ale celek stál dále na základě vyrovnání s Uhrami a provozoval politiku oportunistickou. Až osudný otřes na Balkáně otřásl také taktikou koaliční. Když Maďaři, tušíce zlé konce průlomu bulharské fronty v Makedonii, rozhodli se otázku bosenskou rázem rozřešiti, ozvala se i srbocharvátská koalice rozhodně proti jednostrannému řešení té otázky.[23]) To byl první průlom do koaliční pevnosti, zbudované na základě dosavadního poměru maďarsko-charvátského. Odtud řítilo se dosavadní koaliční stanovisko s rychlostí, s jakou se řítila věc ústředních mocností na Balkáně a potom i Rakousko-Uhersko samo.

Nejdříve se skácelo maďarské řešení otázky bosenské a tím jihoslovanské ranou, kterou mu zasadily odpovědi bosensko-hercegovských politiků při návštěvě

---

[23]) O čemž psal koaliční orgán »Hrvatska Riječ« (Charvátské Slovo) 19. září.

Tiszově v Sarajevě. zejména památné memonrandum ze dne 20. září. Odhodlané toto slovo zmučené Bosny bylo jako heslem k ukončení války, tak jako saraievské výstřely byly předzvěstí jejího počátku. Dne 25. září již Bulharsko požádalo za příměří, 29. září je v Solunu podepsalo — a tím se zřítil pilíř ústředních mocností na Balkáně. Pádem svým otřásl i základy Rakousko-Uherska, ba i samým Berlínem a jeho výbojným duchem. Příznaky ohromného převratu se množily: 24. září přečtena v říšské radě odpověď jihoslovanských poslanců na Burianovu výzvu ze dne 14. září k nezávazným poradám o míru; 29. září usnesena resoluce Národního výboru československého; 1. října slovanští poslanci ve Vídni, Čechové, Jihoslované i Poláci — pozdravili statečné chování politiků bosensko-hercegovských za návštěvy Tiszovy; 2. října slyšel rakouský parlament po řeči Staňkově Koroščův požadavek svobodného práva sebeurčovacího a odmítnutí příliš opožděné národní autonomie, nabízené v řeči Hussarkově; 3. října vzdal se Ferdinand Koburský trůnu ve prospěch svého syna Borise — a 4. října podána mírová nabídka zbylých ústředních mocností.

Za tohoto vření přenesli jihoslovanští politikové středisko své činnosti rázem do Záhřeba. V dnech 5. a 6. října konala se v Záhřebě schůze jihoslovanských zástupců ze slovinských zemí, z Terstu, Istrie, Charvátska, Bosny-Hercegoviny, Dalmácie a srbocharvátských částí Uher na níž usneseno založiti konečně národní výbor pro všecky Jihoslovany dosavadního Rakousko-Uherska a zvoleno 7 vyjednavačů s koalicí. Pro tu nadešlo doba rozhodnutí, které konečně bylo již jasno. Po nezdaru Tiszova poslání se sice rakouská vláda konečně přímo rozhodla pro řešení jihoslovanské otázky ve smyslu koaliční adresy z lonského roku, a maďarská aspoň nepřímo — ale události zatím v závratném letu pokročily tak, že pouhé setrvání při tomto úzkém roz-

řešení (spojení Dalmácie a Bosny-Hercegoviny s Charvátskem v rámci reálné unie s Uhrami) stalo by se hrobem koalice. Proto »Hrvatska Riječ« 7. října napsala, že »charvátsko-srbská koalice provozovala oportunistickou politiku, ježto chtěla zachovati národní sílu pro okamžik, kdy se bude definitivně rozhodovati o našem osudu, i že tento okamžik nyní nadešel« — a v předběžné poradě 8. a 9. října uznala koalice potřebu, aby se založilo »Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba«, jehož založení bylo vlastně již 5. a 6. října usneseno. Dne 17. října se »Narodno Vijeće« ustavilo a zvolilo předsedou Dra. Ant. Korošce a místopředsedy Dra. Ant. Paveliće (předsedu Starčevičovy strany práva) i Svetozara Pribićeviće (člena srbocharvátské koalice). Tak splynula konečně koalice s ostatním proudem jihoslovanským, směřujícím k sjednocené Jihoslavii.

»Narodno Vijeće« projevilo však nyní přítažlivou sílu i k sociálním demokratům, kteří dosud stáli mimo národní organisaci jihoslovanskou, třebaže s ní měli týž cíl sjednocené Jihoslavie. Účastnili se sice porad lublaňské Národní rady, ale nebyli její organickou částí. Nyní přímo vstoupili do ústřední Národní rady záhřebské i do jednotlivých Národních rad. Prohlásili to na jihoslovanské socialistické konferenci v Záhřebě 6. října.[*]) Je tedy v záhřebské Národní radě provedena koncentrace dokonalá, o jakou usilovali naši Jihoslované od lonské májové deklarace a zejména od záhřebské schůze letošního 2. a 3. března. »Národní rada Slovinců, Charvátů i Srbů« přetvořuje se ponenáhlu v národní vládu jihoslovanskou na území rozcházející se monarchie — i je tělesem souběžným se zahraničními zastupitelstvy Jihoslovanů, jimiž jsou srbská vláda a londýnský Jihoslovanský výbor.

---

[*]) Jedině bosenští socialisté nehlasovali pro tuto resoluci, setrvavše na stanovisku zimmerwaldském.

Není bez symbolického významu skutečnost, že předsedové těch tří zastupitelstev jsou Slovinec (Korošec), Srb (Pašić) a Charvát (Trumbić); solidárnost jihoslovanská nemůže býti lépe dokumentována. Ozvaly se sice hlasy nepřátel o neshodách mezi Jihoslovany, o vyjednáváních v Ženevě, které mají odstraniti spory mezi Srbskem, Černou Horou a rakousko-uherskými Jihoslovany, jejichž Národní rady prý nechce Pašić uznati atd. — ale to jsou zbožná přání těch, kdož methodou štvaní snažili se Slovany ovládati. Zprávy jejich mají touž cenu, jako kdyby se z cesty našich českých zástupců do Švýcar soudilo, že tam jedou urovnávat spor mezi zahraniční vládou prof. Masaryka a Národním výborem. Náhodou se německo-maďarským přátelům Jihoslovanstva dostalo náležité odpovědi včas prohlášením býv. černohorského ministra spravedlnosti Janka Spasojeviće v »Gazette de Lausanne«, že Černá Hora bojuje za sjednocení se Srbskem a se všemi Srby, Charváty a Slovinci v jednom jediném svobodném, demokratickém státě.

To stále zdůrazňovaly i všecky projevy našich Jihoslovanů, kteří se již jasně vzdali kompromisního dodatku májové deklarace. Na tom stanovisku stojí i prohlášení posl. Rybáře ve vídeňském parlamentě 8. října, jež rozhodně odmítá nabízené řešení jihoslovanské otázky s odloučením Slovinska a podtrhuje mezinárodní ráz jihoslovanské otázky — i společný projev Čechů a Jihoslovanů z téhož dne proti programu německých sociálních demokratů — i prohlášení jihoslovanských delegátů Dra. Korošce a Dra. Čingrije v plné schůzi rakouské delegace 15. října. Totéž stanovisko rozhodně a výslovně zaujímá první veliký projev »Národní rady Slovinců, Charvátů a Srbů«, vydaný 19. října v odpověď na císařský manifest ze dne 16. října (publikovaný 18.). »Národní rada« záhřebská tu prohlašuje: »Žádáme sjednocení všeho našeho národa Slovinců, Charvátů i Srbů na

celém jeho národopisném území, beze zřetele na jakékoliv hranice zemské a státní, v nichž nyní žije, v jeden jediný, zcela svrchovaný stát, zřízený na zásadách politické a hospodářské demokracie, což v sobě obsahuje odstranění všech sociálních a hospodářských nespravedlností a nerovností.« Nabídky manifestu Národní rada důsledně odmítá, žádajíc, aby otázka jihoslovanská ve svém celku byla řešena mírovou konferencí.

Zatím byla téhož dne, kdy byl datován císařský manifest, dána z Washingtonu odpověď Rakousko-Uhersku, která nám byla oznámena novinami teprve 21. října. Wilsonova odpověď Záhřeb elektrisovala. Došlo tam okamžitě k manifestacím, jež nabyly velkolepého rázu následujícího dne, který se stal národním svátkem. Vlna radosti rozšířila se po celém Charvátsku — a ve Rijece, narazivši na odpor, zabouřila vzpourou charvátského vojska (23.), které na krátko ovládlo situaci. Maďarská vojenská posila sice již následujícího dne »obnovila klid« a tak navrátila Rijeku Uhrám, jimž ji charvátští vojáci na den odňali — ale tím se nezabránilo konečnému odpadnutí Rijeky od Uher a připojení k přirozenému pozadí charvátskému, od něhož byla uměle odtržena. Nezabránilo a nezabrání tomu ani prohlášení rijeckého vlašského poslance Ossoinacka v uherském sněmě (18. října), že Rijeka jest vlašská a musí býti samostatným městem jako corpus separatum, ani prohlášení uherského ministerského předsedy Weckerla, že se Uhři nezřeknou práva na Rijeku. Proti stanovisku Ossoinackovu právně protestovali riječtí a sušačtí Charvati 22. října prohlášením, že jihoslovanské usilování o Rijeku jest požadavek přirozený, souhlasný se zásadami, podle nichž se bude zřizovati nová Evropa. Rijeka stane se přirozeně přístavem jihoslovanským, čímž není řečeno, že by měla přestat býti překladištěm zboží maďarského nebo že by se nemohla státi překladištěm zboží nového státu československého.

Také ve slovinských zemích pokračoval rychlý vývoj ve směru společných cílů jihoslovanských nezadržitelně, že podrazil nohy i vládně aktivistickému nezmaru Dru. Šusteršičovi. Ještě 9. října byl ve Vídni (s bosenským Frankovcem Drem. Pilarem) jako vládní důvěrník při řešení jihoslovanské otázky, ještě 13. ohlašoval, že jest utvoření Jihoslavie po dorozumění s vládou hotovo — a již 20. prohlásil ve svých »Novicích«, že jest pro okamžité utvoření jihoslovanského státu po národní vůli, 21. uznal autoritu záhřebské Národní rady i projevil souhlas s jejím prohlášením, ač ještě zároveň zdůrazňoval svou dynastickou věrnost, »pokud ji nebude sproštěn buď rozhodnutím koruny nebo platným aktem mezinárodním«, 22. se již dokonce prohlásil pro republikánské zřízení a téhož dne v zemském výboru kraňském dal odhlasovati projev souhlasu s prohlášením Národní rady záhřebské, oznámil odstoupení svého náměstka a nohsledy Dra. Lampe a odevzdal řízení zemského výboru Dru. Trillerovi. Tím vším arci nezíská si milosti v očích národa, v němž není pro něj ve veřejnosti místa, jako ho nebude u nás pro všeliké oslavovatele Viléma, odstraňovatele pamětních označení tragédie staroměstské a pro jiné zbabělce a záškodníky. Šusteršič odešel ze země a s ním duch otroctví, který se konečně i od nás vystěhuje. V úterý 29. slavila Lublaň podobný národní svátek jako před týdnem Záhřeb — a nám se také takový svátek přiblížil.

Jsme jedno v radosti, jako jsme byli v zápasech — a jako budeme v příští tvůrčí práci nového života.

Jihoslované jsou u cíle — ruku v ruce s námi i s Poláky.

Alleluja!

Česká Stráž 1. listop. 1918, č. 34.

Básník pokroku a svobody.

(Silvije Strahimir Kranjčević — 17. II. 1865 — 29. X. 1908.)

Deset let uplyne 29. října od smrti největšího moderního básníka charvátského, poety soucitu a spravedlnosti, pravdy a pokroku, ryze lidského křesťanství i volné myšlenky, pěvce všelidského socialismu i bolestně žhavého vlastenectví. Všemi těmi ideami jest proniknuto všecko umělecké dílo Kranjčevićovo i všecek jeho život. Nebylo v něm stínu kompromisnosti — a odtud tragika jeho života i hořký pesimismus jeho díla. Rozený pokrokovec měl býti po přání otcově knězem a nosil osm měsíců rudou kleriku Germánské koleje v Římě, než ji odložil se svolením biskupa Strossmaeyra. Muž bouřlivě temperamentní, jehožto živlem bylo rozbouřené moře a senjská bóra, básník a literát každým nervem, jehož vábilo vření života literárního — byl odsouzen tráviti dlouhá léta v zákoutích bosenských. A když byl povolán aspoň do Sarajeva, ne-li do Záhřeba, dostal se do služeb vládních (byl i redaktorem vládního uměleckého listu »Nady«), z nichž se nevymanil do smrti. Život jej tlačil pode jho kompromisnosti a tím jej nesmírně mučil — ale nepřinutil ho nikdy ke kompromisům uměleckým ani mravním, náboženským a vůbec ideovým ani národním.

Ze svého styku s katolickou theologií odnesl si biblické obrazy a symboly, se zosobněným Bohem i s anděly, satanem a démony, se zjevy starozákonními i s tesklivě zamyšleným zjevem Kristovým — ale vše bez podstaty katolicismu, ba s odporem k té podstatě. Jeho Bůh dokonce není starozákonní, přísný a mstivý

Jehova, ani ne katolický Buh, který zmizel za nepochopeným, zbožněným a zkresleným Ježíšem, nýbrž opravdový Duch vesmíru, ztajený kdesi v hlubinách světového prostoru, Veliká Bytost plná lásky, dobroty a shovívavosti. Málokdy také mu dává přímo jméno boží, aby naznačil, že jeho Duch vesmíra není totožný s církevním Bohem. Zjevuje-li se, jest vždy grandiosní, vyplňuje všecek vesmír. Průvodkyněmi jeho jsou personifikace lásky, milosrdenství a naděje, ale i rozumu a pravdy. Myšlenky jeho jsou vesmírné, naše lidské tužby jsou vedle nich malicherné — a přec je pozoruje rád a s uspokojením, jsou-li jen smělé a směřují-li za pravdou a ideálem. Protiví se mu dým kadidla s pokornými žalmy, chce vidět povznesenou lidskou hlavu, neprosící, nežadonící, chce vidět ruku směle velící vpřed, chce míti lidského ducha žádostivého poznání, chce slyšeti lidský hlas, volající i před rajskou branou: Otevřte! Nečekáme! Takovou lidskou, volnou mysl vítá jako svoji dceru a dovoluje i ve své blízkosti dále pochybovat. (Excelsior.) Jen o vlastních ideálech nelze bez trestu pochybovati. V Mojžíšovi, směle prosícím za svůj lid, poznává svého ducha, jejž byl vdechl prvnímu člověku, slibuje vyhověti jeho prosbě, ale varuje ho, že smrtí umře, jakmile počne o svých ideálech pochybovati. (Mojžíš.) Takový jest Kranjčevićův Bůh: otec volné, svobodné lidské myšlenky. Miluje všecky tvory stejně, stvořil vše krásné a dobré, ale zlo mu dílo jeho kazí. Na světě rozšířilo se tolik bídy, že jen smrt z ní dává vykoupení -- ale práce a svobodná myšlenka najde si z ní cestu k zakrývané hvězdě lidskosti, povelí člověčenstvu znovu »vpřed«, a Bůh k tomu řekne »amen«. (Myšlenka světa.)

Křesťanství lidstvo nespasilo -- a podle Kranjčeviće sotva spasí, neboť ještě jeho poslední člověk na zmrzlé a zasněžené zemi, poslední Titan (neboť problém lidský jest charvátskému básníku problémem titanským), když

mu sněhová bouře přináší kříž z kteréhosi chrámu urvaný, v trpké, vyčítavé křeči se na něj zadívá a v poslední své chvíli nehtem vyryje v led otazník. (Poslední Adam.) Křesťanství lidstvo nezlepšilo, zla neodstranilo: samo zdvihlo meč ve jménu Kristově, prolévalo krev, mělo smysl pro zvuk stříbrných. (Dva prapory.) Lidstvu z cirku kynuli bezbožníci do křesťanské areny, s korunami a mitrou na hlavě si vzali první místa a dívají se bezcitně na hanbu dívek, na lidskou bídu, násilí, lest, lež i na slzy provázené vzdechem. (Eli! Eli! lamâ azâvtami?!) Kristův obraz, pokud byl na slunci, usmíval se na lidi a těšil je úsměvem, plným odpuštění a lásky — ale co jej obezdili chladnými zdmi katedrály, plnými ozdob a studených věží, neusmívá se a zpochmurněl. (Kristův obraz.) Sám Kristus u Kranjčeviće posílá dítě z chrámu do přírody k ptákům, jehňatům a motýlům. (Kristus dítěti v chrámu.) »Je to jiný Kristus, než jak jej zkreslil katolicismus, který chodil na Golgatu pro »kus posvátné kůry« s kříže nebo pro hřeb, ne však aby pochopil ducha Ježíšova učení — je to Kristus soucitný, láskyplný, všelidsky cítící.

Kranjčević, bývalý klerik Collegia Germanica, cítí v důsledku tohoto poznání rozhodně protiklerikálně — a cítil tak do smrti, neuchýliv se v žádných okolnostech na píď od svého přesvědčení. Snad ho to stálo i život. Když byl ve Vídni operován a ležel tam v nemocnici jako Lazar, přemlouvaly jej v době velikonoční milosrdné sestry, aby se vyzpovídal a přijímal. A když odepřel, přišel »trest boží«, jak vykládaly milosrdné sestry, a jak to zaznamenal Davorin Trstenjak:[**]) odvodné cevky (Kathetry) nebyly pojednou náležitě čisté, nastalo hnisání a stav nemocného básníka se zhoršil. Přece však ještě před smrtí (v Sarajevě) prosil a zapřísahal své

[**]) Savremenik III. (1908), 746. — Kranjčević trpěl chorobou měchýře.

přátele, aby k němu nepouštěli kněží, poněvadž by se pokoušeli, aby jej zesláblého přemluvili k něčemu, co se nesrovnává s jeho přesvědčením.

Jako básník lidského pokroku a svobody stál také proti všem mocným toho světa i proti všem jejich násilným prostředkům. Byl tedy i rozhodným protimilitaristou, psal proti válce a bitvám, proměňujícím lidi ve hromady masa. (Starý obraz.) Ale chápal boj za svobodu, vnucený národům a lidstvu zvráceným řádem světovým. Zalétá k neznámému hrobu bojovníka za svobodu vlastního národa — a cítí ještě po tisíciletích bolest Chaironeje na hrobě řecké svobody.

Nesvoboda a současná bezmocnost vlastního národa a vlastní domoviny tíží jej tím více. Snad žádný charvátský básník nevyslovil bolest nad nevolnictvím své vlasti mohutněji, než učinil Kranjčević v básni »Moj dom.« A ztráta svobodné minulosti vrací se mu zas a zas, líčí ji v řadě »Uskockých elegií« a jiných básních, prosycených bolestí a slzami, ale také pelyňkem ironie a trpkostí výčitek a sarkasmu. Hořce vyčítavá jest satirická báseň »Jataganu« i satirická prósa »Poučení s pohoří Urviny«, či »Guslar« a tolik jiných básní vlasteneckých, které budí netoliko žal a lítost, ale i hněv a vzdor. Charvátští pravaši (zejména jejich krajně nesnášelivé křídlo) byli by si rádi přivlastnili Kranjčeviće pro jeho žhavý cit za svobodu vlasti — ale nebylo většího omylu než tento. Kranjčević byl básník vědomě srbochorvátský, jihoslovanský, nejen úzce státoprávně charvátský. Jasně o tom svědčí uvedené »Poučení s pohoří Urviny«, v němž s jinými starými hrdiny vystupuje Marko Králevič; nebo trpce satirická báseň »Sen či skutečnost«, tepající nesvár srbocharvátský; nebo velkolepá báseň »Schůzka«, v níž se líčí hrobka »jak celičká charvátská zem i junácké knížecí hory i Srbského království lem«, kde se scházejí padlí hrdinové celé širé Jihoslavie a čekají, až je kohout vzbudí k činu — neboť nezemřeli,

jenom spí. Ale kdo, kdo je vzbudí v národě? Hrdinství nezmizelo — jen že »náš člověk« ho užívá v cizích službách. Je zatím v poutech a v hadrech žebráckých, pachtí se pro malý peníz, zatím co vyssavač jeho tyje. »Neboj se však«, končí báseň Na pobřeží uskockého města: »Přijdou lepší léta: tebe vysvobodí i ten peníz malý, vyssavače tvoje ni vše statky světa!«

A čas ten se naplňuje již po desíti letech od smrti básníkovy. Vítězí idea národní vůbec i národní idea jihoslovanská, vítězí demokratická idea práce, v níž Kranjčević spatřoval spásu lidstva (První hřích a j.), vítězí básníkův junák, vzrostlý z opovrhovaného dítěte, chystá se zpracovati všecko železo světa (i děla!) v mlat, jímž strhne mračna, která lidstvu zahalovala jeho hvězdu, a chystá se pokynouti lidstvu vpřed v lepší budoucnost... Duchové jako Kranjčević tam lidstvu již dávno kynuli — půjdou tam s lidstvem, třeba těla jejich zetlívala jako Kranjčevićovo v Sarajevě. Jsou věční jako lidské úsilí po pravdě a pokroku.

Česká Stráž 8. list. 1918, č. 35.

Otázka jihoslovanská.

Otázka sjednocení Jihoslovanů je stará již sto let. Vyplynula poprvé jasně hnutím ilyrským s počátku jako proud ryze literární, který v r. 1848 nabyl povahy politické, objevila se po reakčním období znova v druhé polovině 19. stol. snahami Strossmayerovými po sblížení srbocharvátském, posílena byla zrozením srbocharvátské koalice na sněmě záhřebském počátkem našeho století, zmohutněla i rozšířila se za první války balkánské — a za světové války vzrostla v nynější velikost a sílu, která se naléhavě a neodvratně dožaduje konečného řešení. Úkolem tohoto článku nemůže býti sledování celého jejího vývoje, nýbrž jen jeho posledního stadia za doby světového zápasu o přebudování mezinárodních poměrův evropských a světových vůbec.

Myšlenka jednotného státu jihoslovanského vyslovována byla již před světovou válkou. Živily ji politické události, které popoháněly t. zv. východní čili balkánskou otázku k bouřlivému řešení: okupace Bosny a Hercegoviny, anekse obou zemí a válka balkánských spojenců proti Turecku. Od okupace datuje se politické probuzení národa v Bosně a Hercegovině, anekse posílila sbližovací snahy srbocharvátské, které se již rozšiřovaly také na Slovince, a za balkánské války jasně již vystupovala myšlenka jihoslovanského spojení. Zdálo se, že na Balkáně vznikne federace tří slovanských států, která by snad měla za následek vytvoření spojeného území jihoslovanského i v rámci Rakousko-Uherska.*) Pro takové sjednocení rakousko-uherských

*) N. Z. Bjelovučić vydal tehda dokonce mapu takového území: »Kraljevina Hrvatska u Habsburškoj monarchiji« (v Terstu). Spojuje na ní jihosl. země v Rak. Uhersku kromě Mezimuří, uherských Slovinců a uh. Srbů.

Jihoslovanů vyslovila se resoluce slovinských liberálů 18. dubna 1913, kdežto Ivan Cankar domyslil jihoslovanskou myšlenku tak daleko, že v přednášce lublaňského všeobecného dělnického svazu vytkl jediným cílem dosažení celkové jihoslovanské republiky.[97])

Vypuknutím války r. 1914 bylo Jihoslovanské hnutí v Rakousko-Uhersku náhle potlačeno a přerušeno. Ve všech jihoslovanských zemích této říše bylo zatčeno a uvězněno množství vynikajících osob, politiků, spisovatelův i samosprávných předáků, zastavena činnost sokolských jednot i jiných spolků (také Matice Slovinské), rozpuštěna i mnohá obecní zastupitelstva (jen v Dalmácii bylo jich rozpuštěno 29, mezi nimi Split, Dubrovník, Kotor, Šibenik, Knin a j.) — a jihoslovanské země umlčeny. Nejtíže zastihla persekuce Bosnu a Hercegovinu systémem Potiorkovým, ale i na všecky ostatní země jihoslovanské těžce dolehla, nebyla však s to, aby jihoslovanskou myšlenku zničila. Naopak, pronásledování ji jen posílilo, klíčila pod persekučním příkrovem a vypučela i bujně vzrostla, jakmile útlak před svoláním říšské rady r. 1917 aspoň trochu polevil. Než povolil, bylo počátkem r. 1917 vynuceno politické prohlášení slovinské pro habsburské Rakousko, podobné o několik dní pozdějšímu prohlášení českému, jež hr. Czerninovi podepsali tři čeští politikové. Jako tento i český projev zdál se popírati palčivost a mezinárodní ráz otázky české, tak projev slovinský zdánlivě popíral nespokojenost rakouských Jihoslovanů i jejich tužby po spojení se všemi soukmenovci. Že tyto nedobrovolné projevy falšovaly národní vůli, ukázala nedaleká doba, která přinesla úlevu nesnesitelného tlaku.

Prvním projevem bližším národní vůli byla adresní

---

[97]) Shodoval se v tom s hnutím mládeže, jejímž orgánem byl »Preporod«. Sjednocovací myšlenku hlásal tehdy také radikální lublaňský »Dan«. Anketu o ní uspořádal gorický vědecký měsíčník »Veda«.

debata v charvátském sněmu a přijatá v něm adresa srbochorvátské koalice, žádající sjednocení a samostatnost v rámci uhersko-charvátského vyrovnání, tedy spojení Bosny-Hercegoviny a Dalmácie s Charvátskem. Byl to ještě projev úzký, mající na zřeteli jen část jihoslovanského problému v této říši. Brzy však měl přijíti projev druhý, širší a nepoměrně významnější, který zrál v novém ovzduší předparlamentním v rakouské polovině říše. Není pochybnosti, že na něj měl vliv také vývoj věcí v Čechách, kde spisovatelský projev, otevřeně vyjádřiv národní vůli, rázem vykázal nesmělé politice české novou cestu, i vývoj věcí v Polsku, kde došlo 28. května ke krakovské resoluci. Jihoslovanské parlamentní skupiny (klub Charvátsko-slovinský- Národní a Dalmatský) počaly v druhé polovici května vyjednávati o splynutí, které uskutečněno v předvečer zahájení říšské rady organisováním společného Jihoslovanského klubu (jehož předsedou zvolen Slovinec Dr. Ant. Korošec). Prvním činem jednotného klubu jihoslovanského byla památná jihoslovanská deklarace, učiněná v říš. radě zároveň s českou 30. května i nazývána odtud také deklarací májovou. Poslanci Jihoslov. klubu v ní prohlásili, »že na základě zásady národnostní a charvátského státního práva žádají sjednocení všech území monarchie, obydlených Slovinci, Charváty a Srby, v samostatný státní útvar, prostý všeho cizího panství a vybudovaný na demokratickém podkladě pod žezlem habsbursko-lotrinské dynastie.«

Účinek tohoto prohlášení na slovanském jihu byl ohromný. Jako by jím bylo zlomeno pouto, které znemožňovalo všeliký svobodnější projev, jako by jím bylo zrušeno kouzlo, které celý slovanský jih oněmovalo. Nejen že v charvátském sněmu již 5. června strana Starčevićova ústy posl. A. Pavelića projevila s deklarací souhlas — deklarace pohnula celým národem. Nejprve ze slovinských zemí počaly se ozývati projevy sou-

hlasu, potom také z Istrie a Dalmácie, posléze i z Charvátska, ba i z nejvíce tísněné Bosny.[96]) Vlnění nevzniklo náhle jako úderem bóry, nýbrž vznikalo a šířilo se na počátku pozvolna jako působením juga (široka), ale pronikalo za to tím hlouběji, až byly zasaženy všecky vrstvy lidu. Celá druhá polovina r. 1917 byla jím vyznačena, ba zasáhlo hluboko ještě do r. 1918, kdy přešlo v projevy a manifestace většího slohu. V lednu (10.) manifestovali pro májovou deklaraci trbovelští slovinští horníci, odevzdavše posl. Ravniharu projev, opatřený skoro 2300 podpisy; současně manifestoval v Lublani výkonný výbor Národní pokrokové strany slovinské, v jehož schůzi prohlásil týž poslanec májovou deklaraci za minimum požadavků jihoslovanských; před tím již vyslovili s májovou deklarací souhlas i hercegovští Františkáni; koncem ledna (24.) učinila záhřebská akademická omladina projev souhlasu s postupem Jihoslovanského klubu a strany Starčevićovy a pro »demokratický mír, který by také jednotnému národu Slovinců, Charvátův a Srbů přinesl státní sjednocení a svobodu«; v únoru slavnostně se připojuje k deklaraci schůze gorických obecních starostů (dne 15. února) i městská rada lublaňská (19.); v březnu ozývají se podobné projevy i z Dalmácie, dochází k velikým manifestačním schůzím a táborům slovinským (v Kamníku, v Škofji Loce, v St. Petru, v Krškém, v Žalci, v Terstu atd.), k velké manifestaci slovinských žen atd.

Rakouská vláda proti májové deklaraci jihoslovanské stejně jako proti ostatním slovanským požadavkům ústy Clama-Martinice prohlásila, že korunní země zůstanou beze změny — nové Seidlerovo ministerstvo mluvilo toliko nejasně o samosprávě v jednotlivých ze-

---

[96]) Již v srpnu vyšel v sarajevském »Hrvat. Dnevniku« projev tamějších inteligentů charvatských (mezi nimi 30 duchovních) pro májovou deklaraci.

mích při zachování dosavadního stavu a zejména nedotknutelného dualismu. Jihoslovanského problému jako by pro vládu vídeňskou a pešťskou nebylo. Zabývaly se jím toliko negativně, totiž potlačováním jihoslovanského hnutí, přímým i nepřímým.

Nepřímého vyřizování jihoslovanské otázky ujal se německý i maďarský tisk a kruhy vládě více nebo méně blízké. Němečtí politikové a generálové, stojící kolem »Danzer's Armee-Zeitungu«, již v polovici května navrhovali schůzi o jihoslovanské otázce, ale jihoslovanští politikové (až snad na Frankovce) účast správně odmítli. Týž list v prosinci zavrhoval sice dosavadní protislovanský postup německý, ale jen proto, že jím donuceni »postrašení Slovinci zapsali se tělem i duší Čechům«. A jen proto, aby Jihoslované byli odtrženi od Čechů, zdůrazňoval, že jest nezbytno řešiti otázku jihoslovanskou a hlavně uspokojiti Slovince udělením národních práv v zajištěných národních hranicích.

Němci však ani o tomto prostředku, nyní již velmi opožděném, nechtěli slyšeti. Zejména ve Štyrsku zdvihli prudký odpor proti jihoslovanské deklaraci a vášnivě proti národnostnímu dělení Štyrska demonstrovali v Brežicích, Celji, Ptuji, Mariboru a j., hrozíce i pouličními útoky a jakousi revoluční svépomocí. Příkladu jihoštyrského následoval i Celovec — a tak Němci štyrští i korutanští předem odmítli jakékoliv dohodování se Slovinci.

Maďaři měli starost jen o vyrovnání, o upevnění dualismu a postavili se příkře proti oběma deklaracím, české i jihoslovanské. Jihoslovanskou otázkou jim v té době bylo jen jednání s Charváty o vyrovnání. — V Bosně udržován dále tvrdý režim. — Jihoslovanská otázka nebyla Vídni a Pešti ani palčivou vnitřní otázkou rakousko-uherskou, natož ve svém celku mezinárodní.

Zatím takřka v zápětí po májové deklaraci jihoslovanské — jakoby v odpověď na ni — konala se na

ostrově Korfu od 7. do 20. července 1917 za předsednictví Pašićova a Trumbićova konference členů bývalé srbské koaliční vlády, nové vlády srbské i londýnského Jihoslovanského výboru,*) jejíž program vznesl před mezinárodní forum otázku jihoslovanskou v nejvyšší její šíři (jen s vyloučením otázky bulharské). Korfský program probral všecky otázky, týkající se organisace života Srbů, Charvátův a Slovinců ve společném státě. Základem programu jest idea, která dala vznik také jihoslovanské deklaraci, totiž poznání a přesvědčení, že trojmenný národ slovinsko-srbocharvátský jest jeden krví, jazykem i souvislým územím, na němž obývá, rovněž i společnými zájmy svého národního bytí. Ale kdežto májová deklarace jihoslovanská se omezila pouze na spojení Jihoslovanů v rámci říše

*) Členy emigrantského jihoslovanského výboru (podle Mandlovy knihy »Die Habsburger und die serbische Frage«, Vídeň 1918) jsou: P. Baburica, předseda Jihoslovanské nár. obrany ve Valparaisu; novinář a býv. poslanec charv. sněmu J. Banjanin; lékař a předseda chicagského Jihosl. výboru Dr. A. Biankini; býv. dubrovnický měst. radní Dr. J. Giulli; šibenický advokát a býv. měst. radní Dr. J. Gazzari; terstský advokát a býv. goricko-gradišťský i říšský posl. G. Gregorin; vrbnický kněz (z ostrova Krku) a předseda charvatské ligy clevelandské N. Gršković; býv. charv. poslanec, advokát Dr. H. Hinković; býv. redaktor záhřebského »Narod. Jedinstva«, literární kritik Milan Marjanović; sochař Ivan Meštrović; advokát a býv. člen dubrovnického měst. zastupitelstva Dr. M. Mičić Dalmatinci a majetníci dolů v Chile V. Mirović a V. Moro; býv. charv. poslanec Dr. Fr. Potočnjak; býv. srbský ministr Stojan Protić; pančavský rodák, prof. Columbia-University Dr. M. Pupin; býv. bosenští poslanci Dr. M. Srškić a Dr. N. Stojanović; býv. isterský posl. Dr. D. Trinajstić; mostarský advokát a předseda srbské národní organisace Dr. Dušan Vasiljević; docent záhřebské university Dr. Bog. Vošnjak (Slovinec); úředník Národního musea kraňského Dr. Niko Županić. Předsedou Jihosl. výboru jest býv. městský starosta splitský a bývalý zemský dalmatský i říšský poslanec Dr. Ante Trumbić. (Srov. také Glas Slovenaca, Hrvata i Srba 1918, č. 83.)

Rakousko-uherské, korfský program požadoval sjednocení všech Slovinců a Srbocharvátů bez ohledu na nynější státní hranice, žádal utvoření velkého samostatného státu jihoslovanského, ústavní, demokratické a parlamentní monarchie s Karaďorděvići na trůně. Tento stát by měl jméno království Srbů, Charvátův a Slovinců, měl by společný znak, sestavený z dosavadních jednotlivých znaků, rovněž společný prapor — při čemž zůstalo by zachováno rovné právo dosavadních jednotlivých znakův a praporů. Rovněž by měla na celém území rovné právo všechna tři národní jména, obojí písmo (latinské i cyrilské) a všechna vyznání náboženská (dvojí dosud kalendář měl by býti co nejdříve sjednocen). Jihoslovanský stát měl by zaujímati celé, neokrojené území, na němž žije národ jihoslovanský kompaktně. »Náš národ«, praví korfská deklarace, »netouží po cizím. Přeje si jen, aby se osvobodil a uskutečnil svou jednotu. Právě proto vědomě a nejrozhodněji odmítá jakékoliv částečné řešení otázky svého osvobození a národního sjednocení.« Program stanoví dále: Jadranské moře bude v zájmu svobody a rovného práva všech národů svobodno a všem otevřeno. Všichni občané státu jsou rovnoprávní. Volební právo do zastupitelstva národního (sněmu), obecního i do všech jiných správních těles jest všeobecné i rovné, a hlasování jest přímé a tajné. Ústavu po uzavření míru vypracuje konstituanta (rovněž tak zvolená). Platnosti nabude královskou sankcí.*)

To jest maksimální program jihoslovanský, jak jej zastávali Srbové a s nimi jihoslovanští emigranti rakousko-uherští hned od počátku války. Dohoda dlouho k němu nezaujímala určitě vysloveného

*) Plné znění korfské deklarace přinesl 15. ledna 1918 sarajevský »Hrvatski Dnevnik« a po něm záhřebský »Obzor« v č. 12. z 18. ledna.

stanoviska. Vyslovovala sice požadavek obnovy Srbska, ale dále nezacházela — ba za vyjednávání s Bulharskem o neutralitu byla i srbská Makedonie předmětem rozprav. Postup její byl ještě opatrnější po vstoupení Bulharska do války a po srbské i černohorské katastrofě. Ba co více, slibovala Rumunsku a Italii jihoslovanská území, na něž se vztahoval jihoslovanský program: Sazonov chtěl přiřknouti Rumunsku i Banát, a Italii slibováno splnění skoro všech jejích imperialistických požadavků. Naproti tomu Bulhaři prohlášením berlínského vyslance Rizova žádali srbské kraje pirotský a negotinský (přiřčené Srbsku na kongrese berlínském) a Makedonii od Skoplje na jih. Vyhlídky maksimálního programu jihoslovanského se ještě zhoršily, když se r. 1915 připojila k dohodě Italie. Londýnskou úmluvou z 26. dubna téhož roku (jejíž znění později bolševici uveřejnili) přiřčena byla Italii nadvláda na Jadranu a slíbeny jí kromě jižního Tyrolska také Gorice, Gradiška, Terst, celá Istrie s ostrovy Lošiněm a Cresem i severní Dalmácie se Zadrem a skoro všemi ostrovy.[100]) Veliké oběti, jichž vyžadovaly sočské ofensivy, počaly sice otřásati těmito základy příštího italského panství na Jadranu na velkou újmu Jihoslovanů, v Italii počaly vznikati proudy liberálnější, ba i protivné imperialismu — ale v politice italské zatím se nijak neobrážely. Pašić marně v Římě vyjednával, emigranti zdánlivě marně pracovali ve Švýcarsku, ve Francii,

[100]) Jen Krk, Prvić, Gregor, Ráb, Vel. i Malá Zirona, Bua, Šolta, Brač, Jakljan a Kalamota měly připadnouti Jihoslovanům. (Podrobnější znění čl. IV., V. a VII., které se týkají dělení zemí jihoslovanských, podle bolševické »Pravdy« přinesl »Glas S. H. i S.« v č. 34. r. 1918. Z londýnské smlouvy je také patrno, že dohoda s počátku ani nepomýšlela na jednotný stát jihoslovanský, nýbrž na tři státy: charvátský (patrně s částí zemí slovinských, pokud jich nepřiřkla Italii), srbský (s Bosnou a Dalmácií) a černohorský.

v Anglii i v Americe. Ani po pádu carismu se nic nezměnilo, naopak s počátku se věc ještě zhoršila, ač mnozí francouzští i angličtí publicisté, učenci i politikové úsilovně psali i jednali ve prospěch srbský. Dohoda, mající smlouvu s Italií, veřejně o jihoslovanské otázce mlčela. Proto se jihoslovanský výbor spolu se srbskou vládou odhodlaly ku korfské poradě a k veřejnému prohlášení jihoslovanského programu — avšak ani to zprvu nevyvolalo dohodového projevu o jihoslovanských požadavcích.

Tak osud obou jihoslovanských programů, maksimálního (korfského) i minimálního (jihoslovanské deklarace), byl s počátku podobný — další však válečné změny a vlastní úsilí Jihoslovanů působily ve prospěch obou a popoháněly je k rychlému vývoji, jehož zakončením bude rozřešení otázky jihoslovanské na mírovém kongrese.

Velký vliv na osud obou měla říjnová revoluce bolševická v Rusku se svými následky, rakouskou podzimní ofensivou do Italie a mírem brestským. Po vítězství bolševickém vysiovil se Czernin o vnitřním sebeurčení rakousko-uherském cestou ústavní, chtěje se přikrýti pláštíkem demokratismu, než by odešel jednat s bolševiky. Slovanům rakouským a tedy také Jihoslovanům poskytlo mírové jednání s bolševickým Ruskem příležitost, aby reklamovali své právo na účast v jakémkoli jednání mírovém a tím aby zdůraznili mezinárodní ráz také svých vlastních národních otázek. Učinili tak společně 3. prosince 1917 prohlášením ve Vídni, učinili tak Čechové svou deklarací tříkrálovou a Jihoslované memorandem ze dne 31. ledna 1918, adresovaným mírovým delegacím v Brestu Litevském. Odvolali se v něm na zásady, vyhlášené bolševiky pro mírové jednání, že jest aneksí, drží-li kterýkoliv stát násilím některý národ, zkracuje-li mu uznání práva národního sebeurčení proti jeho vůli, nebo zkracuje-li mu právo,

aby sám si rozhodl o politickém způsobu vlády. Při tom formulovalo memorandum jihoslovanský program, který jest závažným doplňkem květnové deklarace, poněvadž požadavky své zakládá pevněji a podrobněji na zásadách Wilsonových a nepřipojuje kompromisnino závěrku prohlášení májového. Program jihoslovanského memoranda žádá na všeobecném demkratickém míru »uznání a úplné zajištění svobodně provedeného a úplného práva na sebeurčení národa, zejména v otázce, chce-li utvořiti svobodný stát v jakékoli formě«, pro jihoslovanský stát žádá »území, které jest kompaktně obydleno Srby, Charváty a Slovinci« a pro Jadranské moře svobodu.[101]) Dalším zdůrazněním tohoto již nekompromisního programu byla záhřebská resoluce ze dne 3. března 1918, na níž zástupci Jihoslovanského klubu (Slovinci i Charváté isterští a dalmatští), Starčevićovy strany práva, charvátské sociální demokracie, dále secesionisté srbocharvátské koalice, i zástupci Bosny s Hercegovinou, ba i Mezimuří[102]) opírajíce se o zásadu národního sebeurčení žádali svůj národní, nezávislý, na demokratických základech zbudovaný stát Slovinců, Charvátův a Srbů.«

Za hranicemi zatím se ponenáhlu vytvářely příznivější podmínky pro korfský program. Porážka Italie a zatlačení její fronty od Soče až k Piavě především tyto příznivější podmínky vytvořily — a bezohledný mír brestský, plný německých záborů, zakrytých paskvilem národního práva sebeurčovacího. jen je zesílil. Zprvu se zdálo, že vítězství ústředních mocností v Italii přiměje dohodu k ústupnosti, aspoň vůči Rakousko-

---

[101]) Memorandum v plném znění přinesl »Glas Slov., Hrv. i Srba« v č. 26.

[102]) Účastníci jsou uvedeni v »Glasu S. H. i S.« č. 50., úplná resoluce v »Sloven. Narodu« č. 52. (v charvátských novinách byla censurou zkomolena).

Uhersku. Lloyd George mluvil pouze o »skutečné samosprávě podle demokratických zásad« a Wilson žádal pro národy Rakousko-Uherska »možnost samosprávného rozvoje« — ale naproti tomu řekl 8. ledna 1918 také, že »každý mírumilovný národ, který touží míti svá vlastní zřízení a žíti svým vlastním životem, musí býti zabezpečen proti každému násilí«, a 12. února dokonce prohlásil, že »všecky jasně stanovené národní požadavky musí dojíti nejširšího splnění«, že »národní sebeurčení není fráze, nýbrž zásada«. Určitá byla také slova Wilsonova z 8. ledna, že Italie musí dostati hranice »po jasně tažené národnostní čáře«. Vše to i s vlivem ruské revoluce a bolševismu na domácí socialisty přimělo Italii ku změně dřívějšího stanoviska. Velká část italské inteligence i vlivní političtí činitelé počali jinak uvažovati o politických cílech italských i o poměru k Jihoslovanům, zejména když londýnské »Times« 11. ledna 1918 doporučovaly Italii, aby se na základě Wilsonova ethnického principu s Jihoslovany dohodla. »Corriere della Sera« potom 17. a 22. ledna londýnskou smlouvu přímo nazvala »kusem papíru« i počala slevovati z italských požadavků, nemluvila již o Dalmácii, Rijece, části Kraňska, nýbrž jen o Tridentsku a Terstu, o částech Istrie a zajištění mořského obchodu. Tento převrat v myslích italských připravil půdu vyjednávání jihoslovanského výboru s italskými politiky. V únoru již byl Trumbić v Římě — a od 8. dubna již na Kapitolu zasedal kongres potlačených národností, jejž pozdravil sám ministerský předseda Orlando, ač se ho vláda oficiálně neúčastnila. Za to zahájil kongres jménem římského starosty posl. Guglielmi, členem předsednictva byl posl. Torre a tajemníkem G. Amendola, římský dopisovatel »Corriere della Sera«. V resoluci prohlásili zástupci obou národů, italského i srbocharvátsko-slovinského, že »sjednocení a nezávislost Jihoslovanů jest životní potřebou Italie, a naopak sjednocení národa italského ži-

votní potřebou Jihoslovanů«, že se proto oba národové vší silou zasadí o dosažení těchto cílů, že jest další životní potřebou obou národů svoboda Jadranského moře, že se zavazují řešiti mezi sebou hraniční otázky na základě zásady národnostní a sebeurčovacího práva, jakož že zaručí plná práva jazyková, kulturní i hospodářská národním menšinám, které by zůstaly v hranicích druhého národa Tím byly vlastně podkopány i zbytky italských nároků na země jihoslovanské. Tento vývoj věcí v Italii nebyl již přerušen a dospěl k uznání Jihoslovanů italskou vládou, usneseném v ministerské radě 8. září 1918.

Zatím ve Vídni a v Pešti nikdo nepomýšlel na ústupky domácím Jihoslovanům, naopak: činilo se vše, aby řady jejich byly rozraženy a politická práce ve směru myšlenky jihoslovanské aby jim byla znemožněna. Když celým světem již vítězně vanul nový duch demokratismu a svobody národů, zde stále ještě strašil duch Metternichův a macchiavellismus. V Bosně vláda získala arcibiskupa Dra. Josipa Stadlera, který s počátku byl pro májovou deklaraci, později vydal své memorandum v duchu frankovském (totiž protisrbském, ale přece ještě po spojení se Slovinci) a konečně přistoupil na protideklarační prohlášení vládních frankovců, přiměl k odstoupení z redakce »Hrvatského Dnevnika« kněze A. Benkoviće a I. Gavriće i odevzdal řízení listu důstojníkům Dru. I. Pilarovi a Dru. Pavičićovi (vládním frankovcům, původcům prohlášení ve smyslu vládním).[103]) Také jiné spojence snažili se Maďaři v Bosně získati, zejména mezi mohamedány. V Charvátsku byli osvědčenými spojenci a sluhy vládního směru protisrbského a později protideklaračního frankovci, kteří se neštítili nejošklivějších pro-

[103]) Podrobně vylíčena jest aféra Stadlerova »Hrvat. Dnevnika« v sarajevském dopise »Slovenského Naroda«, č. 292, z 21. pros. 1917.

středků ve své zášti proti Srbům a stranám, hájícím shodu srbocharvátskou. Neštítili se ani falešných denunciací na Srby, na srbocharvátskou koalici, ba dokonce za dob nejhoršího útisku (v červnu 1915) žádali, aby místo bána poslán byl do Charvátska vojenský komisař, což vše sám bán Antun Mihalović v červenci 1918 v charvátském sněmu odhalil. Denunciace frankovská s falešnými dokumenty[104]) stala se podkladem obvinění proti koalici (resp. proti posl. bar. Jos. Rajačići), jež v uherském sněmu učinil posl. Szmrecsanyi a proti němuž mohli se srbocharvátští delegáti hájiti teprve po bánových odhaleních. V Kraňsku měl úkol vládní žíraviny zemský hejtman Dr. Ivan Šusteršič, a také jej stále konal a koná. Nejprve se snažil ovládnouti slovinskou lidovou stranu (klerikální), a když se mu to nepodařilo, vystoupil z ní se svými přívrženci a později založil novou stranu, které dal jméno »slovenska katoliška zveza«. Maje svými lidmi zajištěnu většinu v zemském výboru, řádil v pravém slova smyslu v zemi. Nejobmyslnějším činem Šusteršičova zemského výboru byl projev proti činnosti emigrantů, vedených Trumbićem, předložený a schválený proti hlasu dra Trillera 19. června 1918, i následující potom nátlak na obce, aby se k projevu připojovaly. Vynucenými projevy souhlasu s projevem zemského výboru měl býti úskočně paralysován mohutný souhlas celé země s májovou deklarací. Kromě těchto a jiných násilných činů byly Šusteršičovi veřejně vytýkány a dokazovány i přímé denunciace. Před tím (25. května) vláda proti májové deklaraci uspořádala audienci Němců ze slovinských zemí, na níž za štyrské Slovince mluvil také odpadlík Linhart. Ruku v ruce s těmito rozkladnými akcemi šlo přímé pronásledování. Politickým úřadům bylo nařízeno, aby zamezovaly agitace a projevy

[104]) Falšovanou listinou Pašićovou, nalezenou prý v ukořistěném srbském archivu.

pro jihoslovanskou jednotu, aby v tom směru působily na úřednictvo a kněžstvo atd. Maďarská vláda snažila se zatarasiti přístup myšlence jihoslovanské i ostatním osvobozenským národním ideám do druhé polovice říše hojnými zákazy slovanských časopisů z poloviny rakouské, v čemž ji následovala i společná správa Bosny a Hercegoviny. A tak se pracovalo k rozřešení jihoslovanské otázky stále negativně.

O positivním programu vládním v otázce jihoslovanské dlouho nic nebylo slyšeti. Stále jen se vyhlašovala nedotknutelnost dualismu, která by arci splnění požadavku jihoslovanské deklarace vylučovala. Že by si Maďaři přáli připojení Bosny a Hercegoviny k zalitavské polovině říše, bylo známo již z doby předválečné. Ani hřmotně vyhlašovaný požadavek rakouských Němců, že slovinské země nesmějí býti spojeny se zeměmi srbocharvátskými, poněvadž jsou mostem německého spojení s Terstem a Jadranem, nebyl novinkou. Rakouští Němci vždy tak na země slovinské pohlíželi a vždy se podle toho k nim chovali, usilujíce stále o jich zgermanisování. Všecky rakouské vlády je v tom vždy podporovaly — a tak i nyní. Vláda sice zjevně nevyhlásila program ten za svůj, ale věcně jej prováděla — vždy i nyní za války. Spěšné zřízení německé nautické akademie v Terstu, sotva Němci v tom směru vyslovili přání, je toho nejnovějším důkazem. Konečně vláda počala mluviti o »ústavních změnách«, ba začátkem léta počaly proskakovati pověsti o »federalisování«, nikoli však celé říše, nýbrž jen Rakouska. Jarní nezdar na Piavě a odražení německé ofensivy ve Francii jsou vysvětlením této povolnosti, která byla této říši snad vštípena z Německa. Aspoň »federalisační« záměry počaly se hlasitěji vyslovovati po letní schůzce panovníkův a poradách politiků v německém hlavním stanu. Jak si Němci a vláda přestavbu Rakouska představují, napovědělo roztržení Čech, provedené květnovým nařízením — a naproti

tomu německé, vládou podporované protesty proti odloučení slovinských částí Korutan a Štyrska. Maďaři pak prohlašovali se vší rozhodností, sotva se vyřklo slovo »federalisace«, že uherské poloviny říše se význam jeho nemůže týkati. Ba i proti federalisování pouhé rakouské poloviny se záhy obrňovali hrozbou personální unie. Jen proti připojení Bosny k Uhrám se nestavěli; mělo býti kompensací za rakouské řešení otázky polské. Tak prý bylo — aspoň v zásadě a podmínečně — smluveno v německém hlavním stanu. Nebylo jen jasno, jak spojení provésti: zda připojením Bosny a Hercegoviny k Charvátsku, což by bylo rakouským řešením otázky jihoslovanské, shodným s přáními frankovců — či přímým spojením autonomní Bosny-Hercegoviny s korunou uherskou, což by bylo řešení »maďarské«. Při tomto řešení ještě stavěna Charvátům před oči možnost spojení s Dalmácií, buď celou neb aspoň severní (se Splitem), kdežto jižní měla by připadnouti k Hercegovině. Při tom by Rijeka s rozšířeným územím zůstala přímo při Uhrách, začež by Charvátsko mohlo pro sebe reklamovati od Istrie ostrovy Krk, Cres a Lošiň, které k ní kdysi příslušely. Bylo prý navrhováno ještě třetí řešení, pro něž prý byl zahraniční ministr a s ním i Berlín: aby se Bosna i Dalmácie spojily s Charvátskem ve zvláštní část říše s vlastními ministry, při čemž by se Rijeka a Terst staly přímo říšskými městy s rakouskou správou. Němci však[105]) stavěli se proti připojení Dalmácie k Bosně a s ní k Uhrám vůbec, připouštějíce jen připojení k Charvátsku — a za připojení Bosny a Hercegoviny k Uhrám chtěli žádati přiměřené hospodářské i obchodní kompensace (jež by došly výrazu ve vyrovnání) a vrácení kapitálu, investovaného Rakouskem v okupovaných zemích. Nejvíce však se jednalo o řešení

[105]) Odbor pro studium jihoslovanské otázky při německonacionálním svazu.

maďarském. Pro ně Maďaři horlivě připravovali půdu v Bosně, počítajíce, že získají Mohamedány i část pravoslavných Srbů (pomocí metropolity Letice). Byli by však přijali i řešení charvátské (čili rakouské), při němž spoléhali na Stadlerovce. Rozhodnutí mělo se státi po informační cestě, kterou podnikl Tisza do Charvátska, Dalmácie i Bosny v měsíci září.

Při takové neústupnosti rakousko-německých a maďarských vlád a politiků proti jihoslovanským požadavkům bylo pro Jihoslovany příkazem, aby semkli své řady k jednotnému postupu za jednotným programem. Proto vidíme v jihoslovanských zemích především snahy po zjednodušení poměrů stranických, po splynutí a novém organisování politických stran.

U Slovinců volalo se po tom již koncem r. 1917. V »Slovenském Národu« objevil se 31. prosince dokonce návrh na splynutí všech slovinských stran a skupin, stojících na stanovisku deklaračním — proti nové selské straně Šusteršičově (kmečka stranka), která se odštěpila od lidové (klerikální) strany, a mimo stranu sociálně-demokratickou. Bylo by se to tedy týkalo národně-pokrokové strany (narodno-napredna str.) v Krajině, téže strany v Gorici, národní strany (narodna stranka) v Terstu a podobné strany ve Štyrsku, tedy předválečných stran a skupin liberálních, jakož i klerikální všeslovinské lidové strany (všeslovenska ljudska stranka). Naproti tomu redakce »Slov. Naroda« navrhovala, aby se vedle jednotné lidové strany (klerikální) organisovala jednotná pokrokově-demokratická strana — a obě aby utvořily koalici pro společný postup na podkladě májové deklarace. Tím směrem se také věci vyvinuly — podobně jako u nás, jenže hodně později. Teprve v červnu 1918 na valném sjezdu v Lublani (29. a 30.) se ustavila »Jugoslovanska demokratska stranka« a vypracovala si po-

dobný program.[106]) Obě velké deklarační strany, lidová i demokratická, řídily souhlasně všecku akci na Slovinsku pro sjednocení Jihoslovanů ve společném státě — až na taktické úchylky jednotlivců a skupin, jako byl směr terstsko-slovinský (posl. Rybáře a listu »Edinosti«), žádající »reálnou« a »positivní« politiku,[107]) nebo oportunistický projev Dra Iv. Tavčara, předsedy strany demokratické, a preláta Andreje Kalana ze strany lidové, uznávající nepřímo dualismus.[108]) Tyto ojedinělé úchylky však neporušily jednotného postupu obou velkých politických stran slovinských, neoslabily všeobecné vůle po dosažení konečného cíle, která byla tak mocná, že strhla v tento proud na Slovinsku vše, co nebylo vysloveně protinárodní (jako Šusteršič se svou družinou), ba působila mocně i na isterské Charváty. Nejpádnějším dokladem síly slovinského hnutí jest fakt, že všecko katolické kněžstvo slovinské a vůbec jihoslovanské (až na Stadlera) s drem Korošcem v čele postavilo se od počátku na půdu májové deklarace, a že i lublaňský biskup Dr. Ant. Bonaventura Jeglić veškerým svým vlivem tento směr podepřel.[109]) Postavil se dokonce ostře proti Šusteršičovi: Když Šusteršič novou svoji stranu později organisoval pod jménem Slovinského katolického svazu

[106]) Slovenski Narod 1918 č. 146, 151 (hospodářský program).

[107]) Glas S. H. i S. 1918 č. 154.

[108]) Na provokační resoluci zemského výboru Kraňského (ovládaného Šusteršičem a Lampem) proti Trumbićovi, která zůstane navždy hanebným památníkem politiky Šusteršićovy, podali uvedení dva předáci stran deklaračních místodržiteli hr. Attemsovi 10. července 1918 protest proti usnesení zemského výboru, v němž zdůrazňovali loyálnost Slovincův a rakouský podklad jihoslovanské deklarace. Tím vlastně zúžili význam deklarace pouze na rakouské Jihoslovany, což vzbudilo arci odpor. (Slov. Nar. 155.)

[109]) Viz můj článek »Síla slovinského hnutí« v České Stráži č. 13.

(Slovenska katoliška zveza), přikázal mu, aby z názvu odstranil označení svazu »katolickým.« Vedle demokratické a lidové strany, nikoli však proti nim, postupovala sociální demokracie slovinská (Jugoslovanska socialnodemokratična strana). Stanovisko její bylo s počátku dosti nejasné. Vánoční její resoluce, přijatá 25. a 26. prosince 1917, pozdravuje sice jihoslovanskou májovou deklaraci, staví se na základ národního sebeurčení, ale při tom přijímá Rennerův program uspořádání Rakouska, podle něhož by se měly organisovati jednonárodní obce a okresy, a ty pak zase spojovati v jednonárodní politické svazy. Pomíjí tedy menšiny, čímž jihoslovanský program značně zužuje. Avšak buď jak buď, svobodný stát jihoslovanský byl čím dál jasněji cílem také slovinských sociálních demokratů, k němuž směřovali souběžně se stranou demokratickou a lidovou.

V Dalmácii také se všecky strany záhy postavily na základ květnové deklarace a na tom základě se sbližovaly až k úplnému sjednocení v národní organisaci. Kouzlo myšlenky působilo tam tak mocně, že se k ní přihlásili i lidé zrádní neb aspoň nespolehliví, kteří již za balkánské války a tím více za prvních let války světové přsluhovali vládě i denunciacemi a jinými nepěknými službami. Tak již na lednové schůzi v Šibeniku předsedal Dr. Vice Iljadica, kdysi místopředseda charvátské lidové pokrokové strany (hrvatska pučka napredna stranka), který ještě před válkou přešel k velmi černožluté klerikální skupině a za prvních dob války neštítil se žádných prostředků proti svým politickým protivníkům. Živlové ti však zůstaveni stranou jako důvodně podezřelí z aktivismu (Dulibić a jeho přívrženci). Na zaderské schůzi 13. dubna nebylo již rozdílů stranických — strana lidově-pokroková, charvátská strana i strana práva mlčky pominuly, zbyla jen jednomyslnost pro sjednocení Srbocharvátů i Slovinců ve svobodném státě. Formálně však se o splynutí stran ani nejednalo.

V Charvátsku zůstalo ostré rozštěpení až do zřícení Rakousko-Uherska. Nebylo to však rozštěpení z příčin zásadních, jak se na konec ukázalo, nýbrž jen z taktických zřetelů. Nehledíme-li na stranu frankovskou, která až do posledka hrála úlohu strany vídeňské (podobně jako na Slovinsku strana Šusteršičova) a s níž z oposičnosti až do května šla Radićova selská strana, byly v Charvátsku po celá poslední dvě léta válečná, v nichž se mohl jeviti politický život, jen dvě velké skupiny: koalice srbo-charvátská, držící se vyrovnání uhersko-charvátského a stojící v otázce jihoslovanské na své adrese ze dne 17. března 1917, přijaté ve sněmu — a ostatní strany a skupiny, t. j. Starčevićova strana práva, dissidenti ze srbocharvátské koalice (skupení kolem Glasu Slovenaca, Hrvata i Srba), srbská národní radikální strana, později vzniklé menší skupiny (»Malých Novin« a »Novin«), a charvátská sociální demokracie, které celkem — třeba různými projevy — zaujímaly stanovisko úplného sjednocení Jihoslovanstva, vyslovené v březnové resoluci záhřebské, o níž byla již řeč. Totéž stanovisko zaujala srbská národní radikální strana projevem svého předsedy Dra Gj. Krasojeviće[110]) a strana socialistická resolucí ze dne 2. srpna 1918.[111]) Pro koncentraci všech stran, které stojí na základě jednoty Slovinců, Charvátův a Srbů, vyslovila se již březnová resoluce záhřebská, ale hlas její vyzněl na prázdno; propasti mezi předválečnými stranami zdály se ještě příliš hluboké, aby mohly býti překlenuty.[112]) Proto se sjeli přívrženci jednoty ze zemí srbocharvátských 12. května

[110]) Glas S. H. i S. č. 30. z 8. února 1918.

[111]) Glas č. 164.

[112]) Nejblíž si stály strana Starčevićova (orgány: »Hrvatska Država«, »Novine«, »Primorske Novine«) a skupina, kterou bychom mohly nazvati jihoslovanskou (orgány: »Glas Slovenaca atd.«, »Jug«), obě strany oposiční a pracující v souhlase s Jihoslovanským klubem.

znova v Záhřebě a vydali projev, žádající seskupení všech národních sil k dosažení velikého cíle. Nestačila by k tomu žádná z předválečných stran sama o sobě, poněvadž jednak představuje každá jen zlomek národa, jednak jsou přežitkem doby předválečné, nevyhovujícím duchu času. K provedení takové všenárodní organisace sestaven hned 10členný výbor, jehož předsedou zvolen Dr. I. Krstelj (dalmatský předák) a tajemníkem Dr. Srgjan Budisavljević (Srb, dissident z koalice). K jakémusi sblížení stran přispěly pražské slavnosti květnové, jichž se účastnil také Š. Radić, jehož strana (selská) se rozešla s frankovci a přiblížila ostatním stranám národním. Krokem vpřed byla také reorganisace Starčevićovy strany práva na základě nového programu, přijatého 5. června 1918. Program se jednak postavil na půdu jednoty slovinsko-srbocharvátské v jednotném státě na území, na němž jihoslovanský národ souvisle bydlí a k němuž nezcizitelně přináleží jadranské pobřeží s přístavy, jednak schválil účast strany při koncentraci všech nezávislých a nekompromitovaných národních živlů.[113]) Přes takováto sblížení ke stranickému zjednodušení nedošlo.

V Bosně-Hercegovině o nějakém organisovaném životě ve stranách, ať již spojených nebo rozptýlených. nemohlo býti řeči.

Když se splývání stran jevilo nemožným, obracela se snaha Jihoslovanů čím dál více k národní organisaci mimo strany a nad stranami, k níž první podnět dal květnový sjezd v Záhřebě. Počátek učinila Dalmácie, kde 2. července 1918 ve Splitu založena Národní organisace dalmatská, jejímuž ředitelství uloženo, aby působilo k organisování nezávislých národních živlů také v jiných zemích jihoslovanských a ke zřízení vrcholné organisace všech Jihoslovanů. Po Dalmácii následovalo

---

[113]) Program vytiskl také »Glas« v č. 111.

Přímoří, které na sjezdě v Sušaku 14. července založilo Národní organisaci pro charvátské Přímoří s Istrií, a země slovinské, jejichž národní organisace dovršena ustavením Národní rady v Lublani (Narodni svet) 16. srpna. Dovršením národní organisace jihoslovanské měla býti vrchní Národní rada záhřebská, jejímuž ustavení však stále překáželo stanovisko srbocharvátské koalice.[114])

Ta totiž stále mlčela o jihoslovanské májové deklaraci: proti ní se vysloviti nemohla, ježto s ní dojista od samého počátku souhlasila, a pro ni ze zřetelův oportunistických také ne. To dráždilo charvátskou veřejnost, která naléhala na vyjasnění a dávala i citelně svou nelibost na jevo. Velmi podráždil zákaz oslavy Preradovićovy (18. března), takže tehdy zdvihl varovný hlas i záhřebský »Obzor«, který ještě v lednu koalici hájil. Již tehdy upozorňoval, že za takovéhoto dalšího postupu by se koalice nesměla odvážiti účasti ve volbách. Záhy se to objevilo při květnové doplňovací volbě v Delnicích (v horském okrese župy modrušrijecké), kde kandidát koalice zůstal v ohromné menšině proti kandidátu strany Starčevićovy. Došlo i ke sporu ve straně samé pro koaliční orgán (»Hrvatska Riječ«), který psal ve smyslu národní jednoty a národního sebeurčení, čímž dával na jevo, že koalice vyčkává jen vhodného okamžiku, aby mohla v tom směru vystoupiti. Když se proti tomu v družstvu »Hrvatské Riječi« projevil odpor, vystoupili posl. Dr. I. Lorković a prof. Gj. Šurmin z koalice. V té době — v červnu (26.) — byla koalice ještě tak na Pešť vázána, že zamítla pilnost návrhu Dra A. Paveliće a soudruhů, aby charvátský sněm protestoval proti diplomatickému řešení jihoslovanské otázky bez otázání sněmu, jakož i aby se projevil pro jednotu Slovinců, Char-

---

[114]) V ní, jak známo, se spojili někdejší pravaři, pokrokovci a většina Srbů.

vátů i Srbů a pro právo národního sebeurčení. Za těch okolností nebylo lze ještě pomysliti na dovršení národní organisace jihoslovanské zřízením Národní rady v Záhřebě.

Utužována zatím jiná organisace: spojenství s Čechy a Poláky. Úzké spojení s nimi, zejména Čechy, udržoval Jihoslovanský klub hned od svého vzniku. Jest patrno již v redakci květnových deklarací z minulého roku. Sympatie Čechům projeveny byly hlasitě počátkem ledna v resoluci voličské schůze národní pokrokové strany slovinské v Lublani — a jindy při každé příležitosti. S Poláky sblížil nás i Jihoslovany — mír brestský. Ten odpudil Poláky od Němců i německého Rakouska a přiblížil je nám, tím více, že již před tím v lednu projevená německá choutka po anektování pohraničních částí král. Polského rozhořčila Poláky proti Němcům. Sblížení s Poláky manifestovali poslanci čeští a jihoslovanští svou účastí na pohřbu krakovského starosty posl. Lea. Kolo polské přešlo té doby do oposice i octlo se tak po boku Čechů a Jihoslovanů; a bylo-li ještě vládou získáno k ústupnosti, nebylo již získáno nadobro, ba nastal v samém jeho lůně rozkol pro poměr k Čechům a Jihoslovanům. Události pracovaly pro souručenství všech západních Slovanů. Manifestovala pro ně mládež všech tří západoslovanských kmenů v Praze 11. března — a veliký krok k němu byl učiněn pražskými slavnostmi květnovými, zvláště kongresem zástupců potlačených národností, konaných v obecním domě památného pátku 17. května. Na něm proslovili polští politikové (Głąbiński, Tetmajer, Śliwiński) rozhodné řeči pro společný postup s Čechy a Jihoslovany. A nezůstalo již jen při řečech. Navázané styky byly odtud dále utužovány. Slovinci založili si v Lublani »Društvo ljubiteljev poljskega naroda« (v červenci), do jehož výboru zvoleni zástupci všech tří velkých stran. A k ustavení Národní rady i k odhalení pamětní desky politickému vůdci J. E. Kre-

kovi v Šent Janžu (na domě, v němž 8. října 1917 zemřel) sezvali Slovinci do Lublaně na den 17. srpna sjezd západních Slovanů, který byl vystupňováním sjezdu pražského v tom směru, že na něm zjevně byl (hr. Skarbkem) vysloven program do budoucnosti: aby všichni západní Slované od Baltu po Adrii utvořili pevnou hráz proti Německtvu. Nebylo to heslo nové, byl to záměr, jejž sledovala česká politika již vědomě a jejž prof Masaryk za hranicemi při nejedné příležitosti vyslovil — ale v Lublani byl prohlášen z úst polských, což znamenalo, že shoda k provedení tohoto záměru jest úplná, že jsou pro něj získáni i Poláci.[115]) Byly to arci zatím jen strany národních demokratů, lidovců a socialistů, ale bylo známo, že za nimi stojí celý národ.

Majíce od počátku vědomí věrného spojenectví českého (pro něž sami Jihoslované dali heslo »věrnost za věrnost«) a potom i polského, a majíce oporu v úspěších zahraniční činnosti Jihoslovanského výboru, vypracovávali si Jihoslované podrobnosti svého programu pro budoucnost, připravovali se k řešení různých otázek, tvořících celek otázky jihoslovanské. Tak Slovinci zejména propracovávali otázku své sever. hranice, postavivše se na stanovisko, podepřené všeob. projevy Wilsonovými, že totiž mají právo na vše, co jim bylo násilím vyrváno, tedy na území svých menšin v Korutansku, jižním Štyrsku a v Uhrách.[116]) Žádají pro sebe hranici, zjištěnou v minulém století Czoernigem, Koslerem a jinými, která dosud zahrnuje aspoň slovinské menšiny. Žádají tedy v Korutansku hranici od Ziljského údolí na

---

[115]) Slovinci byli tou myšlénkou tak nadšeni, že si vypsali cenu (v »Slovenci«) na hymnu slovanského trojspolku (na slova S. Stanerovy básně »Troveznica«). Refrén její zní: O poj, naš spev, o večno poj s Pomorja do Balkana, o stoj, naš dom, o večno stoj od Balta do Jadrana.« (Obzor 193. odpolední.)

[116]) Slovenski Narod věnoval té otázce články »Naša severna fronta« v č. 295 r. 1917 a v č. 7. a 9. r. 1918.

sever od Běláku, k Št. Vidu a Glině, severně od historického Gosposvetského pole, jež v minulém století ztratili, podél Labodského údolí k pomezí štyrskému — ve Štyrsku pak hranici — na severu Drávy po hřbetech a vrcholích Radla, Remšnika, Pesničkého vrchu nad prameny Pesnice, po severních úbočích Kozjaku a Ploče k Muře mezi Ernožem a Spielfeldem, odtud po Muře ař k Radgoně, která i s východním okolím (t. zv. Prekmurje) by připadla území slovinskému.[117]) Hranici tu výslovně reklamoval štyrský odbor Národní rady slovinské počátkem října, kryž proskočila zpráva, že by podle vídeňských návrhů měla slovinskou hranici ve Štyrsku tvořiti Dráva. Hranice Drávy byla arci pro Slovince nepřijatelna, poněvadž by tím přišli nejen o své menšiny, ale i o ryze slovinské území t. zv. Slovenských goric a Kozjaku, jakož i o Prekmurje a o celé území uhersko-slovinské; také v Korutanech nemohou se vzdáti svých zachovalých území a menšin severně od Drávy, tak jako Charváti nemohou vydati Mezimuří (v Uhrách mezi Drávou a Murou). Uherští Slovinci sami se přihlásili, že žijí a chtějí býti uvnitř hranic příští Jihoslavie, projevem pro májovou deklaraci, který se ozval krátce před srpnovým slovanským sjezdem v Lublani.[118]) Charváti ujasnili si otázku své severní hranice a svých menšin na území uherském tak, že dospěli k požadavku, aby k území jihoslovanskému připojeny byly i všecky charvátské ostrovy, jichž řetěz jde při západní hranici uherské od území uherských Slovinců až k Dunaji, jejž u Prešpurka překračují a za nímž se spojují se živlem československým. Tím rozřešením dospěli k požadavku přímého sousedství se státem československým. O zá-

---

[117]) Je to tedy hranice, jaká byla před 60 lety, kterou jsem naznačil na mapce ke svému článku »Slovinsko-německá hranice v Štyrsku«, Slov. Přehled VIII. 222.
[118]) Slov. Narod č. 184.

padní hranici jihoslovanské (proti Italům) zatím se veřejně nemluvilo. Ba když německé listy v dubnu přinesly zprávu, že italští Slovinci z okupovaného území poslali Jihoslovanskému klubu projev pro květnovou deklaraci a pro připojení k jihoslovanskému státu, jihoslovanské listy přímo odmítly tento průhledný podvrh.[119])

Za to pilně se přetřásala otázka terstská, ježto Terst leží v území nesporně slovanském, jehož hlav. přístavem by měl na severu Adrie vedle Rijeky býti. Němci na něj zdvihli nároky, které terstští Jihoslované rázně odmítli na schůzi 30. května. Jinak se otázkou německých nároků příliš neobírali, poněvadž bylo jasno, že konečné dohodování o Terst nebude s Němci, nýbrž s Italy. S těmi, byť ne s vládou, se jakási dohoda stala již na římském kongresu potlačovaných národností v rámci všeobecné zásady sebeurčovacího práva národního. Terstští Jihoslované na uvedené schůzi ohlásili sice svůj nárok na Terst, poněvadž jest přirozeným přístavem souvislého území jihoslovanského, ale zároveň prohlásili, že na připojení Terstu k svému území pomýšlejí jen po dohodě s Italy. Proti tomu vystoupil terstský socialistický list »Il Lavoratore«, k němuž se připojil slovinský socialista Dr. H. Tuma.[120]) Polemika se potom rozšířila na obou stranách; také Italie do ní zasáhla (»Il Messagero«). Objevily se v ní tři proudy: jihoslovanský, vlašský a mezinárodní (socialistický). Proti vlašským nárokům na Terst jihoslovanské listy[121]) připomněly zajímavé výroky italských státníků z minulosti: Cavour psal r. 1866 královskému důvěrníku L. Valeriovi, aby se střehl každého slova, z něhož by se mohlo uzavírati, že nové království italské žádá netoliko Benátky, nýbrž i Terst s Istrií a Dalmácií. »Známo jest mi, že v pobřežních mě-

[119]) První tak učinil Glas S. H. i S. v č. 75.

[120]) Viz článek o terstské otázce v této knize.

[121]) Glas 182, 216, 221.

stech jest vlašské obyvatelstvo krví i touhami — ale na venkově jsou všichni obyvatelé slovanského rodu...« Také nynější ministr Sonnino r. 1881 (ve své »Rassegna settimanale« 29. května) napsal: »Obyvatelstvo terstské je smíšené... Požadovati Terst, jako kdybychom k tomu měli jaké právo, bylo by přepínáním zásady národnostní.« Stejně mluví statistika. První sčítání lidu v Terstu r. 1735 zjistilo 3865 Vlachů a 3385 Slovanů. R. 1842 uvádí Pietro Kandler 53.000 Vlachů a 21.000 Slovanů. Sčítání z r. 1910 má 118 957 Vlachův a 59.331 Jihoslovanů. Také 12.000 slovanských hlasův, odevzdaných při posledních obecních volbách vedle 40.000 vlašských, svědčí o znamenité jihoslovanské menšině v Terstu, která i podle úřední statistiky dosahuje skoro 32%. Co však při dosavadním systému bylo zde slovanského živlu povlaštěno, ukazují jména terstských Vlachů: dobrá polovice příjmení terstských obchodníků končí na »-ich« (což jest jihoslovanská koncovka »-ić«). Proto i vlaští socialisté nepřiznávají Italům práva na Terst, jehož arci nepřiznávají ani Jihoslovanům. Za to pozadí Terstu, které jest vesměs slovanské, mluví určitě pro příslušnost k Jihoslavii. To stanovisko zaujali Jihoslované zcela určitě,[122]) poněvadž pro ně mluví důvody národnostní, zeměpisné i hospodářské, kdežto terstští Vlaši mohou uváděti jen své důvody nacionální. Rozhodování o něm výslovně zůstavovali mírové konferenci a na ní dohodě s Vlachy.

Velkou pozornost všeho jihoslovanského světa obracela k sobě o t á z k a b o s e n s k á, proti jejímuž jednostrannému — ať již »rakouskému« nebo »maďarskému« řešení protestovali všichni naši Jihoslované. Velmi významný byl protest zemského výboru dalmatského ze dne 20. června, v němž se dí: »Národ v Bosně a Herce-

---

[122]) Posledně terstskoslovinský odbor Národní rady v projevu z 19. října. (Slov. Narod 244.)

govině s národem v Dalmácii a v Charvátsko-Slavonsku tvoří územní, jazykový i národopisný celek. Národu v Bosně a Hercegovině budiž poskytnuta příležitost, aby s týmž národem charvatského a srbského jména sám rozhodl o své budoucnosti. Návrh na připojení Bosny a Hercegoviny k Uhrám se příčí národním i hospodářským zájmům Dalmácie. Myšlenka národního sjednocení pak se nemůže obmeziti jen na Charváty a Srby, nýbrž musí se přirozeně vztahovati i na třetí plémě národa jihoslovanského, žijící v téže monarchii, na bratry Slovince.«[123])
I srbocharvátská koalice prohlásila v září, že každé řešení otázky jihoslovanské vůbec a bosenské zvlášť, které by se stalo bez svolení národa, vyvolá na všem slovanském jihu nejprudčí odpor. Tisza se o tom přesvědčil v druhé polovici září na své informační cestě do Charvátska, Dalmácie a Bosny. Odpověď, jakou mu dala do té doby mlčelivá Bosna, byla zdrcující. Kromě bezvýznamné skupiny Šerifa Arnautoviće nevyslovili se ani mohamedáni po přání maďarském, ač v ně Maďaři kladli veliké naděje. I vládní frankovci žádali aspoň spojení s Charvátskem a Dalmácií. Nejpádněji promluvilo památné memorandum srbocharvatské z 20. září, jež Tiszovi místo ústního vyjádření podal Dr. Vojislav Šola a jež bylo opatřeno 24 podpisy. Bylo hroznou obžalobou rakousko-uherského režimu, odhalivši po prvé spoustu zločinů, napáchaných za války v Bosně a Hercegovině — a bylo nejrozhodnějším projevem pro jednotu jihoslovanskou na základě práva národního sebeurčení.[124])

Tou odpovědí poraženo vládní řešení otázky jihoslovanské, ač vláda se úzkého jejího řešení na základě

---

[123]) Zaderský »Narodni List«, z něho »Slovenski Narod« č. 143.

[124]) Podrobnosti viz v čl. »Otázka bosensko-hercegovská« a »Bosna promluvila« v této knize.

dualismu ještě nevzdala. Vzdala se jen řešení »maďarského«, rozhodnuvši se pro řešení ve smyslu koaliční adresy z března loňského roku. Ale bylo již příliš pozdě. Přišel náraz, jímž se zřítil bulharský pilíř německého mostu do Orientu, po němž se počaly viklati a také se konečně zřítily i pilíře turecký a rakousko-uherský. Události přikvačily a dále se hnaly takovou prudkostí, že vládní rakousko-uherské řešení otázky jihoslovanské ozvalo se jen ještě v manifestu císaře Karla ze 16. října, který však ve vřavě překotných změn rychle přezněl.

Jihoslované 2. října odmítli v parlamentě příliš pozdní ochotu k národní autonomii, projevenou v řeči minist. předsedy Hussarka. A v zápětí po mírové nabídce rakousko-uherské a německé přikročili sami ke spravování svých záležitostí: dovršili si rázem svoji organisaci založením »Národní rady Slovinců, Charvátů a Srbů« v Záhřebě ve dnech 5. a 6. října. Nyní nadešla doba i pro koalici, aby opustila dosavadní politiku oportunistickou, jíž se držela jen proto, aby uchránila Charvátsko persekuce a zachovala tak národní sílu neztenčenou.[135]) A tak došlo rázem ke splynutí všech sil opravdu národních v jednom proudu. V »Národní radě« sešli se zástupci všech národních stran a skupin i všech zemí jihoslovanských na území dokonávajícího Rakousko-Uherska (do předsednictva 17. října zvoleni Slovinec A. Korošec, A. Pavelić ze strany Starčevićovy a Svetozar Pribičević z koalice). Důležito jest, že do Národní rady vstoupili také socialisté, takže národní organisace jihoslovanská jest dokonalá, vylučujíc jen živly, které do té doby stály zjevně proti národní jednotě (frankovce, přívržence Šusteršičovy). Kompromisní stanoviska koaliční adresy a jihoslovanské deklarace květnové byla nyní arci právem opuštěna. Marně sliboval císařský manifest federalisaci Rakouska — bylo pozdě, a pak při zacho-

[135]) Jak prohlásila Hrvatska Riječ 7. října.

vání celistvosti Uher byla pro Čechoslovany i Jihoslovany i tato nabídka bezcenná a naprosto nepřijatelná. Proto v odpověď na manifest prohlásila Národní rada záhřebská dne 19. října, že požaduje »sjednocení všeho národa Slovinců, Charvátův i Srbů na celém jeho národopisném území beze zřetele na jakékoliv hranice zemské a státní, v nichž nyní žije, v jeden jediný, zcela svrchovaný stát, zřízený na zásadách politické a hospodářské demokracie...« Jinými slovy: přijala nepokrytě korfský program, třeba ho výslovně neuváděla.

Ještě rychleji se věci vyvíjely, když byla 21. října uveřejněna Wilsonova odpověď na mírovou nabídku Rakousko-Uherska. Celé Charvátsko mělo následujícího dne národní svátek. Rijeku na krátko ujalo tamější charvátské vojsko, než přišly maďarské posily. V Kraňsku Šusteršič a věrný mu E. Lampe ustoupili, odevzdavše řízení zemského výboru Dru. Trillerovi. Lublaň připravila si národní svátek na 29. října, netušíc, že ten den stane se národním svátkem všech dosud potlačených národů Rakousko-Uherska, že se stane svátkem radosti z dosažené svobody.

Dne 28. října Rakousko-Uhersko kapitulovalo, nabídnuvši příměří — a hned také se odstředivou silou svých nespokojených, dosud potlačovaných národů rozpadlo. Hned 29. charvátský sněm formálně prohlásil neplatným svazek království Charvátsko-slavonsko-dalmatského s Uhrami i Rakouskem, všecky tři tyto charvátské země i s Rijekou prohlášeny samostatnými, a vyhlášen suverenní stát Srbů, Charvátů a Slovinců »všude, kde se mluví naším jazykem«. Zároveň prohlásila se záhřebská Národní rada za vrchní vladařskou moc pro všecka území, v ní zastoupená. Předsednictvo rozšířeno o S. Budisavljeviće, A. Drinkoviće (za Dalmácii), J. Lorkoviće a A. Kramera (Slovince). Sestavena hned také první vláda s banem A. Mihalovićem v čele, v níž svěřena osvěta M. Rojci, spravedlnost A. Badajovi, ná-

rodní hospodářství Ž. Petričićovi, vnitro S. Budisavljevičović pro ostatní obory jmenováni důvěrníci, pro finance F. Braun, pro sociální péči V. Bukšek, pro poštu C. Akačić, pro železnice V. Wilder, pro národní obranu A. Drinković, pro aprovisaci E. Markovič a pro obchod Gj. Šurmin. O správu v jihoslovanských zemích rozdělily se ostatní místní Národní rady a organisace, k nimž přibyla Národní rada bosensko-hercegovská v Sarajevě. Nová vláda jihoslovanská chopila se rázně věcí vojenských, aby zabezpečila pořádek v době velikého převratu. Zdvihla také hned nárok na rakousko-uherské válečné loďstvo, když ji ministerstvo války požádalo, aby intervenovala u námořnictva, které vypovědělo poslušnost a prohlásilo, že od 1. listopadu lodi opustí. Ministerstvo se zpěčovalo, ale když Národní rada stála na svém, bylo rakousko-uherské loďstvo 30. října Jihoslovanům vydáno, aby nepadlo do rukou italských. Dne 31. října »Narodno vijeće« všem spojencům jiskrovou telegrafií oznámilo, že »stát Slovinců, Charvátů i Srbů, který se utvořil na území jihoslovanského národa, jež bylo dosud ve svazku s bývalou rakousko-uherskou monarchií, a který jest hotov přistoupiti ve společný stát se Srbskem a Černou Horou, prohlašuje formálně, že není ve válečném stavu se spojenci. Je šťasten, může-li prohlásiti, že považuje spojence za státy přátelské, a očekává, že mu na mezinárodním kongrese v souhlase s vyhlášenými zásadami věnují svou mocnou podporu, aby byla zajištěna svrchovaná nezávislost jednotného státu všech Srbů, Charvátů a Slovinců. Při té příležitosti oznamuje také spojencům, že válečné loďstvo, které náleželo rakousko-uherské monarchii, jest ode dneška v držení Národní rady Srbů, Charvátův a Slovinců. Na lodích vyvěsil charvátské vlajky.«

Když Rakousko-Uhersko přijalo podmínky příměří, obsadili Italové Terst na žádost místního výboru pro veřejné blaho; učinili to, jako by jej okupovali pro Italii.

ač zástupce Jihoslovanů v deputaci prohlásil, že Národní rada považuje Terst za území sporné, o němž konečně rozhodne mírová konference. Poněvadž Italové počali hned také pronikati do vnitra Istrie a vyslali zároveň lodi do Pulje, Opatije, Rijeky i na některé damatské ostrovy (dvě býv. rakouské lodi v Pulji dokonce potopili), vznikaly vážné obavy z italské okupace, aby neměla cíle jiné než obsazení bývalého území rakouského po demarkační čáru, stanovenou příměřím. Při všech obavách však hledí Jihoslované s důvěrou v budoucnost, třeba si byli vědomi, že také Maďaři, kteří uzavřeli zvláštní příměří, budou jihoslovanskému státu vší silou překážeti. Důvěru jihoslovanskou posílil i pozdrav generála Francheta d'Esperay Národním radám v Záhřebě i Lublani, v němž mluví o nové jihoslovanské armádě na suchu i na moři, která vstoupila pod prapor armád spojeneckých.[128])

Dodám-li, že srbské kraje v jižních Uhrách obsazuje srbské vojsko, které také obsadilo Bosnu, mohu skončiti přehled jihoslovanské otázky. S hlediska mezinárodního není ještě tak vyjasněna jako otázka československá. Jihoslovanům přišel rozpad Rakousko-Uherska trochu předčasně; bylo by prve ještě bývalo třeba docíliti spojeneckého uznání jihoslovanského státu, jakého se dostalo státu našemu. Ale doufejme, že všeobecný vývoj věcí bude příznivý spravedlivé věci jihoslovanské a nedopustí návrat k londýnské smlouvě s Italií z r. 1915. Přijaté zásady Wilsonovy mluví pro Jihoslovany a padnou pro ně na váhu na mírovém kongresu v zájmu příštího trvalého míru.

Naše Doba XXVI., č. 1. a 2. říjen a listop. 1918.

[128]) K jednání o loďstvu se zástupci spojenců odplul na Korfu Dr. Tresić Pavičić se dvěma jinými zástupci Nár. Rady.

Doslov redakce.

O knižní vydání článků, v nichž známý český hlasatel slovanské vzájemnosti a znatel světa slovanského pojednával o důležitých zjevech, jak se jevily v životě Slovanstva průběhem světové války, počali jsme vyjednávati ku konci září r. 1918., když v Čechách všeobecně zavládla radostná nálada nad jistou porážkou pyšných vojů německého císaře. Tehdy, když sen naší národní a státní samostatnosti nabýval určitých tvarů, pociťovali jsme obzvláště potřebu politické literatury, která by českou veřejnost seznámila se skutečnými poměry v jednotlivých slovanských národech.

Tato nutnost hlásila se tím naléhavěji, čím více vývoj skutečnosti odchýlil se od fiktivního obrazu předválečného, jejž si česká veřejnost o Slovanstvu v mnohém směru utvořila. Bylo nám jasno, že nová doba přinese za úkol praktické řešení slovanské vzájemnosti, která před válkou měla většinou ráz theoretických úvah a omezovala se ponejvíce na literárně-kulturní výměnu, často dosti neúplnou.

Proto pokládali jsme za naléhavý úkol dne podati českému čtenářstvu souhrn článků, jež sice bez systému, předem stanoveného, ale pod vlivem nejdůležitějších událostí světové války postupně nás seznamovaly se všemi význačnými zjevy života slovanského. Tak vyrostla

kniha, která v současné době jediná svého druhu je vhodným úvodem do praktické politiky slovanské a tím i české vůbec. Znalost skutečných jevů, kriticky pozorovaných, demokratické a realistické nazírání spisovatelovo dá jistě podnět k tomu, aby z otázky slovanské u nás zmizel onen nebezpečný romantismus, často doprovázený nezbytnou sentimentalitou, který stále ještě se vyskytuje v širokých vrstvách našeho národa i v zodpovědných kruzích politických.

I pro toho čtenáře, který zažil poslední měsíce světové války ve své domovině, bude pramenem vnitřní radosti pozorovati průběhem čtení, jak s úpadkem státní autority bývalého Rakouska stávalo se pero spisovatelovo volnější, výrazy ostřejší a výklady rozhodnější. Zachytit tento dojem, plynoucí z postupu českého osvobození i pro ty, kteří bojovali za hranicemi a zachovat jej pro budoucnost, bylo také úkolem, nikoliv hlavním, avšak radostně pociťovaným této knihy.

Od téhož spisovatele vyšly tyto původní práce a překlady:

A. *O LUŽICKÝCH SRBECH a překlady z luž. srbštiny:*

Lužické obrázky. 1902. (F. Šimáček).
Svatba u Lužických Srbů. 1893. (Nákl. vlastním.) Rozebráno.
Ruzné listy o Lužici. 1894. Matice Lidu (nyní F. Šimáček).
Lužice a Lužičtí Srbové. 1912 (J. Otto).
Handrij Zejleř: Výbor písní. Sborník svět. poesie č. 37 (J. Otto).
Jakub Čišinsky: Výbor básní. Světová knihovna 509 (J. Otto).
Lužická otázka. 1918. (Nákladem K. Beníška v Plzni.)

B. *O VĚCECH SLOVANSKÝCH VŮBEC a překlady ze slovanských literatur:*

Za Edvardem Jelínkem. 1897 (Nákladem vlastním).
V údolí Resie. 1899 (Též).
K otázce shody rusko-polské. 1900 (Též).
O slovanské vzájemnosti v době přítomné. 1906 (Též).
U italských Slovanů. 1906 (Též.
Dalmatský ostrov Ráb. 1909, II. vydání 1910 (Též).
Silvije S. Kranjčević: Básně. I. Sbor. svět. poes. č. 106 (J. Otto).
Sawer a Maciejowski: Martin Luba. Repertoir českých divade. 53. - F. Šimáček.
J. A. Kisielewski: Karikatury. Repertoir českých divadel 94. F. Šimáček.
W. Perzyński: Lehkomyslná sestra. Rep. českých divadel 142. F. Šimáček.
J. S. Turgeněv: Asja. Ruská knihovna XXVI. - J. Otto.
A. Michajlov: První láska. Svět. knihovna 1219—20. - J. Otto.

Vytiskla
Družstevní tiskárna
(Karel Beníško)
Plzeň.

